Doktori (PhD) Értekezés

Internethasználat és elektronikus kommunikáció a Debreceni Egyetem tanár szakos hallgatói körében

Herczegh Judit

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
2013.

Internethasználat és elektronikus kommunikáció

a Debreceni Egyetemen tanár szakos hallgatói körében

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a neveléstudomány tudományágban

Írta: Herczegh Judit okleveles szociológus

Készült a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája
(Nevelés- és Művelődéstudományi Programja) keretében

Témavezető: Dr. Buda András

. . . . . .
(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:
elnök: **Prof. Dr. Szabó Ildikó**
tagok: **Dr. Fónai Mihály**
Dr. Kerülő Judit

A doktori szigorlat időpontja: 2011 . Június. 4.

Az értekezés bírálói:
Dr. .....
Dr. ……
Dr. .....

A bírálóbizottság:
elnök: **Dr. .....**
tagok: **Dr. ……...**
Dr. ……...
Dr. ……...
Dr. ……...

A nyilvános vita időpontja: 2013 . …… … .

Én, Herczegh Judit teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Debrecen, 2013. április 8.

Tartalomjegyzék

Nyilatkozat 3

Absztrakt 6

Abstract 8

1. Bevezetés 10

2. Az információs társadalom kialakulása, elméleti megközelítései és utópiái 17

2.1. Az információs társadalom elméleteinek struktúrája 21

3. Elsődleges digitális törésvonalak **36**

3.1. Területi megosztottság 37

3.2. Társadalmi megosztottság 48

4. Másodlagos digitális törésvonalak **55**

4.1. Szocializációs mechanizmusok az információs társadalomban 57

4.2. Klasszikus és virtuális közösségek 65

4.3. Tanárjelöltek és tanárok az információs társadalomban 74

4.3.1. Tanárok az információs társadalomban 75

4.3.2. Tanárjelöltek az információs társadalomban 78

5. A tanár szakos hallgatók IKT használatának vizsgálata a Debreceni Egyetemen **83**

5.1. A minta bemutatása, adatgyűjtési és elemzési módszerek 88

5.2. A tanár szakos hallgatók mint digitális őslakosok 97

5.3. IKT támogatott hallgatói eszközhasználat 111

5.3.1. A számítógép mint eszköz használatának
hallgatói dimenziói 112
5.3.2. Az internet mint felület használatának
hallgatói dimenziói 126
5.4. IKT támogatott hallgatói kommunikáció 144
5.4.1. Mobil kommunikáció a vizsgált hallgatói populációban 145
5.4.2. Online kommunikáció a vizsgált hallgatói populációban 152
5.5. Online jelenlét a vizsgált hallgatói populációban 160
5.5.1. Közösségi tevékenységek a hálón 163
5.5.2. Valódi és virtuális kapcsolatok
a vizsgált hallgatói populációban 169
5.6.Hallgatói IKT használat, kommunikáció és kapcsolati háló
az egyetemi karok tükrében 179
5.6.1. Hallgatói IKT használat kari megoszlásban 180
5.6.2. Hallgatói IKT eszközökkel kapcsolatos
vélemények kari megoszlásban 185
5.6.3. Hallgatói kommunikáció és kapcsolatépítés
kari megoszlásban 189
6. Összegzés **193**

Hivatkozott szakirodalom **203**
Hivatkozott dokumentumok **219**
A jelölt tudományos közleményei **220**
Ábrák jegyzéke **222**
Táblázatok jegyzéke **224**
Mellékletek **228**

Absztrakt

Korunk társadalmának változásaiban fontos szerepet játszanak az elektronikai, infokommunikációs eszközök hatásai, azonban a legtanulságosabb maga a társadalmi élet alakulásának nyomon követése az internet és számítógép által meghatározott közeg tükrében. Az internet és a számítógép az egyéni szocializáció részévé vált. Amennyiben a család az elsődleges, az iskola a másodlagos szocializációs színtér, úgy értekezésünkben az információs társadalmat tekintjük a harmadik szocializációs közegnek, amelynek nagy előnye - különösen a mostani fiatalok számára - hogy míg az iskola csak a tanuló évek alatt közvetít mintákat és értékeket, addig az információs társadalom a családhoz hasonlóan egy élethosszig tartó formálódást biztosít.

Az utóbbi időben hazánkban is egyre több vizsgálat irányul az internet-, és számítógép-használat társadalmi összefüggéseinek feltárására. A kutatások arra a tényre világítanak rá, hogy a számítógép-, és internethasználat terjedése nagymértékben függ az egyének kapcsolathálójának kiterjedtségétől. Minél nagyobb az egyének kapcsolati rendszere, annál hamarabb sajátítják el a számítógépes és internetes ismereteket.

Értekezésünkben elméleti és empirikus oldalról egyaránt vizsgáltuk a technológiai változások társadalmi megjelenését és hatásait. Mind elméleti, mind empirikus vizsgálataink és megállapításaink egy hármas keretrendszer egységébe fonódnak: a szocializáció szerepe, az egyenlőtlenségek megjelenése és a közösségek létrejötte oldaláról.

Doktori értekezésünkben a Debreceni Egyetemen folytatott hallgatói-vizsgálatunk eredményeit mutatjuk be. A kérdőíves vizsgálat során az egyetemen tanár szakos képzésben részt vevő hallgatói mintát állítottunk össze, amely elemzésekor többek között arra kerestük a választ, hogy hová sorolják be magunkat az információs szupersztráda polgáraként a hallgatók, hogyan építenek és tartunk fenn kapcsolatokat és milyen rendszerességgel, intenzitással kerülnek érintkezésbe az infokommunikációs eszközökkel.

Megállapítottuk, hogy a hallgatók mindenek előtt információszerzésre és kommunikációra használják az internetet, meglévő kapcsolataik erősítésére, fenntartására, valamint újak kialakítására, kapcsolati tőkéjük digitális reprodukálására.

Kutatási eredményeink között szerepel az a fontos tény, hogy a nemek közötti különbségek csupán árnyaltan és bizonyos speciális számítógépes vagy internetes tevékenység kapcsán jelennek meg, valamint, hogy a számítógép és internet használatában noha minden hallgató részt vesz, a gyakoriság, intenzitás és attitűdök szempontjából fontos tényezővé vált az egyetemi karok szintjén vizsgált diszciplináris szocializáció folyamata.

Kulcsszavak: *információs társadalom, internethasználat, kommunikáció*

Abstract

In the comprehension of our age's society the effects of electronic, info-communicational devices play an important role, however the most instructive is to follow and to understand the changes of social life in the mirror of internet and computerized media. Internet and computer have become part of individual socialization. If family is the primary, school is the secondary socializational scene, then information society is regarded as the third one. Its great advantage is - especially for the youth of today - that while school mediates models and values during school years only, now information society provides a lifelong forming similar to family.

Recently in Hungary more and more surveys are aimed at the exploration of the relation between computer use and internet, as well as social capital. Researches point to the fact that the expansion of computer and internet use greatly depends on the expansion of the individuals' social capital. The bigger the system of individuals' connections is, the sooner they acquire computer and internet sciences.

In our thesis we equally examined the social appearance of technological changes and their effects. All our theoretical and empirical examinations and our statements are united into a triple framework system: the role of socialization with respect to the appearance of inequalities and formation of communities.

In our PhD thesis we present the results of a student-survey held at the University of Debrecen, in which we were searching answers for the question among others, where to classify the students as the citizens of internet; and how they build and keep up connections; and how systematically or how intensively they get in touch with infocommunicational devices.

Above all the students use web for communication, reinforcing, keeping their existent connections and creating new ones, reproducing their connecting capital and creating digital reproduction of it.

Among our research results there is an important fact, that the differences between genders appear only with great subtlety and in connection with acertain special

computational or internet activity. Moreover, although every student takes part in using the internet and computers; in terms of frequency, intensity and attitudes, the process of disciplinary socialization - examined on the level of academic faculties – has become an important factor.

Keywords: *information society, internet using, communication*

1. Bevezetés

A XXI. század lakói olyan világban élnek, amelynek szinte minden pontját egy globális kommunikációs csatorna köti össze. Bár fizikailag a Föld különböző pontjain helyezkednek el, mindenki ugyanannak a hálózatnak a része. Virtuálisan egymás szomszédjainak tekinthetjük őket, hiszen a világháló küszöbének átlépésével megszűnnek a földrajzi távolságok (Hansen 1997). Az idő és a tér fogalma új értelmet nyert. A fizikai távolságok már nem jelentenek gátat sem a kommunikáció, sem az adatok áramlásának szempontjából. Ezek az említett hálózatok nem csupán fizikálisan kötik össze az egyéneket, de egy társadalmi teret is teremtenek.

A folyamatokból kiemelkedve a digitális technológiák és infokommunikációs eszközök már önmagukban a háztartásokba való betöréssel a változások katalizátoraként értelmezhetőek (Szabó 2008, 2009, 2010), de bizonyos eszközök és felületek (pl. internet, számítógép, mobiltelefon) folyamatos fejlődése, hordozhatóvá válása, szoros szimbiózist alakítanak ki az eszköz és tulajdonosa között. Ezek az elemek képesek napjainkban társadalomformáló erővel fellépni, hiszen strukturálnak, különbségeket tesznek, átformálnak, kapcsolatokat építenek fel és rombolnak le.

A jelen század az információ százada. Azt mondhatjuk, hogy az információ tájékoztatja és ugyanakkor létre is hozza a korszakban létező egyént. Az információk életre hívása és terjesztése az ember modern létezése minden elemének irányításához szükséges. A demokrácia, a vallás, a munkahelyi előmenetel, a személyiség, vagy akár a baráti, szerelmi kapcsolatok is az információáramlástól függenek (Dessewffy 2004). Az információ áramlása, birtoklása önmagában azonban nem olyan értékes, és nem képes akkora társadalmi változásokat generálni, mint amikor tudássá, tudáshalmazzá transzformálódik, áll össze.

Az információ hangsúlyos mivolta ugyanakkor korántsem új keletű dolog. Az emberiségnek már a kezdetekkor az életben maradáshoz is információkra volt szüksége, hiszen meg kellett tanulnia használni a tüzet, eszközöket készíteni, felismerni a veszélyes és az elejthető állatokat, ehető növényeket. Természetesen a történelem folyamán a szükséges információk egyre sokasodtak. Informálódni

kellett az ellenség számáról, eszközeiről, az időjárásról, a tájékozódáshoz a csillagok állásáról stb. Az ember szűk, jól meghatározott életterét a történelemben a technológia fejlődése és az információ áramoltatásába bekapcsolódó eszközök mindinkább kiterjesztették. A későbbiekben pedig a nyomtatott sajtó, majd ezt követően a rádió, a televízió és az internet, a média kínálta információs lehetőségek az egyén személyre szabott életterét tágították.

A XXI. században az ember mint legfejlettebb élőlény kezd a háttérbe szorulni a technológiával és gépekkel szemben (Forrest 2005). Noha még mindig az ember uralja a technológiát, ugyanakkor a technológia szolgálatába is kényszerült, hiszen az infokommunikációs eszközök segítségével válik elérhetővé, meghatározhatóvá. A legtöbb társadalomban a fizikai jelenlét természetes elemévé vált, hogy az egyén rendelkezik mobil telefonnal, vezetékes telefonnal, internet kapcsolattal, e-mail címmel, profillal valamilyen közösségi oldalon, felhasználói fiókkal egy fórumon, bankszámlával és elektronikus azonosító adatokkal.

A bennünket körülvevő világ értelmezési kényszere alapvető antropológiai sajátosság. Az egyén identitását, saját élettörténetét csak a rá jellemző szubjektív idő és a közösségi történelmi idő metszetében alakítja ki. Amikor a jelen társadalmakról, a kialakulásukról és a megjelenésükről gondolkodunk az első felmerülő kérdés az egyén elhelyezése térben és időben, amely maga után vonja a történelmi korszakolás problémáját. Az információs társadalomról való képalkotás is csak a többi társadalomtípustól való elhatárolás segítségével lehetséges. Bell (1976) modelljében az emberi társadalmak történetének három nagy korszakát különíti el. Az első társadalomtípust *Agrártársadalomként* definiálja. Ezt a társadalom típust az ember természet ellen folytatott küzdelme jellemzi. Elsődleges erőforrások a termőföld és a természet megmunkálásából származó javak voltak. A foglalkoztatási struktúrában kiemelkedő helyen a mezőgazdasági munka állt. Ebben a társadalmi típusban az alapvető és meghatározó információk az időjárásra, talaj minőségre, jószágra, terményre, vetési és aratási ismeretekre korlátozódtak. A társadalmi differenciálódás alapvetően a termőföldek, a termények és a jószágok tulajdonlásához köthető. Az ezt követő társadalom forma az *Indusztriális társadalom*, amelyet az alakított természet jelzőjével lehet leginkább illetni. Az agrártársadalmak természet elleni küzdelmét felváltja a gépesítésért zajló küzdelem. A munkaerő zömét az ipar szívja el, elsődleges energiaforrás a nyersanyag és az ásványi kincsek. Az információ itt a technológia ismerete, átvétele, eszközök

használata, új eljárások kialakítása, nyersanyagok feldolgozása és a termelés tömegesítése szempontjából hangsúlyos. A társadalom a technológia, eszközök, nyersanyagok birtoklása mentén differenciálódik. Az indusztriális társadalom utáni forma a *Posztindusztriális társadalom* vagy más néven *Információs társadalom*. A társadalomnak ezt a formáját az ember és ember közötti játszmák uralják. Elsődleges erőforrása az információ, amely már nem korlátozódik területekre. A szolgáltató szektorban dolgozók túlsúlya jellemzi ezt a társadalmat. A társadalmi differenciálódás alapja az információ birtoklásának körei (Bell 1976; Dessewffy 2004).

Napjaink társadalomkutatóinak egy része nem elégedett meg az információs társadalom mint jelen társadalmi forma leírásával, hanem úgy gondolják, hogy már most egy ezt meghaladó társadalomba léptünk. Negroponte (2002) szerint a tudós társadalom annyit foglalkozott az indusztriális társadalmi modellekből a posztindusztriális társadalmakba való átmenet jelentőségének leírásával, hogy észrevétlenül sikerült átlépni a posztinformációs korszakba (Negroponte 2002).

A társadalmi korszakok meghatározásában mi nem kívánunk a posztinformációs társadalommal foglalkozni, lévén, hogy magának az információs társadalomnak az alakulása és teljes jelenléte is tudományos viták tárgya, így lezárjuk a korszakok meghatározását az információs társadalmak megjelenésével és definiálásának sokrétűségével. A társadalmi korszakolás problematikája után fontosnak tartjuk áttekinteni azokat a történelmi, társadalmi változásokat, amelyek az információs társadalmak megjelenéséhez vezettek, majd ezek után megvizsgáljuk az információs társadalom definíciójának megszületését is.

A vázolt társadalmi átalakulások a történeti fejlődés evolúciós modellje alapján kerültek meghatározásra. Azonban a társadalmi szerkezetek módosulásának vizsgálata több oldalról is követhető lenne. A gazdasági változások, vagy a társadalmi mélystruktúrák, a kultúra és az emberek viszonyának átalakulásán alapuló modellek (Castells – Himanen 2002) is megjelenhettek volna vezérfonalként. Mi a technológiai változások következtében átalakuló történelmi formák oldaláról közelítünk, mert úgy gondoljuk, az információs társadalmak meghatározásában a technológia mint változásokat előidéző mozgató rugó található túlsúlyban.

Értekezésünkben elméleti és empirikus oldalról egyaránt vizsgáljuk a technológiai változások társadalmi megjelenését és hatásait.

Elméleti keretünk célja, hogy áttekintést adjunk arról a nagy, globális átalakulásról, amelyet információs társadalomnak nevezünk, és amely gyökereiben változtatja meg nem csupán a gazdaságot, a kultúrát valamint a társadalom általános képét, hanem hatást gyakorol az egyéni életvezetésre, a személyközi kommunikációra, a kialakult és kialakulóban lévő kapcsolatokra is. A számítógépes hálózatok és maguk a gépek az egyéni szocializáció részét képezik jelen társadalmunk számára. Vajon az eszköz, a felület önálló életet él, vagy mi irányítjuk? Az irodalmi és a filmes fikciókban az érzelmekkel ellátott gépek és programok felülkerekednek a társadalmakban élő egyéneken, az emberi társadalmak vezetőivé válnak. Ez a programozott irányítás az orvostudomány talaján valósággá vált, hiszen a nanotechnológia a mikrocomputereket az emberi test szolgálatába állította. „A számítógép képtelen saját programjának keretein kívül ítéletet alkotni, bölcsességre pedig egyáltalán nem tehet szert, mivel nincsenek személyes tapasztalatai, sem kulturális értékei vagy személyisége" (Castells - Ince 2006:138). Noha az eszközt, a hordozót az egyén saját képére formálhatja, a maga számára egyedivé teheti testre szabott képernyővel, beállításokkal, programokkal, skinekkel[1], személyességéből kiindulva ragaszkodhat hozzá, hiányérzetet kelthet, ha épp otthon felejti, de se nem több, se nem kevesebb, mint eszköz amelynek segítségével kommunikál, információkat böngész és tárol, vagy a globális információs hálózatra csatlakozik. Egy napjaink valóságát keresztbe-kasul átszövő eszköznek köszönhetően talán némiképp rugalmasabbá válnak a reakciók a társadalmi kihívásokra, hiszen ez az eszköz igazodik a felgyorsult, időt és teret átszövő életritmus-változásokhoz. Az internet otthonra lelt nem csak a háztartásokban, a telefonokon, nem csupán szórakoztató időtöltés és kommunikációs forma, de az általa tárolt információmennyiségnek köszönhetően betört mind a tanulók, mind az oktatók oldaláról az oktatás és tanulás folyamatába.

Empirikus kutatásunkban azt a generációt kívántuk megvizsgálni, amelynek tagjai ezen globális átalakulás középpontjában helyezkednek el, hiszen ezen

[1] Kétféle értelemben használatosak: egyrészt a gépünkre telepített programokra tudunk a segítségével egyedi felületet létrehozni, másrészről az utóbbi időben egyre nagyobb teret kaptak a laptopokra, notebookokra, netbookokra méretre gyártott színes, egyedi védőfóliák.

eszközökkel kora gyermekkoruk óta folyamatos kapcsolatban vannak. Hangsúlyosnak gondoltuk, hogy az említett generáció eszközhasználati, valamint kommunikációs szokásairól információkat nyerjünk, hiszen ők már a számítógép, mobiltelefon, internet hatásaiban szocializálódtak és a későbbi generációk számára mintaadóvá válnak az IKT eszközhasználat és az eszközökkel kapcsolatos attitűdök terén.

Célunk volt egy hármas szempontrendszert felállítása, amely értekezésünk vázát alkotja. Ez a szempontrendszer strukturálja a dolgozat elméleti hátterét, valamint az empirikus kutatás során nyert adatok bemutatását, hiszen az információs társadalommal kapcsolatos elméletek és irányok között meg kellett találnunk azt a néhány vezérgondolatot, amely összekapcsolja a hallgatók információs társadalmi integrációját, a kommunikációjukat és kapcsolati hálójukat, az internet felsőoktatásban való hasznosulásával és azokkal a társadalmi tényezőkkel, amelyek differenciálják a hozzáférés és használat esélyeit.

A hármas értelmezési keretnek, amelyet létrehoztunk az első alapegysége *az elsődleges digitális törésvonalak* jelenségköre, amely meghatározó az információs társadalmak definiálásának problematikájában, kialakulásában. A második nagy egységünk a *másodlagos digitális törésvonalak* megjelenése, mert mindamellett, hogy az eszközök terjedésében, hozzáférésében, társadalmi megjelenésében különbségeket tapasztalhatunk, mégis egy mindenhol hatást gyakorló, társadalmakat és a társadalmakban élő egyéneket formáló hatásmechanizmusról van szó, amely beépülni látszik az egyéni életutakba. Végül harmadik jelenségkörünk a *közösségek* értelmezése és újraértelmezése a hálózaton, hiszen minden egyén mikroközösségek részeként jelenik meg, amely a szocializáció részét képezi és amelyek nem csupán hagyományos módon jelennek meg, hanem virtuálisan is.

A dolgozatot a bevezető és az összegző részeken kívül, négy nagy fejezetre osztottuk fel, mellyel célunk volt értekezésünket a már említett hármas logikai egység mentén mind elméleti, mind empirikus síkon felépíteni; az információs társadalom általános elméleteitől, a számítógépes hálózatok kiépülésén és ezek társadalmi, gazdasági, oktatási hasznosulásán át eljutni a számunkra legizgalmasabb elemig, az interperszonális kommunikáció világhálón történő megvalósulásáig, a kapcsolati és társadalmi tőke webes megjelenéséig, valamint magyarázatot találni arra, hogy mindez hogyan alakítja a személyiséget, hogyan alakítja a digitális személyiséget (Prensky 2001; Csepeli – Prazsák 2010; Tari 2010). A megalkotott

elméleti keretet empirikus kutatásunk eredményeivel támasztottuk alá, amelyet a Debreceni Egyetem tanár szakos hallgatóinak körében végeztünk. Vizsgáltuk a hallgatók számítógéppel és internettel kapcsolatos attitűdjeit, az infokommunikációs-eszközök használatát és személyes kommunikációjukat.

Az információs társadalom kialakulása, elméleti megközelítései és utópiái c. fejezetben az információs társadalom történetét, kezdeteit és főbb elméleti irányvonalait mutatjuk be, valamint azt az egyszerűnek nem mondható folyamatot, amellyel a társadalomtudománynak meg kell küzdenie, amikor a történelmi korszakokat társadalmi korszakokkal kívánja egyesíteni. Mivel egy képlékeny, gyorsan változó folyamatról írunk, amely igen ellentmondásos és még korántsem tekinthető lezártnak, nem könnyű megragadni azon vezérlő motívumokat, amelyek segítségével biztos utat jelölhetünk ki az olvasó számára az információs társadalmi elméletek sokaságában. A tájékozódáshoz Webster (2002) keretrendszere alapján, azt azonban némiképpen módosítva, öt elkülönülő megközelítés szerint rendeztük az információs társadalommal kapcsolatos elméleteket. A Webster-i kategóriákat kiegészítve bemutatunk néhány utópisztikus elképzelést az információs kor társadalmáról.

Az *Elsődleges digitális törésvonalak* című fejezetben egy globális társadalomtudományi problémának, a digitális megosztottságnak két alapvető vetületét vizsgáljuk. Egyrészt foglalkozunk a világméretű földrajzi eltérésekkel az eszközökkel való ellátottságban és eszközhasználatban, másrészt azokat a társadalmi okokat tárjuk fel, amelyek a digitális egyenlőtlenségekhez vezetnek, valamint megvizsgáljuk Magyarország helyzetét ezen átalakulások tükrében.

A *Másodlagos digitális törésvonalak* című fejezetben bemutatjuk milyen változásokon esnek át a szocializációs folyamatok. Megvizsgáljuk, hogy beszélhetünk-e új szocializációs színterekről, és ezek hogyan kapcsolódnak a jelen generációk életébe, valamint az információs társadalom által generált új embertípus ideáját járjuk körül. Foglalkozunk a világhálóra lépők személyiségjegyeivel, valamint azzal hogy milyen változásokon mehet keresztül a személyiség és hogy melyek azok az eszközök, kisegítő lehetőségek, amelyekkel ebben az arctalan médiumban kifejezheti önmagát, az érzéseit, véleményét az egyén. *A* világháló társadalmi leképeződését mutatjuk be. Azt a folyamatot, ahogyan az egyén a fizikai életteréből kilépve, és belépve az internet világába, hogyan hoz létre virtuális

közösségeket, hogyan tudja a kapcsolati hálóját kiterjeszteni és kezelni, alapvetően hogyan viszonyul magához az internet és számítógép világához.

A tanár szakos hallgatók IKT használatának vizsgálata a Debreceni Egyetemen címet viselő fejezetben empirikus kutatásunk eredményeit mutatjuk be, ismertetvén a kutatás alapgondolatait, hipotéziseit, menetét és a kutatás mintáját, amelyet a Debreceni Egyetem tanár szakos hallgatóiból képeztünk. Itt taglaljuk a minta alapmegoszlásait, a fontosabb független változók szerinti eloszlásokat, kereszttábla elemzéseket, variancia analíziseket grafikonok segítségével. A hármas keretrendszerünknek megfelelően rendeztük empirikus kutatásunk elemzéseinek eredményeit a hallgatók eszközhasználatának, kommunikációs szokásainak, valamint kapcsolati mintázatainak bemutatásával. Részletesen bemutatjuk a hallgatók számítógépes és internetes eszköztudását, külön-külön kitérve az egyes tevékenységekre. A hallgatók kommunikációs szokásait vizsgálva arról írunk, hogy az internet mint kommunikációs felület hogyan illeszkedik be az interperszonális kommunikációba, és hogy milyen társadalmi gyökerei-következményei vannak az információs társadalom eszközeinek. Kutatásunk kapcsolati háló feltérképezésére vonatkozó része a mindennapi társas kapcsolataink hálózaton történő megjelenését boncolja, bemutatva a közösségi portálok kapcsolati háló-megtartó funkcióját, kiemelvén egy hungaricum, az Iwiw közösségi portál hazai virágzását és funkcióit. Bemutatjuk a kapcsolattartás formáit barátokkal ismerősökkel, mindezt a hallgatói vizsgálat eredményeivel átszőve. Klasztereket képezünk a számítógép és internet használat egyes mutatóiból és megvizsgáljuk a klasztercsoportok eltéréseit. Ismertetjük a hallgatói digitális önbesorolás eredményeit és hogy hogyan látják a szüleik eszközhasználatát, eszközökkel kapcsolatos attitűdjeit. A hallgatói önbesorolású csoportokat összevetjük a klaszterekkel. Valamint az egyetemi kari szintű besorolás szerint vizsgáljuk a tanár szakos hallgatók számítógép és internet használatát, valamint az eszközökhöz fűződő viszonyukat, kommunikációs és kapcsolat-építési jellegzetességeiket.

Végül az *Összegzés* keretein belül áttekintjük a dolgozatunk elméleti és empirikus kereteit, a kutatásunkban felállított hipotéziseinket és egyenként megvizsgáljuk bizonyítást nyertek-e azok, avagy szükséges az elvetésük. Mindezek figyelembe vételével lehetséges új irányokat is kijelölünk kutatásunk folytatásához.

2. Az információs társadalom kialakulása, elméleti megközelítései és utópiái

A társadalmi változások folyamat jellegűek, nem tudjuk teljes bizonyossággal meghatározni a kezdő és végpontjukat. Miközben a társadalom bizonyos területei, vagy egyes csoportok élete átalakul, mások élete akár huzamosabb ideig is változatlan maradhat. Jelen kultúránk a terjeszkedés és a haladás bűvöletében él, minek következtében egyes technológiai újdonságok és vívmányok hatásait hajlamosak vagyunk azonnal kiterjeszteni a teljes emberiségre (Dessewffy 2004).

A nyugati társadalmakban 1956-57 időszakára teszik azon gazdasági, társadalmi és politikai változásoknak a kezdetét, amelyek átvezettek az információs társadalom korszakába. Ebben az időszakban haladta meg például Amerikában, a világtörténelem folyamán először, a fizikai dolgozók számát az információs szektorban dolgozók száma. Ekkoriban készült el az első, tranzisztoros számítógép, a szovjetek fellőtték a Szputnyikot, valamint sikerült feltárni a DNS szerkezetét, amely az ember legelemibb információ-hordozója (Komenczi 2002a, 2002b). Az információs társadalom pontos meghatározásához tehát a technológiai innováció robbanásszerű kiterjedéséhez kell időben visszanyúlni, amelyet információs forradalomként (Beniger 2004) jellemezhetünk. Az információs forradalom „a gyors változások összessége, azokban a technológiai és gazdasági jellegű intézményekben, amelyek az információ gyűjtésével, tárolásával, feldolgozásával és közvetítésével foglalkoznak, és amelyeken keresztül formális vagy programozott döntések útján valósulhat meg a társadalom irányítása.” (Beniger 2004: 16).

Ez az időszak az első szoba méretű elektronikus számítógépektől, az asztali számítógépek és a tömeges felhasználás lehetőségét megteremtő alkalmazásokon kifejlesztésén át az internet megjelenéséig egy folyamatos, ma is tartó innovációs hullámnak tekinthető (Dessewffy 2004). Az információ forradalmának egyik legfontosabb eredménye pedig az információs társadalomnak, mint társadalmi formának a létrejötte.

Maga az információs társadalom kifejezés elsőként a japán társadalomtudósok körében bukkan fel az 1960-as években, akik olyan új

társadalomtörténeti szakaszt értenek alatta, ahol az információ, a tudás és a kommunikáció központi szerepet töltenek be.[2] Nem sikerült teljes kutatói egyetértésre találnunk a pontos szellemi szerző kilétét illetően, mert pl. mind Z. Karvalics (2007), mind Vajkai (2008) más-más tudóst nevezett meg a fogalom „atyjaként", így itt csupán arra vállalkozunk, hogy felsoroljuk azon japán tudósokat, akik biztosan jelen voltak a fogalom megszületésénél: Tadao Umesao, Kisho Kurokawa, Jiro Kamishima, Michiko Igarashi (Z. Karvalics 2007; Vajkai 2008).

A Hidegháború, a szovjet és az amerikai űrprogramok, az atomfegyverkezés, a Szilícium-völgyben gerjesztett technológiai innovációs tevékenységek, mind-mind komoly alapot szolgáltatnak az információs társadalmak építéséhez, de mégsem tudjuk ezt az időszakot már ennek a társadalomtípusnak igazolni. Noha az információs szektorban dolgozók aránya pont a már említett történelmi eseményeknek köszönhetően hatványozott növekedést mutat, az eszközök társadalmi célú megjelenése, betörése az otthonokba, az egyéni felhasználó szintjére, ebben az időszakban még várat magára, ezért is gondoljuk úgy hogy az információs társadalom történelmi kezdetei némileg kitolódtak a leírtakhoz képest (Naisbitt 1982). Az 1980-as években az Amerikai Egyesül Államokban körvonalazódott az információs társadalmak definiálásának egy igen egyszerű módja, mely szerint ha az információs szektorban foglalkoztatottak aránya meghaladja az 50%-ot, akkor információs társadalomról beszélhetünk (Vajkai 2008). Ahogy ezt a leegyszerűsített gondolatmenetet összevetjük a korábbi meghatározással és csoportosítással, láthatóvá válik, hogy maga a definiálás és strukturálás ennél sokkal bonyolultabb és sokkal problematikusabb kihívásokat támaszt az információs társadalmakkal szemben.

Az információs társadalom napjaink egyik legdivatosabb, legtöbbször használt fogalma. Gyűjtőfogalomként értelmezhető, amelynek fogalmi ernyője alá a következő megfelelések tartoznak[3]: *Információs gazdaság, Posztipari társadalom, Posztfordizmus, Informatizált ipari társadalom, Tanuló társadalom, Technikai társadalom, Mikroelektronikus társadalom, Ötödik információs-kommunikációs Kontradieff-ciklus, Információs termelési mód, Szolgáltató társadalom, Technikai*

[2] Erről bővebben: Z. Karvalics László (2007): Információs társadalom – mi az? Egy kifejezés jelentése, története es fogalomkörnyezete.
http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/02_ZKL_tortenet.pdf (letöltve: 2010. szeptember 7.)
[3] Erről bővebben: Farkas János (2002): Információs- vagy tudástársadalom? Infonia-aula Kiadó, Budapest.

fejlődés harmadik hulláma, Kommunikációs társadalom, Tudományos társadalom, Szimbolikus gazdaság és társadalom, Hálózatos társadalom, Globális gazdaság és társadalom, Tudástársadalom (Farkas 2002).

Általánosságban az információs társadalom ismérveit Komenczire (2002a) támaszkodva a következőképpen foglalhatjuk össze:

- Gyorsan és folyamatosan változó, pillanatnyilag képlékeny társadalmi forma.
- Erős technológiai determinizmus jellemzi. A társadalmi, gazdasági változások motorja az információs és kommunikációs technológiák ugrásszerű fejlődése.
- Az információs társadalom a globális világgazdaság társadalma, amely elsősorban gazdasági globalizációt takar. A termelésben virtualizáció és dematerializáció megy végbe.
- Hálózati társadalom, amely századunk elejének meghatározó működési formája. „A rendszer működésének alapelemei a nyitottság, nyilvánosság, információcsere, reciprocitás és interaktivitás" (Komenczi 2002a: 157).
- Tudásalapú és tanuló társadalom, amelyben a humán tőke és erőforrás erős szelekciós tényezővé válik. Felértékelődik a tudás és a kommunikáció.
- Információval telített társadalom. A társadalom mozgatórugója az információ, amelynek mennyisége jelentős mértékben megnövekedett.
- Új típusú tömegtársadalom, planetáris társadalom.
- Digitális szakadék, negyedik világ keletkezése (Komenczi 2002a).

Ahogy a korszak kezdetének és technológiai, filozófiai, eszköz és társadalmi tartalmának a meghatározása sem egységes, (hiszen maguk a kutatók is más-más történelmi tényeket tekintenek kiindulópontnak), az információs társadalom konkrét definíciójának meghatározása sem egyértelműbb meghatározás a társadalomtudósok körében. Vizsgáljunk meg néhány kutatótól származó információs társadalom definíciót a teljesség igénye nélkül, hogy érzékelhessük a történelmi, társadalmi és tudományos nézőpontokban rejlő különbségeket:

1. „Az információs társadalom értékekkel és érzelmekkel telített eszmerendszer. Egyszerre pozitív és negatív utópia. Belevetített vágyakkal és félelmekkel. Az információs társadalom egy létező társadalmi valóság összefoglaló megnevezése, ami felváltja az ipari forradalmat követően létrejött modern társadalmat" (Pintér 2003)

2. „Magának az információs társadalomnak a kialakulása a figyelmet az információ feldolgozás, a kommunikáció és az irányítás központi jelentőségére irányította, az emberi társadalom és társadalmi viselkedés szinte valamennyi aspektusát tekintve" (Beniger 2004:704).

3. Az információs társadalom az emberi együttélés új módja, ahol az információ hálózatba szervezett előállítása, tárolása játssza a legfontosabb szerepet (Castells 2000).

4. „Az információs társadalom meghatározásánál a kulcsfogalmak az integráció és a mindenütt jelenvalóság. A határok átlépése, legyenek azok fizikaiak vagy funkcionálisak, ezek szükségszerű következménye. A tartalmazó és a taralom, a hardware és a software összefonódnak"(Mattelart 2004: 152).

Látható, hogy a több tudományterületben megjelenő érintettség és forrásmerítés nem csupán a történeti meghatározásnál, a korszak meghatározásánál van jelen, hanem a definíciók megalkotása is ezek segítségével jelenik meg. Az első, Pintér (2003) (1. definíció) tollából származó definíció az emberi elme, a psziché változásainak oldaláról közelíti meg az információs társadalom meghatározását, egy utópisztikus keretbe foglalva, rávilágítva arra a tényre, hogy egy már létező társadalomtípust próbálunk meg címkékkel, értékekkel felruházni, feltölteni. A második, Beniger (2004) (2.definíció) féle meghatározás a kommunikációra, az emberek közötti kommunikációs mintázatok hangsúlyosságára hívja fel a figyelmet. Castells (2000) (3.definíció) a harmadik megközelítésben egy globális elrendeződést mutat be, egy csomópontok mentén létrejövő hálózati társadalmat, ahol az információ elemi szervező egységként jelenik meg. Végül negyedikként olvasható Mattelart (2004) (4.definíció) filozófiai közelítésű

meghatározása, ami a korábbi határok felbomlását és új társadalmi struktúrák megjelenését előfeltételezi. Mi Beniger (2004) és Castells (2000) információs társadalmi definícióinak ötvözetével tudunk a legjobban azonosulni és saját meghatározásunkat kialakítani. Saját értelmezésünk szerint *az információs társadalom egy olyan tudáson, információn és technológiai közvetítettségen alapuló társadalom forma, amelyben a személyes kommunikáció és információ átadása, áramlása valamint az életmód jellemzői az uralkodó technológiák hatására megváltoznak és az egyén nagy fokú individualizációja és rugalmas pozíció- és helyzetváltozása válik jellemzővé mind gazdasági, mind társadalmi, mind társas összefüggésekben.*

2.1. Az információs társadalom elméleteinek struktúrája

Az információs társadalom egy igen bonyolult, komplex jelenség, melynek számos egymással szorosan összefüggő aspektusa van (Vajkai 2008). Már az információs társadalom fogalmának definiálásakor is sok tudományterület megközelítéseivel találkozhattunk, amikor a definíciókhoz tartozó elméleti kereteket kívánjuk meghatározni még szerteágazóbb a különböző területek érintettsége.

Webster (2002) öt különböző, analitikus szempontból jól elkülöníthető megközelítést vázolt fel, amelyek eltérő fogalmi keretben értelmezték az információs társadalomhoz kapcsolódó elméleteket[4]*: technológiai irányzat, információs és tudáselméleti megközelítés, foglalkoztatási statisztikák szerinti megközelítés, kultúrában végbemenő változások fókuszba kerülése, valamint a társadalmi tér szerkezetében bekövetkező változások elméletei* (Webster 2002). Ezen elméleti csoportosításból kiindulva, (amely gyakorlatilag ágazatokra bontja az információs társadalom meghatározásokat), alakítottuk ki a magunk elméleti csomópontjait, melyek *a technológiai változások oldaláról közelítő elméleteket*, a *gazdaságban végbemenő információs társadalmi folyamatokat tömörítő elméleteket*, az *oktatási rendszerben végbemenő átalakulások irányából közelítő elméleteket*, a

[4] Erről bővebben: Webster, Frank (2002): *Theories of the Information Society*. London: Routledge.

kulturális változások megközelítését célzó elméleteket és a *társadalmi változások oldaláról közelítő elméletek* csoportosítását jelentik. Webster (2002) csoportosítását kiegészítve egy új elméleti kategóriával, *az oktatási rendszerben végbemenő átalakulásokat megközelítő elméleteket* hoztunk létre definíció-csoportként, hiszen az oktatásban végbemenő információs társadalmi folyamatok legalább olyan erőteljesen megjelennek a tudományos vizsgálódásban és azonos szinten társadalmilag meghatározó érvényűek, mint a gazdaság, vagy kultúra ágazataiban. A Webster által használt információs és tudáselméleti megközelítést valamint a foglalkoztatási statisztikák szerinti megközelítést összevonva egy közös kategóriát, a gazdasági ágazati megközelítés csoportját hoztuk létre, lévén ez magába olvasztja mindkét területet. Legfontosabb indokunk a Webster-i kategóriák összeolvasztására és az új kategória létrehozására, hogy a 2000-res évek óta gyökeres változások történtek világszerte az oktatási rendszerekben, melyek legfontosabb motorjának az információs technológiák oktatásba való integrációját és oktatási hasznosulását tekintjük. Ugyanakkor a tudáselméleti és foglalkoztatási statisztikák felőli megközelítés gyakorlatilag a gazdaság mint szektor két oldalán elhelyezkedő szereplők megjelenítését célozza meg. Egyik oldalról az információs szektor mint piaci mechanizmus van jelen, másik oldalról az információtechnológiai eszközöknek a munkáltatókra és munkavállalókra gyakorolt hatásait tapasztaljuk, amelyek az utóbbi években szoros összefonódást mutatnak, így nem kívánjuk őket külön-külön értelmezni.

A ***technológiai változások oldaláról közelítő elméletek*** képviselői szerint az az áttörés, amely az információfeldolgozás, adatátvitel, adattárolás területén ment végbe, alapvető jelentőségű. Ez az irányzat az információs társadalom lényegét az információs és kommunikációs technológia fejlődésében látja. Ide tartoznak többek között Baran (1964), Kömlődi (1999), O'Really (2005) és Komenczi (2002a) elméleti megközelítései. Az információs társadalom-elméletek technológia oldaláról való megközelítésében az uralkodó és elterjedő technikai vívmányok és technológiák társadalom formáló ereje válik kiemelten hangsúlyossá. A fejlődő eszközök változásokat generálnak mind az egyén életmódjában, mind a társadalom szintjén. Ezek a változások persze nem egységesen érintik a társadalmakat, így időben, térben változóak lehetnek, amelynek hatására a rétegzett társadalmak komoly új kihívásokkal küzdenek (lásd. 3. fejezet). „Az anyag-, energia- és

információs hálózatok alkotják mai világunk infrastrukturális vázát, fenntartják és meghatározzák a globális világgazdaság és a világtársadalom dinamikus fejlődésének ritmusát. A vízcsap, a konnektor és az internet-csatlakozó együtt olyan szimbólumok is, amelyek kifejezik világunk három alapvető entitásának meghatározó szerepét mindennapi életünkben" (Komenczi 2002a: 153).

Az innovatív technológiák három fejlődési szakaszra elkülöníthetően változtatják a társadalom egészét. Az első szakaszban a technológia olyan munkavégzésben jelenik meg, amelyhez korábban emberi erő kellett. A második szakaszban a technológia olyan munkákat tesz lehetővé, amelyet az ember korábban nem tudott elvégezni. Végül a harmadik szakaszban a fennálló társadalmi szerkezet átalakul egy új társadalmi rendszerré, amelyet az alapjaitól szövi át a technológia (Masuda 1988).

Magának a számítógépnek és az internetnek már a története és terjedési íve is előrevetíti az információs társadalmak kialakulását, hiszen az említett két eszköz szoros szimbiózisban létezik egymással. Noha a számítógép önmagában is helytálló, hasznos eszköz, infokommunikációs jelentőségét és szocializációs funkcióit elsődlegesen az internetnek köszönheti.

Az eszközök létrejötte és fejlődése mellett ugyanakkor a számítógépek hálózatba rendezése egy másik fontos pontja az információs társadalmak fejlődésének. Az internet 1989 óta fokozatosan kivonult eredeti közegéből, a hadászati és kutató intézetekből, hogy meghódítson egy sokkal szélesebb közeget: oktatási intézményeket, könyvtárakat, a kereskedelmi szektort, valamint fokozatosan beépült a magánszférába.

A világhálóra lépők tábora évről évre bővül. Az internet a háztartások mindennapi eszközévé vált nem csak Amerikában, hanem a fejlett és fejlődő világ szinte minden országában, így Magyarországon is. Az internet a leggyorsabban terjedő technológiai innováció, amely az emberiség eddigit történelmében felbukkant. 2000 januárjától áprilisáig pusztán az Egyesül Államokban több mint ötmillió új internet-használót regisztráltak. Ez napi szinten 55 000, óránként 2289 és percenként 38 új hálózatra lépőt; netizent[5] jelentett. Az interneten található információk mennyisége exponenciális növekedést mutat. 2000-ben már megközelítőleg 550 milliárd dokumentum volt online található. Az internet több

[5] Hálózati polgár

mint 7,3 millió oldallal bővült-naponta. Ennek a nagy ütemű bővülésnek a következtében világon az egy évben előállított információ nagyjából 93 százaléka már digitalizált (Z. Karvalics – Dessewffy 2003).

A world wide web egyszerre hálózat, az információáramlás és a kommunikáció csatornája. A hálózati tér fokozatos hódításával új tartalom és forma indult útjára : a web 2.0, ami legegyszerűbben egy a hálózaton megjelenő virtuális megosztóként írható le. A web 2.0 magában foglalja a telepítés nélkül futtatható szoftvereket, bárhonnan elérhető online dokumentumokat, ingyenes tudástárakat, és egyre gyarapodó netes közösségek hálózatát. A web 2.0 kifejezés olyan webes szolgáltatások gyűjtőneve, amelyek elsősorban a közösségre épülnek, így a felhasználók közösen készítik a tartalmat vagy megosztják egymással annak információit. Ellentétben a korábbi internetes szolgáltatásokkal, ahol a tartalmat maga a szolgáltatást nyújtó fél biztosította a web 2.0 szolgáltatásainál a tartalmat maguk a felhasználók töltik fel, hozzák létre, osztják meg vagy véleményezik. A felhasználók jellemzően kommunikálnak egymással, és kapcsolati rendszereket alakítanak ki egymás között (O'Really 2005). A tartalmak egyre növekvő száma mellett a felhasználók aránya is dinamikusan növekszik. Azt mondhatjuk, hogy napjainkban már minden állam megtalálható on-line formában is. Az utolsó ország, amely hálózatba kapcsolódott a világon Bhután volt 1999-ben (Z. Karvalics 2003). Az internethasználók száma az ITTK[6] jelentésében foglaltak szerint átlagosan 10%-al nő évente. Éves szinten mintegy százmillióval gyarapodik a felhasználók tábora. Jelenleg a Föld lakosságának több mint hatoda internethasználó. A világháló Észak-Amerikában a legelterjedtebb, a lakosság több mint kétharmada mondható rendszeres internetezőnek. Óceánia mögött a harmadik helyen Európa szerepel, utolsó helyen pedig az afrikai kontinens áll.[7] Az információs társadalmakat a technológia oldaláról közelítő elméletek hívják fel a leginkább a figyelmet azokra a globális eloszlási és terjedési egyenetlenségekre, amelyek a klasszikusnak tekinthető gazdasági törésvonalak mentén jönnek létre[8] és amelyek átvezetik a technológiai elméleti megközelítéseket a gazdaság oldaláról vizsgálódó elméletek irányába .

[6] ITTK: Információs Társadalom és Trendkutató Központ
[7] Erről bővebben: A világ előrehaladása az Információs Társadalom terén 1998-2008. Készítette a BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központjának (ITTK) kutatócsoportja, http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_WPR1998-2008.pdf
[8] Erről bővebben az értekezés 3. fejezetében írunk.

A ***gazdaságban végbemenő információs társadalmi folyamatokat tömörítő elméletek*** szerint az információs társadalmat az adott társadalomban a gazdasági erőforrások információs szektorban való túlsúlya jellemzi, valamint a tudásipar[9] területein foglalkoztatottak magas aránya. Ebbe az elméleti keretbe sorolandóak Machlup (1962), Beniger (2004), Negroponte (2002), McQuail (1976) valamint Mérő (2004) elméleti keretei. A gazdasági alapú megközelítésnél meghatározó, hogy a nemzeti összterméken belül milyen mértékben jelenik meg az információs szektor, amelyet négy kiemelkedő gazdaságstatisztikai csoport alkot: média, információs gépipar, információs szolgáltatások és egyéb információs tevékenységek.

A gazdasági megközelítésbe tartozik a foglalkoztatás oldaláról történő vizsgálódás, amikor a foglalkoztatási struktúrán belüli arányokat vizsgáljuk, mégpedig, hogy a munkaerőpiac hány százaléka dolgozik tudás-intenzív területen. Az 1970-es évektől beszélhetünk a világban a tudásalapú gazdaság megjelenéséről. Ez a gazdasági forma globális alapon szerveződik, megjelennek az úgynevezett száguldó pénzpiacok, ezzel együttesen növekedett a pénzpiacok jelentősége. Mindennek alapja a gazdasági liberalizáció. Napjainkban a piacok napi szinten olyan mennyiségű pénzt képesek mozgatni, ami korábban elképzelhetetlen volt. Az infokommunikációs technológiák rohamos terjedésének következtében a kereskedelem globális méreteket ölt. Megváltozott azonban a kereskedést övező információs közeg is. Az internetnek köszönhetően egy-egy információ terjedési sebessége alig követhető. Az új gazdasági környezet fontos jellemzője a gazdaság folyamatos globalizálódása (Dessewffy 2004; Mérő 2004). Negroponte (2002) rámutat, hogy az internet összefonódása az üzleti élet és a gazdaság globalizálódásával egyetlen egységes digitális munkahelyet hoz létre (Negroponte 2002: 179).

A gazdasági megközelítés irányvonalai mentén célszerű egy fontos választóvonalat hangsúlyozni: mégpedig érdemes vizsgálódásunkat egyfelől a vállalatok, másfelől a munkavállalók oldaláról is szemlélni, hiszen mindkét

9 Az információs társadalmon belül a tudásipar fogalmát Fritz Machlup közgazdász vezette be a köztudatba az 1950-es évek végén. Machlup a tudás létrehozásával és szétosztásával foglalkozó szektoron belül harminc iparág osztályozásával öt fő kategóriát különböztetett meg: oktatás, kutatás-fejlesztés, kommunikációs eszközök, információs berendezések, információs szolgáltatások (Beniger 2004).

gazdasági aktor-csoportnak sajátos viszonya alakult ki az IKT eszközökkel kapcsolatosan. A vállalatoknál mint gazdasági aktoroknál megjelenő hangsúlyos területek a következők: egyrészről fentebb már említettük az információs szektor szerepét a gazdasági struktúrán belül, másrészt az információs szektorban dolgozók aránya is meghatározó. Az adott társadalom szintjének meghatározásakor lényeges elem az információs szektorban foglalkoztatottak aránya, hiszen ez meghatározza az adott gazdaságban az IKT eszközök hangsúlyosságát is. Másrészről egy új globális kereskedelmi rendszer kialakulásának és folytonos változásainak motorjai a vállalatok, amelyek nemzeteken és nemzetgazdaságokon átívelve megváltoztatják a pénz és áruforgalom képét. Maga a fizető eszköz is globalizálódik, sőt inkább úgy fogalmaznánk, hogy digitalizálódik, hiszen elektronikusan, bitek és bájtok formájában cserél gazdát.

A világkereskedelem nem tekinthető új jelenségnek, hiszen korábban is léteztek földrészeken átívelő kereskedelmi útvonalak. Ami változott, az maga a globális verseny megjelenése. Új kihívások érik a korábban vezető szerepet betöltő gazdaságokat. Megjelent egy új, globális munkaerő-piaci elit, amely rendkívül mobilis, jól képzett, magasan kvalifikált szakemberekből áll (többnyire managerek, kutatók), akik a világ bármely pontján képesek munkát vállalni. A munka is globalizálódik: elsődleges szemponttá válik a flexibilitás, a részmunkaidő és az egyéni munkavállalók térhódítása (Dessewffy 2004, Castells 2005).

Az internet világgazdaságba történő berobbanása nem csupán a munkaerő-piacot változtatta meg gyökeresen, de megváltoztatta a munkavállalói valamint álláskeresési stratégiákat. Annak ellenére, hogy a módszer egyik előnye a gyorsaság, időbe telt, míg a cégek kialakították a beérkező jelentkezések kezelésének metódusait. Mind a vállalatok és mind a munkavállalók érintettek az internet térhódításában. Egyfelől a vállalati arculat, megjelenés és sokszor a munkavállalói arculat is internet-hangsúlyossá vált. Ma már evidencia mind a munkavállalók részéről, mind a foglalkoztatói oldalról az interneten való jelenlét. Változik a foglalkoztatási struktúra és az alapvető elvárások is a munkavállalókkal szemben. A globális munkaerőpiacon flexibilisnek, könnyen mobilizálhatónak kell lenni, míg a hagyományos, lokálisan működő, nem kiterjedt foglalkoztatási formák élesen elkülönülnek, sokszor elhatárolódnak egymástól. Az IKT eszközök szükségességének fényében és a munka, vagy gazdasági struktúra globalizáltságának mértékében alapvető elérési különbségeket találhatunk. Ennek

egyik legszembeötlőbb példája maga az álláskeresés folyamata. Az IKT eszközök által nem érintett területeken a hagyományos álláskeresési praktikák, felületek érvényesülnek (az ilyen típusú állások online gyakorta meg sem jelennek), míg más (többségében) fehérgalléros munkalehetőségekkel és a globális szereplőkkel a háttérben kizárólag online találkozhatunk (Dessewffy 2004, Mérő 2004).

Az ***oktatási rendszerben végbemenő átalakulások irányából közelítő elméletek*** szerint „ahhoz, hogy valaki az információs társadalom polgára lehessen, mindenek előtt nagyon sok új ismeretet és készséget kell elsajátítania. Mindezeket azonban meg kell, hogy előzze a hozzáállás, az attitűd megváltozása, miszerint szükségesnek, fontosnak, hasznosnak és végső soron örömtelinek ítéli meg az új ismeretek megszerzését" (Vajkai 2008:58). Ide tartoznak többek között Nyíri (1999, 2005), Kozma (2004), Buda (2005), Kovács (2007), Ollé (2008) és Vajkai (2008) elméleti megközelítései, amelyek a változásokat az oktatás különböző szintjeinek változó folyamatain keresztül vizsgálják.

Az IKT eszközök fejlődése és elterjedése az oktatás minden szegmensét érinti. Átalakulásokat eredményezett a formális, nonformális és informális tanulási területeken (Coombs 1968; Derényi et.al.2007). A számítógép és internet módosította a közoktatás, felsőoktatás és szakképzés korábbi eljárásait, módszereit, arculatát.

Az IKT eszközök a legnagyobb mértékben magukat a tanórákat változtatták meg. A tanórák változásai kiterjesztették hatásukat a diákokra, a tanárokra, magára a tanulás szerkezetére, valamint az oktatási helyszínekre és szintekre egyaránt. A számítógépek és internet megjelenésével új tananyagok és oktatási módszerek lehetősége is megjelent az oktatási rendszerben (Kárpáti 1999). A tanóra változásait szemlélve szembeötlő jelenségekkel találkozunk: egyrészről a számítógép, az internet, a különböző digitalizált tartalmak színesítik a prezentációra alkalmas, oktatást elősegítő megoldások tárházát. Másrészről sok esetben maga a tanulási folyamat is áttevődött ezekre az eszközökre, hiszen virtualizálódott a tanterem és virtualizálódott maga az iskola is. Az eszköz lett a tanulásnak és iskolának helyszíne, az e-learning[10] mint módszer segítségével (Kovács 2007). Így az IKT eszközök megjelenése az oktatásban a virtualitás megjelenését is maga után vonta,

[10] Erről bővebben: Kovács Ilma (2007): Az elektronikus tanulásról. Holnap Kiadó, Budapest.

mégpedig az oktatás minden területén és minden szintjén, többszörös hasznosítási lehetőséggel (Hinzen 2000).

A virtuális iskola egy internetes keret. A látogató kapcsolódási pontokon át juthat be a „tanulmányi osztályra", a „könyvtárba", a „jegyzetboltba vagy könyvtárba", de akár a „tanterembe" is. A virtuális iskolai környezet létrehozása tulajdonképpen független a diákoktól valamint az oktatóktól, hiszen a gépparkok felállítása, eszközök kiválasztása, megvásárlása állami és iskolai informatikai kereteken belül oldható meg. Ami igazán érdekes, az maga a virtuális tanterem, hiszen itt realizálódik a tanár-diák kapcsolat egy, a frontális óravezetéstől eltérő munkamenet segítségével (Kozma 2004). Ha elméleti síkon közelítjük meg a virtuális tanterem mint oktatási környezet lehetőségeit, azt találjuk, hogy az oktatók számára a legnagyobb akadály magában a virtualitásban jelentkezik. A pedagógiai tevékenység alapvetően nemcsak Magyarországon, de a világ számos pontján feltételezi a tanár és diák közvetlen jelenlétét, kommunikációját, így sokan komolytalannak gondolják az iskolapadot és katedrát nem igénylő tudásátadást. Számos nemzetközi (Harvard University, Alberta University, MIT projektjei és a Motorola University) és néhány hazai (Uniworld Projekt 1997-1998, ELTE PPK Virtuális Oktatási Környezet) kísérlet irányult virtuális oktatási intézmények, elsősorban virtuális egyetemek, valamint az oktatás virtuális kereteinek létrehozására, de a többségük különösen, azok, amelyek az oktatás teljes folyamatát a virtuális térbe helyezték, nem volt képes beváltani a hozzá fűzött reményeket. Mind a társadalom, mind a diákok és az oktatók számára fontos a személyes jelenlét az oktatás folyamatában, hiszen csak így képes az iskola átadni azokat a rejtett tartalmakat, amelyek az egyén szocializációjának részét képezik.

Magáról az óravezetésről és tanár-diák szerepről rögzült elképzelésekkel rendelkezünk, elsősorban annak köszönhetően, hogy évtizedek során az oktatás hierarchikus rendje mit sem változott. A „európai iskolarendszerekben"[11] a tanítás, az előadás módja az intézmény fokától függetlenül változatlan: a tanár, a professzor a katedránál kiemelt pozícióban a figyelmes hallgatóságnak előad. A hagyományos iskolai szocializáció évei alatt a tanár-diák, illetve a diák-diák viszony közvetlen kommunikációs csatornákon keresztül zajlik. Az óralátogatások és a szünetek alatt

[11] Erről részletesen: Lukács Péter (1998): Európai iskolarendszerek, In Kozma Tamás (szerk.): Euroharmonizáció, Budapest.

meghatározóak a találkozási gyakoriságok, az állandó interakció. A virtuális oktatási környezet újfajta szocializációs kereteket teremt, kezdve azzal, hogy a számítógépes hálózatot beiktatja a tanár-diák vagy akár a diák-diák kommunikációba.

Az internet az üzleti életben bevett gyakorlat, sőt a jelen társadalomban már nélkülözhetetlenné vált. Az IKT eszközök háztartásokban és munkahelyeken történő széleskörű hasznosíthatósága után evidenciának tekinthető az oktatásba történő beillesztése is. „A felsőoktatásban ma már szinte természetesnek mondható, hogy léteznek olyan online tanulási környezetek, amelyek elsődleges célja a tanulási tevékenység segítése" (Ollé 2008).

Az online tanulási környezetekhez kapcsolódóan azonban elengedhetetlen magának az online kommunikációnak az oktatási tartalmakhoz kötött megjelenése az oktatásban. Az internetes alapú kommunikáció olcsóbb mint a telefon, gyorsabb mint a levél. Az internetes kommunikációs programoknak köszönhetően valós idejű interperszonális kommunikációt folytathatunk két hálózatba kapcsolt gép segítségével a világ bármely pontjairól. És hogy miért hasznos mindez az oktatás területén? Bár a virtuális tanulói térben történő szocializáció a hagyományostól eltérő mintázatokat rejt magában[12], ugyanakkor az előnyei közé sorolhatjuk a szélesebb kommunikációs csatornákat, az interaktivitást, a multitasking lehetőségét, valamint financiális előnyöket. Az oktatás területein a költséges telefonos konzultáció és lassú és megbízhatatlan levelezés a tanárral, valamint sok esetben egy intézmény fenntartási költségei kiváltható olyan programok segítségével, amelyek valósidejű, írásbeli kommunikációra és hangtovábbításra alkalmasak

Amennyiben az említett eszközök magas kihasználtságúvá válnak az oktatási rendszerekben, úgy gondolom mindez szélesítheti az ezt az oktatásformát választók körét, különös tekintettel gondolva itt a kismamákra és a mozgáskorlátozottakra, vagy a testi fogyatékkal élőkre, akik térbeli korlátaik miatt kiszorulnak a felnőttoktatásból, vagy akár a felsőoktatás képzéseiből.

Mindezek megvalósulásához egyaránt szükség van a megfelelő eszközpark kiépítésére, és az internetes kommunikáció meggyökeresedésére az oktatók és a diákok oldaláról egyaránt, ami magában hordozza az eszközök társadalmi elfogadottságát és részvételét a szocializációs folyamatokban.

[12] Erről bővebben: 4. fejezet.

Egyrészről „a hálózatok megjelenése nagy kihívást jelent az oktatás egésze, és természetesen a tanártársadalom számára is. Számos magától értetődő fogalmat, megközelítést át kell gondolni és újraértékelni, újradefiniálni” (Buda 2005). Másrészről meg kell vizsgálni magát a hallgatói internethasználatot, mert nem csupán az intézmények oldaláról jelennek meg tartalmak, de maguk a hallgatók is növekvő arányban használják az internetet információ forrásként, a tanulás részeként, szakirodalmi tartalmak megjelenítéséhez, szemináriumi és szakdolgozatok összeállításához. A hasznos tartalmak elérésének kérdése, valamint az, hogy hol találjanak hasznos tartalmakra, hogyan kezeljék ezeket a tartalmakat, hogyan keressenek, hogyan éljenek forráskritikával mind az oktatók és a felsőoktatási rendszer szemléletváltását követeli meg az adott területen, hiszen a hallgatóknak meg kell tanulniuk hasznosan használni tanulási és tudományos célokra.

Virtuális oktatási sikerként és kiinduló pontként lehet ugyanakkor említeni a Föld azon pontjait, ahol a rendszeres fizikai megjelenés akár időjárási, akár földrajzi feltételek miatt lehetetlen, pl. Ausztrália, Alaszka, Izland, stb., ezen országok számára az internet mint oktatási színtér a kezdetektől fogva evidencia.

Ahol napjainkra a virtualitás kihívásai elsőként realizálódtak és kerültek leküzdésre: az e-learning. Az e-learning folyamatában megjelenő tanár mint szerep már nem egy személy által betöltött, mögötte sokan mások is láthatatlanul felsorakoznak, ők a stáb; a rendezők, technikusok, a dolgozatjavítók, tananyagfejlesztők, minőségbiztosítási szakértők, oktatástervezők. Szétválik a szerep az oktatásban résztvevő számára láthatóra és a mögötte meghúzódó láthatatlanra. Ez a sajátos kihívás a szakma új mesterségbeli alapjait követeli meg. Hogy fenntartható és hatékony legyen ez az oktatási forma technikai felkészültségben mindig a hagyományos oktatási rendszerek előtt kell járnia (Hinzen 2000, Kovács 2007).

Az internet jelentőségéből adódóan kormányzati szinten is oktatáspolitikai dokumentumokban és stratégiai dokumentumokban egyaránt megjelenik, hiszen számolni kell azokkal a jelentős változásokkal, amelyeket eredményezhet. Az internet újfajta kihívást jelent a képzési programokban, hiszen lehetővé teszi a belső és külső kommunikáció és együttműködés innovatív formáinak megjelenését (Magyar Információs Társadalom Stratégia 2005).

Magyarország felsőoktatási intézményeiben kiépültek jól felszerelt gépparkok, szélessávú és mikrohullámú internetkapcsolat, ennek ellenére a digitalizált információk és multimédiás tartalmak bevonása, a virtuális egyetemi campusok létrehozása mégis akadozik. Napjainkra tényszerűvé vált, hogy a tanulás több formája is épít erre a globális információs és kommunikációs eszközre. Ez a mindent átfogó rendszer több tízezer oldalnyi anyagot, képet, videót, rögzített információt és tudásanyagot tartalmaz és képes továbbítani a felhasználók között. A használat pozitív oldalai azonban kiegészülhetnek számos negatív elemmel is. Egyike ezeknek a hozzáférésben megjelenő különbségek, amelyre már a gazdasági változáshoz kapcsolódó elméleti keretek esetében is kitértünk. Ugyanez a megosztottság megjelenik az oktatás oldalán is, hiszen egyrészt számolnunk kell az intézmények felszereltségében megjelenő különbségekkel, másrészt számolnunk kell az oktatói és adminisztratív személyzet technológiai felkészültségével, harmadrészt az oktatási folyamatban részt vevők társadalmi-gazdasági különbségeivel és végül de nem utolsó sorban a résztvevők szubjektív, IKT eszközök befogadására és használatára való hajlandóságával.

A ***kulturális változások megközelítését célzó elméletek*** az információs társadalmak kultúrában végbemenő hatásait összegzik**.** Ide tartoznak többek között Strangelove (1994), Tapscott(2001), Csépe(2002), Dessewffy (2004), valamint Csepeli - Prazsák (2009) elméleti megközelítései.

A kultúra, a tudás és az információ teret hódít az élet minden területén A létrejövő sajátos kulturális közeg a mindennapi élet részévé válik. Ez a sajátos, folyamatosan változó és alulról szerveződő közeg kihat az emberek értékvilágára is az adott társadalmi kereteken belül. A kultúra döntő mértékben befolyásolja az emberek, a közösségek életében betöltött pozícióin át az életminőséget. Jelen századunk tudásalapú, vagy információs társadalmában a kultúra szerepe felértékelődik. A valósághoz, a tényekhez és a normákhoz fűződő viszonyunk átalakul. Az elektronikus média viselkedési minták, divatok, értékek sokaságát kínálja a fogyasztónak, miközben megkérdőjelezi a lokális tradíciók magától értetődőségét. Ugyanakkor a média maga is teremthet tradíciót, létrehozhat élményközösséget (Dessewffy 2004).

Az információs korban robbanásszerűen megnőtt az egyénre záporozó információk mennyisége. Az információs társadalom korában tömeges tartalmak

válnak elérhetővé széles társadalmi rétegek számára. A bennünket érő információs áradatban az eredetiség és individuum jelentése és lehetőségei átalakulnak, ahogyan átalakulnak a tömegkultúra és elit értelmezései is. A kulturális értékek és normák, a kultúra termékei szabadon értelmezhetővé és újraértelmezhetővé válnak. A hálózatra felkerülve a kulturális értékek formálhatóak, alakíthatóak, az egyének szabad kezet kapnak a tömeges tartalmakban való eligazodásban. Az internet egy olyan új tömegkommunikációs médiumként jelenik meg ebben a térben, ahol felületet nyer és újraértelmeződik a többi médium is. Azt mondhatjuk, hogy az információs kor kultúrájának két alapvető tulajdonsága a mediatizáltság (média által közvetített és meghatározott) és a globalitás (az adott médiatartalmak a világ bármely részén felbukkanhatnak) (Dessewffy 2004).

Az IKT támogatott új infokommunikációs lehetőségek megjelenése és terjedése alapvető változásokat idéz elő a formális társadalmi intézményekben. Megváltoztathatja többek között a kulturális intézmények működését, a kulturális tartalmak létrehozását és a közönséghez történő eljutását (Csepeli - Prazsák 2009)

Az elektronikus média térhódítása felgyorsítja az információáramlást, lehetővé teszi az azonnali és valósidejű követését az eseményeknek. Például a 2001. szeptember 11-i események az internetnek és az elektronikus médiának köszönhetően élő adásban követhetőek voltak a világ bármely pontján.

Az internet elterjedésére kulturális szempontból is minőségileg új elemként kell tekinteni. „Az internet valójában nem csupán egy új technológia kiteljesedése, hanem egy olyan új globális kultúráé, melynél az idő, a tér, a határok, sőt még a személyazonosság fogalmát is radikálisan át kell értelmezni” (Strangelove 1994: 233).

Egyrészről számolnunk kell azzal, hogy a kulturális hatások tömeges tartalmak formájában széles társadalmi bázisra találhatnak. Ugyanakkor egyfajta kulturális korlátozás is megjelenik, lévén, hogy az eszközökhöz való hozzáférés különböző társadalmi csoportoknál különbözőképpen valósul meg. A kultúra terjedésének korábban alapvetően egy adott társadalom fizikai határai szabtak korlátokat, most mind a kommunikáció, a nyilvánosság, az információ átadás szempontjából az érintkezés új módjait hordozza magában az internet (Angelusz – Tardos 2002). Nem csak az egyes csoportok kulturális aktivitására és fogyasztására van hatással az információs társadalom eszközrendszere, de maguk a nemzetállamok megjelenésükben és közölt tartalmaikban is komoly változásokon mennek keresztül.

A globalizálódó gazdaság és az információ áramlásának következtében megközelítőleg ötven év távlatában például Európa nagy gazdasági egységén belül, amely egy kiterjesztett államként funkcionál, kisebb etnikai egységek elkülönülésével kell majd számolni (Negroponte 2002). A nemzetállamok és társadalmak fizikai kereteit megszabó határok a virtualitásban átalakulnak, a kisebb-nagyobb elektronikus közösségek értékeihez fognak igazodni, ezek tükrözik majd egy adott társadalom kulturális mintázatait. A fiatal generációk olyan digitális környezetben szocializálódnak, amely nem feltétlenül esik egybe a fizikai tér és idő kereteivel. Így a fiatal generációk nem csupán egy globalizálódó világ egyik államában szocializálódnak, annak értékeinek és normáinak elsajátításával, hanem egy virtuális világ polgárai is lesznek, azonosulva és megtanulva annak érték és normarendszerét is. Az, hogy teljes jogú digitális állampolgárokká válhatnak-e az eszközökkel való ellátottság, találkozási gyakoriság és attitűdök fogják meghatározni.

A ***társadalmi változások oldaláról közelítő elméletek*** közé a társadalom térbeli elrendeződését vizsgáló, a hálózatiság és a globalizáció kérdésköreivel foglalkozó elméletek tartoznak, többek között Castells (2000), Webster (2002), Ritzer (1993) és Masuda (1988) elméletei alapján.

Az információs társadalmat a társadalmi változások oldaláról közelítő elméletek alapvetően két csoportba sorolhatók: az utópisztikus és a realisztikus elméletek csoportjaiba. Az utópisztikus elméletek egy idealisztikus képet festenek az információs társadalom felépítéséről. Ezen elméletek sajátossága, hogy az információs társadalom kutatásának korai szakaszaiban születtek, az 1980-1990- es évek termékei. A realisztikus elméletek már a 2000-res évektől megjelenő elméletek, amelyek már stabil, rögzült társadalmi viszonyokat írnak le és amelyekben az információ áramlás, az IKT eszközök a társadalomba ágyazottan működnek.

Az utópisztikus elméletek közül Masuda (1988) és Ritzer (1993) elméleteit fogjuk röviden vázolni.

Masuda (1988) utópisztikus jellegű megközelítésében „az információs társadalmat magas szintű intellektuális kreativitással rendelkező társadalomnak nevezhetjük, amelyben az emberek jövőbeni célokat rajzolhatnak egy képzeletbeli vászonra, és értelmes egyéni életre törekedhetnek, illetve ilyet valósíthatnak meg”

(Masuda 1988: 15). A Masuda (1988) által vázolt társadalom egy olyan automatizált emberi társadalom képét mutatja, ahol a társadalom fejlődésének és alakulásának hajtóereje az információs javak termelése, nem pedig a gazdasági javaké. Ennek a társadalomnak a legnagyobb értékei az idő, az önfegyelem, a társadalmi hozzájárulás és a globalizmus (Masuda 1988).

Ritzer (1993) elméleti megközelítésében napjaink társadalmát egy gyorsétterem-lánc metaforájaként értelmezi ahol négy elem jelenik meg a fő szervező erőként. Elsőként a *Hatékonyság,* ami tulajdonképpen a célracionalizáltságot jelenti, bizonyos célok eléréséhez az egyén az optimális eszközöket választja, sokszor nincs más választása, mint megtanulni az új technológia használatát. Másodikként a *Kalkulálhatóság,* ami a világ számszerűsítését jelenti, a munkaszervezés és fogyasztás felgyorsulását és hatékonyságát. A számok bűvöletében él az egyén, maga az információ, melynek továbbító közege a számítógépes hálózat, számokra lebontva, kódokban létezik. A harmadik elem az *Előreláthatóság*. Az egyén élete uniformizálódik, mivel ugyanazokat az elemeket fogyasztja, nincs idő a lokális sajátosságok feltérképezésére. A globalitás és lokalitás kettősségével találhatjuk itt szembe magunkat, hiszen a világ bármely pontja elérhetővé és élhetővé vált. Végül negyedikként az *Ellenőrzés*, amely a kontroll dimenzióját takarja, és amelynek elsődleges eszköze az emberi munka gépi erővel történő helyettesítése. Az ember, mint hibalehetőség, végsőkig történő kiiktatása, amely a folyamatokat beláthatóvá, kiszámíthatóvá teszi (Ritzer 1993; Keel 2007; Dessewffy 2004).

Ritzer (1993) mechanikus társadalomképe elég utópisztikusan fest, ugyanakkor az információs társadalom az összes eddigi társadalomnál kevésbé nélkülözi a fizikai jelenlétet, a társas közeget. Magas fokú individualizáció és a társadalmi csoportok heterogenizálódása és egyre kisebb és lazább szövedékű csoportokra bomlása figyelhető meg. Nem csupán az egyéni életutak változnak, hanem az információáramlásnak köszönhetően, nagy globális és kis lokális átalakulásoknak lehetünk szemtanúi. Az információs társadalomban az információ előállítása, megosztása, használata válik elsődleges társadalmi, gazdasági és kulturális tevékenységgé. Maga az információ előállításában és terjesztésében felelős eszközrendszer az ami meghatározza az érvényes tudást és az ahhoz való hozzáférés mentén teremt új társadalmi egyenlőtlenségeket és különít el társadalmi rétegeket (Angelusz et.al. 2004; Barabási 2003).

Ritzer (1993) társadalmi metaforája többek között Huntington (1996), Barber (1996) és Berger (1998) számára is adott kiinduló pontot társadalmi és kulturális elméleteinek felvázolásához.

A realisztikus társadalmi modellek közül kiemelkedik Castells(2000) hálózati társadalom modellje. A modell szerint [13]: a hálózaton keresztül szabadon áramlanak a különböző tőkejavak, amelyek a világot átszövő hálózat csomópontjain összpontosulnak. A létrejövő áramlási tér azok számára hozzáférhető, akik részesei a hálózati alakzatnak, amely a termelés, a hatalom és a tapasztalat hálóiból épül fel. A történelem távlatában az tapasztalható, hogy a legtöbb emberi tevékenység egyidejűsége jól meghatározható fizikai távolságokon és szűk környezeten belül jött létre. Napjainkban a fizikai tér határainak kitolódásával új szerkezeti elrendeződésekkel kell számolni (Castells 2000). „Ez a tér tehát az áramlások tere: egyfelől ebben zajlanak az elektronikus folyamatok, másfelől azoknak a helyeknek a hálózatát is jelenti, amelyeket egy közös társadalmi tevékenység köt össze elektronikus áramkörökön és a kapcsolódó segédeszközökön keresztül" (Castells – Ince 2006:61). Ebben az értelmezésben már benne van a globalizáció, mivel az új információs technológiák révén a földrajzi távolságok és a távolságok áthidalásához szükséges idő megrövidül. Újfajta társadalmi egyenlőtlenségek jelennek meg a technikai eszköztudás és földrajzi mobilitás tükrében (Webster 2002; Dessewffy 2004).

Összességében az öt megközelítést összevetvén látható, hogy azok különböző ágazatokhoz kapcsolódóan mutatják be az információs társadalom jellegzetességeit és hangsúlyos területeit. Ezen ágazatok összessége jelenti korunk információs társadalmának szegmenseit. A társadalom hálózatisága, információval telítettsége megjelenik mind a technológia és eszközhasználat, mind a gazdaság területén, a foglalkoztatás és piac oldalán, az oktatási rendszerbe alapjaitól épül be, formálja a kultúrát, a kommunikációt, a társadalmi viselkedést, szabályszerűségeket, normákat egyaránt. Ez a bemutatott öt terület együttesen, szoros összefüggésben és egymásra hatásban tárja elénk azt az információs társadalmat, amit szociológusként és a társadalomban élő egyénként megismerni és megérteni kívánunk.

[13] Erről bővebben: Manuel Castells (2000): The Information age. Blackwell Publishers.

3. Elsődleges digitális törésvonalak

Ahogy a társadalmakban minden korban megjelennek különbségek, a különböző csoportok, rétegek között, úgy az információs társadalom sem mentes egyenlőtlenségektől. A történelmi fejlődést vizsgálva azt a következtetést szűrhetjük le, hogy a világgazdaság alakulásával a hálózatos társadalmi formák folyamatosan mélyítik a szakadékot a társadalmak, kultúrák és gazdaságok közt (Wallerstein 1993). Különbségeket tapasztalunk a társadalmi rétegek szintjén, az életmód és életstílus szintjén, a földrajzi elhelyezkedésből, urbanizáltság fokából adódóan, sőt jelentős eltérések adódnak a nemek, valamint az életkori sajátosságok szintjén is.

A lehetséges értelmezési keretek után kutatva alapvetően két körvonalazódó elméleti megközelítéssel találkoztunk, amely a digitális megosztottság problémakörét vázolják. Az elméletek egyik csoportja a digitális szakadékot a területi szempontból vizsgálja: a világ különböző pontjain, különböző gazdasági fejlettségben élő társadalmak közötti szakadékra utalván. Ide tartoznak Wallerstein (1993), DiMaggio (1997), McQuail (2003) elméleti megközelítései. Míg a meghatározások másik csoportja társadalmi dimenzióba helyezi a digitális egyenlőtlenségek megjelenését és azt vizsgálja, hogy egyazon társadalmon belül milyen digitális különbségek jelennek meg és mely szociokulturális, vagy társadalmi változók mentén. Ide tartoznak Angelusz et.al.(2004) , Castells (2000) és Desewffy (2004) valamint Csepeli (2009, 2010) megközelítései. Ezen elméletek szerint „a digitális szakadék terminus azt a távolságot jelöli, ami azok között van, akiknek hozzáférésük van az infokommunikációs technológiákhoz és hatékonyan használják azt, és azok között, akik nem férnek hozzá vagy nem képesek megfelelő mélységű használatukra” (Forsene 2008).

A Bognárral és kutatótársaival egyetértve kijelenthetjük, hogy szükséges megkülönböztetni két logikailag eltérő megismerési vonalat a hagyományos társadalmi egyenlőtlenségek és a digitális egyenlőtlenségek vizsgálatának terén. Az egyik lehetőség esetében a hagyományos társadalmi egyenlőtlenségek hatásait vetítik az IKT használatra, a társadalmi státusz magyarázó változó figyelembe

vételével, amíg a másik lehetőség ennek ellentéteként az eszközök használatának társadalmi státuszra gyakorolt hatásait vizsgálja (Bognár et.al. 2004).

Értekezésünk jelen fejezetében számadatokkal támasztjuk alá mindkét megközelítést, hiszen nem csupán kontinensek, régiók és országok között beszélhetünk digitális megosztottságról, hanem a különböző generációk, életkori szakaszban lévők, különböző társadalmi státuszú, foglalkozású egyének szintjén is eltéréseket tapasztalhatunk. A következőkben rendszerezve fogjuk vizsgálni a digitális szakadék megjelenésének problémakörét; egyrészt a területi megosztottság oldaláról, mind a globális területi megosztottsági tényezők bemutatásával, mind a helyi szintű területi megosztottság és az eltérő urbanizáltsági viszonyok megjelenések tükrében. Másrészt a társadalmi megosztottság elemeinek körüljárásával globálisan és lokálisan egyaránt, megvizsgálva, hogy melyek azok az átfogó és akár helyi szinten érvényesülő társadalmi egyenlőtlenségek, amelyek a hozzáférés és használat esélyeit befolyásolják.

3.1. Területi megosztottság

Amennyiben globálisan területi alapon kívánjuk demonstrálni a digitális megosztottságot, nincs nehéz dolgunk. A digitális eszközök használata alapvetően áramforráshoz kötött, így Földünkről például egy, a magasból készült éjszakai felvételt szemlélve, jól láthatóvá válnak már az energiával való ellátottságban megjelenő egyenetlenségek. Nyilvánvalóan ez már önmagában hozzájárul azokhoz a különbségekhez, amelyek mind gazdasági, mind területei, mind társadalmi megosztottságot képesek generálni és fenntartani a világ különböző területein[14].
A bolygónk kivilágított területei más életkörülményeket és más társadalmi lehetőségeket takarnak. Kitűnnek az utcai világítással, lámpákkal, fényforrásokkal jól ellátott otthonok, épületek, közterek. Az Amerikai Egyesült Államok, Európa, valamint Japán és Kína keleti vidéke fényárban úszik, míg Afrikára, Dél-Amerika középső részeire, Ázsia északi és középső részére, Ausztrália középső részeire, valamint a sarkvidékre sötétség borul. Az áramfelhasználás prezentálja az adott

[14] http://ccdastrophotography.com/downloads/earthlights_1280x1024.jpg

terület urbanizáltsági fokát, valamint részvételét a globális gazdaságban, fogyasztásban, hiszen ezeken a területeken az adott pillanatban is működő közvilágítás van, üzleteket kötnek, áru, pénz és információ cserél gazdát.

Amikor képzeletben egymásra helyezzük a Föld éjszakai képét (*http://ccdastrophotography.com/downloads/earthlights_1280x1024.jpg*) és a digitális erőforrások eloszlásának globális térképét (1. ábra), nem meglepő módon az tapasztalhatjuk, hogy a mobil és elektronikus hálózatokkal leginkább átszőtt „forró" területek a Föld éjszakai térképén is fényárban úsznak, míg a „leghidegebb" területek beleolvadnak az éjszakai felvétel sötétjébe.

1. ábra: Digitális hő-térkép, mobiltelefon és internethasználat a világon

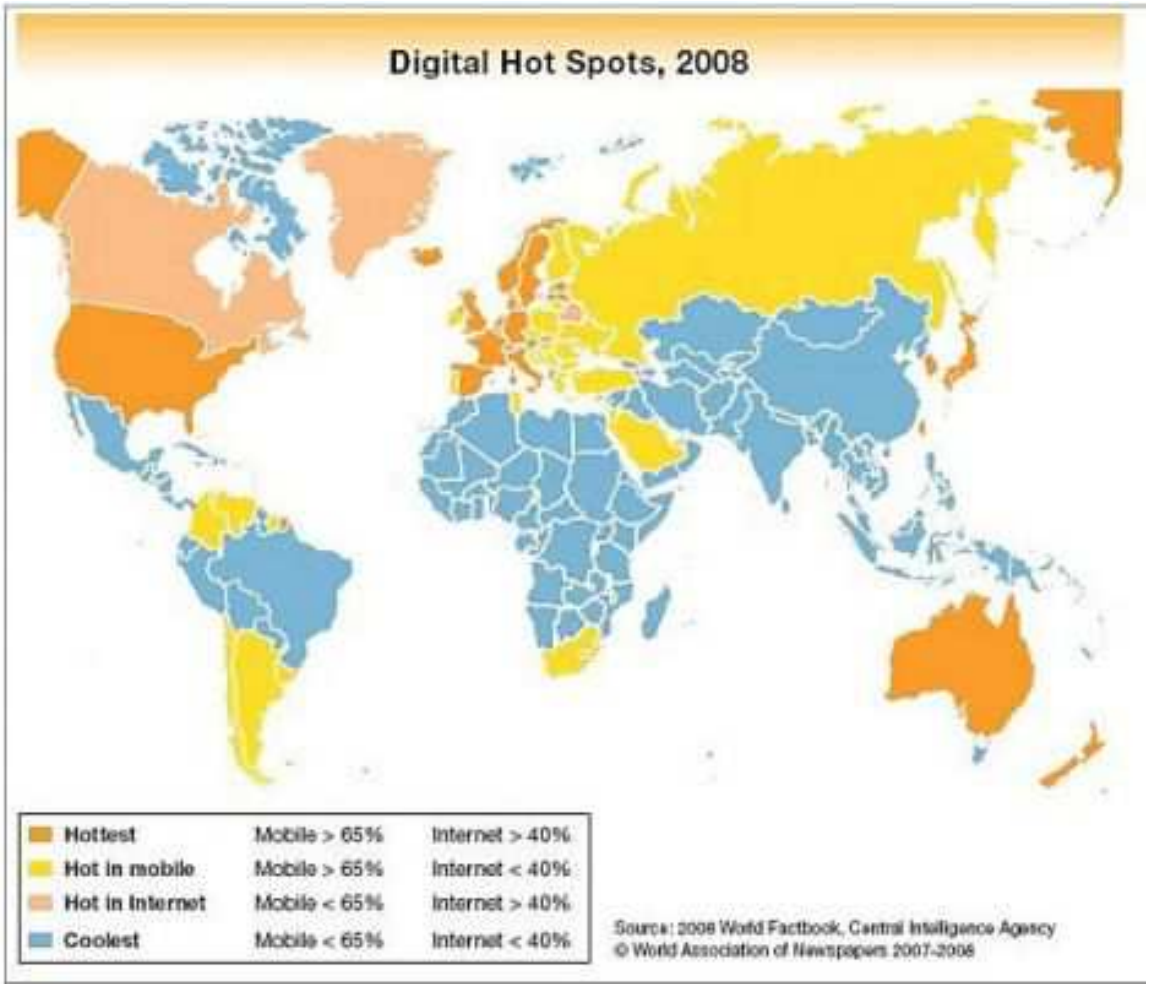

Forrás:World Factbook, CIA, World Association of Newspapers
http://homodigitalis.hupont.hu/felhasznalok/10818/kepfeltoltes/digit_hoterkep.jpg

Az árammal ellátott területek különbségeihez hasonlatosan egyértelműen elkülönülnek a térképen (2. ábra) a világ azon szegmensei, amelyeken alacsony intenzitású és amelyeken magas intenzitású az IKT eszközök használata. A globális

digitális hő-térkép megkülönböztet eszközhasználat szempontjából „forró” területeket, ahol mind az internet és mind a mobiltelefon használta magas százalékos arányokat ér el (mobil - 65%, internet - 40% fölött), mint például Európa jelentős része, Ausztrália, Japán, Észak-Amerika. Elkülönülnek még területek „forró mobilhasználat” és „forró internethasználat” tekintetében; mint például Oroszország, Kanada, Grönland, vagy a Dél-Afrikai Köztársaság területe, ahol valamelyik eszközt használják. Nem váratlan, hogy a „digitálisan hűvös területek”, ahol gyengék a mobilkommunikációs eszközök használati arányai a gazdasági, társadalmi, szociokulturális nehézségekkel küzdő országok közül kerülnek ki, hiszen az eszközök használatbavételéhez szükséges hálózatok kiépítése bizonyos szintű urbanizáltságot, gazdasági fejlettséget és társadalmi stabilitást kíván meg.

A következő ábrát szemlélve még markánsabb elkülönülést tapasztalhatunk a területek internet használati arányaiban is (2. ábra).

2. ábra: Internethasználók százalékos megoszlása a világ régiói szerint 2009-ben

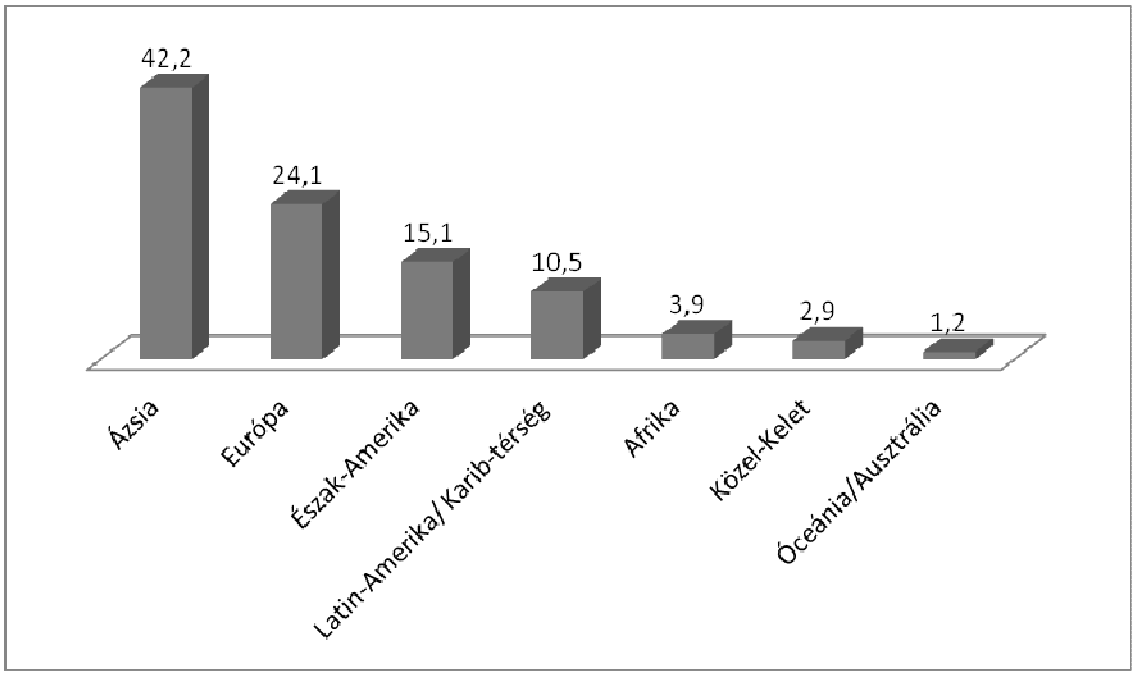

Forrás: Netkutatások, 2009 és Internetworldstats 2009
http://www.netkutatasok.hu/2009/09/internethasznalok-szama-vilagon-2009.html

2009 június végén az internethasználók száma 1,7 milliárd fő volt szerte a világon. A számadatot a világ területeire kivetítve a legtöbben Ázsiában vannak 704

millió (42,2 %), majd Európában 402 millió (24,1) és harmadik helyen Észak-Amerikában 252 millió (15,1 %) fővel (Internetworldstats 2009).

Amennyiben az internet használatát az adott területen élő lakosság arányaihoz viszonyítjuk, némileg változó képet kapunk (1.táblázat).

1. táblázat: Internet-penetráció százalékos arányai a világban, 2009

Régió	**%**
Észak-Amerika	73,9
Óceánia/Ausztrália	60,1
Európa	50,1
Latin-Amerika/Karib-térség	30,0
Közel-Kelet	23,7
Ázsia	18,5
Afrika	6,7
Világ átlag	**24,7**

Forrás: Netkutatások 2009

Az 1. táblázat adatait vizsgálva az Észak-amerikai kontinens hegemóniáját figyelhetjük meg a lakosság 73,9%-os internethasználatával. A Szilícium-völgy, a mindenkori számítógépes, internetes újítások és innovációk kiindulópontja, ezen kívül a Microsoft, Apple, IBM birodalmaknak is Amerika a hazája. Némi meglepetést szolgál azonban Ausztrália és Óceánia második legmagasabb felhasználói aránya a maga 60,1%-val. Az adatokat azonban alapvetően magyarázza az említett területek népsűrűségei közötti különbség, valamint az a tény, hogy Ausztrália az elsők között volt, ahol lehetőséget teremtettek az e-learning, a számítógéppel és internettel támogatott oktatás számára, hiszen a lakott települések közötti nagy fizikai távolságok és az ezeken alapuló kommunikációs gátak áthidalására tökéletesen alkalmas az internet (Dessewffy 2004, Váncsa 2001, Kovács 2007).

Az eddig felsorolt adatok még plasztikusabbá válnak a számunkra, ha összevetjük az Internetworldstats 2007-es összesített adataival, ahol az internet-penetráció arányaiban is szemlélhetjük az eszközöket használók közötti megoszlásokat a világ népességének arányaiban (1.sz. melléklet). A

legszembeötlőbb mutató, hogy noha Ázsia a világ népességének 56,50%-át teszi ki, a penetráció mértéke mégis csupán 10,50%-os. Magasabb arányokat tapasztalhatunk Észak-Amerika, valamint Ausztrália és Óceánia értékeiben. Vezető pozícióban van Észak-Amerika 69,40%-al, annak ellenére, hogy a népessége csupán 5,10%-a a világ népességének. Ausztrália és Óceánia azonban az arányokat tekintve egészen kimagasló, hiszen a lakónépessége a föld népességének csupán 0,50%-a, ugyanakkor a penetráció mértéke 53,50%, bár az eszközparkot használók a népesség 1,70%-át teszik ki csupán. Európa a harmadik hely birtokosa 38,60%-os penetrációs értékkel, míg a bolygó népességének 12,30%-a található itt, ebből 28,60% eszközhasználó. Szinkronba hozva a 2007-es és 2009-es adatokat láthatóvá válik az internethasználat folyamatos növekedése a világ minden régiójában, de ez a növekedés ugyanolyan egyenlőtlen eloszlásokat mutat, mint az egyes régiók közötti gazdasági növekménybeli eltérések.

A globális digitális törésvonalakat talán legmarkánsabban a gazdasági mutatók képesek meghúzni, amelyek az egyes országok szintjén is eltéréseket mutatnak. A fejlett, fejlődő és fejletlen régiók között éles különbségek mutatkoznak a számítógép- és internethasználat tekintetében (Dányi 2003).

A következő táblázat a legkirívóbb használatbeli különbségeket ábrázolja, párba állítva a centrum és periféria[15] országokat a mindennapi számítógép-használat tükrében, amelybe belesorolódik a munkahelyen történő eszköz-igénybevétel is, ami nem előfeltételezi az eszköz birtoklását.

A globális információs társadalmi átalakulások alapja a globális gazdasági átalakulások kiinduló pontja: a centrum – periféria viszonyrendszer. A változások a centrum irányából indulnak a periféria irányába (Vajkai 2008).

[15] Immanuel Wallerstein világrendszer elmélete alapján. Erről bővebben:
Wallerstein, I. „Modernization: Requiescat in Pace." In: Coser, O. – Larsen, O. (eds.) The Uses of Controversy in Sociology. Free Press, New York, 1976. 131-135.
Wallerstein, I. A modern világgazdasági rendszer kialakulása. A tőkés mezőgazdaság és az európai világgazdaság eredete a XVI. században. Gondolat, Budapest, 1983. [1974] 782.
Wallerstein, I. The Politics of the World-Economy. The States, the Movements, and the Civilizations. Cambridge University Press, Cambridge – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 1984. 200.

2. táblázat: Számítógép-használók százalékos arányai a világ fejlett és elmaradott országaiban 2007-ben

Ország	%
CENTRUM	
Svédország	82
Dél-Korea	81
Amerikai Egyesült Államok	80
Kanada	76
Nagy-Britannia	76
Németország	76
Kuwait	76
Franciaország	73
Csehország	73
Szlovákia	73
Japán	66
PERIFÉRIA	
Szenegál	27
Etiópia	27
Ukrajna	24
Marokkó	23
Ghána	20
Kenya	12
Uganda	11
Indonézia	11
Pakisztán	9
Tanzánia	6
Bangladesh	5

Forrás: The Pew Global Attitudes Project http://pewglobal.org/reports/pdf/258.pdf

Az országok adatait szemlélve megkérdőjelezhetetlenül elénk tárul a digitális szakadék, hiszen tapasztalhatunk akár több, mint 70%-os országok közötti eltérést a számítógép használat szempontjából legfejlettebbek és legfejletlenebbek között. A gazdasági fejlettségben centrum és periféria helyzetben lévő országok közötti különbség a technológiai ellátottságban, valamint az eszközhasználatban egyaránt megmutatkozik (1. és 2. ábra). A periférikus területeken élők számára a mindennapi megélhetés, élelmiszerek, alapvető ruházati cikkek, munkahely teremtés és fenntartás az elsődleges cél.

A globális kép bemutatása után áttérünk saját kontinensünk és elsődlegesen az Európai Unió ernyője alá határolt országok IKT- használati eltéréseinek feltérképezésére.

Az európai országok internet használatának arányait figyelve jól elkülönülő egyenetlenségekre figyelhetünk fel (3. ábra).

3. ábra: Internet előfizetéssel rendelkező háztartások százalékos aránya Európában, 2008-2010

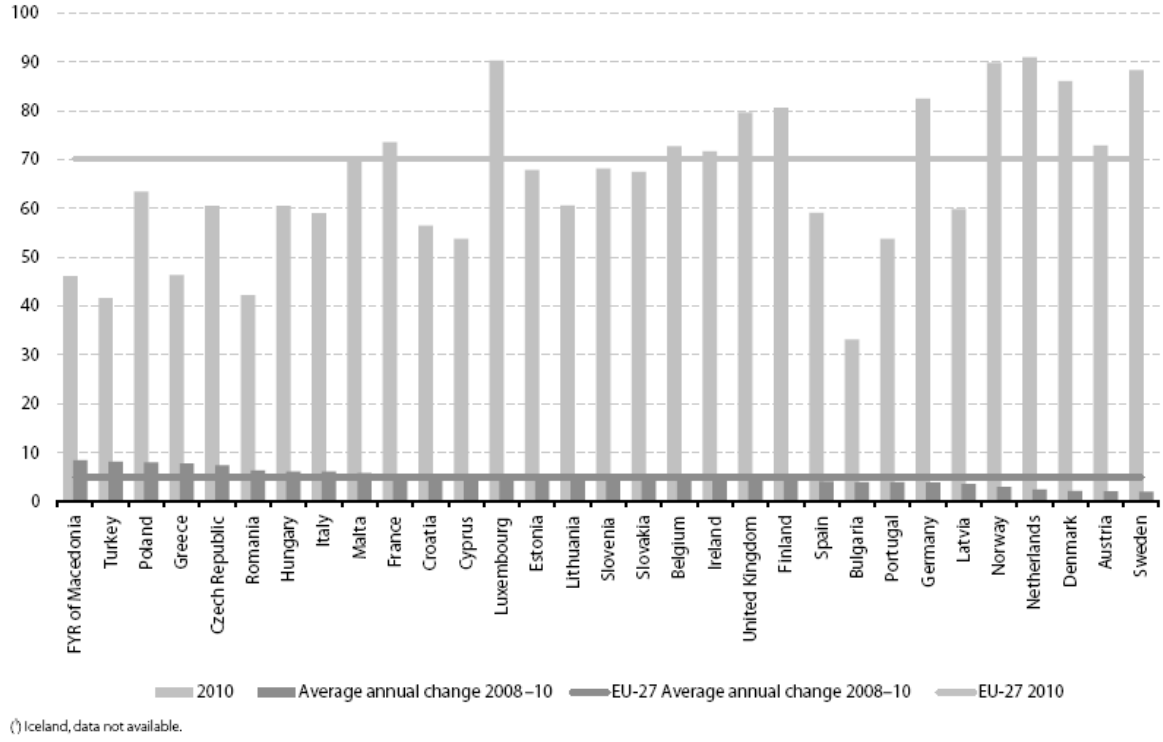

Forrás: Eurostat 2010

Luxemburg, Hollandia, Dánia, Svédország, Norvégia az élen járnak, míg Görögország, Bulgária, Románia és Szlovákia lakossági internet használata a legalacsonyabb százalékú. Ugyanakkor az Európai Uniós beruházások és támogatások következtében 2008 és 2010 között az elmaradottabb tagállamokban erőteljesebb volt a fejlődés volumene.

Európán keresztül Magyarországra szűkítve a kört elmondható, hogy hazánk az Uniós térségen belül a középmezőny alján foglal helyet, nem vagyunk kiemelkedőek sem a penetráció, sem a számítógép-, és internethasználat tekintetében, viszont a szélessáv használati-arányaink a felső egyharmadba sorolnak bennünket.

4. ábra: IKT eszközökkel rendelkező háztartások százalékos aránya Magyarországon, 2009-2010

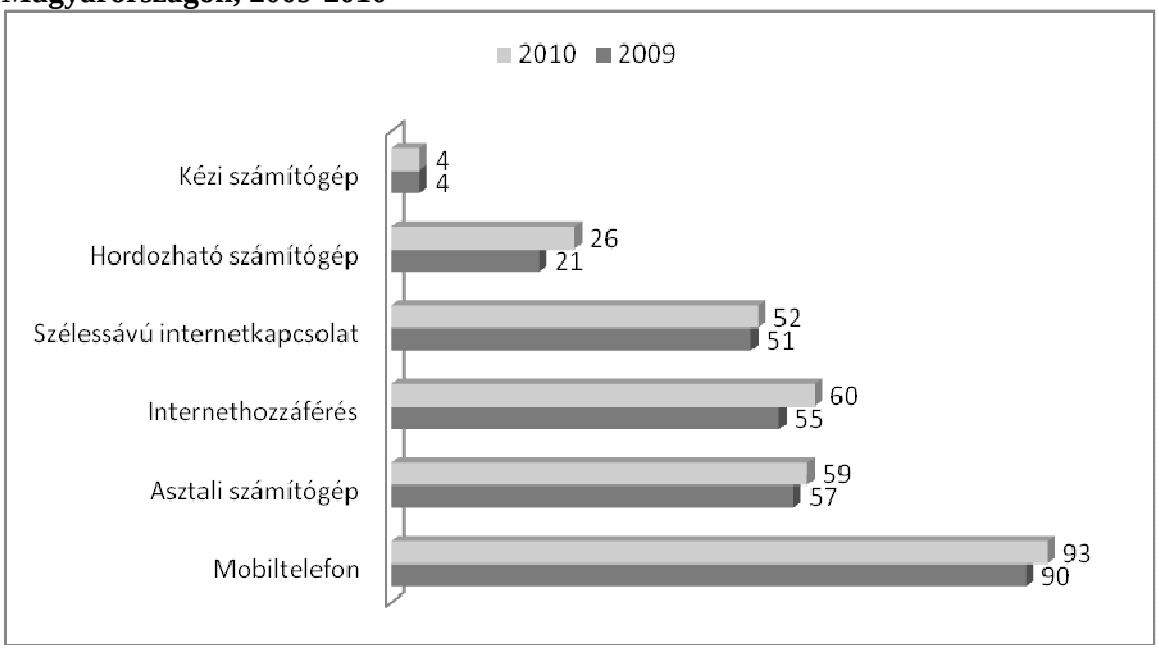

Forrás: KSH 2011

A 4. ábrán látható, hogy a háztartások IKT eszköz-ellátottsága a vizsgált években emelkedett. Az IKT eszközök között is kiemelkedő a háztartások mobiltelefonokkal való ellátottsága, de nagyobb arányú az asztali számítógépek és az internetkapcsolatok, ezzel párhuzamosan a szélessávú internetelérések száma is.

Időben visszanyúlva, a kétezres évek elején erőteljesebb eszközgyarapodást tapasztalhattunk, ami köszönhető volt a Sulinet Program keretében megvalósult kedvezményes eszközvásárlási lehetőségeknek. Ennek egyik oka, hogy a hazai piacot is elárasztották egyfelől az egyre olcsóbb számítógép konstrukciók, másfelől a kedvező árú szélessávú otthoni internetelérés. Mindezt kiegészítve pedig a hordozható gépek, laptopok, notebookok, netbookok mind szélesebb körben és egyre alacsonyabb áron elégítik ki a hazai fogyasztókat. A hordozhatóság és a sokoldalú használat, valamint az alacsonyabb árak előfeltételezik a nagyobb arányú vásárlási hajlandóságot és ennek köszönhetően az eszközökkel való ellátottság növekedését a társadalmon belül.

Annak ellenére azonban, hogy a fent tárgyalt okoknak köszönhetően a számítógéppel és internet-előfizetéssel rendelkező háztartások aránya folyamatosan és gyors ütemben növekszik, a hazai urbanizáltsági viszonyoknak megfelelően illetve a területi gazdasági fejlettségbeli megosztottságnak köszönhetően

tapasztalhatunk eltéréseket mind a számítógépek, mind az internet előfizetések birtoklásában.

5. ábra: A rendszeres internethasználók aránya településtípusonként százalékos megoszlásban, 2008

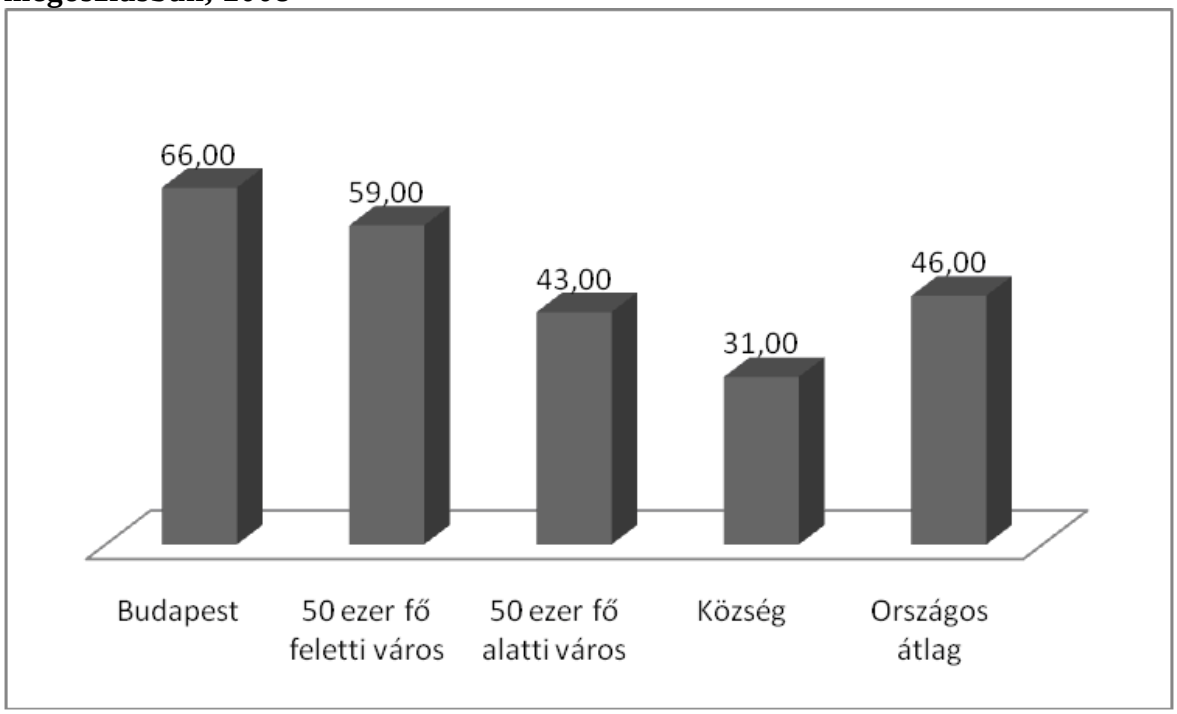

Forrás: NRC 2008

A településnagyság szerinti bontásban egyértelműen kitűnik a főváros vezető pozíciója, amelyet követnek az ötvenezer feletti lakosú nagyvárosok, majd rangsorban az egyre kisebb lélekszámú települések (5. ábra)

Azonban a vertikális főváros, megyeszékhely kisebb települések irányába tartó területi rangsorolást még kiegészíthetjük egy horizontális elemmel: az ország regionális gazdasági és területi fejlettségének tükrében vizsgálhatjuk az internet-penetrációt is, azt várva, hogy a regionális gazdasági mutatókkal korreláljon az internet-hozzáférés is.

6. ábra: Internet-penetráció Magyarország régióiban 2009-ben, százalékos megoszlásban

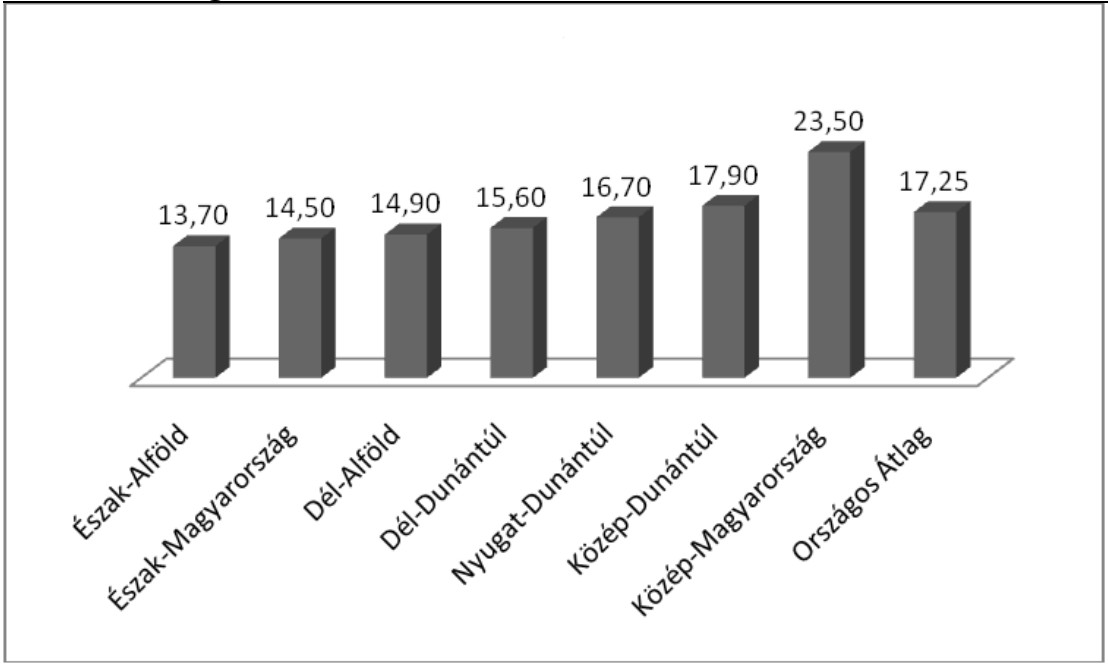

Forrás: Nemzeti Hírközlési Hatóság
http://www.nhh.hu/dokumentum.php?cid=22050

A Nemzeti Hírközlési Hatóság mutatóit tekintve a közép-magyarországi régió tekinthető a legkiemelkedőbbnek, míg az észak-alföldi régió utolsóként szerepel (6. ábra). A közép-magyarországi régió kiugró értékei után az ország nyugati területei, elsőként a Közép-Dunántúl, majd a Nyugat-Dunántúl, végül pedig a Dél-Dunántúl és Dél-Alföld sorakoznak. Magyarország északi területei az országos átlag alatt vannak a penetráció százalékos értékeinek tekintetében.

7. ábra: Ezer lakosra jutó internet-előfizetések száma Magyarországon 2009-ben

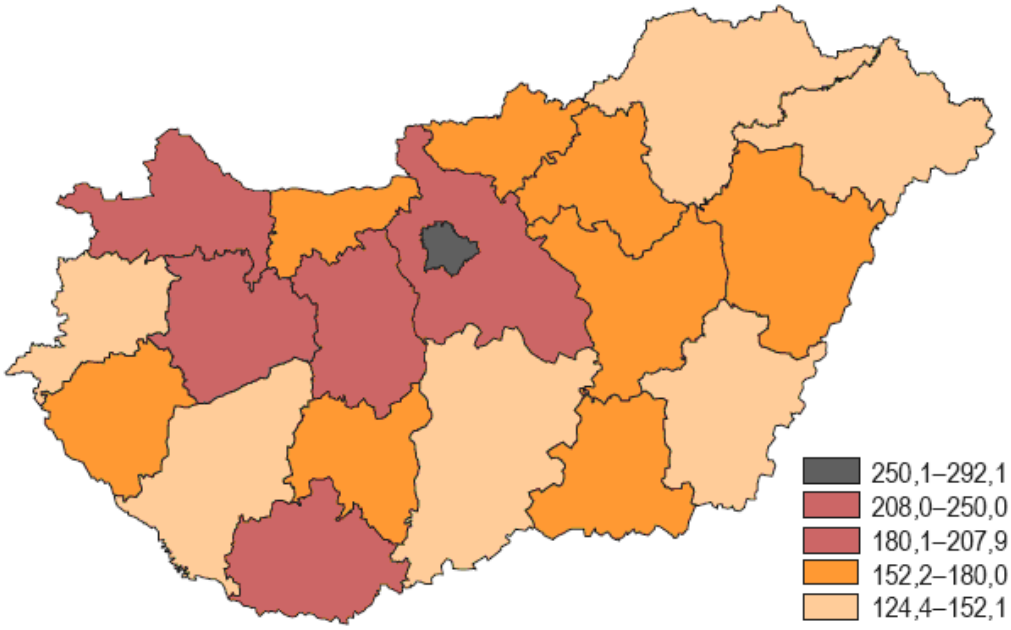

Forrás: KSH 2009

A regionális különbségeket még árnyaltabban mutatja be a 7. ábra, ahol megyénkénti lebontásban szemlélhetjük az előfizetések arányait. Pest-megyén belül is maga a Főváros az, ahol a legmagasabb számban jelennek meg az internet előfizetők. Az Észak-nyugati megyék állnak a második helyen az előfizetések számának alakulásában. A gazdasági mutatókkal összhangban jelennek meg azok a területek, ahol legalacsonyabb az előfizetések száma: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés. Meglepetésül szolgál Vas, Baranya és Bács-Kiskun megye, hiszen gazdasági mutatók szempontjából indokolatlan az alacsony előfizetői arány, viszont magyarázatul szolgálhat, hogy ezeken a területeken alacsonyak az oktatási beruházásoknak a számai, hiszen alacsonyabb arányban jelennek meg a felsőoktatási intézmények, amelyek maguk után vonják az intézményekbe járó fiatalok eszközhasználatának és hozzáférésének hiányát.

3.2. Társadalmi megosztottság

Az internet társadalmi egyenlőtlenségekre, rétegződésre gyakorolt hatásaival foglalkozó kutatások legfontosabb kérdése az, hogy az internet terjedésével az egyes társadalmi rétegek közötti különbségek csökkenek, növekednek, vagy bizonyíthatóan nem változnak.

Amikor a globális és lokális területi megosztottság értelmezésből elindulunk a meghatározó társadalmi tényezők irányába, érdemes vizsgálódásunkat egy adott ország lakóit differenciáló tényezőkre szűkíteni. Számolnunk kell a regionális gazdasági mutatókkal és régiók közötti eltérésekkel, a különböző státuszú, különböző fogyasztású, különböző életkori, demográfiai, etnikai és munkajelleg-csoportokhoz tartozó egyének eltérő eszközhasználatával és az eszközökkel kapcsolatos attitűdökkel. Castells (2000) megállapítása szerint az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a digitális szakadék nagyjából ugyanazon társadalmi törésvonalak mentén termelődik újra, ahol a korábbi technológiai és gazdasági törések is létrejöttek (Castells 2000). Az újító eszközök, új technológiák időben és térben eltérő módon jelennek meg használati gyakoriság és elfogadottság szempontjából a különböző társadalmi csoportok esetében. Az imént leírt heterogén hozzáférést pedig kiegészíti, hogy ezen új eszközök által közölt tartalmak különböző üzeneteket hordoznak a különböző generációk, társadalmi státuszú egyének számára. Az a tapasztalat ezen eszközök használatával kapcsolatosan, hogy habár rengeteg globális tartalommal találkozik a felhasználó, mégis ezen tartalmak csupán töredék részével történik direkt találkozás, hiszen a használók útja gyakorlatilag az első pillanatától kezdve strukturált, csupán a számukra érdekes tartalmak és felhasználás után kutatnak, ami az érdeklődési körük elmélyültebb megismerését szolgálja. Mindez viszont az ismeretek körének jelentős szűkülését is jelenti, hiszen az információ áradatnak köszönhetően sokkal nehezebb az általános tartalmak elérése.

Magyarországon egy markáns digitális törésvonal körvonalazódott az utóbbi években a különböző társadalmi státuszú csoportok között, amelynek legfontosabb szegmense a fiatalok és felnőttek között megnyilvánuló egyenlőtlenség az IKT eszközhasználatban (Gábor et.al. 2003).

8. ábra: A hazai internethasználók arányai korcsoportonként százalékos megoszlásban, 2008-2009-2010

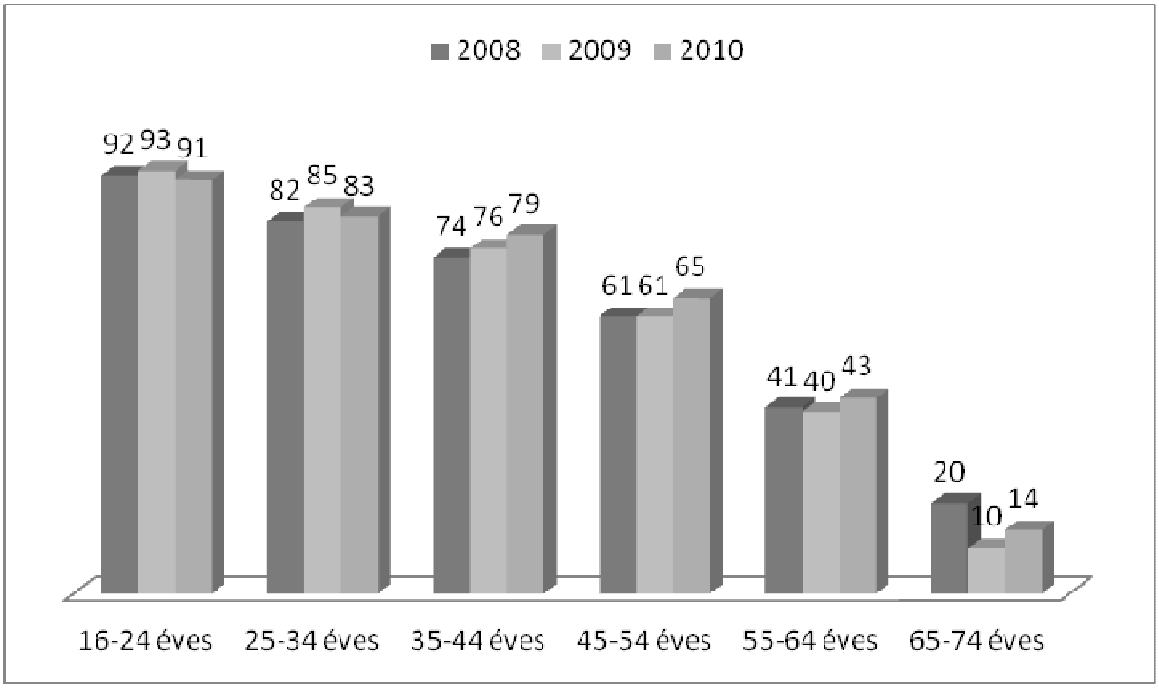

Forrás: KSH 2011

A 8. ábra a hazai internethasználók korcsoportonkénti megoszlását mutatja be. Az ábrán látható, hogy milyen élesen különülnek el az internethasználók korcsoportonként. A fiatalkorúak és a fiatal felnőttek webhasználata az információs társadalomba való beilleszkedést példázza, míg az idősebb korosztályok és kiemelkedően a 60 év felettiek felzárkózásának hiányát figyelhetjük meg.

Az internet használat az elsőszámú, de korántsem az egyetlen mérce, ha digitális eszközhasználati különbségeket kívánunk érzékeltetni a társadalmon belül és különösképpen a korcsoportok között. A 9. ábra az internethasználat mellett megjelenő, digitális kultúránkat kiegészítő, az információs társadalomban gyökeret vert szórakoztató eszközök korcsoportonkénti használati arányait mutatja.

9. ábra: Digitális szórakoztató eszközök arányai korcsoportonként Magyarországon,2008

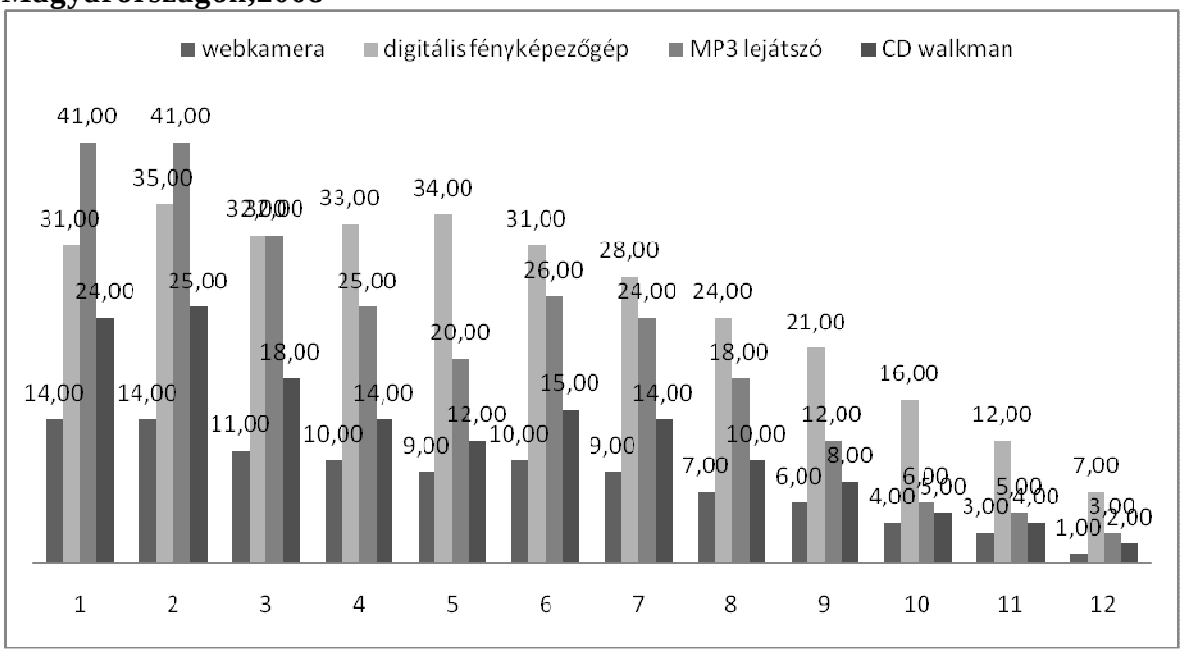

Jelmagyarázat: 1 = 14-17 év, 2= 18-19 év, 3= 20-24 év, 4= 25-29 év, 5= 30-34 év, 6= 35-39 év, 7= 40-44 év, 8= 45-49 év, 9= 50-54 év, 10= 55-59 év, 11= 60-64 év, 12= 65-69 év

Forrás: Ságvári Bence: Az IT generáció, ITHAKA, 2008

Ezen az ábrán kerültek bemutatásra olyan, az információs társadalmi életünket kiegészítő, támogató eszközök, amelyek ismerete és használata ugyancsak determinál és pozícionál bennünket. A webkamera, mp3 lejátszó, digitális fényképezőgép, hordozható cd lejátszó mind olyan tárgyak, amelyek használata jól láthatóan életkori sajátosságokhoz és szakaszokhoz köthető. Így már a kulturális tartalmakhoz kapcsolható eszközök használatában is jól látható elkülönülésekkel kell számolnunk, amely egyértelműsíti az életkor mentén megjelenő eszköz használati egyenetlenségeket.

A korcsoportonkénti összehasonlítás látványos eredményeket mutat azon tényezők között, amelyek markáns törésvonalakat képesek húzni az információs társadalmi eszközök használatában. A továbbiakban nézzük meg két összefoglaló táblázatban, melyek azok a társadalmi együtthatók, amelyek rétegzik a hazai információs társadalmat (10. ábra és 3. táblázat).

10. ábra: Digitális megosztottság társadalmi változói Magyarországon,2008

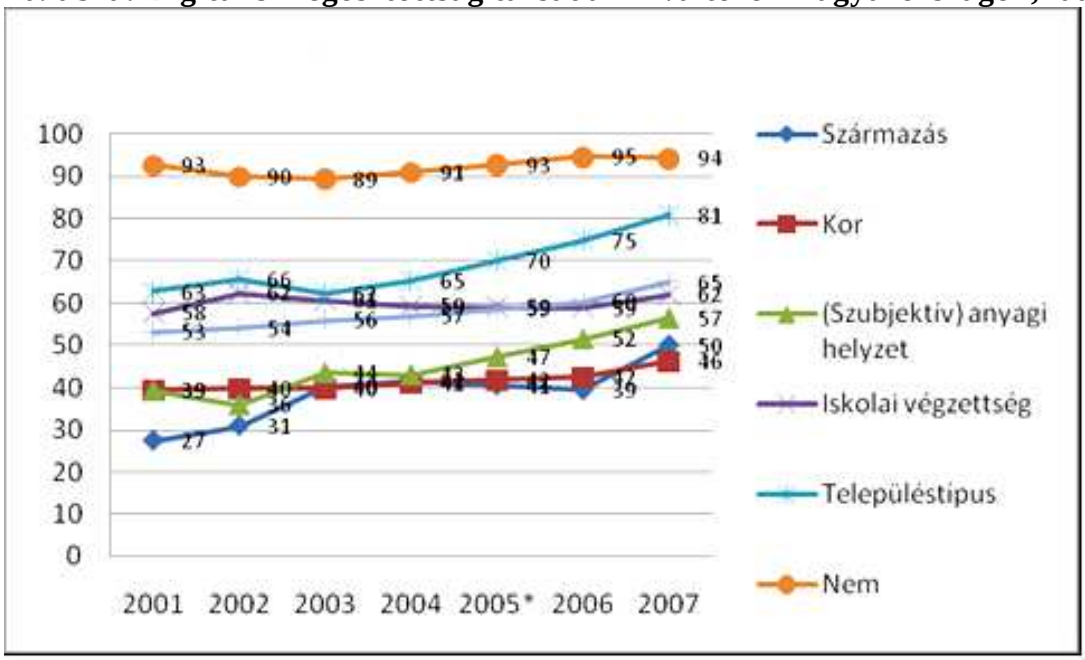

Forrás: TÁRKI World Internet Projekt 2008

„A digitális egyenlőtlenségek megjelenésekor és a magyarázatok keresésekor felmerül a kérdés, hogy van-e az ilyen egyenlőtlenségnek gazdasági, kulturális vagy társadalmi szempontból az egyénre előnyösen vagy hátrányosan ható önálló szerepe, vagy mindössze a társadalmi egyenlőtlenségek rendszerének szükséges velejárója" (Csepeli – Prazsák 2009:91).

A Csepeli – Prazsák (2009) által lebonyolított 2008-as országos lakossági vizsgálat[16] útmodellje szerint az internethasználatot az életkor, a településtípus, az iskolai végzettség és a vagyoni helyzet differenciálja elsődlegesen (Csepeli – Prazsák 2009).

Látható a 10. ábra és a 3. táblázat tanulmányozásakor, hogy a nemek közötti különbségek, a gazdasági státusz és aktivitás, a társadalmi státusz, az iskolai végzettség, valamint a lakóhely jellege és urbanizáltsága mind-mind képesek jelentős hozzáférés- és használatbeli különbségeket generálni. „A leszakadók rétegéhez elsősorban az idősek (60 év felettiek), az alacsony iskolai végzettségűek, a fizikai munkát végzők, valamint a kistelepülésen élők tartoznak. A digitális

[16] MTA PTI megbízása alapján a Sonda Ipsos 3000 főre kiterjedő adatfelvétele.

írástudásban élen járók csoportjába elsősorban a fiatalok, a vállalkozók, a szellemi munkát végzők, a felsőfokú végzettségűek tartoznak" (Gábor et.al. 2003:8).

3. táblázat: Digitális egyenlőtlenségek megjelenése Magyarországon az eszközhasználat tükrében

	2006	2007
Nemi megoszlás		
Nő	44	49
Férfi	56	51
Életkori megoszlás		
14-17 év	94	98
18-29 év	76	83
30-39 év	64	74
40-49 év	55	54
50-59 év	31	37
60 év fölött	8	9
Gazdasági aktivitás megoszlás		
Tanuló	95	98
Szellemi foglalkozású	68	76
Szakmunkás	62	66
Inaktív	38	49
Nyugdíjas	9	10
Társadalmi státusz		
Elit	79	84
Felső-középosztály	59	63
Alsó-középosztály	35	41
Alsó osztály	26	31
Iskolai végzettség		
8 általános	28	36
szakiskola	31	34
középfokú végzettség	69	71
Felsőfokú végzettség	81	86
Lakóhely jellege		
Község	38	42
Város	50	53
Főváros	56	65
Etnikai megoszlás		
Roma	24	31
Nem roma	48	53

Forrás: World Internet Projekt – 2007-es jelentés, http://www.worldinternetproject.net/publishedarchive/Hungary_Report_2007.pdf

A 10. ábra és 3. táblázat összevetésekor tapasztalható, hogy az alapvető globális, vagy lokális egyenlőtlenségek képzésekor használt társadalmi mutatók

majdnem egészében megegyeznek a digitális egyenlőtlenségek feltárásához használt mutatókkal: nem, életkor, iskolai végzettség, településtípus, anyagi helyzet, életkor és származás.

Az elsődleges digitális törésvonalak gazdasági és társadalmi mutatói közül a nemek közötti egyenetlenségekre irányítják a kutatók a fókuszpontot. A nők IKT használatában mutatkozó lemaradás a technológiától való kezdeti elzárkózás következtében, mérhető jelenség amelyet sokszor tehnofóbia kifejezéssel illetnek (Szabó 2003). Szabó (2003) megközelítését a 2002-es Visitor Lifestyle Research, a SIBIS és az Eurobarometer kutatásai és kapott eredményei egészítik ki, amelyekben megállapítást nyert, hogy a férfiak több időt töltenek a net előtt és hogy a hétvégi internetezés pl. jellegzetesen férfi elfoglaltság (Szabó 2003). További kutatások arra is rámutattak, hogy az IKT eszközök használatának társadalmi terjedésének bizonyos szakaszaiban a két nem differenciáltan viselkedik (Molnár 2002).

Szabó (2003) és Molnár (2002) megállapításaira reflektálva úgy gondoljuk, hogy a nemekre vonatkozó eszközhasználatot az életkorral és a mindenkori társadalmi státusszal összehangoltan kell vizsgálni. Úgy gondoljuk, hogy a férfiak és nők számítógép és internet használata bizonyos aspektusokban eltér egymástól, a hozzáférés, a gyakoriság és bizonyos számítógépes és internetes tevékenységek tükrében.

Összességében elmondható, hogy az elsődleges digitális törésvonalak kialakulásának, mélyülésének okairól gondolkodva a tapasztaltak alapján a következő szegmenseket tudjuk elkülöníteni: *Gazdasági természetű okok*: a térség gazdasági mutatói lokálisan és globálisan egyaránt meghatározóak, *Urbanizáltság szintje*: úthálózatok, településtípus, *Attitűdbeli eltérések*: az eszközökhöz való viszonyulás kérdése, *Az életkorból és eltérő kultúrából, szocializációs háttérből adódó különbségek*. Az, hogy a Föld melyik pontján élünk, milyen évtizedben, milyen neműek és életkorúak vagyunk, milyen társadalmi és szociális háttérrel rendelkezünk, alapvetően befolyásolja az infokommunikációs eszközökhöz való viszonyulásunkat, hogy mennyire vagyunk képesek beágyazódni az információs társadalom kínálta térbe.

A digitális megosztottság generálta egyenlőtlenségek megjelennek a munkavégzésben, az életmódban, életstílusban, időben és térben. Ahhoz, hogy a társadalom valós információs társadalomként tudjon funkcionálni, meg kell jelennie

a hálón a különböző attitűdökkel és szakmai-technikai háttérrel rendelkező eltérő generációknak, korosztályoknak is, hiszen ezzel a heterogén bázissal képeződhet le egy valós társadalom virtuálisan is.

Az új kommunikációs technológiák és lehetőségek eltérő mértékű használata és hozzáférési lehetőségei révén bizonyos jellemzők mentén új egyenlőtlenségek keletkeznek a társadalomban, amelyek illeszkednek meglévő egyenlőtlenségekre, azonban nem tükörképei egymásnak. Az újfajta egyenlőtlenségeknek leginkább az életkori különbségekben rejlő magyarázatuk van (Csepeli - Prazsák 2010).

A nem, gazdasági státusz, földrajzi elhelyezkedés és egyéb társadalmi mutatók a hagyományos társadalmi egyenlőtlenségeket az IKT eszközök használatában is leképezték, ugyanakkor a technológiai fejlődés az adott társadalmon belül eltérő korcsoportokat talál meg azonos időben. A fiatalabb korosztályok innovációs és újításokat elfogadó magatartása az IKT eszközök használatának esetében különösen nagy különbségeket képezhet.

4. Másodlagos digitális törésvonalak

Az előző fejezetben vizsgált elsődleges digitális törésvonalak adják a legtöbb digitális egyenlőtlenségre vonatkozó kutatás empirikus bázisát. Ugyanakkor napjainkra az internet globális terjedésével számolnunk kell un. másodlagos törésvonalak megjelenésével is, amelyek kvalitatív eltéréseket jelentenek az IKT eszközök használatában: mint pl. az egyes eszközök társadalmi elfogadottsága, az eszközhöz fűződő viszonyrendszer, az IKT eszközök beépülése a szocializációs folyamatokba és az egyének kapcsolati hálózatába (Ságvári 2011).

Összekapcsolva a digitális egyenlőtlenségek rendszerét a következő ábrán az előző fejezetben taglalt elsődleges digitális egyenlőtlenségeket és a jelen fejezetben ismertetést nyerő másodlagos digitális törésvonalakat mutatjuk be (11.ábra).

11.ábra: Elsődleges és másodlagos digitális törésvonalak megjelenése az információs társadalomban

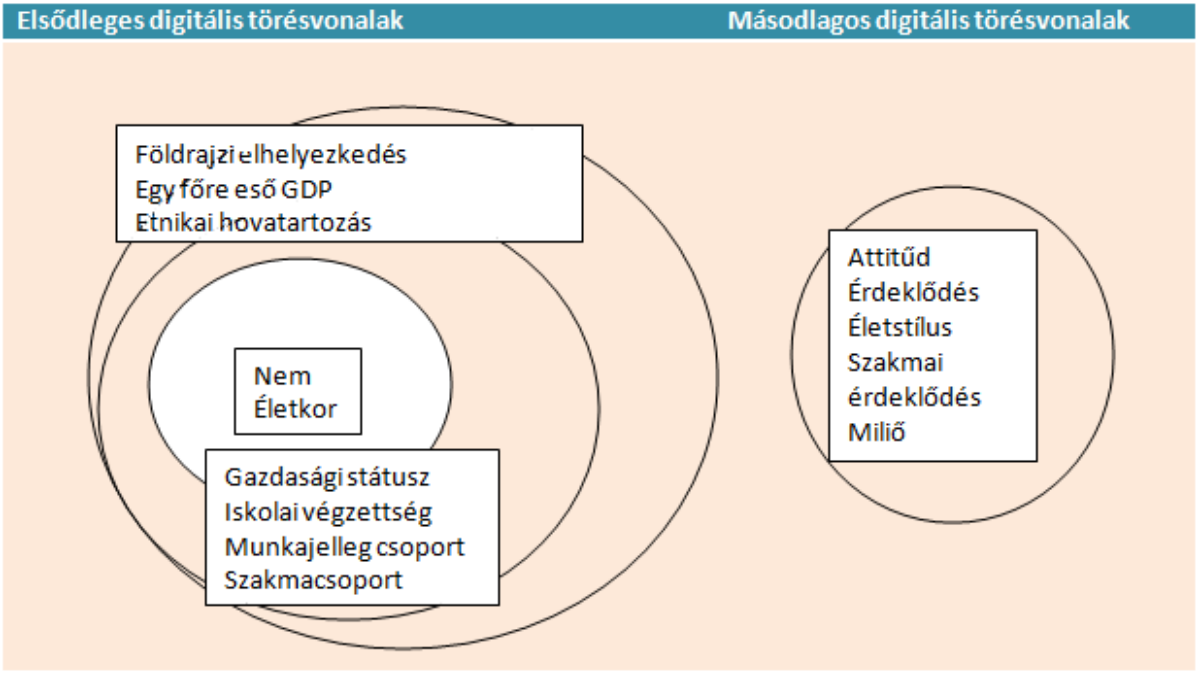

Forrás: Saját ábra

Az elsődleges digitális vonalak makro, mezo és mikrotársadalmi szinten jelennek meg, hiszen a fejezet elején taglaltaknak megfelelően a globális társadalmi

és gazdasági jellemzőkre illeszthető a digitális törésvonal. A globális jellemzők után az egyén lokális helyzetét meghatáozó tényezők jelennek meg, mint az iskolai végzettség, az egyéni gazdasági státusz, a munkajelleg és szakmacsoport. Ezek a felsorolt jellemzők már adott területen adott gazdasági-társadalmi státusz mentén differenciálnak, míg a nem és életkor mint mikrotársadalmi tényezők független változóként jelennek meg, mégis a már ismertetett jellemzők mentén az IKT eszközökhöz való hozzáférést befolyásolják. A másodlagos digitális törésvonalak, mint ahogy a későbbiekben látni fogjuk az egyén sajátos viszonyulását fejezik ki az adott társadalmi formához és az adott eszközrendszerhez. Ezek a törésvonalak az adott társadalmi viszonyrendszerbe ágyazottan vannak jelen és az adott társadalmi struktúrához igazodva az egyéni szocializációs mintázatokon keresztül válnak láthatóvá (Ságvári 2011).

Mint ahogyan azt az előző fejezetekben bemutattuk, az információs társadalom a globalizációs folyamatok részeként egyaránt érinti a gazdaságot, a jogrendszert és a társadalmi jelenségeket (Vajkai 2008). A továbbiakban azokba a folyamatokba és társadalmi hatásokba kívánunk betekintést nyújtani, amely hatások a társadalomban élő egyének viselkedését, életmódját, életstílusát lényegien befolyásolják, azaz másodlagos digitális törésvonalakat képezhetnek egy adott társadalmon belül.

A társadalomban élő egyének személyiségének fejlődése alapvetően két pilléren alapszik: az egyik a biológiai érés, a másik pedig a szociális tanulási folyamatok összessége, azaz a környezeti beágyazottság, amelyet szocializációs folyamatként szoktunk értelmezni. A biológiai érés testünk, agyunk genetikai és élettani örökségének tükrében történő formálódása, amely adott, és szűkebben értelmezve megváltoztathatatlan. A genetikai állomány és az öröklődés mellett azonban a személyiség az adott társadalmi időbe és társadalmi térbe beágyazottan működik és ezt a működést a szocializációs közegek formálják, igazítják az adott társadalmi struktúrákhoz, berendezkedéshez. A szocializáció lényegében a társadalomba való beilleszkedés folyamata, amely során az egyén megtanulja megismerni önmagát és a környezetét, valamint elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat. (Bagdy 1986). A szocializáció olyan tanulási folyamat, amely a születéstől a halálig tart, csak az intenzitása válik eltérővé a különböző életkori szakaszokban. Az egyén társas közegei azok, amelyek a formálódást irányítják. Ezek a társas közegek különböző kis és nagycsoportok

formájában alakítják meghatározó jelleggel személyiségünket. Az elsődleges kiscsoport, amelynek személyiség építő, befolyásoló szerepe van a család, amely a társadalmunknak azon mikro-környezeti szelete, amely a szociokulturális hátterünket alapjaiban formálja a születés pillanatától. Ahogy a gyermekek életkora halad előre, úgy válik egyre meghatározóbbá és egyre hatékonyabb formálóvá a következő kiscsoport: a kortárs csoport, amely a gyermeket körülvevő azonos életkorú, de nemi hovatartozás, szociokulturális háttér szempontjából heterogén közeg. Ezen csoportokat kiegészítenek olyan formális közösségek mint az iskola, a későbbiekben a munkahely és a média, amely az adott társadalmi korszakban meghatározó értékeket, normákat és viselkedés módokat közvetíti az egyén felé. Ezek a terek nem függetleníthetőek egymástól, sőt hatásaik összemosódnak, sok esetben összeadódnak az egyéni fejlődés során. Az életkor előrehaladtával nő a szocializációban szerepet játszó tényezők száma, amelyek folyamatos interakcióban vannak egymással (Cole - Cole 1998).

4.1. Szocializációs mechanizmusok az információs társadalomban

Az egyént nem csupán saját mikrovilágában érik tapasztalatok, hanem kilépve ebből, a makro-környezet hatásait is lépten nyomon felfedezhetjük. Társadalomtörténeti kontextusba helyezvén ezeket a tényezőket és egymásra hatásokat egyértelművé válik, hogy még a történelmi változások, az uralkodó technológia, az adott korszakok is szövevényesebbé teszik az interakciókat.

12. ábra: Bronfenbrenner ökológiai modellje alapján létrehozott szocializációs modell

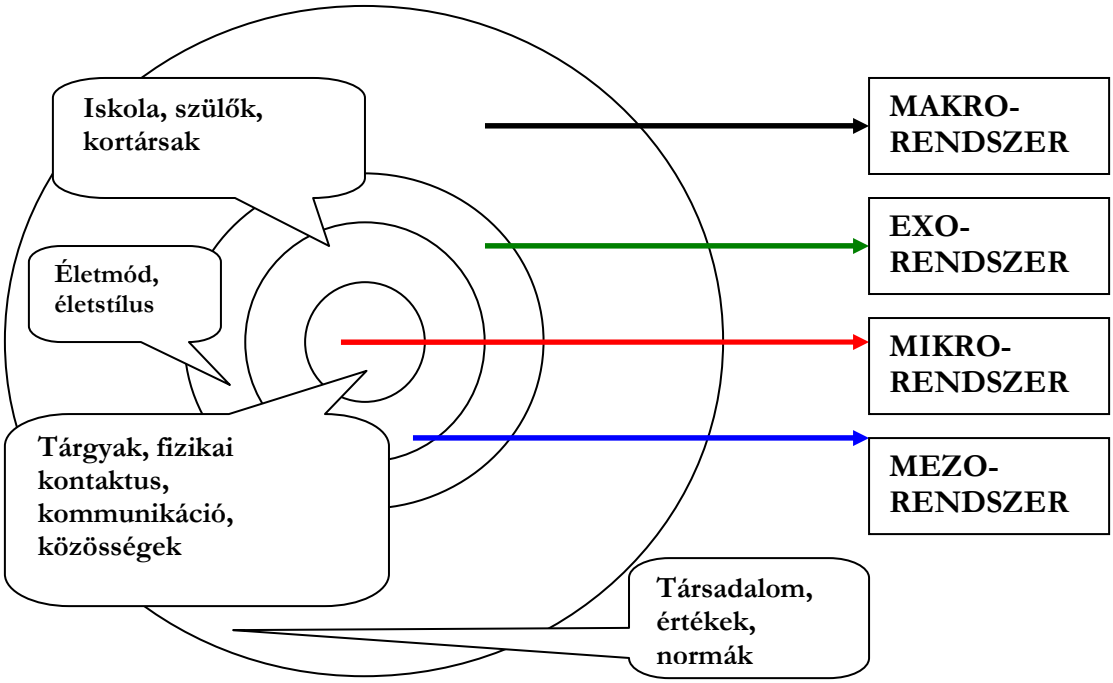

Forrás: Saját ábra

A társadalmi folyamatok és az egyéni élettér egymásra hatásait jól szemlélteti Bronfenbrenner 1979-es ökológiai modellje[17], amelyet alapul véve kívánjuk bemutatni az egyén kölcsönhatásait a társadalommal (12. ábra és 13. ábra).

[17] A modell pontos bemutatása és eredeti értelmezési kerete: Bronfenbrenner, Urie (1979): The Ecology of Human Development: Experiments by nature and design. Harvard University Press, Cambridge MA.

13. ábra : Bronfenbrenner modellje alapján létrehozott szocializációs modell az információs társadalomra értelmezve

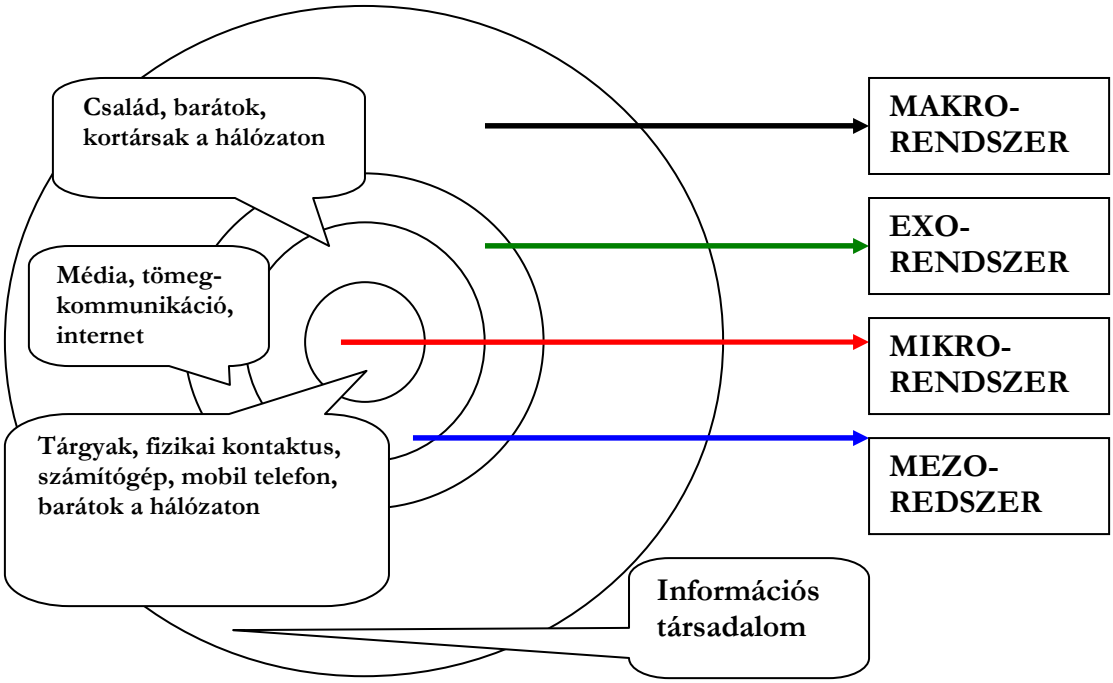

Forrás: Saját ábra

Szocializációs modellünkben a környezeti tényezők koncentrikusan táguló szinteken ábrázolhatóak. A legszűkebb kategóriaként megjelenő mikrorendszer a közvetlen fizikai és szociális környezetet jelenti, ahol a személyiség pszichológiai sajátosságai, valamint a kompetenciák közvetlen érintkezések során fejlődnek. A mikrorendszert körülölelő mezorendszer jelenti azokat az aktív színtereket, amellyel az egyén, különösen gyermek és fiatalkorban, állandó kontaktusban van, mint például az iskola és oktatási rendszer, valamint a média megjelenése az őt körülvevő környezetben. E köré kapcsolódik az exorendszer, amelyben az egyén a fizikai kontaktus szintjén nem jelenik meg, de látens módon hatással van szociális fejlődésére, mint például a szülői társadalmi háttér, az adott életmód, életstílus, kommunikációs sémák. És végül, de nem utolsó sorban egy tág, társadalmi erőtér veszi körül az egyént, amelyet makrorendszerként jelölünk és amely közvetíti azokat az általános értékeket és normákat, amelyek az adott társadalmi időszakban elsajátításra várnak (Bronfenbrenner 1979).

A szocializáció színtereit megfigyelve folyamatos változásokat detektálhatunk (12. ábra és 13. ábra). Egyfelől a család intézményének történelmi változásai (a nagycsaládtól való eltolódás a nukleáris családmagig, ahol a magas válási arányszámok miatt még magát a kétszülős család modellt is sok esetben külön-külön szülőnként kell értelmeznünk) gyökeresen megváltoztatták a családi szerepek elsajátításának szocializációs funkcióját. Másfelől az iskolarendszer átalakulása, az oktatásban eltöltött idő kitolódása megváltoztatta a tanulási szerepek, a diák életmód és a munka szerepek szocializációs funkcióját. Harmadrészt szólni kell a kortárs csoportokról, azokról az életkorban azonos egyénekről, akikre más-más mértékben, más-más irányban, de hatottak az előbb felsorolt tényezők és akik hosszabb rövidebb ideig kísérik a személyiséget fejlődésének útján.

Az információs társadalom korszakában olyan új eszközök jelentek meg (elsődlegesen az internet és a mobiltelefon) amelyek megváltoztatják magának a szocializációs folyamatoknak a terét, kiterjesztik azt egy a valós világgal párhuzamosan megjelenő virtuális világba. Új szerepek, újfajta kommunikáció, új kulturális mintázatok jelennek meg és várnak elsajátításra a hálózati társadalomban, amelyben az információ kezelése, terjesztése, birtoklása az első számú szervezőelv. Az egyén társadalmi élete, társas kapcsolatai megkettőződnek és leképeződnek az internet és számítógép világában. Kijelenthetjük, hogy a mostani generáció már részben virtuális térben identifikálódik (Tari 2010).

Bronfenbrenner (1979) általunk átalakított modellje tökéletesen mintázza a mostani társadalmi korszak változásait és hatásmechanizmusait. Az információs társadalom mint szocializációs közeg-ábrázolás egyik fontos gondolata dolgozatunknak, így értelmezési keretünkként a továbbiakban is az információs társadalom jelenik meg az egyént körülölelő makrorendszerként.

Értekezésünkben már foglalkoztunk azzal az elgondolással, hogy a társadalmi-történeti korszakok és az adott technológiák használata, valamint az ehhez fűződő társadalmi megközelítések sohasem függetleníthetők egymástól. Szocializációs modellünkben is mind a négy vázolt rendszerszintet áthatják az információs társadalmi eszközök és struktúrák, hiszen a különböző szinteken megjelenik a számítógépes eszközhasználat, az internet mint kommunikációs eszköz, a mobiltelefon, valamint a tömegkommunikációs eszközök. Megtörténik a fizikai közösségek és a kortárs csoportok átrendeződése a virtualitásba. Az

egyénekben végbe menő nagy fokú individualizmus, az életpályák, életszakaszok éles elkülönülése gyökeres változásokat idéz elő a társas kapcsolatokban, a mindennapi életvezetésben. „A hagyományos kapcsolatok és társadalmi formák (társadalmi osztály, kiscsalád) helyébe másodlagos fórumok és intézmények lépnek, amelyek megszabják az egyén életútját” (Beck 2003:239). Az egyéni szocializációban hangsúlyossá válik az egyén, az egyéniség megjelenése, az önálló életutak keresése, amelyet az információs társadalom a maga eszközeivel méginkább képes támogatni. Az egyén mint fogyasztó megjelenik a kultúra, a kommunikáció a csoportképzés területén is. Az egyén életének meghatározó szervezője és elsődleges csoportképzője az életstílusa, amely elsődlegesen a fogyasztási szokásokon és fogyasztói választásokon alapszik (Castells 1998). Az életstílus az individualizációnak köszönhetően felül írja az életmód struktúráit. Az információval való gazdálkodás, az önálló döntések, életvezetési stratégiák, az egyén elsőbbsége a csoporttal szemben az információs társadalom alapvető szocializációs sztenderdjei közé tartozik. Az egyén középponttá válik mind fizikai, mind pszichikai értelemben az információs térben (Csepeli - Prazsák 2010).

Ahogyan az információs társadalom definícióját és meghatározását a tudományterületek több oldalról és eltérő tartalommal közelítették meg, úgy az információs társadalomban szocializálódó, annak hatásmechanizmusaiban megjelenő egyén leírása, tulajdonságainak, jellegzetességeinek körülhatárolása sem egyértelmű a kutatók által használt különböző elnevezésekben. A társadalomtudományi meghatározások egy másik sajátossága teszi még bonyolultabbá az elnevezések problematikáját; az első, elméleti síkú megközelítések mindig egyfajta idealizált emberképként jelennek meg és a valóság többnyire egészében nem illeszthető rá erre az ideára.

Induljunk ki az értelmezés pontosításához a körvonalazódott új embertípusból, a homo informaticusból (Saulauskas 2000; Mérő 2004, 2010; Csányi 2010; Pléh 2010). Nem tekinthető konkrét emberképnek, csupán egy ideáltípus, amelynek a legfontosabb jellemzői a megnövekedett tudás és információ birtoklása. Egy információs technológiák által determinált személyről van szó, akit magas fokú döntési képesség és ennek megfelelő életvezetés jellemez (Saulauskas 2000; Balogh 2002). Ez az új embertípus nem áll ellen az IKT eszközöknek, készségszinten kezeli azokat, beépíti a mindennapi életébe.

Vajon a homo informaticus tudósok és kutatók által vázolt ideáltípusa megjelenik-e egy átlagos eszközhasználó képében? Megtaláljuk-e majd tisztán a valódi világunkban, abban a digitalizált, információ-éhséggel átszőtt életben, amely napjaink társadalmára jellemző? Természetesen a válasz nem. Az ideáltípus ebben az esetben sem tud tisztán megjelenni, hiszen adott társadalmi korszakon és kontextuson belül élő egyénekre próbáljuk meg értelmezni.

Mint azt már a korábbiakban már bemutattuk, az információ mint elemi szervező egység, annak birtoklása, vagy a birtoklásának hiánya meghatározó érvényűvé válik az információs társadalom polgárai számára. A fiatal generációk azok, akik esetében a technológiai újítások, a mobil-, és infokommunikációs eszközök szocializációs sztenderdként lépnek fel. Kissé eltávolodva az ideáktól azt mondhatjuk, hogy kialakuló félben van egy korántsem homogén tulajdonságokkal rendelkező digitális generáció, amelyet egyrészről neveznek hálópolgároknak, másrészről Y-generációnak, sokan ezt már túlhaladva tekintik Z-generációnak, vagy net generációnak (Tapscott 2008; Tari 2010).

Ezen generáció tagjai már beépítik mindennapjaikba az információs társadalom által életre hívott új technológiai, szocializációs, társas-kommunikációs mintázatokat és képesek fizikailag és pszichikailag is azonos személyiségvonásokat megjeleníteni a hálózaton. Számukra a kapcsolati erőforrások és a társas kommunikáció fontos közegévé válik az internet. Az információs korban az internet az egész világot átfogó kommunikációs hálózat, ahol a kapcsolódások nem véletlenszerűek, hanem a hagyományos közösségek tradicionális mintáival megegyezőek (Csepeli - Prazsák 2010).

Azt mondhatjuk, hogy az egyén közösségei, vagy legalábbis közösségeinek részei, egy virtuális kommunikációs térben duplikálódnak a valós társas kapcsolatok mintázatait leképezve. A mobil kommunikáció és az internetes kommunikáció lehetővé teszik, hogy adott szituációban a valós kommunikációs partnerrel azonnali üzenetváltásba kezdjünk noha az illető fizikálisan nincs jelen és maguk a kommunikáló felek sem a közösségi terek valós helyszínein találhatóak. Az internetes kommunikáció gyakorlatilag a társalgás fizikai tér szabta határait semmisíti meg.

Amikor a hálózatra lépők társadalmi típusait akarjuk meghatározni, a hálózati társadalom felépítését a valós társadalmi rend alapján gondoljuk el. Leképezünk egy számunkra létező világot annak minden elemével és digitális

tartalmakkal ruházzuk fel azt. Amikor így teszünk ugyanúgy számolnunk kell azzal, hogy a valós életünkben, világunkban megjelenő egyenetlenségek minden formája digitális világunkban is helyet kap.

Az információs társadalom kialakulását, hatásait vizsgáló nemzetközi tudományos munkákban, illetve a publicisztikákban az elmúlt években egyre többször találkozhattunk az angol *digital natives* (digitális bennszülöttek, őslakosok), illetve ennek ellenpólusaként a *digital immigrants* (digitális bevándorlók) kifejezésekkel. Ezen kifejezéseket Prensky (2001) nevéhez társítják, aki szerint a digitális bennszülöttek az a generáció, aki már az információs társadalom „teljes értékű" polgáraként nőnek fel, digitalizált környezetben, amelyet minden téren áthatnak a kor technikai vívmányai (Prensky 2001). A digitális őslakos kifejezés összefoglalóan azokat takarja, akik már a gyermekkoruktól kezdve együtt nőttek fel az IKT és digitális technológiákkal, köztük a számítógéppel, internettel, mobiltelefonokkal, MP3 lejátszókkal, x-boxokkal és playsation-ökkel.

A fiatal generációk számára ezeknek az eszközöknek a használata a mindennapjaik alapvető történései közé tartozik, csakúgy, ahogyan egy ország bennszülött lakója ismeri a saját kultúráját, nyelvét, vallását. Mellettük megtalálhatjuk az információs társadalom bevándorlóit, akik számára a legtöbb esetben a technológia által átitatott társadalomhoz való alkalmazkodás hosszabb tanulási folyamat keretében, és akár hosszú időn keresztül valósulhat meg (Palfrey - Gasser 2008).

Azt mondhatjuk, hogy a ma felnövekvő generációk egyértelműen digitális őslakosnak tekinthetőek, akik aktív alakítói ennek a világnak. Ugyan együtt nőttek fel a technológiával, azonban ez nem egyenértékű azzal a gondolattal, hogy ők az uralkodó technológia elkötelezett hívei. Inkább arról van szó, hogy ez a generáció a technológiai fejlődését már saját szocializációs folyamatának részeként éli meg, így természetesnek tűnik, hogy ezek a lehetőségek számukra adottak. Az életüket már aligha tudnák elképzelni ezek nélkül az eszközök nélkül, és a hálózat biztosította információs és kommunikációs lehetőségek nélkül. Ezzel szemben a digitális bevándorlók azon belépői a hálózati társadalomnak, akiknek egyéni szocializációjuk időszakában még nem volt alkalmuk ezen eszközökkel és technológiákkal elemi szinten megismerkedni, fiatal korban nem tudták bensővé tenni ezen eszközök

használatát. Számukra egyfajta autonóm tanulási folyamat részét képezi[18] az útlevél megváltása és a belépő vízum megszerzése az információs korba. Prensky (2001) szerint a digitális bevándorlók kisebb nagyobb mértékben alkalmazkodnak a digitális világ körülményeihez, de fél lábbal mindig is a múltban fognak élni (Prensky 2001).

Az információs társadalom felépítésének vizsgálatakor és az új társadalomtípus által generált különbségek meghatározásánál a kezdeti időszakban alapvető tapasztalat volt, hogy a digitális bevándorlók és digitális őslakosok közötti eltérések a generációk közötti különbségeken alapulnak. A társadalomkutatók rámutattak arra tényre, hogy az információs társadalomban az életkor válik meghatározóvá és rétegképzővé.

Azon elméletek, amelyek korosztályi szinten különböztetik meg egymástól a digitális eszközhasználói csoportokat, az 1980-as években születettektől számolnak egy homogén csoporttal, akik már bennszülöttként élnek a digitális technológiák és virtualitás világában. Ezen fiatalok digitális bevándorló szüleikhez képest eltérő módon élik az életüket, hiszen a technológiai fejlődésnek köszönhetően másként tanulnak, kommunikálnak, dolgoznak, szórakoznak, építenek és tartanak fent kapcsolatokat (Prensky 2001, Ságvári 2011).

Generációk közötti megoszlásban tudjuk a hálózat polgárait a digitális őslakosok, vagy a digitális bevándorlók rétegébe sorolni, hiszen a fiatal generációk számára a hálózat polgárává válni a szocializációs folyamatok részét képezi, míg az idősebb generációk számára ez egy kognitív tanulási folyamat.

Ugyanakkor, bár az életkor meghatározó tényező, mint ahogy azt a digitális egyenlőtlenségek társadalmi alapjait meghatározó alfejezetben bemutattuk, úgy gondoljuk mégsem szabad egy homogén tömbként tekinteni ezekre a fiatalokra, hiszen sajátos társadalmi, gazdasági, szociokulturális közegük és attitűdjeik különbségeket teremthetnek az eszközhasználat terén.

18 Az autonóm tanulási folyamatok meghatározásáról bővebben: Forray R. Katalin – Juhász Erika (2009): A felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciós elköteleződés. In Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): *Nonformális – informális – autonóm tanulás*. Debreceni Egyetem, Debrecen.

4.2. Klasszikus és virtuális közösségek

A szocializációs folyamatok változásainak vizsgálatában bemutattuk hogy az elkülönülő színterek (mint a család, az iskola, a kortárs közösségek és a tömegkommunikációs eszközök) mellett új elemként jelenik meg a digitális világ. Ezek a szocializációs szempontból lényeges társadalmi szerveződések, csoportok az egyén társadalomba történő beillesztése mellett egy rendkívül fontos szerepet látnak el: a különböző, egyénhez kapcsolódó tőkék átörökítését (Bourdieu 1998; Coleman 1998). Elsőként a társadalmi tőke-elméletek rövid vázlatával kívánjuk bemutatni, hogy az internetnek mint információforrásnak és kommunikációs médiumnak van jogosultsága tőkeátörökítő, kapcsolatépítő és erősítő eszközként funkcionálni, így képes a klasszikus közösségek mentén, valamint annak mintázatait követve új virtuális közösségek megteremtésére.

A társadalmi tőke átörökítéséről akkor beszélhetünk, amikor az emberek közötti viszonyrendszer a cselekvés elősegítésére jön létre. Ennek a folyamatnak a legfontosabb alapja és kiinduló pontja az információ (Coleman 1998). Bourdieu (1998) szerint a tőke az objektív és szubjektív struktúrákban rejlő erő, ami ugyanakkor a társadalmi világ belső szabályszerűségeinek alapvető elve is, ami három formában jelenik meg: gazdasági, társadalmi és kulturális tőke formájában, amelyek a tulajdonban, a kapcsolatokban és az iskolai végzettségekben, tudásban intézményesülnek. Hogy melyik alakja érvényesül, az a felhasználás mindenkori területétől, valamint az adott tőketípus transzformációs költségeitől függ (Bourdieu 1998).

Értekezésünk szempontjából a társadalmi, valamint a kulturális tőke jellemzői a leginkább relevánsak tekinthetőek, hiszen ezek azok a társadalmi erőforrások, amelyek szocializációs szegmenseket is tartalmaznak A kulturális tőkének Bourdieu három formáját különbözteti meg: a bensővé tett, importált tőkét, amely a szervezet tartós készségének formája. A tárgyiasult állapotú kulturális javakban megjelenő tőkét, mint pl. képek, könyvek, lexikonok, eszközök, gépek, végül pedig az intézményesült állapotban megjelenő kulturális tőkét, amely sajátos tulajdonságokat kölcsönöz a tőkének (Bourdieu 1998).

Az 1990-es években Putnam a Bourdieu-i elmélethez kapcsolódva megállapította, hogy a társadalmi tőke az egyének között kialakult kapcsolatrendszerre utal, melynek kulcsa a bizalom és együttműködés. Putnamból kiindulva Wellman és szerzőtársai a társadalmi tőkét három alapvető összetevőre bontották (Eranus et.al. 2006) (4. táblázat).

4. táblázat: A társadalmi tőke összetevői

Hálózati tőke	olyan személyközi interakciók, amelyek érzelmi, fizikai támogatást, segítséget nyújtanak
Részvételi tőke	az önkéntes részvétel hajlandósága és képessége
Közösségi elkötelezettség	magába foglalja a valahová tartozás motivációját

Forrás: Saját ábra (Eranus et.al. 2006)

Foglalkoztunk a különböző szocializációs színterekkel, amelyek közül kiemeltük az iskolát, a kortárs csoportok hatásait, valamint egy új szocializációs közegre hívtuk fel a figyelmet; az információs társadalomra. Pusztai (2009) kutatásaiban a társadalmi tőke iskolai környezetben betöltött szerepével foglalkozik. A társadalmi tőke és az iskola című könyvében a kapcsolati erőforrások iskolai eredményességre gyakorolt hatását vizsgálja, felméri az iskolában létrejövő kapcsolathálókat (Pusztai 2009). A kutatási eredmények azt mutatják, hogy az oktatási rendszerben eltöltött évek alatt jelentős mértékű az egyénhez tartozó a kulturális és társadalmi tőke formálódása.

Albert és Dávid (2000,2007) a kapcsolati erőforrásokat vizsgálták szociológiai kutatásaikban. A szerzőpáros a Társadalomkutató Intézet adatfelvételei, valamint saját kutatásai segítségével longitudinálisan és keresztmetszeti módon is vizsgálták az egyéni baráti kötelékek és kapcsolati hálózatok alakulását. Az általuk kapott adatok azt mutatták, hogy azonos megkérdezettek esetében az idő múlásával egyrészt csökkent a barátok száma, másrészt fokozatosan nő a barátokkal nem, vagy csak alig rendelkezők aránya. A férfiaknak több barátjuk van, mint a nőknek, és a nők között magasabb azoknak az aránya, akiknek egyáltalán nincs barátjuk. A magasabb iskolai végzettséggel, jövedelemmel arányosan nő a barátok száma (Albert – Dávid 2000; Albert – Dávid 2007).

A személyes kapcsolati háló kialakításának ideális színterének tekinthetjük az oktatási intézményeket, különösen a felsőfokú végzettséghez juttató

egyetemeket, főiskolákat. Az ideális életkor a kapcsolati erőforrások és barátságok halmozásához a felnőtté válás kezdeti szakaszára, a főiskolai, egyetemi évekre tehető.

A személyiség alakulása mikroszociológiai folyamat. Bármilyen pontosan körülírhatóak is a személyiségeket egyértelműen meghatározó környezetek, ugyanazok a körülmények két személy esetében már nem jelentenek azonos környezetet (Mérei 2001). A csoport akkor lenne kiegyensúlyozott egész, ha a csoport tagjai egyenlő eséllyel választhatnák meg egymást. Ez azonban a csoportszerveződés ideáltipikus esete, hiszen a csoportok szerveződését és a csoporttagok kapcsolatait alapvetően meghatározza az egyének közötti szimpátia-antipátia. Általában akkor tekinthetünk harmonikusnak egy csoportot, ha több központja is van, és a geometria eszközeivel kirajzolható kapcsolati háló zömmel zárt alakzatokat rajzol ki (Csepeli 1997). A kölcsönösen preferált társas kötelékeket baráti kapcsolatként definiáljuk. A baráti kapcsolat kiemelhető az adott társadalmi kontextusból és önállóan vizsgálható: ebben az esetben azokat a tényezőket vehetjük górcső alá, amelyek befolyásolják a kapcsolat keletkezését: térbeli közelség, hasonló egyéni jellemzők, közös érdekek és értékrend, illetve a személyiségvonások hasonlósága. Petrusek (1972) megállapítási alapján azok a személyek, akik egymáshoz közel élnek, dolgoznak, vagy laknak, gyakrabban válnak egymás barátaivá, mint azok, akik térben távol vannak egymástól, hiszen az interakciós aktusok száma elősegíti a szocioemocionális kapcsolatok számát (Petrusek 1972).

Az utóbbi időben hazánkban is egyre több vizsgálat irányul az internet és számítógép használat társadalmi és kapcsolati tőkével kapcsolatos összefüggéseinek feltárására.[19] Fontos kutatási kérdés, hogy az infokommunikációs eszközök hogyan hatnak az egyéni társadalmi integrációra, valamint befolyásolják-e a társadalmi kohéziót (Albert et.al. 2007). A vizsgálatok arra a tényre világítanak rá, hogy a számítógép és internethasználat terjedése nagymértékben függ az egyének

[19] Két kutatást szeretnék itt kiemelni, melynek megállapításai a fejezet alapját képezik:
1. Eranus – Letenyei – Siklós (2006) : Sok link=Internet, A kapcsolati tőke szerepe a számítógép és Internet-, valamint a számítógépes tudás terjedésében a kaposvári kistérségben, kérdőíves adatfelvétel és résztvevő megfigyelés alapján,
http://www.bkae.hu/nkfp/download/kvszoc2_2/Eranus1.pdf
2. Albert – Dávid – Molnár (2007): Az Internethasználat és a társadalmi tőke időbeni alakulása Magyarországon, http://www.socialnetwork.hu/cikkek/AlbertDavidMolnHUN.pdf

kapcsolathálójának kiterjedtségétől. Másrészt minél nagyobb az egyének kapcsolati rendszere, annál hamarabb sajátítják el a számítógépes és internetes ismereteket.

Azonban nem csak a kapcsolatrendszer kiterjedtsége, hanem a résztvevők személye is befolyásolja a tanulás intenzitását. Az eredmények szerint „egy pedagógus, vállalati felsővezető, hivatali dolgozó, vagy egy számítástechnikában jártas személy ismeretsége növeli a számítógép beszerzésének, illetve a számítógépes és internetes ismeretek elsajátításának valószínűségét" (Eranus et.al. 2006: 29).

A számítógép-használat terjedésének magyarázó okai közé tehát a személyes kapcsolatot is besorolhatjuk. Azok a személyiségek, akik a valódi világban is kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkeznek, az interneten sem fognak falakba ütközni, ha kapcsolatteremtésről van szó. Azonban nem csupán a kapcsolatháló kiterjedtsége befolyásolja a számítógép-, és internethasználatot. Az internet képes szorosabbra fűzni a köteléket két ember között, vagy akár egy fórumon tömöríteni azonos érdeklődésű, beállítódású egyéneket.

Noha azt gondolnánk, hogy az IKT közvetített kommunikáció az információs társadalmakhoz köthető, a virtuális rendszerek létrejötte nem a számítógéphez kapcsolódik, a gyökerek egészen az 1600-as évekig nyúlnak vissza. Stone az ilyen rendszerek első típusának az írott szövegeken alapuló közösségeket tartja. E korszak kezdete 1669, Robert Boyle-nak a filozófus Thomas Hobbes-szal folytatott vitája. Ezt a korszakot követően az 1900-as években a második típusú virtuális közösségek létrejöttét az elektronikus tömegtájékoztatási és a szórakoztatóelektronikai eszközök megjelenése tette lehetővé. Stone a korai elektronikus virtuális közösségekhez sorolja a távíró, a fonográf és a rádió teremtette közösségeket. A harmadik korszakot az információtechnológia beköszönte jelentette a '60-as évektől. Az e kategóriába sorolható virtuális közösségek a kutatók, számítógép-tervezők, lelkes rádióamatőrök. A negyedik típusú virtuális közösségek kialakulása az internet legdinamikusabban fejlődő területe a World Wide Web világméretű szövedékének megjelenéséhez köthető, melyet 1989 és 1992 között Tim Berners-Lee fejlesztett ki. A WWW-vel megszületett az internet multimédiás felülete, amely már az információ vizualizációját jelentette (Kömlődi 1999). A multimédiás felület felhasználóbaráttá tette az internetet, hiszen bárki, komolyabb programozói tudás nélkül használhatta, az információk vizuálisak, amely a kommunikáció és kapcsolattartás elemeinek hangsúlyos megjelenését tette lehetővé, valamint egy új

médiumként sorolta be az internetet a többi tömegkommunikációs eszköz közé. A hagyományos értelemben vett médiumok mint a televízió, rádió, sajtó legfontosabb célja valamilyen kommunikációs üzenet közvetítése volt, de az üzenet visszacsatolása nem kapott hangsúlyt. Az internet azonban nem csak kommunikációt közvetít, hanem sok egyéb jelenséget, cselekvést is: társadalmi tevékenységeket mint pl. munka, szórakozás, tanulás, olvasás, írás, beszélgetés (Tari 2010). A virtuális közösségi terek kialakulása egy új felületet adott a hagyományos formáknak. Kömlődi szerint a létrejött virtuális tér új társadalmi formák, rendszerek születéséhez vezetett (Kömlődi 1999), mi azonban inkább úgy gondoljuk, hogy noha a felület új, a közösségi formák létrejötte és mintázatai a hagyományos közösségekkel korrelálnak.

A levelező listák és az e-mail szerverek, hírcsoportok segítségével egymástól akár több ezer kilométerre lakó felhasználók is létesítenek és tartanak fenn kapcsolatot, miközben nem feltétlenül tudják, hogy valójában melyikük milyen személyazonosságot takar. A kommunikációjuk azonban attól függetlenül, hogy pontos kilétük sokszor az ismeretlenség homályába vész mély és tartalmas lehet, hiszen olyan dolgokról folytatnak eszmecserét, amelyek mindannyiukat azonos módon érdekelnek, hiszen valamilyen hasonló probléma, elsajátítandó ismeret, gondolatsor köré szerveződve találtak egymásra. Akik egy listán vagy hírcsoportban megismerték egymást, idővel közvetlen levelezőpartnerekké is válhatnak és naponta hat-nyolc, vagy több üzenetet váltanak egymással, és esetleg még ez is kevésnek tűnhet, ha igazán elmerültek egy probléma boncolgatásába.

A példa jól érzékelteti, hogy az interneten használható offline kommunikációs programok egy idő után nem bizonyultak elegendőnek, hiszen az egymással levelezők azonnali válaszokat, azonnali reagálásokat akartak. A levelező rendszerek ezen problémáját Oikarinennek 1988 augusztusának végén sikerült megoldania; ekkor indította útkára Finnországban az IRC-t (Internet Relay Chat), ami világszerte működött a különböző letölthető ingyenes programoknak köszönhetően a 2000-es évek elején (Váncsa 2001). A csevegés, amely napjainkban vált igazán populárissá, a nem verbális kommunikáció egy fajtája. Komoly előítéletek élnek az online kommunikációval kapcsolatban, annak személyiségromboló hatásait bizonygatva. A szabadosság és a trágárság, amelyek a leggyakrabban felrótt hibái az internetes kommunikációnak, nem új keletű problémák egy olyan médiumban, ami bizonyos fokú rejtőzködést biztosít. A

találmánya megjelenésekor már Bell telefonja is magában hordozta a visszaélés lehetőségét az anonimitás megjelenéséből adódóan (Cisler 1994). A történelmi tapasztalat tehát azt mutatja, hogy az olyan kommunikációs médiumok, amelyek lehetővé teszik a személyazonosság elrejtését, a kezdetekben valóban a visszaélés eszközei lehetnek, de amint használatuk tömegessé válik, mint a telefon esetében is, az valódi kommunikációs csatornaként kezd funkcionálni. Ha pedig ezt a feltételezést elfogadtuk a telefonnál, úgy el kell fogadnunk az internet kommunikációs csatornáira vonatkozóan is.

Az e-mail üzenet-váltások és internetes csevegő-szobák tömegessé válását a legtöbb pszichológus és szociálpszichológus érdeklődéssel figyelte. A web remek felületnek tűnt a társas viselkedés és egymásra-hatások személyiségformáló erejének vizsgálatához. A felhasználók által az internet előtt eltöltött időmennyiség rohamos növekvése késztette a szakembereket az internet-függőség, valamint az internet személyiség-torzító hatása lehetőségének és mértékének vizsgálatára. Egyes kutatók szerint elmagányosodáshoz, függőséghez vezethet az internet mértéktelen használata. A kórosan sokat netezők számára a gép előtt töltött idő valóban egyedül telik, de korántsem magányosan, hiszen a különböző kommunikációs- csatornák számos ismerős szerzésére adnak lehetőséget.

A Magyarországon 2000-2002-ben végzett kezdeti internetes vizsgálatok, a csevegőket egy nem túl nagy, de az interneten erősen jelen lévő csoportként mutatták be. Pléh, Krajcsi és Kovács (2003) folytattak vizsgálatot az internethasználók szokásairól. A gyakori internetezők szokásait vizsgálták online kérdőívekkel. Az eredményeik azt mutatták, hogy a rendszeres internethasználók gyakori internetre lépése nem tekinthető addiktívnak. Az internetet intenzíven használók között az e-mail domináns kommunikációs eszközként jelenik meg más kommunikációs eszközökhöz képest (Pléh et.al. 2003).

Csepeli (1997) szerint az internet létrehozott egy olyan új kommunikációs teret, ahol érvénytelenné váltak a személyes és társadalmi identitást alakító idő és tér kínálta keretek (Csepeli 1997).

„Ebben a virtuális, de a résztvevők számára valóságos térben az azonosságtudat személyközi és társadalmi határai elmosódnak, a személyes és biológiai tér egybeesik, az öntudat bizonyossága az idegrendszer által uralt testre korlátozódik. Az elektronikus kommunikációs tér lakója feltétlen szabadságot nyer társai és csoportjai megválasztására” (Csepeli 1997:532).

Moreno (1953)[20] ismerte fel, hogy az egyén nem egyszerűen a közösség részeként, más emberek által nyer identitást, hanem a közösségen belül létrejövő rejtett hálózat révén, amely a kapcsolatok erősségének és laza szövevényeinek függvényében épül fel. Moreno a közösség tagjainak rokonszenvi választásai alapján térképezte fel a közösség rejtett hálózatát és szociogrammok segítségével ábrázolta azokat (Moreno 1953, Mérei 2001).

Egy adott közösség tagjai ha nem is közvetlenül kerülnek kapcsolatba egymással, más, közös ismeretségeken keresztül összefonódnak. Az ezt feltételező elméletben bármely két ember legfeljebb hat ismerősnyi távolságra van egymástól. Az elméletet bizonyítandó alapkísérlet 1967-ben folyt Milgram (1967) vezetésével[21]. Milgram háromszáz embernek küldött levelet, amelyben arra kérte a címzetteket, hogy a levelet továbbítsák egy számukra ismeretlen célszemélyhez. A spontán kialakult rendszer szerint a levelet elküldték egy olyan személynek, aki talán ismeri a célszemélyt, és így a kört szűkíthették. Végezetül összesen hatvan levél ért el a célszemélyekhez, Milgram számításai szerint ugyanakkor a két vadidegen közötti kapcsolat átlagosan hat kapcsolódáson keresztül jött létre (Milgram 1967, Prazsák 2007). Az ismerősök számon tartása, a kapcsolatok kezelése tehát nem új keletű dolog az emberi társadalmakban, csak maga a felület változott. Csányi (2005) és Csermely (2005) hálózatkutatók elméleti megközelítése, hogy az evolúció egyik mozgató rugója a közösségek fejlődése, alakulása, az egyén és közösségi rendszerének ápolása (Csányi 2005, Csermely 2005). Az információs társadalom közösségein belül jóval több kommunikációs kapcsolat alakulhat ki, amelyek jól bemutathatóak Milgram (1967) és Moreno (1953) módszereinek segítségével (Prazsák 2007). Barabási (2003), a network-elméletek képviselője szerint, a hálózatok egyik alapegységének tekinthetőek azok a kis világok, amelyeket az egyén a maga kapcsolódási pontjaiból épít fel. Ezen mikrovilágok gondozása, a kapcsolatok ápolása az egyén szociális és társas szükségleteit fogja át. Egyéntől függően hol lazább elrendeződésekkel és tágabban értelmezhető mikrokörnyezettel találkozunk, hol csupán szűken vett kapcsolódások kerülnek az egyéni szükségletek középpontjába. Hiába választja el az ismerősöket egymástól több száz kilométer, az internet segítségével egy személy egy mikroközösségének

[20] Erről bővebben: Moreno, Jacob Levi (1953) :Who shall survive? Beacon House Inc, Beacon, N.Y. In www.asgpp.org/docs/WSS/WSSIndex/WSSindex.html (letöltve: 2011. február 7.)
[21] Erről bővebben Milgram, Stanley (1967):„The Small-World Problem“, In *Psychology Today*.

részeként válik értelmezhetővé. Mindez nem lenne lehetséges középpontok és összekötők nélkül, akik arról gondoskodnak, hogy a kisebb hálózatok egy vagy több nagyobb hálóvá kapcsolódjanak. Barabási és kutatócsoportja a kapcsolódások hálózat átmérőjét is meghatározza: eszerint átlagosan 19 kattintásnyi távolságra van az egyén bármilyen más oldaltól, valamint világon bárkivel kapcsolatot lehet létesíteni, legfeljebb öt másik egyénen keresztül az internet segítségével (Barabási 2003).

A XXI. század fordulójára bárki könnyedén elérhetővé vált, mindegy, hogy éppen hol tartózkodik és mit csinál. A táguló világ egyben szűkült is. A nagy globális távolságok és kapcsolódási pontok egy-egy kisebb közösségben lelnek nyugvópontra (Barabási 2003; Csepeli - Prazsák 2010).

Az emberi agy összeköttetéseinek rendszere, az internet szövevényes hálózata és egy közösségi portálon leképezett kapcsolati struktúrák sok azonosságot rejtenek magukban. Mindhárom hierarchikus berendezkedés a kapcsolódási pontok erősségének, vagy lazaságának tükrében. A gyakoribb kommunikáció és információ áramlás erősebb kötéseket, míg a ritkább találkozási gyakoriságok lazább láncolatokat alkotnak. Ezek a kapcsolódási pontok, valamint az egyén kapcsolati hálózata átláthatóvá, karban tarthatóvá és építhetővé válik az interneten megjelenő közösségi portálok segítségével. A kapcsolatrendszerek ábrázolásának alapgondolatát a nemzetközi who is who típusú dokumentumok, adatbázisok és a szociometria összeolvasztása adja egy új felületté, ahol a felrajzolt vonalak a rokonszenv színezetű kölcsönös kapcsolatokra vonatkoznak. A koncentrikus körökben való ábrázolás révén a kör középpontjától való távolság jelzi a társas jelentőséget, ahol számon tarthatjuk ismerőseinket, barátainkat, rokonainkat. A gyakorlatban a közösségi oldalak alapvetően a valós kapcsolati háló online felületre történő integrálásáról szóltak, hiszen lehetőség nyílt egy könnyedebb kapcsolattartási formára. Számos oldal jelent meg mind nemzetközi, mind magyar színtéren, amely közösségek építését célozta meg, mi értekezésünkben kiemelten foglalkozunk az Iwiw közösségi portállal és annak hátterével, ugyanis az empirikus adatfelvételünk időszakában (2009) ez az oldal rendkívüli népszerűségnek örvendett.

Várady Zsolt fejlesztésével ez a közösségi oldal nem volt világelső, de Magyarországon egyedülállóként jött létre 2002. április 14-én. Az Iwiw meghívásos alapon működő online ismerősi hálózatként indult és a résztvevők mindennapi

kapcsolataira épült (Albert – Dávid 2007). A hálózat alapegysége a visszaigazolt, azaz szimmetrikus ismerősi kapcsolat. „Az Iwiw voltaképpen egészséges, természetes és jobbára ártalmatlan, versengés a kapcsolatokért, az informális tőkéért" (Csordás 2006). A városok szerinti szerveződés lehetővé teszi, hogy az Iwiw a lokális közösségek globális hálózataként funkcionálhasson. Nem célja azonban az oldalnak az olvasztótégely szerep, törekvése, hogy legyen mód elkülönülésre izolált kisközösségek, szűk baráti társaságok számára. A portál 2006 júliusában elérte az 1.000.000 regisztrált felhasználót, ez a hatalmas érdeklődés pedig a legnagyobb magyar nyelvű közösségi weboldallá avanzsálta a Iwiwet. Az Iwiw felhasználóinak száma 2008 december végére elérte a 4.000.000 regisztráltat. Az Iwiwnek akadnak ellenfelei még a hazainak gondolt terepen is, ami a 2010-es évben már stagnálást eredményezett a portál fejlődésében. A 2004 februárjában alapított Facebook közösségi oldal 2009 áprilisától magyar nyelven is elérhetővé vált, ami attól a pillanattól dinamikusan növekvő hazai regisztrációs arányt jelentett. A HVG adatai és a Facebook marketing oldalának statisztikái[22]. szerint a Facebookon regisztrált hazai felhasználók száma 2010 áprilisában meghaladta az 1.000.000 főt és egy éven belül elérte az Iwiw felhasználói körét. Az Iwiw esetében a radikális növekedést gátló egyik tényező, hogy hosszú időn keresztül meghívásos alapon működött a felhasználók regisztrációja, míg a Facebookon bárki regisztrálhatott. Másik tényezőként megjeleníthető, hogy az Iwiw egészen az utóbbi időszakig „kevésbé a közösségi, inkább az egyéni felhasználói magatartás kiszolgálása felé mozdult el" (Albert – Dávid 2007:183), míg ezzel szemben a Facebook alkalmazásai és lehetőségei kifejezetten a közösségek szervezését, kommunikációját részesítik előnyben.

[22] Statisztikák: http://facebookmarketing.hu/2010/04/19/aktualis-facebook-statisztikak/
http://www.facebakers.com/facebook-statistics/hungary
A növekedést és napi elérések arányait mutató diagramokat a 3. melléklet tartalmazza.

4.3. Tanárjelöltek és tanárok az információs társadalomban

Ahogy arra már értekezésünk előző fejezeteiben rámutattunk, az információs társadalom átfogó változásokat eredményezett. Az eddigiekben bemutattuk a társadalmi hatásokat, az információs társadalmat, mint szocializációs közeget, az ebben a társadalomban megjelenő elsődleges és másodlagos törésvonalakat, majd foglalkoztunk a jelen társadalomban azonosítható klasszikus és virtuális közösségi elemekkel. Jelen alfejezetben egy olyan klasszikus közösséget vizsgálunk meg részletesebben, amely nem kerülheti el a virtualitás kihívásait, sőt az elsők között kell választ adnia azokra. Ezt a csoportot az oktatás intézményesült résztvevői alkotják.

Az oktatás intézményrendszere mindamellett, hogy leegyszerűsíti a mindennapi társadalmi cselekvéseket, a társadalmi kontroll funkcióját is ellátja. Az iskola elsősorban a tanárokon keresztül szabályozza az egyéni cselekedeteket, valamint adott viselkedési szituációkra adott mintákat kínál (Buda 2003c). A tanári hivatáson keresztül egy olyan társadalmi szerepkör valósul meg, amely közvetlen kapcsolatot teremt az egyén és a tágabb társadalmi környezete, fenomenológiai értelemben, életvilága között (Fenyő 2003). Egészen napjainkig a lassú társadalmi folyamatok nem eredményeztek komoly változásokat a tanárok, a tanítás folyamatának megjelenésében. A tanári pozícióhoz az évszázadok során tradicionális szerepek és jellemzők társultak. A tanórák menete, a tanári eszköztár, maga a tanítás alig változott (Buda 2003c). A kialakult új társadalomtípus által életre hívott eszközök hatására azonban az online felhasználók száma és aktivitásának mértéke jelentős formáló erővel bír, ez természetesen az iskolában is éreztette a hatását (Ollé 2011). Az új társadalomtípus újfajta attitűdöket és szerepköröket teremtett a tanártársadalom számára is (Buda 2003c).

A tanárok kiemelt társadalmi szerepköre miatt az IKT eszközhasználat megjelenését az oktatási rendszerben az utóbbi évtizedben hazánkban is erőteljes kutatói figyelem kísérte (Benedek 2007a, 2007b). Többek között Sántha (2007), Szabó (2001), Dombi (1999), Dudás (2007) és Falus (2001, 2004) is vizsgálták a pedagógusok mintaadó a magatartását és eszközhasználatát a fiatalabb generációk számára.

A felsorolt kutatók közös kiinduló pontja, hogy egyrészről a tanári szerepek elsajátításához nagyban hozzájárulnak az iskolai tanári és tanítási tapasztalatok, másrészről ezt a mintaadó folytonosságot befolyásolják a társadalom változásai, a változó érték és normarendszer, valamint a társadalomban meggyökeresedett eszközök így azt vizsgálták, hogy hogyan hatnak a társadalomban megjelenő és elfogadottá váló új eszközök erre a csoportra (Sántha 2007, Szabó 2001, Dombi 1999, Dudás 2007, Falus 2001,2004).

Az IKT tanári használatba történő beépülése, választási gyakoriságuk, az eszközökkel kapcsolatos attitűdök maguknak az eszközöknek a fejlődésével változnak. A változások folyamatos nyomon követése szükséges kutatói feladat, hiszen a gyors innovációs hullámnak köszönhetően gyors IKT használati változásokkal, valamint attitűdbeli változásokkal is számolni kell (Benedek 2007a, Ollé 2011).

Mi értekezésünkhöz igazított empirikus kutatásunkban az IKT eszközhasználat és az eszközökkel szembeni attitűdök oldaláról kívánjuk vizsgálni ezt a mintaadó magatartást a tanár szerepbe még belenövekvő generáció esetében.

4.3.1. Tanárok az információs társadalomban

Az információs társadalom kihívásaival minden társadalmi csoportnak meg kellett birkóznia, azoknak is, akik most készülnek egy életpályára és azoknak is, akik már a munkafolyamatuk részeként szembesülnek a változásokkal. A tanárok elemző vizsgálatai egy olyan társadalmi csoportot mutatnak be, akiket ez az új társadalom típus és az általa generált eszközhasználat egy tradicionális szerep alkalmazása közben érintett. Az oktatáspolitikai döntéshozók azt várták, hogy mivel ezen eszközök megjelentek a háztartásokban is, a tanárok a használatukat automatikusan beépítik majd módszertani eszköztárukba (Kárpáti 2007, Kárpáti – Ollé 2007).

Kárpáti (2007) azonban rámutat arra, hogy az IKT eszközök oktatásba való betörése nem vonta automatikusan maga után a tanárok képzését. Értekezésünk harmadik fejezetében foglalkoztunk az IKT eszközök terjedésében és használatában

megjelenő társadalmi egyenetlenségekkel, amelyekhez kapcsolódóan Kárpáti (2007) kiinduló problémának tarja az IKT eszközök használatához az oktatásba való beépülés kezdeti időszakában elmaradt képzéseket. A képzések elmaradása ellenére az elvárások adottak: a megfelelően kiválasztott infrastruktúrát jól kezelő, hatékony, IKT eszközrendszerre alapuló tanítási módszerek alkalmazása, amelynek eredményessége mind az elsajátított tananyag, mind pedig az oktatói módszertan szintjén megjelenik (Kárpáti 2007).

A jelzett elvárások azonban nem voltak összhangban a valósággal. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a tanárok IKT eszközismerete és a használattal kapcsolatos attitűdjei az adott oktatási intézmény felszereltségével összhangban alapvetően meghatározzák a tanulási folyamatok eredményességét (Buda 2007b, Kárpáti – Ollé 2007). Buda (2007b) ebből a feltételezésből kiindulva vizsgálta kérdőívek segítségével Debrecen összes közép- és általános iskolájában az IKT használat megjelenési formáit, módszertani jellemzőit és az egyes eszközökkel szembeni attitűdjeit. A vizsgált oktatási intézmények ebben az időszakban tudtak nagyobb (elsősorban Európai Uniós) pályázati forrásokból IKT eszközparkot korszerűsíteni. Buda (2007b) tapasztalata szerint az oktatók sok esetben nem voltak tisztában az intézmény IKT felszereltségével, és noha elméleti szinten innovatívnak mutatkoztak az eszközök használatában, a gyakorlatban elsődlegesen a hagyományos tábla, kréta, tankönyv módszerekkel éltek. Az IKT eszközök közül elsődlegesen az internet használata volt jelentős otthoni és iskolai szinten egyaránt, a világhálót azonban leginkább böngészésre, kommunikációra, információszerzésre, valamint szakirodalmi tájékozódásra használták a kérdezett pedagógusok (Buda 2007b).

Török (2008) a pedagógusok oktatási célú IKT használatára fókuszált. A tanárok otthoni és iskolai IKT hozzáférése, IKT kompetenciája, IKT használati aktivitása és attitűdjei által képzett indexek együttes vizsgálata alapján hozott létre egy IKT-metria modellt, amely az IKT használati státuszt mérte. Megállapította, hogy az intézményi szintű integrációs és képzési folyamatok hiányosságaiból adódóan nagy jelentőséggel bír az egyes tanárok IKT használati aktivitása. Budához (2007b) hasonlóan Török (2008) is azt tapasztalta, hogy a tanári IKT eszközhasználat elsődlegesen magáncélú, vagy az oktatási adminisztrációhoz kötődik, amelyből ugyanakkor az is következik, hogy az iskolai IKT használat inkább pedagógus központú, mint tanulási központú (Buda 2007b, Török 2008).

Ezen eredmények azt mutatják, hogy a példamutató szerep miatt szükséges és fontos már a tanárrá válás korai szakaszában felmérni az IKT eszközhasználatot, ezért döntöttünk a tanár szakos hallgatók vizsgálata mellett.

Amíg a tanárok IKT használatára vonatkozó korai kutatások elsősorban az eszközök birtoklását és használati tudását mérték (ide sorolhatóak Buda (2007b), Kárpáti (2007), Benedek (2007a,2007b), Szekszárdi (2011) kutatásai), addig az újabb kutatások alapvetően az eszközökkel kapcsolatos attitűdöket és az új kommunikációs és kapcsolati formák oktatási hasznosulását, valamint a tanulási célú eszközhasználatot vizsgálják (ide sorolhatóak Tóth-Mózer és Lévai (2011a, 2011b), Kárpáti és Ollé (2007), Ollé (2011), Szekszárdi (2011) kutatásai).

A közösségi tevékenységek online leképeződése új fejezetet teremtett az internetes kommunikációban, éppen ezért a vizsgálatokban az IKT kínálta oktatási lehetőségek online felületen történő hasznosulása is megjelenik. Az online közösségek munkája tanulási célzattal éppúgy kihasználható, mint az IKT eszközök más kommunikációs formái, az ezekben a felületekben rejlő potenciált a tanároknak új eszköztudásként szükséges felfedezniük, hiszen az oktatási intézmény online kiterjesztései a tantermi kereteken túlmenően is segíthetik a tanulási folyamatot. Ugyanakkor a tradicionális oktatási módszereken szocializálódott gyakorló tanári társadalom sokszor nehezen ismeri fel az oktatáshoz szorosan nem kötődő tartalmakban és felületekben rejlő potenciált (Tóth-Mózer – Lévai 2011a,2011b, Kárpáti – Ollé 2007).

Tóth-Mózer és Lévai (2011a, 2011b) a Facebook oktatási rendszerben zajló hasznosulási lehetőségeit vizsgálta. A kérdőíves vizsgálatban közvetlen a tanulókat kérdezték a tanáraik eszközhasználatáról és a közösségi oldalakon való megjelenésükről (Tóth-Mózer – Lévai 2011b). „A legalább egy közösségi oldalon jelenlévő felhasználóknak több mint fele már napi szinten használja az ilyen jellegű oldalak egyikét” (Tóth-Mózer – Lévai 2011b). A napi szintű használat pedig maga után vonja a tanuló-társadalom közösségi portálokon zajló tevékenységeinek vizsgálatát, hiszen komoly oktatási potenciállal kell számolni a gyakori eléréseknek köszönhetően. A Facebook azonban tanulási szempontból többnyire kihasználatlan felületnek bizonyult: az elsődleges funkciók; a közösségi tevékenységek és a szociális interakciók jelentik a felhasználók tevékenységeit. Ugyanakkor a megkérdezett diákok egy része kedvezően nyilatkozott a tanárok Facebook használatáról; egy részük kifejezetten tanulási célú tartalmakat és az oktatási

intézménnyel kapcsolatos információkat közöl, ugyanakkor a diákok válaszai alapján Tóth-Mózer és Lévai (2011a, 2011b) úgy tapasztalták, hogy a tanárok nem használják ki a Facebook közösségszervező potenciálját és kevésbé tesznek erőfeszítéseket a tanár-diák viszony online kiterjesztésére (Tóth-Mózer – Lévai 2011a, 2011b). A Facebookon zajló tanulók közötti kommunikációs folyamatoknak a tanárok inkább csak névtelen szemlélői maradnak, információszerzésre használják a diákokról a felületet, nem pedig kétoldalú kommunikáció folytatására (Szekszárdi 2011).

A vázolt kutatások alapján megállapítható, hogy technológiai változások a tanár-társadalmat minden szinten érintették: egyrészt a már hivatásukat gyakorlók szembesültek az új eszközök oktatási alkalmazásaival, valamint annak nehézségeivel. Másrészről pedig a tanárképzésben részt vevő hallgatók eszközhasználata és az IKT eszközökkel szemben attitűdjeik is relevánssá váltak a felsőoktatásban eltöltött tanulmányi idejük alatt, hiszen eszközhasználatuk mintaadóvá válik.

4.3.2. Tanárjelöltek az információs társadalomban

A felsőoktatás rendszerszintű változásai, az egyetemi integráció, az osztatlan kreditrendszerű képzésről áttérés a bologna rendszerű kétciklusú tanárképzésre adták meg a keretet a tanár szakos hallgatók vizsgálati fókuszponttá válásának mindamellett, hogy számolni kellett ezen hallgatók IKT használatának és IKT-val kapcsolatos attitűdjeinek társadalomra gyakorolandó hatásaival (Jancsák 2011, 2012).

Az átalakuló társadalmi viszonyok között megjelenő hallgatói populáció és ezen túlmenően a tanár szakos hallgatók több kutatás központi szereplőjévé váltak; többek között Bujdosó (2012), Bujdosó et.al. (2012), Bocsi (2008), Dorner (2010), Jancsák (2011, 2012), Fónai és Márton (2011) valamint Molnár (2011) vizsgálták életmódjukat, időfelhasználásukat, IKT használatunkat, értékpreferenciáikat és IKT támogatott tanulási folyamataikat.

Bocsi (2008) a hallgatók időfelhasználását vizsgálta abból a feltételezésből kiindulva, hogy az idővel való gazdálkodás folyamata az egyéni szocializációs jellemzők közé tartozik, amelynek közös meghatározói az életkori és a hallgatói státuszhoz kapcsolódó azonosságok. Az egyéni hallgatói időráfordításokban meghatározó szerepe volt a kulturális, gazdasági és társadalmi tőkének egyaránt. Bocsi (2008) vizsgálta a szabadidő megoszlását a tanulási tevékenységek, a klasszikus szabadidő eltöltés és a modern szabadidő mintázatok között. A modern szabadidős tevékenységeknél jelent meg a média fogyasztás és a számítógép és internet használatára fordított idő. Megállapította, hogy az említett modern szabadidős tevékenységek a tanulási folyamatok, társas kapcsolatok, valamint a házimunka időtartamát jelentősen befolyásolja (Bocsi 2008). Bocsihoz (2008) kapcsolódóan empirikus kutatásunkban vizsgáljuk a tanár szakos hallgatók IKT eszközökhöz kötött szabadidős tevékenységeit és az internetes időfelhasználásukat.

Fónai és Márton (2011) a hallgatók életmódját vizsgálták. A kutatópáros vizsgálatában elsősorban a nemek szintjén tapasztalható életmódbeli különbségekre fókuszált az eltérő nemi szerepek és nemi szocializáció elméleti kereteiből kiindulva. Fónai és Márton (2011) szignifikáns különbségeket tapasztalt a férfiak és nők között a sporttevékenységek mellett a kulturális fogyasztás egyéb területein is, amelyek nagyban meghatározzák az egyéni életmódot; mint például a férfiak esetében gyakoribb tevékenységek a számítógépes játékok, a szörfölés és a chatelés, ezzel szemben a tévénézésre, rádióhallgatásra, a tanulásra és a baráti kapcsolatok ápolására a nők fordítanak több időt. Megállapításuk szerint a férfiak inkább IKT tevékenységeket folytatnak, míg a nők a hagyományosabb kulturális tevékenységekre és a baráti kapcsolatokra ápolására, fenntartására áldozzák a rendelkezésükre álló szabadidő jelentős részét. Végkövetkeztetésük, hogy a hallgatói életmódra leginkább a nemi és az egyetemi karonkénti különbségek hatnak a leginkább (Fónai – Márton 2011). Fónai és Márton (2011) vizsgálatához igazodva vizsgáljuk a tanár szakos hallgatók IKT eszközhasználatában megjelenő nemi és kari szintű azonosságokat és eltéréseket. Mi kutatásunkban a szocializációs mintázatok megjelenését az általunk meghatározott információs társadalmi szocializációs keretben azonosítjuk.

A hallgatói időfelhasználáson és életmódon túlmenően a tanári pályára készülő hallgatók vizsgálatai fókuszba helyezik a tanári életpálya modellszerű megjelenését, a hallgatói értékpreferenciákat és a tanulási környezetek változásait.

Jancsák (2011, 2012) a felsőoktatás átalakulásához és a tanár szerepek változásaihoz kötődően vizsgálta a tanárképzésben részt vevő hallgatókat, hiszen a már vázolt változások és ezeken túlmenően a gazdasági válság hatására felértékelődött és átértékelődött az oktatás szerepe, ami változásokat generált a tanári életpályában. Ezek a változások pedig elemi módon érintik a jelenleg tanári pályára készülőket. Jancsák (2011, 2012) úgy tapasztalta, hogy a mélyreható társadalmi-gazdasági változások ellenére a tanári pálya megmaradt elsőgenerációs értelmiségképző pozíciójában, hiszen a pálya alacsony presztízse nem változott. A tanárjelöltek rugalmasan alakítják életpálya-modelljeiket, egyaránt felkészültek a piaci és állami szektor kihívásaira, ugyanakkor a korszak átható jelensége a posztadoleszcencia őket sem kerüli el. Jancsák értékpreferencia vizsgálatot folytatott a megkérdezett tanár szakosok segítségével. A tanári pályán elhelyezkedni kívánók tradicionális értékpreferenciákkal rendelkeznek. Ezen tradicionális mintázatok megjelennek a tanulással – tanítással kapcsolatos attitűdök, eszközhasználat, életmód, társadalmi értékhierarchia szintjén (Jancsák 2012). A hallgatói életmód sajátos attitűd és értékrendszerében, időfelhasználásában új elemként jelentek meg az IKT eszközök, amelyek hatásait magunk is vizsgáljuk.

Molnár (2011) a pedagógus hallgatók IKT eszközhasználatát és internet alapú tanulási folyamatait vizsgálta. Molnár (2011) az optimalizált elektronikus tanulási környezet kialakításának hozzájárulásaként vizsgálta a hallgatók IKT használattal kapcsolatos attitűdjeit, véleményét. Vizsgálatában igazolta, hogy a hallgatók eszközhozzáférése, internethasználata a társadalmi-demográfiai háttérváltozóktól független, az IKT eszközökhöz való hozzáférés adott a hallgatói populációban, valamint nem talált összefüggést a tanulmányi átlagok és az internethasználat között (Molnár 2011). Molnár (2011) eredményeiből következően nem fektetünk hangsúlyt a tanár szakos hallgatók társadalmi háttérváltozóinak elmélyült vizsgálatára, sem tanulmányi átlagaira, hiszen az információs társadalom szocializációs mintázataiban megjelenő IKT használati különbségek a másodlagos digitális törésvonalak megjelenésére irányították figyelmünket.

Molnár (2011) azt tapasztalta, hogy az IKT használaton belül is különösképpen az internethasználat szórakoztató céllal jelenik meg, a szabadidő eltöltésének és a kommunikációnak az eszköze, a hallgatók ugyanis nem motiváltak a tanulási célú eszközhasználatban, tanulásra az általa vizsgált hallgatói populáció csak igen minimális százalékban használja az internetet. Még egy izgalmas, és

Jancsák (2012) megállapításaival párhuzamba vonható eredményt tapasztalt, mely szerint a hallgatók az elektronikus tanulási keretrendszerekkel szemben érdektelenséget mutatnak (Molnár 2011). A tradicionális értékpreferenciák szembenállást hordoznak magukban az újító szándékú és átformáló oktatási módszerekkel szemben: az internet, mint tanulási helyszín, egy elektronikus tanulási keretrendszer alapvetően idegen a hagyományos tantermekhez kötődő, tradicionális oktatási módszerektől.

A virtuális környezet oktatási célú felhasználása, a tanulási folyamatok virtuális leképezése az oktatáskutatás egy új szegmenseként jelent meg (Ollé 2012). Nyíri és Kovács (2003) valamint Ollé (2012) virtuális egyetemi környezetek és virtuális oktatási környezetek segítségével vizsgálták a tanulói folyamatokat, hallgatói attitűdöket (Nyíri – Kovács 2003, Ollé 2012). Dorner (2010) gyakorló pedagógusok és tanárjelöltek bevonásával vizsgálta az online tanári szerepek elsajátítását és a tanulás hatásmechanizmusait virtuális oktatási környezetben. Dorner (2010) azt tapasztalta, hogy mind a tanárjelöltek, mind a gyakorló pedagógusok számára központi elem az online kommunikáció a csoporttagok között, valamint, hogy a tanári jelenlét közvetlen hatást gyakorol a hallgatói elégedettségre, hiszen egy online közvetítettségű tanulói csoportban is érvényesülnek a tanári hatások (Dorner 2010).

A felsorolt kutatások alapvető információkkal szolgálnak a hallgatói generáció időfelhasználásáról, tevékenységeiről, tanulási folyamatairól, valamint eszközhasználatáról és társadalmi hátteréről, ugyanakkor nem az új társadalmi struktúrába beágyazottként vizsgálják a hallgatókat. Az információs társadalomban a hallgatóknak meg kell tanulni pozícionálni saját magukat, a felsorolt kutatások nem tették lehetővé az információs társadalmi szocializációs folyamatok mentén megvalósuló egyéni pozíciók vizsgálatát és önvizsgálatát a másodlagos digitális törésvonalak mentén. Ezt a hiányosságot értekezésünk empirikus kutatásának segítségével kívánjuk pótolni.

A tanári pályára készülők fontos alapot szolgáltatnak az IKT eszközök használatának, és az eszközökkel kapcsolatos attitűdöknek a megismerésében, hiszen vizsgálatuk pillanatképet ad a jelenben zajló társadalmi folyamatokról egy fiatal generáció tükrében.

A vázolt kutatások a gyakorló pedagógusokat és a tanárjelölteket vizsgálták az IKT eszközök hasznosítása, tanulási folyamatokba való beépülése és az eszközökkel szembeni attitűdök tükrében. Noha az IKT használat össztársadalmi szinten beépült a mindennapokba, ezen eszközök teljes körű oktatási hasznosulása még várat magára. Lassú változási folyamatok figyelhetőek meg, amelyek nyomon követése a különböző generációk bevonásával elengedhetetlen.

5. A tanár szakos hallgatók IKT használatának vizsgálata a Debreceni Egyetemen

Dolgozatunk eddigi fejezeteiben áttekintettük az információs társadalom elméleti megközelítéseit, magának a társadalmi formának a kiinduló pontjától eljutván az információs társadalom meghatározási problémáig. A társadalmi térnek és időnek az egyenetlenségei elvezettek bennünket a társadalmakban rejlő egyenlőtlenségekig, amelyet munkánk egyik pilléreként határoztunk meg. A digitális egyenlőtlenségekben leképeződő társadalmi egyenlőtlenségek rávilágítottak az információs társadalmak egy fontos rétegképző struktúrájára, az életkorra. Maga az információs társadalom egy fiatal társadalom típus, amely leginkább a fiatal generációk szocializációs hatásmechanizmusait tudja alakítani és ezzel elérkeztünk dolgozatunk második pilléréhez. Az új társadalmi forma, az ebben felnövekvő generációk közösségi tereket is új formákhoz kötnek, kapcsolatokat, társadalmi tőkéjüket a korszak technikai lehetőségeinek kiaknázásával építik és tartják fent. A kapcsolati erőforrások virtuális megjelenése képezi tehát disszertációnk harmadik pillérét. Ezt a hármas egységet a továbbiakban empirikus kutatásunk bemutatásában is követni fogjuk, amelynek során az információs társadalomban szocializálódott hallgatói generáció vizsgálatával foglalkoztunk.

Egy olyan sokrétű és szerteágazó témához mint az információs társadalom tetten érése, jó néhány kutatási irány illeszthető. A mi kutatói figyelmünket jelen esetben az új társadalomtípus generálta kommunikációs mintázatok, lehetőségek és az adott technológiai eszközökkel szembeni attitűdök és azok kihasználtsága keltette föl. Választásunkat jelentősen befolyásolták a számítógép és internet oktatásban való hasznosulását bemutató elméletek, amelyek mentén megfogalmazódott bennünk az igény, hogy feltérképezzük, vajon hol tartanak ezek a folyamatok 2008-2010-ben Magyarországon? Az oktatás széles spektrumán belül a felsőoktatás legérzékenyebb pontjára, az oktatásban részt vevő hallgatóra fókuszáltunk, hiszen a vázolt információs társadalmi átalakulások leginkább mérhető egységét ők képezik.

Empirikus vizsgálatunk feldolgozását és bemutatását az elméleti megalapozáshoz hasonlóan, az egyenlőtlenségek, a szocializációs mintázatok és a közösségek alkotta hármas szempontrendszer oldaláról építettük fel. Ezen túlmenően az internet oktatásban és a hallgatók életében betöltött szerepének vizsgálatakor figyelembe vettük a hozzáférhetőség és elérhetőség, a célirányos használat képessége valamint a tartalom hármasának megjelenését is (Vajkai 2008). Ezen szegmensek mentén folytattuk vizsgálatunkat, hogy információkat nyerjünk, vajon tekinthetjük-e a hallgatókat egységesen az információs társadalom teljes jogú felhasználóinak.

Választásunk indokoltságát alátámasztják a Központi Statisztikai Hivatal 2009 és 2010-es foglalkozás-szerinti felmérésének adatai is, amelyben jól elkülönül a tanulók csoportja, akik a többi csoporthoz képest kiemelkedő arányban használják a számítógépet és az internetet (14. ábra és 15. ábra).

14. ábra: A számítógépet használók százalékos aránya az egyes társadalmi-demográfiai csoportokban, 2009-2010

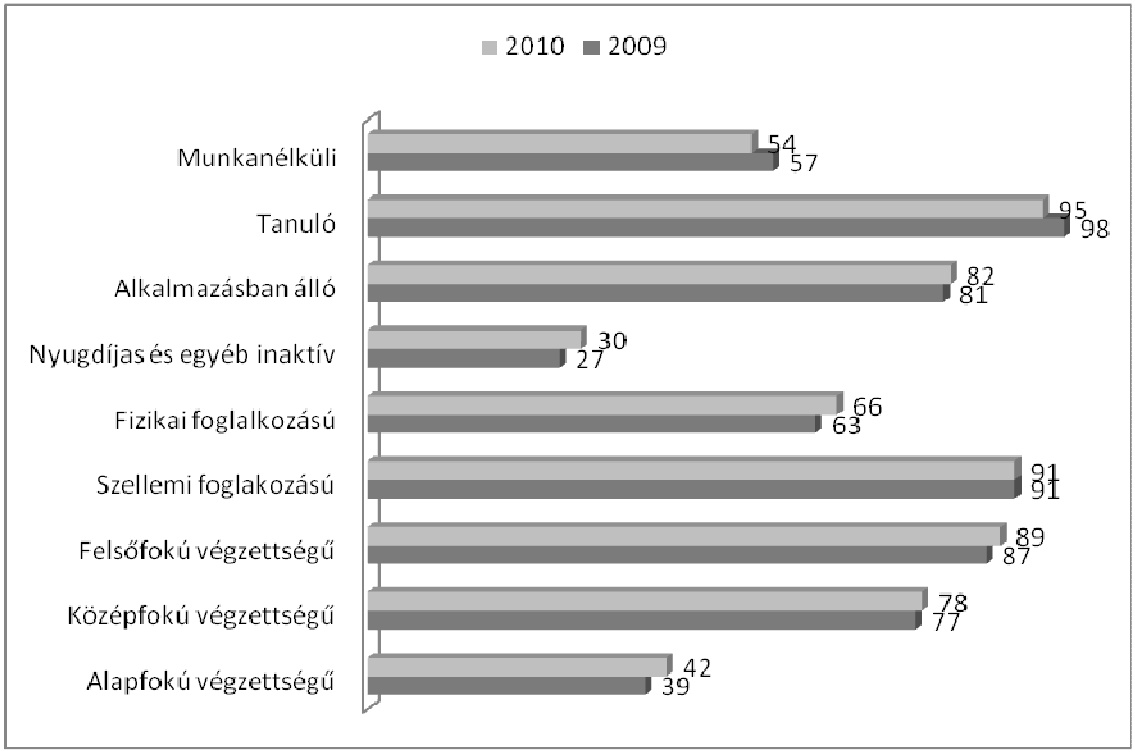

Forrás: KSH 2011

A 14. és 15. ábra szemlélteti a tanulók legnagyobb arányú számítógép és internet használatát az egyes társadalmi-demográfiai csoportok között. Őket követik

a szellemi foglalkozásúak valamint kimagasló értékeket képviselnek a felsőfokú végzettségűek. A számítógép és internet használata az egyes csoportokban közel azonos értékeket mutat. A legnagyobb lemaradás az eszközök használatában a nyugdíjas és inaktív, valamint az alapfokú végzettségűek esetében figyelhető meg.

15. ábra: Az internetet használók százalékos aránya az egyes társadalmi-demográfiai csoportokban, 2009-2010

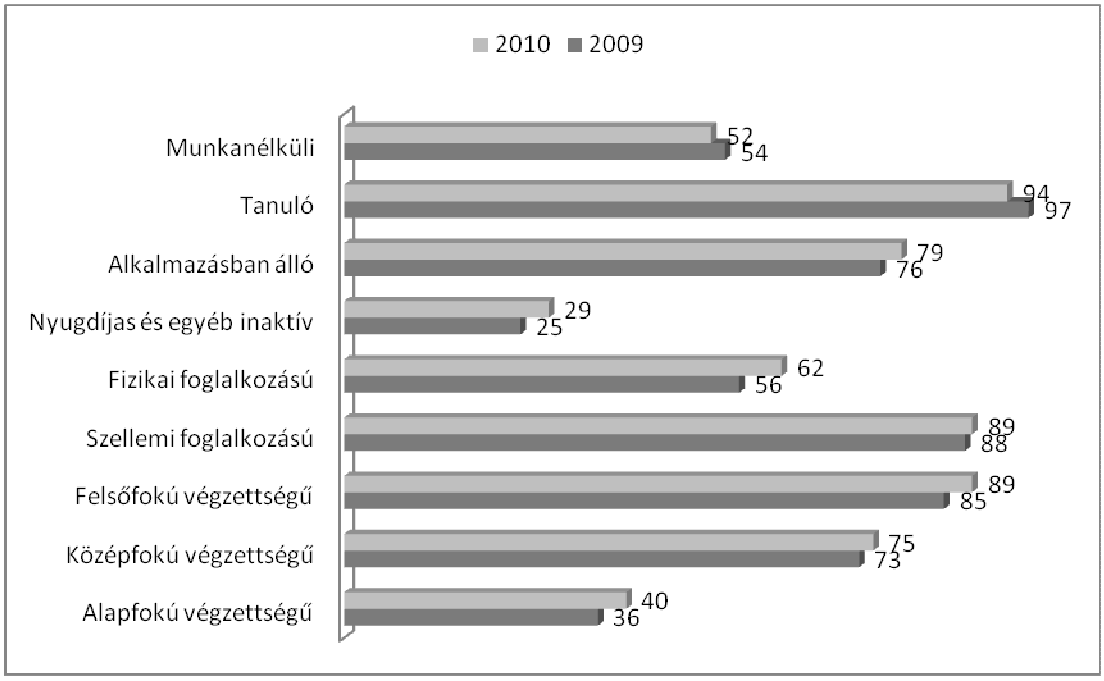

Forrás: KSH,2011

A tanulók kiemelkedő számítógép és internet használati arányának okai között minden bizonnyal szerepet játszik az eszköznek és a felületnek az oktatási folyamatba való beágyazottsága, valamint az a tényező, hogy az életkori sajátosságokból adódóan a diákok az információs társadalomban megjelenő technikai eszközöket feltehetőleg készség szinten használják.

Felmerülhet a kérdés, hogy a tanulók csoportján belül alcsoportot képező hallgatók széles bázisából miért pont a tanár szakos hallgatókra esett a választás? Több okból is: egyrészt a különböző szakokból következően heterogén érdeklődésű, beállítódású hallgatói csoportról van szó, akik azonban korban homogénnek tekinthetőek, így kutatásunk széles merítési bázisra épülhetett. Másrészt a vizsgált csoport számítógépes tudása, kommunikációs eszközhasználata, valamint az ezekkel kapcsolatos attitűdjeik, éppen majdani tanári képesítésüknek köszönhetően

felnövekvő generációk számára válik majd mintaadóvá. Ezen hallgatók egy része oktatási intézményekben fog elhelyezkedni, értékeket, normákat fog közvetíteni egy fiatalabb generáció számára, így fontosnak gondoltuk a számítógép-használathoz és internethez való hozzáállásuk és ezzel kapcsolatos attitűdjeik ismeretét. Választásunknál azt is figyelembe vettük, hogy ezek a hallgatók már eltöltöttek néhány évet az egyetemi közegben így már kialakították alapvető kapcsolati és kommunikációs csatornáikat.

Kutatásunkban a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. A vizsgálatban részt vevő nappalis tanár szakos hallgatók körében a számítógép és internet használata a lakóhely jellegétől és a társadalmi háttérváltozóktól független.

2. A számítógép és az internet a hallgatók szocializációs folyamatainak egységes és markáns meghatározójává vált, ami nyomon követhető a fizikai és online jelenlétük azonosságában, hálózati kommunikációjuk gyakoriságában és kapcsolataik online ápolásában is.

3. A hallgatók mindenek előtt kommunikációra és a meglévő társadalmi kapcsolataik ápolására, építésére használják az internetet, amely segíti a kapcsolati beágyazódásukat, nem pedig gátolja.

4. A hallgatók valós és virtuális kapcsolataikat azonos módon építik. A fizikai valóságban kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkezők az interneten is sok kapcsolatot tartanak fent.

5. A digitális őslakosnak tekinthető hallgatók nem alkotnak homogén csoportot. Úgy gondoljuk, egyfajta másodlagos digitális törésvonal jelenik meg, amely attitűdbeli, kommunikációs és eszközhasználati jellemzők mentén mutatható ki.

6. A férfi és női hallgatók számítógép és internet használata az eltérő nemi szerepek szocializációjából kiindulva különbségeket mutat. Azt várjuk, hogy a technikai felkészültséget és elmélyült felhasználói ismereteket előfeltételező programok használatában a férfi hallgatók járnak élen.

7. Az egyetemi karokhoz köthető eltérő diszciplináris szocializációból következően különbségek mutatkoznak meg a számítógép és internet használatában.

5.1. A minta bemutatása, adatgyűjtési és elemzési módszerek

Az empirikus kutatási módszerek közül a kutatás szempontjából leginkább célravezető döntésnek a kvantitatív módszer bizonyult, azon belül is egy önkitöltős kérdőív (4. melléklet) felhasználása mellett döntöttünk. Ezzel a formával a legszélesebb körben tudtunk tájékozódni a nappali képzési formában részt vevő hallgatók kommunikációs szokásairól, kapcsolattartási formáiról és internet-használati módjairól.

Kutatásunk alapsokaságának, a korábban említett okokból, az adatfelvétel időszakában (2009) a Debreceni Egyetemre járó tanárképzésben részt vevő nappali tagozatos hallgatókat tekintettük.

A tanárképzésben részt vevő hallgatókat a legnagyobb arányban a tanár-szakos szemináriumok alkalmával lehetett elérni. A 2008/09-es tavaszi szemeszter folyamán a szemináriumi órák keretében történt a kérdőívek lekérdezése.

A kérdőív elkészítésében segítségemre volt Buda (2007b) Tanári IKT-eszköz használatot mérő kérdőíve, amely pedagógusok körében került lekérdezésre[23], valamint Fehér (2000)[24] közzétett IKT-kutatási anyagai, mindamellett a kérdőív ezen dokumentumokra alapozva saját kérdéssorokat tartalmaz.

<u>A kérdőív részei és felépítése:</u>

1. demográfiai alapadatok,
2. előzetes informatikai tapasztalatok, tanulmányok
3. általános számítógép-használat és általános internet-használat felmérése,
4. vélemények a számítógéppel, internettel és online megjelenéssel kapcsolatosan,
5. kommunikációs jellemzők,
6. a kapcsolattartás formái,
7. IKT-eszközökkel kapcsolatos gazdasági jellemzők.

[23] Kompetencia alapú tanítási-tanulási programok elterjesztése a Hajdú-Bihar megyei pedagógusképzésben. HEFOP-3.3.2-05/1.-2006-04-0008/1.0 projekt és Buda András (2007): Az infokommunikációs technológiák és a pedagógusok. Iskolakultúra, 2007. 4. sz. 8-13.p.

[24] Fehér Péter. (2000): Az IKT és az élethosszig tartó tanulás paradigmája: nemzetközi felmérés az oktatási infrastruktúráról, célokról és gyakorlatról, Belső dokumentum, OKI Értékelési Központ

A kérdőívben szereplő demográfiai blokk és családi-társadalmi háttérváltozók segítségével nem csupán a hallgatók számítógép-használati szokásairól, hanem családi és társadalmi helyzetéről is értékes információkhoz jutottunk. A független változók mellett vizsgáltuk továbbá az eszközök kommunikációban történő hasznosulását, a kapcsolati hálóban való szerepeit, azt feltételezvén, hogy ezek az eszközök új kapcsolatok kialakulásához és a régi kapcsolatok fenntartásához egyaránt hozzájárulnak. Kiemelkedően kezeltük az eszközökkel kapcsolatos attitűdöket, hiszen az érzelmi viszonyulások, vélekedések az egyén szintjén befolyásolják a használat gyakoriságát. Annak ellenére, hogy a most felnövekvő generációra már alapvetően Prensky (2001) megfogalmazása szerinti digitális őslakosokként tekinthetünk mégis úgy véljük különbségek képződhetnek a használat gyakoriságában annak függvényében, hogy mennyire pozitívan viszonyulnak az adott eszközhöz és ezek az értékelő viszonyulások képesek különbségeket generálni, akár felhasználói típusokat is egy adott csoporton belül. Feltételeztük, hogy az online megjelenés, a kapcsolatok és önmaguk online reprezentálása, felépítése, ahogy azt már az információs társadalmi szocializációs modellünk esetében is láthattuk alapvető társadalmi produktum, a társadalmi és kapcsolati tőke örökítésének és ápolásának egy evidens használati formája.

Az általunk rögzített adatokat SPSS program segítségével elemeztük, hipotéziseink igazolására alkalmaztunk kereszttábla elemzést, variancia analízist, kétmintás T-próbát, valamint annak ellenére, hogy alapvetően nagy mintán alkalmazhatóak az adatredukciós módszerek, csoportok képezésére bizonyos itemeknél használtunk klaszter analízist is. Következtetéseink verifikálása érdekében adatainkat több esetben összevetettük más intézmények, kutatók statisztikai adatfelvételeinek eredményeivel.

A teljes tanár szakos hallgatói populáció a megkérdezés időszakában 402 fő volt, közülük – hiányzások miatt - **385** fő töltötte ki a kérdőívünket, amelyből **92 fő férfi**, **289 fő nő**, 4 fő pedig nem nyilatkozott a nemére vonatkozóan. Életkori megoszlások tekintetében a legfiatalabb megkérdezett 19, a legidősebb 32 éves volt, de a legnagyobb arányban a **21** és **22** éves hallgatókat találhatjuk meg. Családi állapot szerint elhanyagolható a házastársi kapcsolatban élők és elváltak aránya (bár minimálisan mindkettő megtalálható a mintában), míg a többségnek (58,7%) volt párkapcsolata, 39,2% pedig egyedülálló volt a megkérdezés időszakában.

A mintát alapvetően két nagy alcsoportra lehetett bontani: a kredites tanár-szakos hallgatókra és az új, bologna rendszerű képzésben a tanári mesterszak előfeltételeként megszerzendő tanári 10 kreditet teljesítő, alapképzésben résztvevő hallgatókra (16. ábra).

16. ábra: A hallgatók képzés-típusonkénti megoszlása százalékos arányban

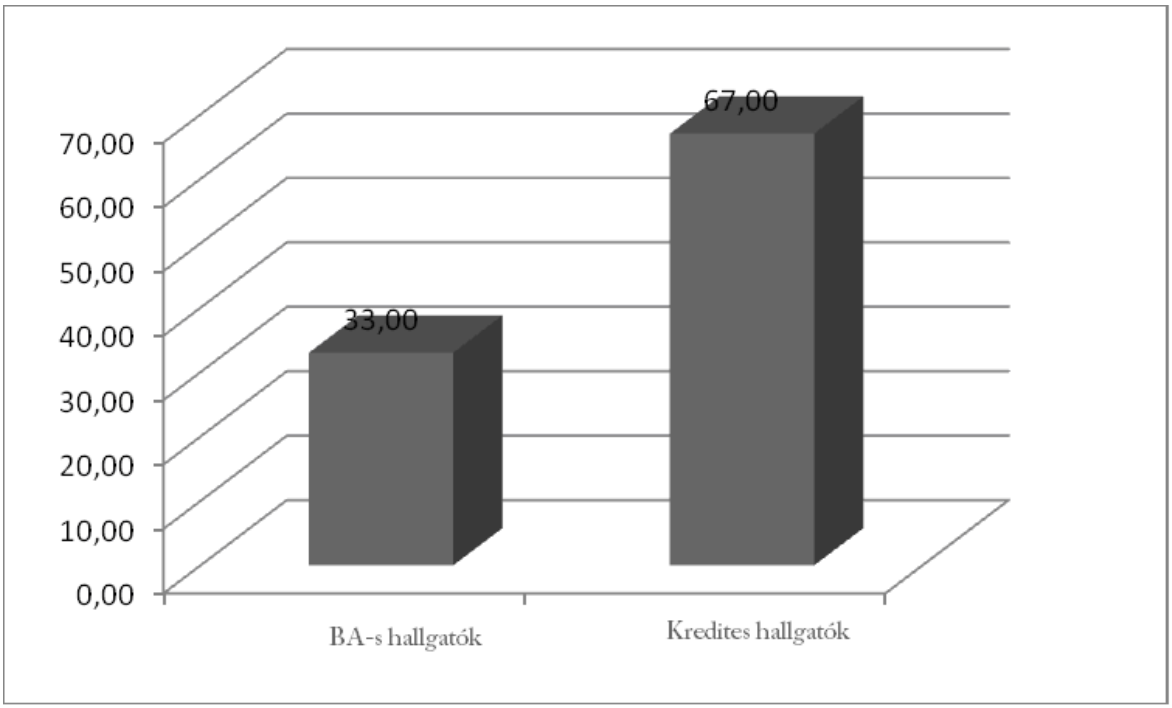

Forrás: saját adatok

Az évfolyamonkénti megoszlásban (17. ábra) a legnagyobb számmal a negyedéves kredites hallgatók találhatóak, ez egyenes következménye annak, hogy a kredites tanárképzésben túlnyomó többséggel negyed- és ötödéven vettek részt az egyetemisták. A képzési rendszer változása mutatkozik meg abban, hogy csak alap szakos hallgatók képviselik az első három évfolyamot. Ezen belül a harmad évfolyam 19%-os megjelenési arányának az oka, hogy a BA képzésben megszerezhető tanári 10 kredit ezen az évfolyamon válik a leginkább elérhetővé azon hallgatók számára, akik a tanári MA-t kívánják választani a későbbiekben.

17. ábra: A hallgatók évfolyam szerinti megoszlása százalékos arányban

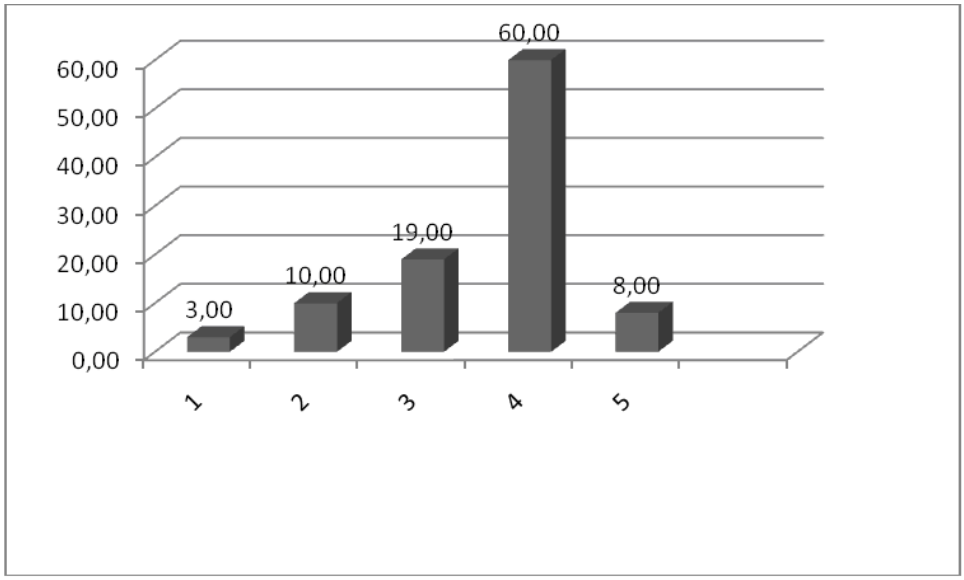

Forrás: saját adatok

Amennyiben karonkénti megoszlásban kívánjuk szemlélni mintánkat (18. ábra), a magas kitöltési aránynak köszönhetően adataink tükrözik a 2009-es tanárképzés egyetemi kari szintű megosztását, ahol a bölcsész hallgatók vannak többségben, majd őket a Természettudományi és Technológiai Kar és az Informatikai Kar követi. Alacsony arányban, de megtalálhatóak a mintában a Műszaki Kar tanár-szakos hallgatói, valamint az Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma leendő mérnöktanárai is.

18. ábra: A hallgatók egyetemi karonkénti megoszlása százalékos arányban

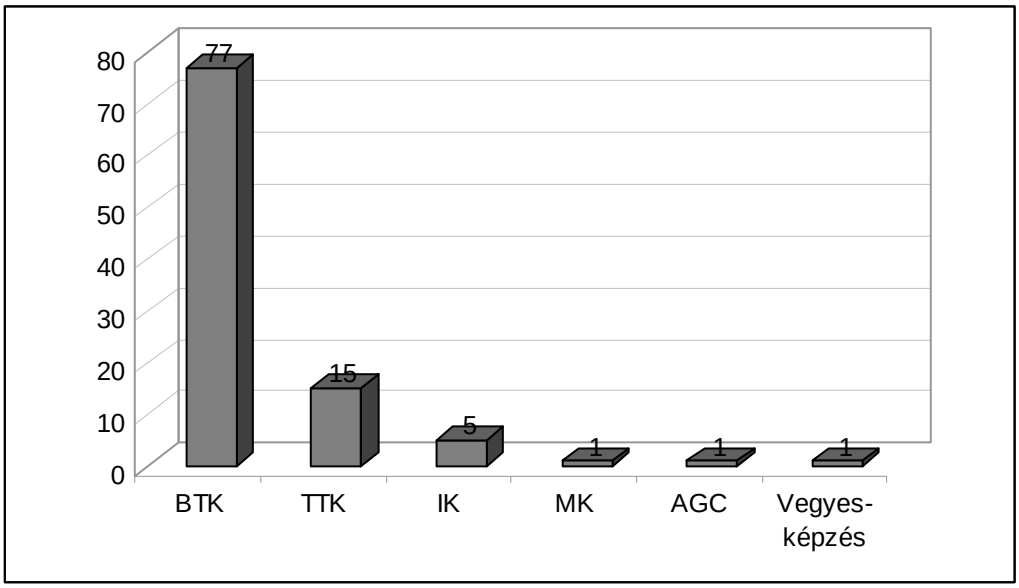

Forrás: saját adatok

A karonkénti megoszlások után térjünk át a hallgatók lakóhelyének és a konkrét életkörülmények vizsgálatára (19. ábra).

19. ábra: A hallgatók bejelentett lakóhelyének jellege százalékos megoszlásban

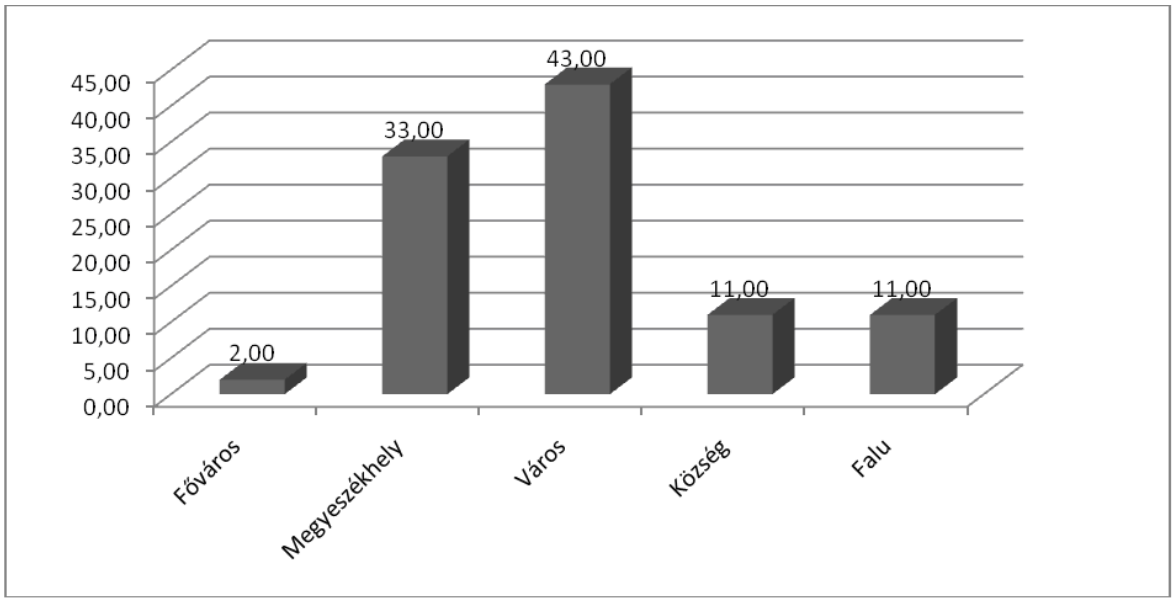

Forrás: saját adatok

A hallgatók jelentős többsége megyeszékhelyről és városokból érkezik, feltételezhetően Debrecenből és környékéről származik, beleértve a régióbeli városokat, községeket. A mintában megjelennek a fővárosból érkező hallgatók is. A jelenlegi lakóhely jellegét szemlélve, valamint áttérve a lakóhely típusának bemutatására (17. ábra), azt tapasztalhatjuk, hogy a minta nem mutat komolyabb eltérést a korábbi regionális hallgatói felmérésektől[25]. Összehasonlításképpen megvizsgáltuk a Regionális Egyetem (Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD))[26] kutatócsoportjának hallgatói megoszlásra vonatkozó eredményeit 2005/2006-ból és 2009/2010-ből:

A 2005/2006-os Regionális Egyetem kutatócsoport által felvett adatok megoszlásai szerint a megkérdezett hallgatók 1,7%-a a fővárosból, 35%-a

[25] Például a Regionális Egyetem (NKFP-26-0060/2002) kutatási eredményei, melyek Régió és Oktatás címmel kerültek publikálásra 2005 és 2006 között. A hallgatói statisztikai felmérés 2009-10-ben is folytatódott Prof. Dr. Kozma Tamás és Dr. Pusztai Gabriella vezetésével. Valamint a Debreceni Egyetem Gólya kérdőívének adatai.
[26] A Központról bővebben: http://cherd.unideb.hu/

megyeszékhelyről, 36,2%-a kisebb városból, 14,7%-a községből, 9,4%-a faluról, 0,1%-uk pedig tanyáról érkezett,.[27]

A 2009/2010-es, CHERD kutatók által készített adatfelvétel megoszlásai alapján a megkérdezett hallgatók 2,3%-a érkezett Budapestről, 33.9%-uk megyeszékhelyről, 32,3%-uk kisebb városból, 30,4%-uk községből, vagy faluból és 0.5%-uk tanyáról.[28] Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy az egyetem merítési bázisa területi szempontból hasonlónak tekinthető (a fővárosból és megyeszékhelyről érkező hallgatók arányai némi eltérést mutatnak).

20. ábra: A hallgatók jelenlegi lakóhelyének típusa százalékos megoszlásban

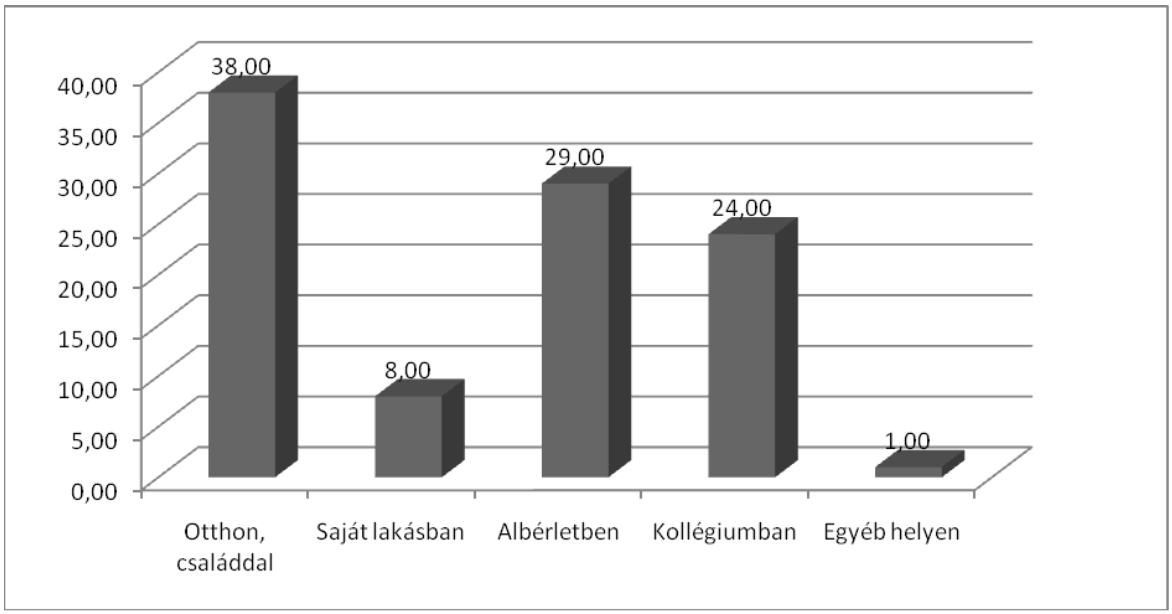

Forrás: saját adatok

A jelenlegi lakóhely típusát vizsgálva (20. ábra) saját mintánkban a hallgatók legnagyobb része otthon családdal, kollégiumban és albérletben lakik és csak kisebb százalékuk az, aki a saját lakással rendelkezik. A megkérdezettek 1%-os arányt képviselő egyéb válaszkategóriákra jellemzően a *távoli rokonoknál, barátommal, a barátom szüleinél* szöveges válaszokat adták, amelyeket nem tudtak besorolni a felajánlott zárt kategóriákba.

[27] A minta elemszáma 846 fő. A Regionális Egyetem (NKFP-26-0060/2002) kutatási eredményei. Kutatásvezetők: Prof. Dr. Kozma Tamás és Dr. Pusztai Gabriella.
[28] A minta elemszáma 602 fő, a megkérdezett hallgatók a Debreceni Egyetem Master képzésein vesznek részt. A kutatás vezetői Prof. Dr. Kozma Tamás és Dr. Pusztai Gabriella voltak.

A 2005/2006-os Regionális Egyetem kutatócsoport által felvett adatok megoszlásai szerint a megkérdezett hallgatók 20,3%-a családdal, 29,3%-a kollégiumban, 25,4%-a albérletben, 5,1%-a saját lakásban él, 15,9%-uk bejárós (ami minden bizonnyal a családdal való együttélést jelenti) és 1,9% jelölte meg az egyéb kategóriát.

A 2009/2010-es, CHERD kutatók által készített adatfelvétel megoszlásai alapján a megkérdezett hallgatók 17,4%-a családdal, 27,2%-a kollégiumban, 26,8%-a albérletben, 7,6%-a saját lakásban él, 15,6%-uk bejáró és 2,3% választotta az egyéb kategóriát, valamint 3%-uk szülőktől külön él, de nem saját lakásban, hanem rokonoknál, ismerősöknél, barátnál/barátnőnél.

A Regionális Egyetem kutatás, valamint a CHERD kutatás eredményeit összehasonlítva saját mintánk eredményeivel azt tapasztaltuk, hogy valamivel nagyobb arányban laknak a hallgatók a mi megkérdezésünk időszakában családdal, a kollégisták és albérletesek arányaiban azonban csupán kis eltérés mutatkozott.

A lakóhely besorolása mellett a gazdasági státuszról történő információ nyerését is fontosnak tartottuk, ezen belül is kiemelten vizsgáltuk a hallgatók technikai eszközökkel való ellátottságát (5. táblázat). A családtól való gazdasági függést mutatja többek között az alacsony ingatlan- (20.ábra) és gépkocsi-tulajdonlási arány (5. táblázat).

5. táblázat: A hallgatók birtokolt javai százalékos megoszlásban

%	Egy van	Kettő van	Több van
Gépkocsi	(6,2)	(0,3)	(0,0)
Gps	(3,4)	(0,3)	(0,0)
Pda	(1,3)	(0,0)	(0,0)
Laptop	**52,7**	**(1,6)**	**(0,3)**
Számítógép	**63,1**	**(4,4)**	**(2,1)**
Internet előfizetés	**68,1**	**(1,3)**	**(0,5)**
Plazma/ LCD Tv	13,2	(0,5)	(1,0)
Mobiltelefon	79,0	16,6	(3,4)
Dvd lejátszó	56,6	(3,4)	(0,8)
Dvd felvevő	13,2	(0,8)	(0,5)
Hifi	47,0	(2,3)	(1,0)
CD lejátszó	58,4	(4,4)	(0,8)
Mp3 / mp4 lejátszó	71,7	(2,1)	(0,8)
Ipod	(4,2)	(0,5)	(0,3)
Xbox	(2,6)	(0,5)	(0,3)
Iphone	(0,8)	(0,3)	(0,5)

Forrás: saját adatok ()= 10.0 alatti cellaértékek

Az 5. táblázatból kiolvasható, hogy leggyakrabban csak egyetlen darabot birtokolnak a hallgatók a vizsgált eszközökből, kettő vagy több darabbal a megkérdezettek jelentősebb százaléka egyedül mobiltelefonból rendelkezik. Emellett a számítógép, cd-, és dvd-lejátszók többdarabos aránya érdemel még említést. Az is megállapítható, hogy az információs társadalom jellemző technikai eszközeiből jelentős mennyiség található a hallgatók birtokában. Alacsonyabb arányban jelennek meg azok a technikai eszközök, amelyek magas árértéket képviselnek és amelyek egyfajta presztízsjelleggel bírnak, mint pl. Iphone, Xbox, Plazma és LCD TV, Ipod valamint azok az eszközök, amelyek speciális használati területhez köthetőek (mint pl. PDA és GPS). Természetesen a szülői gazdasági státusz függvényében, valamint a szülőtől való gazdasági függés következtében a saját lakás és ház, valamint a saját gépkocsik aránya nem számottevő a mintában.

Eredményeink számos ponton megegyeznek a Bauer – Szabó(2009) szerkesztette Ifjúság 2008 Gyorsjelentés[29] számítógép és internet-előfizetés, valamint IKT - eszközök birtoklására vonatkozó adataival. A Gyorsjelentés 15-29 éves korcsoportokban vizsgálta a magyar fiatalokat. Mi értekezésünkhöz a jelentés 20-24 éves korcsoportban az információs társadalom és médiafogyasztásra vonatkozó adatsorait és megállapításait használjuk fel összehasonlító céllal. A kutatók megállapították, hogy az elmúlt években az informatikai eszközök jelentős árcsökkenésének köszönhetően nőtt a fiatalok otthoni számítógéppel és internettel rendelkező háztartásainak aránya. Bauerék szerint a korábbi évek kutatási tapasztalataival ellentétesen (amikor az internetet használók szűkebb táborának vizsgálati jellemzői voltak hangsúlyosak) mostanra az lett a vizsgálati feladat, hogy meg tudják határozni kik azok, akik nem rendelkeznek hozzáféréssel ezen eszközökhöz és hogyan lehetne közös jellemzőket találni (Bauer – Szabó 2009). Ez a megállapítás is igazolja azt a feltevésünket, hogy a családdal élő fiataloknál (így az egyetemistáknál is) erőteljesen hangsúlyossá vált az informatikai infrastruktúra aránya. Amíg 2000-ben 29% majd 2004-ben 57% volt a számítógéppel rendelkezők aránya, 2008-ra ez az arány elérte a 80%-ot az adott korcsoporton belül, ami jóval az országos átlag feletti. Hasonló növekedési dinamikát mutatott az otthoni internet-hozzáférések száma is, ami a 2000-ben 9%, 2004-ben 24%, 2008-ra elérte a 70%-ot

[29] A jelentésről bővebben**:** Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.) (2009): *Ifjúság 2008 Gyorsjelentés.* http://ncsszi.hu/images/dok/ifjkutatas/ifjusag2008.pdf

(Bauer – Szabó 2009). Ezen számadatokat saját eredményeink is alátámasztják (5. táblázat), hiszen a vizsgált hallgatóinknál mind a számítógépek, mind az internet-előfizetések száma 70% körüli arányt mutat. Az Ifjúság 2008 Gyorsjelentésben szerepelnek olyan eszközök is, amelyek meglétére mi magunk is rákérdeztünk kutatásunkban. Például a dvd-lejátszók aránya Baueréknél 77%, a cd-lejátszóké 72%, míg a mi hallgatói eredményeink 60% körüli arányokat mutatnak mindkét eszköznél. A hifi berendezések esetében a gyorsjelentés 60%-ához képest az általunk vizsgált hallgatóknál 50%-os a birtoklás mértéke. Bauerék kutatásához képest azonban magasabb arányban jelenik meg az mp3/mp4 lejátszók száma; a mi mintánkban összességében 75% rendelkezik ilyen eszközzel, a Gyorsjelentés megkérdezett fiataljai közül pedig 58% (Bauer – Szabó 2009).

5.2. A tanár szakos hallgatók mint digitális őslakosok

A hallgatói minta általános jellemzőinek bemutatása után térjünk át arra, hogy hogyan is alakul ma a digitális generáció sorsa. Azt feltételeztük, hogy válaszadóink többségükben az életük szerves részeként kezelik a számítógépet és az internetet, mivel ők már ebben a közegben szocializálódtak. Valamint azt feltételeztük, hogy többségében pozitív attitűdökkel rendelkeznek az eszközökkel kapcsolatosan.

6. táblázat: Számítógéppel kapcsolatos vélemények.
(1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

Számítógéppel kapcsolatos vélemények	Átlag
1. A számítógép megkönnyíti az életemet.	3,48
2. A számítógép a mindennapi életem nélkülözhetetlen részévé vált.	3,06
3. Jól kezelem a számítógépet.	2,87
4. Érdekelnek a technikai újdonságok.	2,80
5. Az egyetem technikailag jól felszerelt.	2,64
6. Érdeklődöm az informatikai eszközök iránt, de nem értek hozzá eléggé.	2,59
7. A számítógép önmagában az internet nélkül nem ér semmit.	2,07
8. A számítógép csupán munkaeszköz.	1,88
9. A számítógép egy szükséges rossz, amit el kell viselnem.	1,39

Forrás: saját adatok

A 6. táblázatból kiderül, hogy a hallgatók számára a számítógép mankó, ami a mindennapi életük részévé vált. A válaszokból továbbá az is kiderül, hogy nem csupán érdeklődőek a technológia iránt, de rendszeresen használják és élnek vele. A feltételeket adottnak tekintik, többségükben az egyetem felszereltségét inkább kielégítőnek találják.

Érdekes kettősségre bukkanunk, amikor tovább szemléljük a táblázatot: noha a hallgatók a számítógép-kezelését elsajátították és nyitottak az informatikai eszközök, az újdonságok iránt, mégis többségük ezen eszközök kezelésében úgy

érzi még tudna mélyíteni az ismeretein. Megvizsgáltuk ezt a kettősséget egy kereszttábla segítségével (21.ábra).

21. ábra: A hallgatók számítógép-kezelésre és technikai újdonságok iránti érdeklődésére vonatkozó véleményeinek összevetése

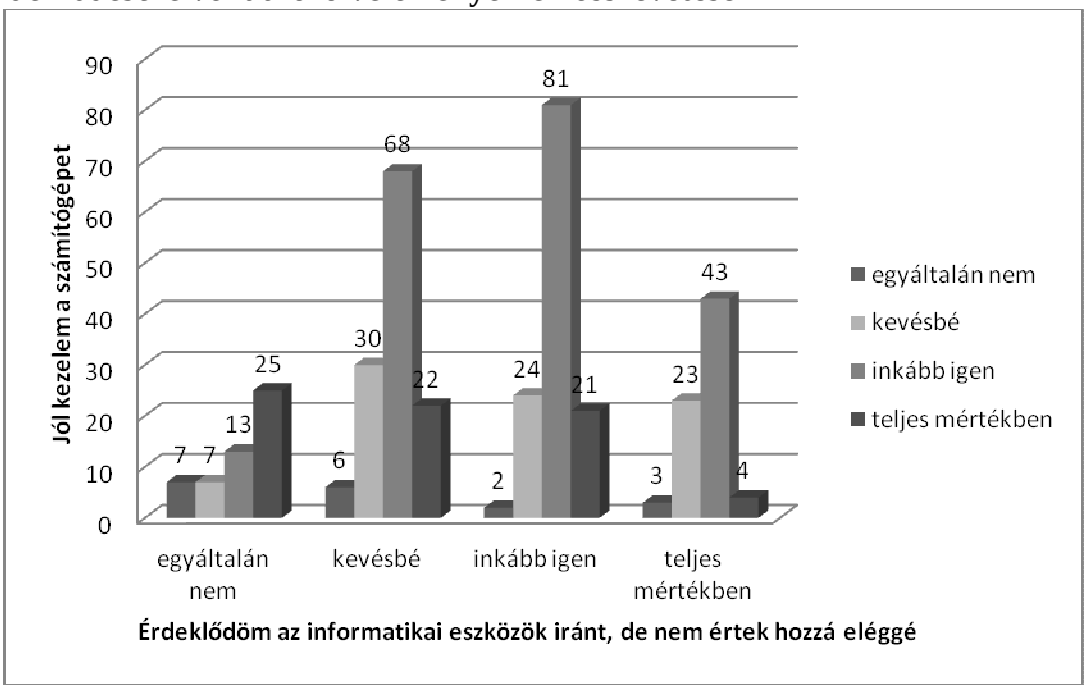

Forrás: saját adatok

A 21. ábra jól mutatja a hallgatók eltérő megítéléséből adódó nem teljesen magabiztos eszköz-kezelést.

A hallgatói számítógép-használattól függetlenül vizsgáltuk az internettel és az információs társadalmi háttérrel kapcsolatos véleményeket is (7.táblázat), hiszen amennyiben a hallgatók szocializációs közege az információs társadalom, úgy elengedhetetlen, hogy mind a számítógéppel, mind az internettel kapcsolatosan inkább pozitív megerősítést fogalmazzanak meg.

7. táblázat: Internettel kapcsolatos vélemények
(1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

Internettel kapcsolatos vélemények	Átlag
1. Információs korban élünk.	3,79
2. Az internet megkönnyíti az életemet.	3,44
3. Könnyen rátalálok az engem érdeklő információkra az interneten.	3,36
4. Az internet túltermeli az információt.	2,89
5. Az internet számomra az első számú információforrás.	2,73
6. Az interneten található információk megbízhatatlanok és manipulálhatók.	2,65
7. Az internet elmélyíti az emberek közötti társadalmi különbségeket.	2,01
8. Az internet nyelvezete trágár.	1,99

Forrás: saját adatok

Az internet segítség a hallgatók mindennapi életéhez, sokszor elsőszámú, fontos, de nem kizárólagos információ forrás (7. táblázat). A felület szabados nyelvezete és a rekordok átszerkeszthetősége, formálhatósága, valamint a fellelhető információk tömegessége némi kritikus szemléletet követel meg a hallgatóktól. Az adatokból az következik, hogy a hallgatók, a 21. ábra eredményei alapján tapasztalható, többnyire pozitív viszonyulás ellenére is fenntartásokkal kezelik ezt a felületet.

Elgondolkodtató még az internet társadalmi különbségeket mélyítő hatására vonatkozó megállapítás 2,01-es értékátlaga. Valószínűsíthető, hogy ennek kiinduló pontja a hallgatói eszközhasználat és eszköz ellátottságbeli homogenitás lehet. Az egyetem diákjainak adott a mindenkori hozzáférés lehetősége az infokommunikációs eszközökhöz, sőt az alapmegoszlásokból kiindulván otthonaik is felszereltek számítógéppel és a legtöbb esetben internet-hozzáféréssel egyaránt, így csak közvetve, vagy legalábbis árnyaltan, a saját, szüleik, valamint nagyszüleik generációs különbségeit tapasztalva szembesülhetnek korlátokkal vagy negatív attitűdökkel a digitális egyenlőtlenségek kapcsán.

Ehhez a gondolatsorhoz igazodva kutatásunk egyik alapkérdése, hogy vajon hogyan látják a hallgatók saját magukat és a szüleiket az információs társadalomban? Egyrészt azt feltételeztük, hogy a hallgatók a Prensky (2001) által használt értelemben digitális őslakosoknak tekinthetők, így generációs

törésvonalakat kell tapasztalnunk köztük és a szüleik között, hiszen a szülők többségében inkább digitális bevándorlónak, és néhány esetben digitális remetének lennének tekinthetők, akiknek nehézségeket okoz az IKT eszközök használata. Másrészt azt is feltételeztük, hogy noha digitális őslakosokkal állunk szemben, a hallgatókat akkor sem kezelhetjük homogén egészként, hiszen az egyéni hallgatói vélemények és IKT használati gyakoriságokból kiindulva egyenetlenségeket kell tapasztalnunk.

A vázolt feltételezéseink feltárásához három alapvető kategóriát különítettünk el egymástól, mely kategóriák szerinti besorolódás önmegítéléses alapon történt a kérdőívekben. A megkérdezett definiálta saját magát, majd a szüleit/nevelő szüleit az eszköztudás, eszközhasználat alapján. A három alapkategóriánkat saját tapasztalatokra és a már korábban vázolt szakirodalmi forrásokra alapozva[30] hoztuk létre, megpróbálván ezzel a három csoporttal lefedni az információs társadalomba történő besorolódás lehetséges formáit, a különböző attitűdök elhatárolását. Az általunk létrehozott kategóriákat a jelen esetben hazánkban megjelenő általános eszközhasználati mutatókra érvényes és logikusan körülhatárolható típusokkal fedtük le. A szakirodalmi források alapvetően a digitális bennszülöttek, digitális őslakosok versus digitális bevándorlók kategóriáit különítik el, elsődlegesen életkori különbségekből adódó társadalmi eltérésekre alapozva. Mi úgy gondoltuk, hogy saját mintánk esetében az adott homogén, digitális őslakosként megjelenített közösségen belül is lehet különbségeket képezni. Ennek megfelelően az attitűdök és eszközökkel kapcsolatos vélemények terén megjelenő különbségekre, valamint a használati gyakoriságban fellépő eltérésekre helyeztük a hangsúlyt a három hallgatói csoport típusainak megalkotásában. Elvárásainkat alátámasztják Fehér és Hornyák (2010) valamint Ságvári (2011) eredményei, akik szintén nem kezelik homogén egységként a napjainkban megjelenő digitális generációt, nem tekintenek rájuk csak és kizárólagosan digitális bennszülöttekként, hanem az eszközökkel kapcsolatos attitűdjeik és az eszköz használatában megjelenő eltérések mentén differenciált közösségként értelmezik őket (Fehér – Hornyák 2010, Ságvári 2011).

[30] Mark Prensky 2001, Palfrey-Gasser 2008, Ságvári 2008

A három kategória a mi megfogalmazásunkban a következő volt:

1. csoport: Digitális haladó: *Készségszinten használja a számítógépet, jól tájékozódik az interneten, hasznos információforrás a számára.*

2. csoport: Digitális középhaladó: *Rendszeresen használja a számítógépet és az internetet, de az új dolgok megtanulása nehézségeket okoz, szükségesnek tartja a jelenlétüket, de nem könnyítik meg a mindennapjait.*

3. csoport: Digitális kezdő*: Nem szereti és nem is nagyon használja sem a számítógépet, sem az internetet, ha információra van szüksége, inkább más médiumokhoz fordul.*

A megkérdezett hallgatókat arra kértük, hogy sorolják be saját magukat és szüleiket külön-külön valamelyik általunk alkotott típusba, így képet kaphattunk a megkérdezettek saját elképzelt pozíciójáról az információs társadalomban. A kérdőívbe a három típus természetesen a hozzá tartozó összefoglaló név nélkül került be, mivel el akartuk kerülni az elnevezésekből fakadó választorzulásokat.

8. táblázat: Hallgatói önbesorolás az információs társadalomba

N=378	Digitális haladó***		Digitális középhaladó***		Digitális kezdő	
	N	%	N	%	N	%
Nő	206	71,8	77	26,8	(4)	(1,4)
Férfi	68	75,6	21	23,3	(2)	(1,1)

Forrás: saját adatok ()= 10.0 alatti cellaértékek
*** Szignifikáns különbség mutatkozott mind a férfi, mind a női hallgatók szintjén a digitális haladók és digitális középhaladók között 0,000 sig. szinten.

Az önbesorolás során azt tapasztaltuk (8. táblázat), hogy a hallgatók többsége igazodik az információs korszak kihívásaihoz, együtt él az eszközökkel, valamint kihasználja az infokommunikációs eszközök kínálta lehetőségeket.

Jól látható, hogy a jelen hallgatói generáció, a nők és férfiak túlnyomó többsége egyaránt, már őslakosként definiálja önmagát, így azt feltételezhetjük, hogy ez a fiatalokból és fiatal felnőttekből álló generáció már meg tud felelni az információs társadalom kihívásainak.

Megvizsgáltuk, hogy a hallgatók hogyan értékelik a szüleik beágyazottságát a digitális világban:

9. táblázat: Apa besorolása az információs társadalomba nemek szerint

N=345	Apa digitális haladó		Apa digitális középhaladó		Apa digitális kezdő	
	N	%	N	%	N	%
Nő-hallgató	76	28,9	66	25,1	121	46,0
Férfi-hallgató	22	26,8	22	26,8	38	46,3

Forrás: saját adatok

Az apákat mind a férfi, mind a női hallgatók inkább a digitális szakadék lemaradókat tömörítő oldalára helyezik (9. táblázat). A besorolás tekintetében megközelítőleg azonos nemi arányokat kapunk, valamint magas azon apák száma, akik nem használják a számítógépet és internetet, vagy idegenkednek a használattól.

10. táblázat: Apa besorolása az információs társadalomba hallgatói csoportok alapján

N=345	Apa digitális haladó		Apa digitális középhaladó		Apa digitális kezdő	
	N	%	N	%	N	%
Digitális haladó**	84	33,2	63	24,9	106	41,9
Digitális középhaladó**	13	14,8	24	27,3	51	58,0
Digitális kezdő	(1)	20,0	(1)	20,0	(3)	60,0

Forrás: saját adatok ()= 10.0 alatti cellaértékek

** Szignifikáns különbség mutatkozott a digitális haladó és digitális középhaladó hallgatók között az apák megítélésében 0,003 sig. szinten.

Amikor megvizsgáljuk az apák besorolását a három hallgatói önbesorolásos csoport tükrében (10. táblázat), láthatjuk, hogy mind a haladók, középhaladók és még a csekély létszámú kezdők is az édesapáikat túlnyomó többségben a digitális kezdők közé sorolják és a legkisebb mértékben tekintik őket digitális haladónak.

11. táblázat: Anya besorolása az információs társadalomba nemek szerint

N=368	Anya digitális haladó		Anya digitális középhaladó		Anya digitális kezdő	
	N	%	N	%	N	%
Nő-hallgató	70	25	108	38,6	102	36,4
Férfi-hallgató	13	14,8	47	53,4	28	31,8

Forrás: saját adatok

Az anyák besorolása esetén azt tapasztalhatjuk (11. táblázat), hogy árnyaltabb a kép, mint az apák kategorizálásánál, hiszen nagyobb arányban jelennek meg az anyák digitális középhaladóként, haladóként, és kisebb arányban digitális kezdőként, mint az apák esetében. Úgy tűnik, míg az apák jelentősebb hányada vagy készség szinten használja az eszközöket, vagy kategorikusan lemond róla, addig többségében az anyák tanulási folyamatának részét képezi. Logikus következtetésként az a magyarázat fogalmazódott meg bennünk, hogy a praktikus, mindennapi információk megszerzésére való törekvés és a kommunikációs „éhség" kielégítése inkább a nők számára fontos, mint a férfiaknak. Ha csak a hagyományos női-férfi családon belüli szerepekből indulunk ki, akkor láthatjuk, hogy a napi információkkal való ellátottság, a családtagokkal való kommunikáció a női szerepek körébe tartozik. Szignifikáns különbséget azonban a férfi és női hallgatók szülői besorolásában nem találtunk sem az apák sem az anyák esetében.

12. táblázat: Anya besorolása az információs társadalomba hallgatói csoportok alapján

N=345	Anya digitális haladó		Anya digitális középhaladó		Anya digitális kezdő	
	N	%	N	%	N	%
Digitális haladó*	64	23,9	115	42,9	89	33,2
Digitális középhaladó*	16	16,7	39	40,6	41	42,7
Digitális kezdő	(3)	50,0	(2)	33,3	(1)	16,7

Forrás: saját adatok ()= 10.0 alatti cellaértékek

* Szignifikáns különbség mutatkozott a digitális haladók és digitális középhaladók között az apák megítélésében 0,054 sig. szinten.

Az anyákat a hallgatói önbesorolásos csoportok tükrében vizsgálva (12. táblázat) láthatjuk, hogy az apáktól eltérően a digitális haladók inkább középhaladónak (42,9%) tekintik az édesanyjukat, majd ezt követi a kezdő megjelölés (33,2%) és végül nem túlságosan lemaradva a haladó (23,9) kategória. A középhaladók legnagyobb részben kezdőnek (42,7%) tekintik az édesanyjukat, de majdnem ugyanekkora arányban jelenik meg a középhaladó kategória (40,6%). Eltérés mutatkozik még a kezdők esetében is, ahol az anyák többségében digitális haladóként vannak jelölve.

Összességében szemügyre véve a szülőkkel kapcsolatos vélekedéseket akár a nemek, akár a hallgatói önbesorolásos csoportok jelöléseinek arányában azt tapasztaltuk, hogy itt alátámasztódnak a digitális bevándorlók és őslakosok között jelzett klasszikus életkori eltérésekben megjelenő különbségek (Prensky 2001; Palfrey - Gasser 2008; Ságvári 2008).

Amennyiben a szülői eszközhasználati minta nem magyarázó érvényű a hallgatók önbesorolásában, akkor vajon milyen meghatározó változók húzódnak meg a három hallgatói csoport elkülönülésében?

Az önbesorolás tükrében megvizsgáltuk közelebbről a három csoport demográfiai jellemzőit: Képzés típusonkénti megoszlásban azonos arányok születtek a kredites és bachelor hallgatók között, eltérés egyedül a digitális kezdőknél mutatkozik, ők nagyobb arányban a bachelor hallgatók közül kerültek ki.

A jelenlegi lakóhely megoszlásainak kereszttábla elemzésekor azt tapasztaltuk, hogy mindhárom önbesorolásos csoport tagjai nagyobbrészt otthoni, családi környezetben élnek, kisebb részük kollégiumban és albérletben. Az átlagéletkorok összehasonlításában némi növekedést találtunk a három csoporton belül: a digitális haladók átlagosan 22,12, a középhaladók átlagosan 22,28, míg a kezdők átlagosan 23,33 évesek.

13. táblázat: Hallgatói önbesorolás a bejelentett lakóhely jellege szerint százalékos megoszlásban

N=378	Digitális haladók	Digitális középhaladók	Digitális kezdők
Főváros	(2,5)	(2,0)	(0,0)
Megyeszékhely	33,3	32,7	16,7
Város	44,6	35,7	66,7
Község	10,9	13,3	(0,0)
Falu	(8,7)	16,3	16,6
Összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: saját adatok
()= 10.0 alatti cellaértékek

A lakóhely jelleg szerinti (13. táblázat) megoszlásban nem tapasztaltunk eltéréseket a digitális haladók, középhaladók és kezdők között. A digitális haladók és középhaladók is inkább megyeszékhelyről és városból érkeztek és kisebb százalékuk származik községből, vagy faluról, de mind a középhaladóknál, mind a haladók esetében nagyon hasonló arányokkal találkozunk. A haladóknál sem jelenik meg kiemelkedően a főváros (holott az urbanizáltság és eszközökkel való ellátottság, valamint a hozzáférés lehetőségei miatt feltételezhetnénk, hogy az innen érkező hallgatók zömében digitális haladók), megközelítőleg azonos arányban oszlanak el a hallgatók a főváros, megyeszékhely és város között elsődlegesen, de alapvetően mindent szinten megtalálhatóak. A digitális kezdők esetében kiugró értéket mutat a város mint származási hely, de a kezdők esetében ez az igen alacsony elemszámnak tudható be, amelynek köszönhetően a kezdőkkel az egyes alfejezetek végén összefoglalóan fogunk foglalkozni, míg részletesebben fogjuk tárgyalni a haladókat és a középhaladókat. A 13. táblázat eredményei mindamellett alátámasztják azon feltételezésünket, hogy amennyiben az információs társadalom mint szocializációs tér működik, úgy alapvetően nem találhatunk területi megoszlásbeli különbségeket a hallgatói eszközhasználatra vonatkozóan.

22. ábra: Hallgatói önbesorolás a BTK, TTK és IK összehasonlítása szerint

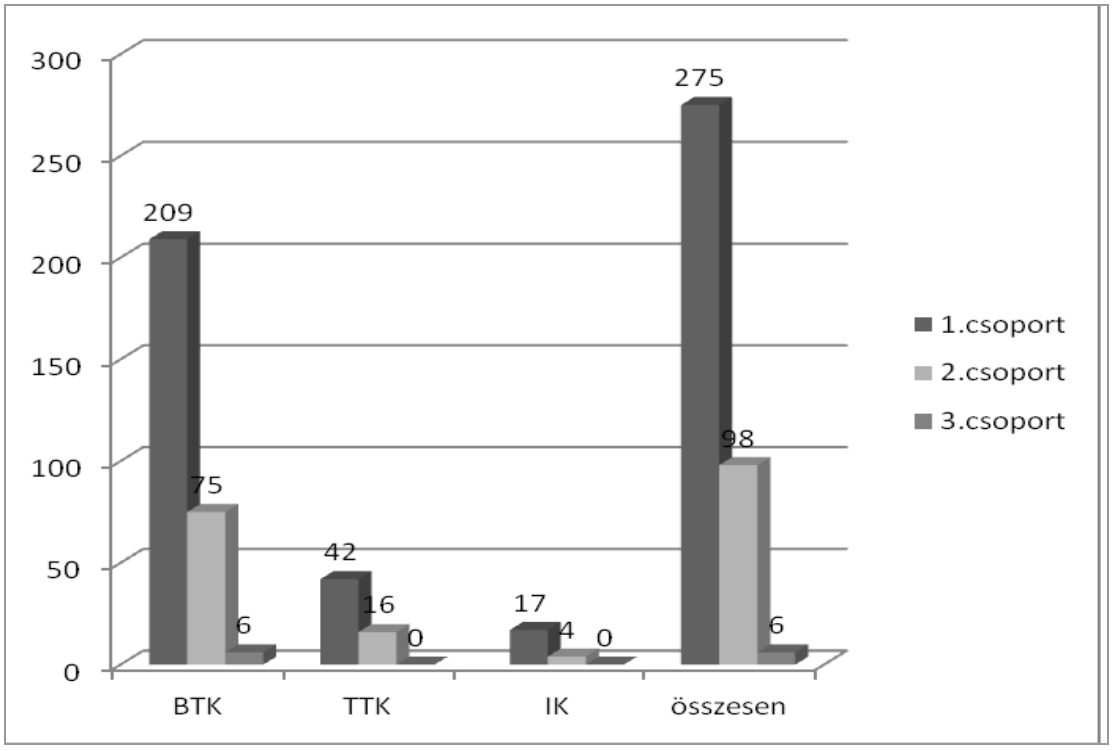

1.csoport=digitális haladók,

2.csoport=digitális középhaladók,

3.csoport=digitális kezdők

Forrás: Saját adatok

Az egyetemi karonkénti besorolás vizsgálatánál (22.ábra) az alacsonyabb elemszámok elkerülése céljából az összehasonlítást a Bölcsészettudományi Kar A Természettudományi Kar és az Informatika Kar között hajtottuk végre. Megállapítottuk, hogy a kari hallgatói megoszlások tükrében a legnagyobb arányban az 1.csoport, a digitális haladók vannak jelen minden karon, a 2. csoport, a digitális középhaladók arányaikban leginkább a Bölcsészettudományi Karon (továbbiakban BTK) találhatóak és a 3.csoport, a digitális kezdők mind a hatan a BTK-n tanulnak. Valamelyest meglepő adat, hogy az Informatika Kar (továbbiakban IK) válaszadó hallgatói megoszlanak az 1. és 2. önazonosításos csoportok között, ennek a karnak az esetében azt vártuk, hogy minden válaszadó az első csoportba sorolja magát.

Megvizsgáltuk azt is, hogy bizonyos gazdasági javak és információs társadalmi eszközök birtoklása képezhette e a hátterét a hallgatói önbesorolásnak (14. táblázat).

14. táblázat: Hallgatói önbesorolás gazdasági és információs társadalmi javak birtoklása szerint

N=378	Digitális haladók	Digitális középhaladók	Digitális kezdők	Sig.
Saját lakás, ház	X	X	X	0,519
Gépkocsi	X	X	0	0,186
Gps	X	0	0	0,073
Pda	X	0	0	0,386
Laptop	XX	X	X	0,004**
Számítógép	XX	X	X	0,031*
Internet előfizetés	X	X	X	0,094
Plazma/ LCD Tv	X	X	0	0,432
Mobiltelefon	XX	X	X	0,380
Dvd lejátszó	XX	X	X	0,085
Dvd felvevő	X	X	X	0,745
Hifi	X	X	X	0,837
CD lejátszó	X	X	X	0,917
Mp3 / mp4 lejátszó	XX	X	X	0,003**
Ipod	XX	X	0	0,622
Xbox	X	0	0	0,126
Iphone	X	X	0	0,663

Jelmagyarázat: XX – nagy számban rendelkezik vele, X – rendelkezik vele, 0 – nem rendelkezik a hallgató az eszközzel
Forrás: saját adatok

A táblázatot megfigyelve alapvető különbségeket nem találunk a hallgatói információs technikai háttérváltozók tekintetében, szignifikáns eltérésként jelenik meg azonban a laptop, számítógép és az mp3/mp4 lejátszó birtoklása. A digitális haladóknál az eszközök száma nagyobb arányú a többi csoporthoz képest és vannak olyan eszközök (gps, pda, xbox), amelyekkel csak ők rendelkeznek a három csoporton belül, így feltételezhető, hogy az eszközök birtoklása meghatározó elem a másodlagos digitális törésvonalak jelenlétében.

Megvizsgáltuk a két nagy létszámú hallgatói önbesorolásos csoport esetében, hogy megjelennek-e vélemény különbségek az eszközökkel szemben.

15. táblázat: Számítógéppel kapcsolatos vélemények a digitális haladók és digitális középhaladók körében
(1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

ÁTLAG	Digitális haladók	Digitális középhaladók
1. A számítógép megkönnyíti az életemet.	3,68	2,98
2. A számítógép a mindennapi életem nélkülözhetetlen részévé vált.	3,26	2,57
3. Jól kezelem a számítógépet.	3,05	2,40
4. Érdekelnek a technikai újdonságok.	2,97	2,36
5. Az egyetem technikailag jól felszerelt.	2,64	2,64
6. Érdeklődöm az informatikai eszközök iránt, de nem értek hozzá eléggé.	2,62	2,57
7. A számítógép önmagában az internet nélkül nem ér semmit.	2,03	2,15
8. A számítógép csupán munkaeszköz.	1,75	2,18
9. A számítógép egy szükséges rossz, amit el kell viselnem.	1,24	1,77

Forrás: saját adatok

A két hallgatói csoport számítógéppel kapcsolatos véleményeit összevetve jól elkülönülnek az eszközzel kapcsolatos pozitívabb tartalmak a digitális haladók, míg az árnyaltabb gondolatok a digitális középhaladók részéről (15. táblázat). Ez a rendeződés a számítógép mint a mindennapi élet részét képező eszköz és a számítógép mint életvezetési segítség gondolatok esetében különül el élesen. Érdekes módon a számítógép és internet kapcsolatára vonatkozó utolsó megállapításban a digitális középhaladók azok, akik a inkább társítják az eszközt a hálózathoz. Ennek társításnak a hátterében a kevésbé elmélyült, vagy szakmaspecifikus eszközhasználat állhat. Ugyanúgy, ahogy kisebb az eszközre utaltság a digitális középhaladók esetében a haladókkal szemben.

16. táblázat: Internettel kapcsolatos vélemények a digitális haladók és digitális középhaladók körében
(1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

ÁTLAG	Digitális haladók	Digitális középhaladók
1. Információs korban élünk.	3,83	3,70
2. Az internet megkönnyíti az életemet.	3,59	3,05
3. Könnyen rátalálok az engem érdeklő információkra az interneten.	3,47	3,06
4. Az internet túltermeli az információt.	2,89	2,98
5. Az internet számomra az első számú információforrás.	2,89	2,38
6. Az interneten található információk megbízhatatlanok és manipulálhatók.	2,60	2,74
7. Az internet elmélyíti az emberek közötti társadalmi különbségeket.	1,93	2,24
8. Az internet nyelvezete trágár.	1,92	2,13

Forrás: saját adatok

Az internettel kapcsolatos vélemények (16. táblázat) azonos arányokat tükröznek a két hallgatói csoportban, mint a számítógépekkel kapcsolatos vélekedések (15. táblázat). Az internet első számú információforrásként leginkább a haladók életében jelenik meg. Mindkét önbesorolásos hallgatói csoport jelen környezetét az információ korszakának tekinti, ami mutatja a technológia társadalmi beágyazottságát és azt, hogy a hallgatók életében szocializációs közegként jelenik meg.

Összevetve a számítógéppel és internettel kapcsolatos hallgatói vélekedéseket, megerősítik azon feltételezésünket, hogy az IKT eszközökkel kapcsolatos attitűdök inkább pozitívak. Hiszen a hallgatói válaszok a számítógép és az internet rendszeres, rendeltetés szerű használatára utalnak, valamint a felsorakoztatott hátrányok sem jelentek meg erős egyetértéssel.

Megismervén a hallgatói önbesorolásos csoportok vélemény-különbségeit az internethasználat tekintetében, nézzük meg átlagosan hetente mennyi időt töltenek a

hálózaton, hiszen az eszközökkel kapcsolatos beállítódásukat és a két hallgatói csoport elkülönülését vissza kellene tükröznie az eszközök használatával eltöltött időnek (17. táblázat) és magának az eszközhasználatnak is.

17. táblázat: Hetente az internet előtt eltöltött átlagos órák száma

	ÁTLAG	Sig.
Digitális haladók	18,20	0,000***
Digitális középhaladók	10,58	0,000***

Forrás: saját adatok

Szignifikáns különbséget tapasztalhatunk a digitális haladók és középhaladók között az internettel eltöltött heti átlagos órák értékeinek tekintetében. Jól látható, hogy az internetezéssel eltöltött heti átlag óraszám szinte megfeleződik. Minél távolabb helyezi magát a hallgató a digitális világtól annál kevesebb lesz a hálózatra lépve töltött idő. Várhatóan maga az eszközhasználat is a gép előtt töltött órákkal összhangban differenciálódik a hallgatói csoportokban.

5.3. IKT támogatott hallgatói eszközhasználat

Kutatásunkban elkülönülten kezeltük a számítógép-, illetve az internethasználati-gyakoriságot. Noha szoros szimbiózisban működnek, mégis célszerű bizonyos programok, csatolt eszközök, felületek megjelenését elválasztani egymástól. Ennek megfelelően a következőkben e két területre osztva mutatjuk be a különböző programok használatának gyakoriságát és elterjedtségét a hallgatók körében. Figyelembe vettük a megoszlásoknál a nemek szintjén jelentkező különbségeket, mivel mind a hazai, mind a nemzetközi kutatások eredményei azt mutatják, hogy a számítógép-, és internethasználat differenciáltan van jelen a két nem esetében. A World Internet Projekt 2005. évi magyarországi kutatási eredményeinek összegzésében a férfiak és nők internethasználata kapcsán fogalmazta meg a Dessewffy – Fábián (2006) szerzőpáros, hogy a legnagyobb különbséget a szoftverletöltés, a játék-, zene-, képletöltés tekintetében találták. Az eredmények alapján ezek a tevékenységek a férfiak között jóval elterjedtebbek, mint a nők esetében. Az internetes sajtó olvasása ugyancsak inkább a férfiak által gyakorolt tevékenység az egészségügyi információk keresése a nők körében elterjedtebb (Dessewffy - Fábián 2006).

Értekezésünk jelen fejezetében saját kutatásunk eredményeivel kívánjuk összevetni Dessewffy és Fábián megállapításait, valamint a Bauer és Szabó szerkesztette Ifjúság 2008 Gyorsjelentés információs társadalmi eszközökre vonatkozó adatait.

Ezen túlmenően a hallgatók önbesorolásának tükrében is megvizsgáljuk az eszközök használatában megjelenő különbségeket. Az, hogy egy hallgató önmagát digitális haladóként, digitális középhaladóként, vagy digitális kezdőként értelmezi, előfeltételez egy, az eszközökkel szembeni értékelő magatartást, ugyanakkor a különböző programok, felületek használatában, vagy használatának gyakoriságában is eltérések kellene, hogy mutatkozzanak. A digitális kezdők alacsony megjelenési aránya miatt (összesen 6 fő) a rájuk vonatkozó adatokat elkülönülten fogjuk bemutatni az adott alfejezet végén.

A 6. és 7. táblázataink adataiból következik, hogy a hallgatók számára mind a számítógép, mind az internet egy elfogadott eszköz, amely a mindennapi rutinjuk

részét képezi, valamint hogy rendszeresen és nagy arányban használják kommunikációs tevékenységre, információszerzésre, szabadidős tevékenységekre. Ezen túlmenően úgy gondoltuk, hogy hallgatói helyzetből kiindulva az internetet és a számítógépet a tanulást segítő, tanulási feladatokat kiegészítő eszközként is definiálhatjuk. Mindamellett a hallgatói gazdasági státuszból kiindulva, valamint a szülőktől, intézményi juttatásoktól való függésnek a tükrében nem feltételezzük, hogy az internetes vásárlás, ügyintézés, szállásfoglalás, tehát olyan tevékenységek végzése az internet segítségével, amelyek gazdasági ellenszolgáltatást követelnek, rendszeresen, vagy nagy arányban jelennének meg a hallgatói mintában. Összességében úgy gondoltuk, hogy szerte ágazó eszközhasználatot állapíthatunk meg, amelynek csupán a gazdasági jellegű tevékenységek szabnak gátat.

Mielőtt rátérnénk azonban a számítógépes és internetes programok kihasználtságának vizsgálatára, nézzük meg a 23. ábra segítségével, hogy milyen formában, milyen támogatással jutottak a hallgatók az eszközök használatához szükséges tudás birtokába.

23. ábra: Számítógépes ismeretek forrása százalékos megoszlásban jelölési gyakoriság alapján

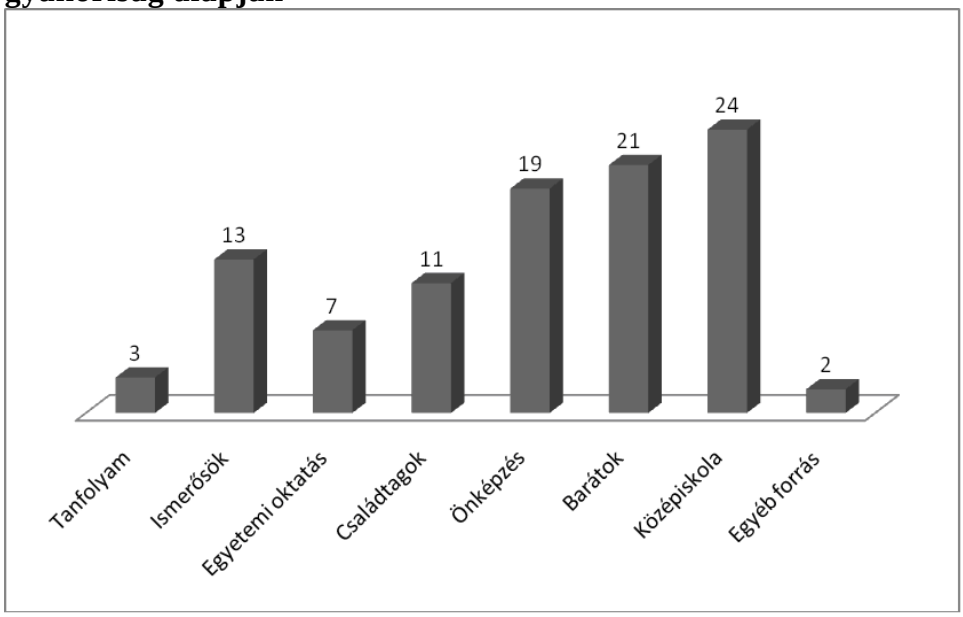

Forrás: saját adatok

Az iskolai oktatás mint az ismeretek elsődleges forrása kikerülhetetlen, még ha egy ilyen fiatal eszközről is van szó (23. ábra). A hallgatók legnagyobb arányban a középiskolából szerzik eszköztudásukat, majd ezt követi a barátok nyújtotta tanulási segítség, illetve az önálló tanulás. Jelentősebb arányban szerepelnek az

ismerősök és a családtagok is mint ismeretátadók. Szerény értékeket kapott az egyetemi oktatás és a tanfolyamon elsajátított számítógépes tudás. Az egyetemi keretek között zajló oktatás alacsonyabb gyakorisága nem ért bennünket meglepetésként, hiszen a hallgató generáció körében már feltételeztük a fiatalabb korból hozott eszköz-ismeretet, mivel ők már egy olyan társadalmi formában szocializálódtak, ahol ezen eszközökkel már a korai életszakaszokban találkoztak. A családtagoktól származó ismeretek alacsonyabb megjelenése visszautal a dolgozatunk 3.2 alfejezetében, a digitális társadalmi megosztottságra vonatkozó megállapításainkra, valamint a szülők eszköztudásának besorolására, amelyek különbséget mutatnak az eszközhasználatban az életkor tekintetében, hiszen a szülői generációk számára ezen fiatal eszközök használata felnőtt korban kerül elsajátításra, nem jelenik meg a fiatalkori szocializációs folyamatokban.

24. ábra: Számítógépes ismeretek forrása a digitális haladó és digitális középhaladó hallgatói csoportok között

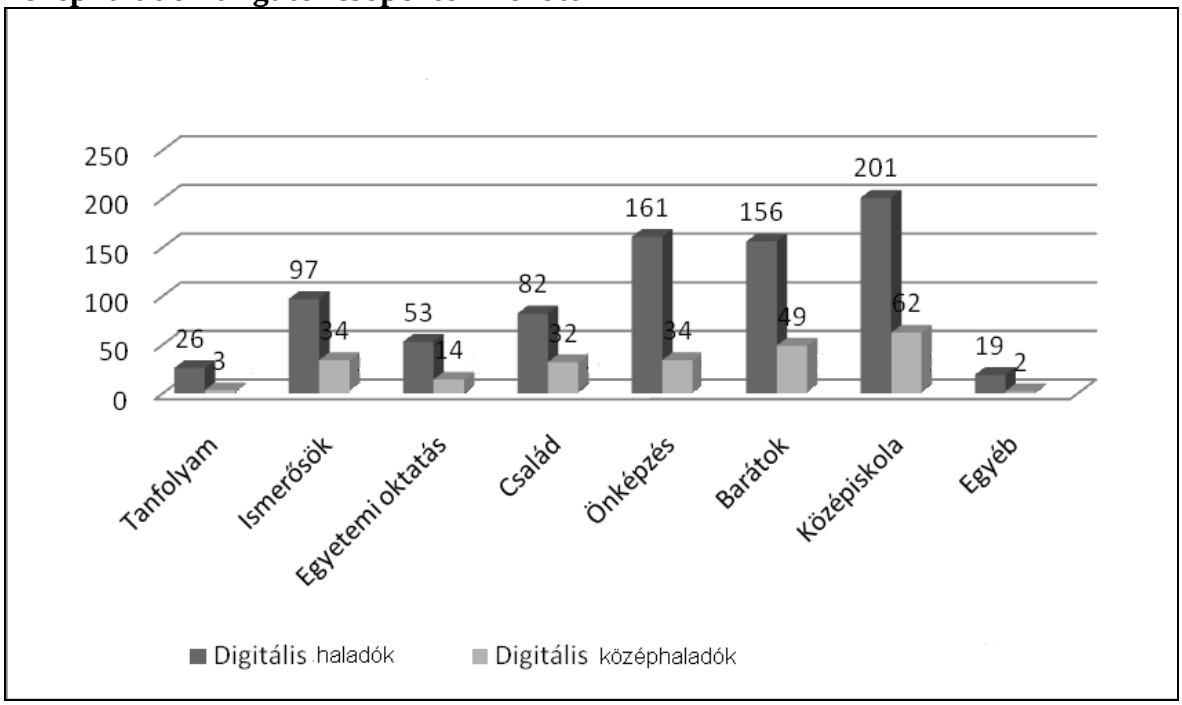

Forrás: saját ábra

A digitális haladók és középhaladók forrás-jelöléseinek összehasonlításakor arányaiban hasonló eredményeket kaptunk (24. ábra). A haladó és középhaladó hallgatók esetében a középiskola, az önképzés, a barátok és az ismerősök jelentik alapvetően a számítógépes ismeretek forrását. Kisebb arányban jelenik meg a család, az egyetemi képzések és a tanfolyami oktatás. Mindkét hallgatói csoport

esetében a barátok és az önképzés arányai cserélődnek fel az előző rangsorhoz képest a középiskolai számítógépes oktatás után; a haladóknál hangsúlyosabb az önképzés, míg a középhaladók inkább barátoktól tanulnak, ami elgondolkodtató eredmény, lévén, hogy ők már biztosan tanultak informatikát a középiskolában.

5.3.1. A számítógép mint eszköz használatának hallgatói dimenziói

Amikor a számítógépet és az internetet külön választjuk egymástól, elsődlegesen az olyan alapvető programokra irányul a figyelmünk, amelyek a számítógépet munkaeszközzé és a tanulási folyamat hatékony segítőjévé teszik, hiszen a hallgatói léthez ezen programok fűződnek a leg szorosabban és ezeket tekinthetjük a későbbi munkavégzés alapjainak.

A számítógépes tevékenységek felhasználásával három klasztert képeztünk, amelyekben az egyes tevékenységekhez fűződő gyakoriságok egyértelmű szignifikáns eltérést mutattak. A klaszterképző tevékenységek a szövegszerkesztés, bemutató készítése, táblázatkezelés, adatbázis kezelés, számítógépes játék, fényképek, képek szerkesztése, filmnézés, zenehallgatás, tanulás valamint a filmek és zene szerkesztése voltak (18. táblázat).

18. táblázat: Számítógépes tevékenységeket használó hallgatók a klasztercsoportok bontásban

	1. klaszter Alkalmi Gép-fogyasztók N=121	2. klaszter Gép-használók N=171	3. klaszter Gép-függők N=83	Sig.
Szövegszerkesztés	118	171	83	0,000***
Bemutató készítése	55	158	82	0,000***
Táblázatkezelés	19	160	80	0,000***
Adatbázis kezelés	7	85	55	0,000***
Játék	59	145	82	0,000***
Fényképek, képek szerkesztése	101	166	82	0,264
Filmnézés	111	166	83	0,000***
Zenehallgatás	116	168	83	0,002**
Filmek, zene szerkesztése	73	126	79	0,130
Tanulás	117	168	83	0,000***

Forrás: saját ábra

A három klasztert az egyes tevékenységek gyakoriságának tükrében azonosítottuk. Az első klaszter 121 fővel az *Alkalmi gép-fogyasztók* elnevezést kapta, mivel itt jelentek meg a legkisebb arányban az egyes tevékenységek. Ezen klaszter tagjai az irodai programok közül leggyakrabban a szövegszerkesztőt használják, a többi számítógépes tevékenység közül pedig leginkább tanulásra használják a gépet. A zenehallgatás és filmnézést követően gyakoriságban a képek szerkesztése, filmek és zene szerkesztése valamint a játék következnek. Ebben a csoportban jól láthatóan a tanulási célú eszközhasználat dominál. A második klaszter 171 tagját *Gép-használókként* azonosítottuk. Az ő esetükben mindenféle számítógépes aktivitás megjelenik alacsonyabb gyakorisággal. Ebben a csoportban a számítógép, mint szabadidős eszköz is jellemzővé válik. A legkevésbé számottevő tevékenységek a filmek és zene szerkesztése, valamint az adatbázis kezelés. A harmadik klasztercsoport a 83 főt magába foglaló *Gép-függők*. Erre a kategóriára a magas gyakoriságú, szakmai és szabadidős célzatú számítógép használat a jellemző. A legkevésbé számottevő tevékenységek itt is a filmek és zene szerkesztése, valamint az adatbázis kezelés.

Összevetettük a képzett három klasztercsoportot nemi megoszlások és a három önbesorolásos hallgatói csoporttal (19. táblázat).

19. táblázat: A klasztercsoportok nemi és önbesorolásos megoszlásai

	Gép-függők	**Gép-használók**	**Alkalmi Gép-fogyasztók**
Férfiak	30	34	26
Nők	53	137	92
Digitális kezdők	(0)	(1)	(5)
Digitális középhaladók	(6)	48	39
Digitális haladók	77	121	74

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját ábra

A klasztercsoportok nemek közötti összehasonlításából kitűnik, hogy a nők a kevésbé erőteljes eszközhasználói csoportokban jelennek meg túlnyomó többségben, míg a férfiak megoszlása a három klaszter között hasonló arányokat mutat. A hallgatói önbesorolásos csoportok a számítógép használatra kialakított klasztercsoportokban átfedésekkel jelennek meg. Mind a digitális haladók mind a

digitális középhaladók szintjén találtunk olyan hallgatókat, akik vagy pozitívabb vagy negatívabb eszközhasználattal identifikálták magunkat. Úgy gondoljuk a hallgatói önbesoroláson alapuló csoportokat mélyebb összefüggéseiben is meg kell vizsgálnunk, hogy megnézhessük mely számítógépes tevékenységek azok, amelyek használati gyakorisága alapján eltérő klaszterekbe sorolódtak. A tapasztalt eltérések Buda (2007b) korábban vázolt tanárok eszközhasználatára vonatkozó kutatásával mutathat párhuzamot: megállapította, hogy a tanárok elméleti elképzelései és gyakorlati tapasztalatai az IKT eszközökkel kapcsolatosan nincsenek összhangban (Buda 2007b).

A hallgatói önbesorolásos csoportok és klasztercsoportok közötti különbségek feltárására a következőkben szemügyre vesszük azokat a számítógépes lehetőségeket, amelyeket a szakirodalmi tapasztalataink alapján valószínűsíthetően a hallgatók is használnak. Elemzésünk során az eredeti kérdőíven használt gyakoriságot mérő kategóriák megtartása mellett döntöttünk, noha felmerült a kategóriák összevonásának lehetősége is. Ez utóbbi kevesebb skálaértékkel markánsabban megjelenő és magasabb összevont gyakoriságokat eredményezett volna. Ugyanakkor mégis elvetettük ezt a lehetőséget, mert úgy gondoltuk, hogy értelmezési keretünk és hipotéziseink szempontjából (amelyek széleskörű, társadalmilag elfogadott eszközhasználaton valamint az attitűdökben megjelenő különbségeken alapulnak) fontos eltéréseket jelent, ha valamelyik megkérdezett egyáltalán nem, vagy csak elvétve használja az IKT eszközöket. A használati intenzitásában megjelenő különbség pedig különösen jelentős a későbbiekben, a kapcsolattartásra használt alkalmazások különbségeit bemutató elemzéseinkben. A kategória eltérések ugyanis utalnak a kapcsolattartási gyakoriságokra és az eszközök szocializációs mélységére.

20. táblázat: Számítógépes szövegszerkesztő programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak*		Nők*		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	16,9	65	25,0	23	14,5	42	18,8	52	11,2	11
Hetente többször használja	36,5	140	39,1	36	36,0	104	40,6	112	26,5	26
Hetente	21,1	81	13,0	12	23,5	68	21,7	60	21,4	21
Havonta többször	16,4	63	12,0	11	17,6	51	13,8	38	23,5	23
Havonta, vagy ritkábban	(8,3)	32	(7,6)	(7)	(8,4)	24	(4,7)	13	15,3	15
Nem használja	(0,8)	(3)	(3,3)	(3)	(0,0)	(0)	(0,4)	(1)	(2,0)	(2)
Összesen	100,0	384	100,0	92	100,0	289	100,0	276	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
*** Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,000 szinten
* Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,004 szinten
Forrás: saját adatok

A szövegszerkesztést (20. táblázat) a leggyakoribb számítógépes tevékenységek között tarthatjuk számon. A vizsgált programok közül ez az a terület, amelyet gyakorlatilag egyöntetűen használnak a hallgatók, ha nem is minden nap, de jelentős gyakorisággal. A nőknél a szövegszerkesztő programok alkalmazási aránya 100%, míg a férfiaknál 3,3% nem él a szövegek számítógéppel támogatott rögzítésével, formázásával (A kérdés csupán az, hogy van-e valaki, pl. egy barátnő aki vállalja a szövegek rögzítését a férfiak ezen elenyésző százalékában, hiszen nehezen hihető, hogy a mintánk ezen részének még soha semmilyen írásos beadandó munkával még nem kellett elszámolnia). A kiemelkedő használati arány nem meglepő, lévén, hogy a szemináriumi dolgozatok, szakdolgozatok, írásos gyakorlati munkák beadásának elfogadott és kívánatos formája a számítógéppel rögzített szöveg. A hallgatói önbesorolás mentén elkülönülő két digitális csoportunk számára is alapvető használati módként megjelenik a szövegszerkesztés, noha válaszadói arányaiban eltérések mutatkoznak.

21. táblázat: Számítógépes prezentáció készítési gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók**		Digitális középhaladók**	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(1,0)	(4)	(0,0)	(0)	(1,4)	(4)	(1,4)	(4)	(1,0)	(1)
Hetente többször használja	(2,6)	10	(4,4)	(4)	(2,1)	(6)	(3,2)	(9)	(3,1)	(3)
Hetente	(3,4)	13	(6,5)	(6)	(2,4)	(7)	(3,2)	(9)	18,4	18
Havonta többször	15,8	61	14,1	13	16,6	48	15,3	42	(0,0)	(0)
Havonta, vagy ritkábban	55,6	214	53,3	49	56,7	164	59,9	166	44,9	44
Nem használja	21,6	83	21,7	20	20,8	60	17,0	47	32,6	32
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek

**Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,002 szinten

Forrás: saját adatok

Az irodai programcsomagok második leggyakrabban alkalmazott eleme, a bemutatók készítése (21. táblázat). A számítógépes prezentációk, noha nem örvendenek akkora alkalmazási népszerűségnek, mint a dokumentumok szerkesztése, a hallgatói követelményrendszerek átalakulásának következtében egyre inkább szerves részét képezik már nem csak az oktatói munkának, de a hallgatói kiselőadásoknak, szakdolgozati bemutatóknak is. Az azonban jól látható, hogy sokkal ritkábban van szükség a prezentációk készítésére egy hallgató életében, mint egy dokumentum összeállítására, hiszen a legjelentősebb használati arány a havi rendszeresség, vagy a még annál is ritkább megjelenése ennek a program-típusnak. A prezentáció-készítés a digitális haladók és digitális középhaladók számára egyaránt a ritkán végzett számítógépes tevékenységek közé tartozik és bár arányaiban eltérést mutat, de mindkét csoporton belül megtalálhatóak azok, akik egyáltalán nem használják. Most is igaz azonban, hogy a digitális haladók ezt a programot is gyakrabban használják.

22. táblázat: Számítógépes táblázatkezelő programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók*		Digitális középhaladók*	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(2,6)	10	(4,4)	(4)	(1,7)	(5)	(2,9)	(8)	(2,0)	(2)
Hetente többször használja	(4,4)	17	(9,8)	(9)	(2,8)	(8)	(5,1)	14	(3,1)	(3)
Hetente	(4,2)	16	(6,5)	(6)	(3,5)	10	(5,8)	16	(0)	(0)
Havonta többször	10,9	42	15,2	14	(9,7)	28	12,3	34	(8,2)	(8)
Havonta, vagy ritkábban	46,5	179	41,3	38	48,8	141	46,9	130	47,9	47
Nem használja	31,4	121	22,8	21	33,5	97	27,0	75	38,8	38
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek

*Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,023 szinten

Forrás: saját adatok

A táblázatkezelő programok (22. táblázat) - várt módon – csak a prezentációkészítés után kaptak helyet használati gyakoriság alapján. Az összesítő táblázatból látszik, hogy a férfiak valamivel többet és gyakrabban használják az ilyen jellegű programokat, napi és heti rendszeres használat az ő esetükben jellemzőbb, mint a nőknél. Ezek a programok a haladók és középhaladók esetében sem tekinthetőek a napi rutin részének, noha szignifikáns különbséget tapasztaltunk a két hallgatói önbesorolásos csoport között.

23. táblázat: Számítógépes adatbázis-kezelő programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(1,3)	(5)	(1,1)	(1)	(1,4)	(4)	(0,7)	(2)	(3,1)	(3)
Hetente többször használja	(0,5)	(2)	(0,0)	(0)	(0,7)	(2)	(0,7)	(2)	(1,0)	(1)
Hetente	(1,8)	(7)	(1,1)	(1)	(2,1)	(6)	(2,2)	(6)	(0)	(0)
Havonta többször	(2,3)	(9)	(3,3)	(3)	(2,1)	(6)	(1,8)	(5)	(4,1)	(4)
Havonta, vagy ritkábban	33,2	127	38,5	35	31,5	91	36,1	100	27,8	27
Nem használja	60,9	234	56	51	62,2	180	58,5	162	63,9	62
Összesen	100,0	385	100,0	91	100,0	289	100,0	277	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

Amennyiben összehasonlítjuk az eddig kapott program-használati gyakoriságokat a hallgatók körében, kijelenthetjük, hogy az adatbázis kezelés a legkevésbé népszerű az irodai programok közül. (23. táblázat) A hallgatók több, mint fele egyáltalán nem használja ezeket a programokat, ami nem meglepő, hiszen az ilyen típusú programok alapvetően adatok rendszerezésére, karbantartására szolgálnak, és amennyiben nem informatikai tanulmányokat folytatnak, vagy nincs ilyen jellegű hallgatói, vagy munka feladatuk, nem túl gyakori, vagy ismert a használatuk. A férfiaknál és a nőknél egyaránt alig jelenik meg ez a típusú program-használat, még maguknál a digitális haladóknál is igen alacsony a használati gyakoriság.

24. táblázat: Számítógépes játék-programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	11,8	45	22,8	21	(8,5)	24	14,6	40	(5,2)	(5)
Hetente többször használja	12,1	46	19,6	18	(9,9)	28	13,5	37	(9,4)	(9)
Hetente	12,9	49	18,5	17	10,9	31	13,5	37	10,4	10
Havonta többször	15,0	57	(8,7)	(8)	17,3	49	15,3	42	15,6	15
Havonta, vagy ritkábban	24,7	94	15,2	14	27,8	79	24,4	67	27,1	26
Nem használja	23,4	89	15,2	14	25,6	73	18,6	51	32,3	31
Összesen	100,0	380	100,0	92	100,0	284	100,0	274	100,0	96

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

A hallgatói tanulási és munka feladatok mellett a számítógép kiváló lehetőség a kikapcsolódásra. A számítógépes játékok (24. táblázat) az eszközhasználatban az a speciális terület, ahol a nemek közötti különbségek a legélesebben megmutatkoznak, noha szignifikáns különbséget nem tapasztaltunk. Úgy tűnik, az erősebbik nem gyakrabban köti le magát a számítógépes játékokkal. A nők is játszanak, de jól láthatóan ritkábban teszik mindezt. Mindamellett, hogy a digitális középhaladók arányaiban kevesebben játszanak számítógépes játékokkal, mint a haladók, még a rendszerességben is eltérések mutatkoznak.

25. táblázat: Fényképek, képek szerkesztési gyakorisága számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak*		Nők*		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(7,5)	29	10,9	10	(5,9)	17	(9,4)	26	(3,1)	(3)
Hetente többször használja	19,7	76	21,7	20	19,4	56	22,0	61	13,3	13
Hetente	18,4	71	19,6	18	18,3	53	18,8	52	17,3	17
Havonta többször	23,6	91	20,7	19	24,6	71	23,8	66	24,5	24
Havonta, vagy ritkábban	23,9	92	18,5	17	25,6	74	22,0	61	27,5	27
Nem használja	(6,9)	26	(8,6)	(8)	(6,2)	18	(4,0)	11	14,3	14
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
* Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,035 szinten
Forrás: saját adatok

A számítógépek tárhelyének, kapacitásának növekedése, a gépek méreteinek zsugorodása, a hordozhatóságuk jól kiegészíti a fényképezőgép-ipar digitalizációját. Az egyre olcsóbb, egyszerűen kezelhető és mindenki számára elérhető kis és közép formátumú digitális gépek napjainkra gyakorlatilag minden háztartás részévé váltak. A kirándulások, családi programok, baráti összejövetelek, események megörökítése, a képek számítógépes tárolása, nézegetése és sok esetben szerkesztése a mindennapi számítógép-felhasználói tevékenységek részét képezi, ahogy ezt láthatjuk a hallgatók esetében is. A fényképek, képek szerkesztése (25. táblázat) rendszeres, bár nem minden esetben napi szintű elfoglaltságnak tekinthető, mindamellett szignifikáns különbség jelentkezik a használatukban a nemek szintjén. Az önbesorolás mentén elkülönülő hallgatói csoportok arányait tekintve azonos módon jelenik meg a fényképekkel és képekkel való foglalatosság.

26. táblázat: Filmnézés gyakorisága a számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak**		Nők**		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	27,1	104	40,2	37	22,5	65	32,1	89	14,3	14
Hetente többször használja	24,4	94	27,2	25	23,9	69	26,0	72	18,4	18
Hetente	20,5	79	14,1	13	22,5	65	20,6	57	21,4	21
Havonta többször	14,0	54	10,9	10	15,2	44	10,8	30	24,5	24
Havonta, vagy ritkábban	10,1	39	(5,4)	(5)	11,4	33	(6,9)	19	17,3	17
Nem használja	(3,9)	15	(2,2)	(2)	(4,5)	13	(3,6)	10	(4,1)	(4)
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
*** Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,000 szinten
** Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,003 szinten
Forrás: saját adatok

A számítógépen történő filmnézés (26. táblázat) a hallgatói kulturális fogyasztás egyik jellemző eleme. DVD lemezeket, CD lemezeket, tömörített video formátumú fájlokat mind az asztali számítógépek, mind a laptopok lejátszanak. A legális és illegális filmletöltések korában a televíziózás kikerül a hallgatói érdeklődés középpontjából (Ságvári 2008; Bauer – Szabó 2009). A mozik – mind a jegyárakból, mind a filmválasztékból adódó - csökkenő közönsége új, olcsóbb alternatívákat keres a szórakozásra. A hallgatók nagy többsége használja a számítógépet filmnézésre. A táblázatban jól látható módon azonban jelentős eltérést tapasztalhatunk a két nem fogyasztási szokása között. A férfiak intenzívebben és gyakrabban néznek filmet a számítógép segítségével, a napi szintű tevékenység a férfiak esetében majdhogynem a duplája a nőkének. Szignifikáns különbséget tapasztaltunk a filmnézés kapcsán mind a digitális hallgatói csoportok, mind pedig a férfiak és nők esetében is.

27. táblázat: Filmek, zene szerkesztése a számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	14,4	55	18,5	17	14,0	36	18,5	51	(4,1)	(4)
Hetente többször használja	13,1	50	14,1	13	13,2	37	14,1	39	(8,2)	(8)
Hetente	12,5	48	(6,5)	(6)	12,7	42	10,9	30	17,5	17
Havonta többször	16,4	63	19,6	18	16,6	45	13,8	38	24,7	24
Havonta, vagy ritkábban	17,8	68	22,8	21	17,4	45	18,5	51	15,5	15
Nem használja	25,8	99	18,5	17	26,1	82	24,3	67	29,9	29
Összesen	100,0	383	100,0	92	100,0	287	100,0	276	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

Speciálisabb technológiai ismereteket, valamint időt igénylő foglalatosság a filmek és zenék szerkesztése (27. táblázat), de úgy tűnik, a hallgatók nincsenek híján a kísérletező kedvnek, és rendelkeznek olyan programokkal, amelyek ehhez a tevékenységkörhöz szükségesek, hiszen csak egynegyed részük nem végez ilyen tevékenységeket. Sem a férfiak, sem a nők esetében nincsenek lényegi különbségek e tevékenységek gyakoriságát tekintve, ugyanakkor ennek az ellenkezőjét tapasztalhatjuk a középhaladók és haladók hallgatói csoportjainál.

28. táblázat: Zenehallgatás a számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		Férfiak**		Nők** %		Digitális haladók*		Digitális középhaladók*	
	%	N	%	N	N		%	N	%	N
Naponta használja	57,4	221	67,4	62	54,0	156	64,3	178	41,8	41
Hetente többször használja	23,6	91	22,8	21	23,9	69	22,4	62	25,5	25
Hetente	(8,3)	32	(3,3)	(3)	10,0	29	(5,4)	15	16,3	16
Havonta többször	(7,8)	30	(3,3)	(3)	(9,3)	27	(6,9)	19	(9,2)	(9)
Havonta, vagy ritkábban	(0,8)	(3)	(1,1)	(1)	(0,7)	(2)	(0,3)	(1)	(2,0)	(2)
Nem használja	(2,1)	(8)	(2,1)	(2)	(2,1)	(6)	(0,7)	(2)	(5,1)	(5)
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
*Szignifikáns különbség a digitális haladók és középhaladók között sig.=0,012 szinten
** Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,009 szinten
Forrás: saját adatok

A filmnézéshez hasonlóan, sőt gyakoriságában azt túlszárnyalva használják a hallgatók zenelejátszóként a számítógépet (28. táblázat). Összességében azt tapasztaltuk, hogy a megkérdezettek 97,9%-a valamilyen rendszerességgel használja a számítógépet zenehallgatásra nemi identitástól függetlenül. A zenehallgatás magas gyakorisága a két elkülönülő hallgatói csoportunkban is megjelenik. A rendszeresség egyik lehetséges oka, hogy a zenehallgatás más tevékenységekkel egyidejűleg egyaránt végezhető, így sok esetben kiegészítőként, „háttérzajként" jelenik meg. A filmnézés és szövegszerkesztés mellett ez a harmadik és egyben utolsó olyan számítógép-használati forma, ahol mind a férfiak és nők, mind pedig a digitális haladók és digitális középhaladók között szignifikáns különbséget tapasztaltunk.

29. táblázat: Tanulás a számítógép segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban

	Összesen		**Férfiak**		**Nők**		**Digitális haladók *****		**Digitális középhaladók *****	
	%	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**
Naponta használja	46,6	179	40,7	37	48,8	141	53,8	149	29,9	29
Hetente többször használja	29,2	112	35,2	32	27,3	79	30,0	83	25,8	25
Hetente	12,2	47	(8,8)	(8)	13,5	39	10,5	29	17,5	17
Havonta többször	(6,3)	24	(6,6)	(6)	(5,5)	16	(3,2)	(9)	14,4	14
Havonta, vagy ritkábban	(3,9)	15	(5,5)	(5)	(3,5)	10	(1,8)	(5)	(8,2)	(8)
Nem használja	(1,8)	(7)	(3,2)	(3)	(1,4)	(4)	(0,7)	(2)	(4,1)	(4)
Összesen	100,0	384	100,0	91	100,0	289	100,0	277	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
*** Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,000 szinten
Forrás: saját adatok

Utolsó vizsgált számítógép-használati területként a 29. táblázat értékeiből megállapíthatjuk, hogy a hallgatók számára meghatározó tanulási eszközzé vált a számítógép. Azt is tapasztaljuk, hogy a nők esetében a számítógéppel megvalósuló tanulási gyakoriság valamivel erőteljesebb, mint a férfiaknál, bár úgy gondoljuk

ennek legvalószínűbb magyarázata, hogy maga a rendszeres tanulási tevékenység is inkább jellemző a nők esetében mint a férfiaknál. Mindkét hallgatói csoportnál megjelenik a tanulás, amely a haladók esetében a gyakoribb, szignifikáns különbséggel.

Már említettük, hogy a digitális kezdő hallgatói önbesorolásos csoport nagyon alacsony elemszámmal jelenik meg az adatbázisban (mindösszesen 6 fővel), így az ő számítógép-használatra vonatkozó eredményeiket elkülönülten mutatjuk be, hogy ne torzítsák az elemzésünket.

Megállapítható, hogy digitális kezdőink sem utasítják el teljesen a számítógép használatát (szövegszerkesztő programot pedig mindegyikük használ), de ez a kapcsolat köztük és a gép között csupán a legalapvetőbb programokra korlátozódik, ennek ellenére a szórakozás célú felhasználás megjelenik náluk.

Azt vártuk, hogy azon hallgatók, akik önmagukat idegennek tekintik a számítógép és internet meghatározta közegben csupán a legszükségesebb esetekben használják a gépet. Ezzel szemben azt tapasztaltuk, hogy minden olyan tevékenység náluk is megjelenik, amely a másik két hallgatói öndefiníciós csoportnál, csupán a használat gyakorisága változik. Érdekes adat, hogy a digitális kezdőknél (bár csak 2 fő esetében a 6-ból) megjelenik a játék is, annak ellenére, hogy a már korábban vázolt, általunk használt digitális kezdő meghatározásból kiindulva a technika által közvetített szórakozás és kikapcsolódás vélhetően nem tartozik a preferált tevékenységi körbe. Úgy tűnik tehát, hogy még maguk a digitális kezdők sem tudják magukat függetleníteni a kor meghatározó eszközeitől.

5.3.2. Az internet mint felület használatának hallgatói dimenziói

Az Ifjúság 2008 országos vizsgálat adatainak ismertetésekor a fiatalok internethasználati gyakoriságára vonatkozóan olvashatjuk, hogy. „az internet (legyen az bármilyen formában és eszközön keresztül) a fiatalok napi rutinjának egyik legalapvetőbb részévé vált, hiszen a 15–29 éves fiataloknak már 60 százaléka napi szintű internethasználó” (Bauer – Szabó 2009: 85). Ezt leszűkítve a

Gyorsjelentés által vizsgált 20-24-éves korosztálynak csupán 15%-a nyilatkozott úgy, hogy nem használja az internetet. Ezzel szemben saját kutatásunkban nem találkoztunk olyan hallgatóval, aki ne használná ezt a felületet. A hallgatók 100%-os internethasználata mögött meghúzódik az ő sajátos társadalmi-gazdasági pozíciójuk és az az élethelyzet, amely ezt lehetővé teszi számukra, ugyanakkor egyúttal rá is kényszeríti őket, hogy használják a netet tanulmányi, ismeretszerzési, kommunikációs vagy éppen szórakoztató céllal.

A felhasználás formája, gyakorisága nagyon is fontos jellemzője lehet egyes csoportoknak, de ennek vizsgálata előtt – egy tágabb nézőpont kialakítása érdekében – szükségesnek tartjuk bemutatni, hogy a hazai internetezők alapvetően milyen online tevékenységeket végeznek. Így plasztikusan megállapítható, hogy folytatnak-e a megkérdezettek olyan online tevékenységeket, amelyek kifejezetten a hallgatói léthez tartoznak, vagy ezzel ellentétesen, vannak-e olyanok, akik akadályoztatva vannak bizonyos tevékenységek végzésében (mint pl. szolgáltatások, áruk vásárlása, eladása, amelyek alapvetően a speciális hallgatói gazdasági státuszukból kiindulva alacsonyabb gyakorisággal jelennek meg).

25. ábra: A hazai internetezők internet használati területei százalékos megoszlásban 2009-2010

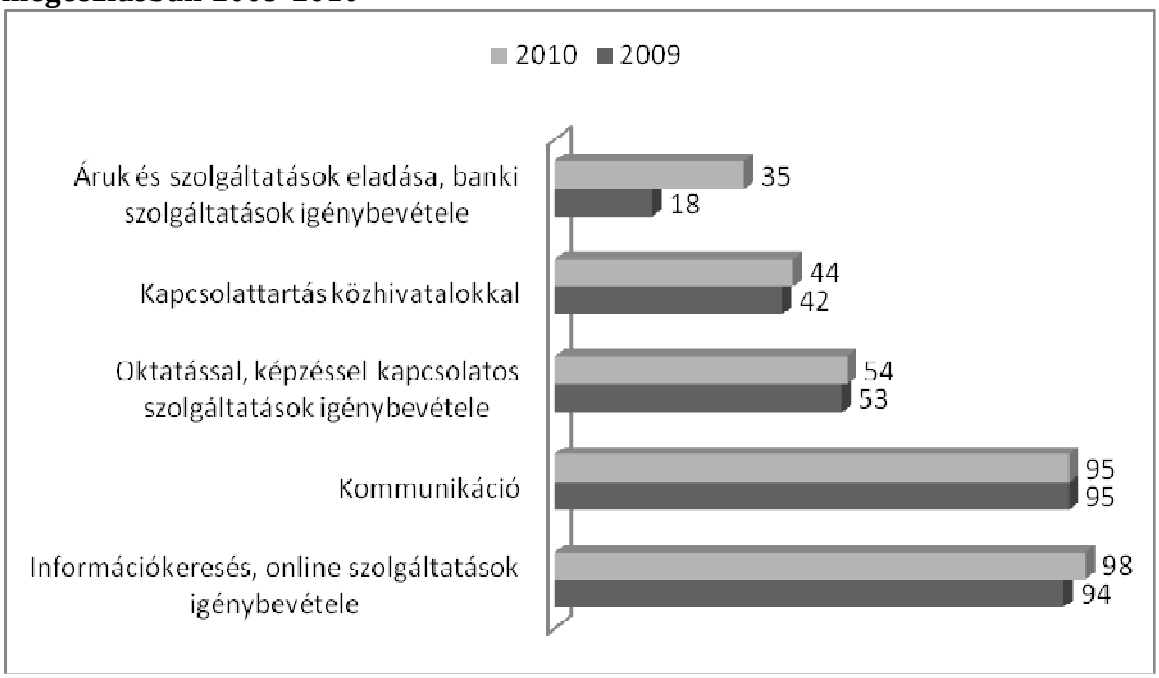

Forrás: KSH 2011

A Központi Statisztikai Hivatal 2009-2010-es összehasonlító adatai alapján a magyar internetezők elsődlegesen információkeresésre és kommunikációra használják az internetet és ezeket a tevékenységeket követően jóval alacsonyabb gyakorisággal jelennek meg a kapcsolattartás közhivatalokkal, az oktatással, képzéssel kapcsolatos szolgáltatások, illetve gazdasági szolgáltatások igénybe vétele.

2009-ről 2010-ig lassú növekedést mutatott az összes terület az áruk és szolgáltatások, valamint banki szolgáltatások igénybevételén kívül, ez a szegmens ugrásszerű növekedést mutatott 18-ról 35% -os használati arányban.

Megvizsgáltuk, hogy vajon a hallgatói önbesorolású három csoport internet használatbeli különbségei lefedhetőek-e a gyakoriságokban megjelenő különbségekkel. Klaszter analízis segítségével összevetettük az internetezéssel eltöltött heti átlagos óraszámot és az interneten végzett tevékenységek gyakoriságát, hogy megtudjuk, csoportokba rendezhetőek-e válaszadóink a tevékenységek alapján (26.ábra) és a kapott csoportok összhangban vannak-e az öndefiníciós csoportjainkkal. Az elemzés csoportképző változói tehát böngészés, hírek információk olvasása, szépirodalom és szakirodalom olvasás, internetes játék, csevegés, zenehallgatás, zeneletöltés, programok letöltése,online filmnézés, valamint banki ügyintézés, repülőjegy vásárlás, cd, dvd, könyv vásárlás, szállásfoglalás, elektronikai cikk vásárlása és szépségápolási termékek vásárlása. Ugyanakkor az analízisből elhagytuk az e-mailek küldését, mivel ez, mint a későbbiekben bemutatjuk, a kereszttábla elemzések során is egy olyan tevékenységnek bizonyult, amelyet mindkét nem, valamint mindhárom önbesorolásos hallgatói csoportunk magas gyakorisággal végzett.

26.ábra: A hallgatók internethasználatának és internethasználattal eltöltött heti átlagos óraszámainak klaszter analízise

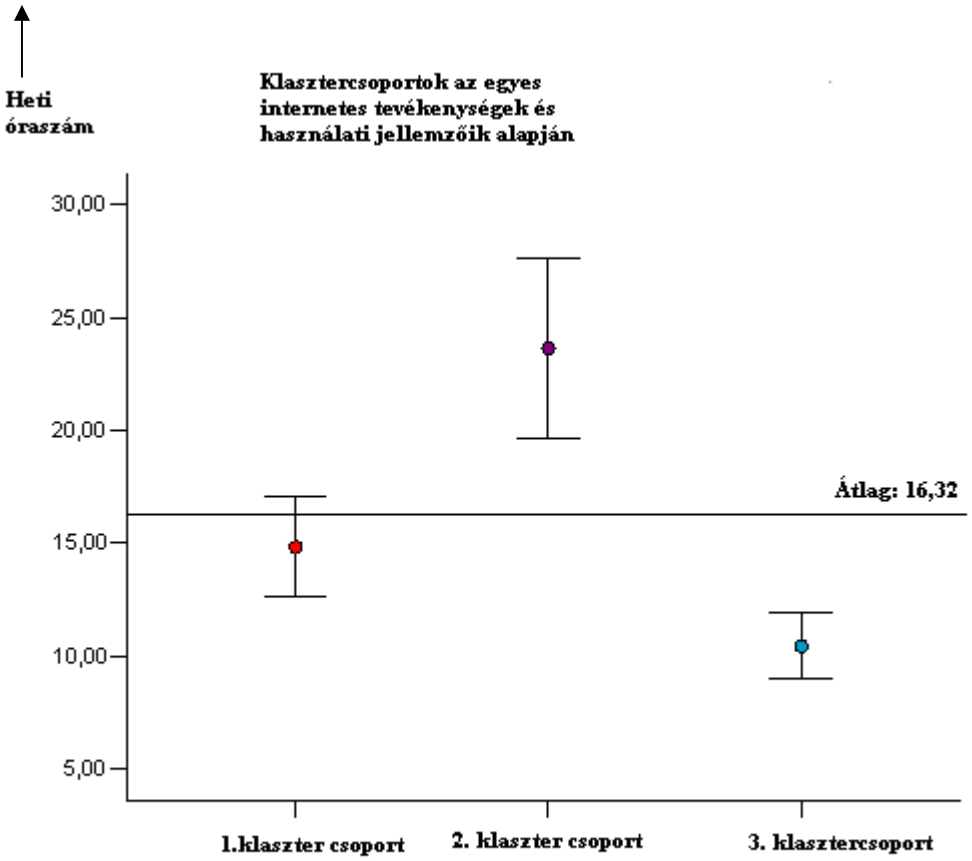

Forrás: saját adatok

Három csoportot képeztünk klaszter analízis segítségével. A létrejött első klaszter elemszáma 84 fő, a második klaszteré 135 és a harmadiké 147 fő. Az első klaszterbe tartozók átlagosan 14,83 órát töltenek hetente internethasználattal, a második klaszter átlaga 23,64 óra, míg a harmadiké 10,45 óra.

30. táblázat: Internetes tevékenységeket használó hallgatók a klasztercsoportok bontásban

	1. klaszter Rendszeres Net-használók N=84	2. klaszter Net-függők N=135	3. klaszter Alkalmi Net-fogyasztók N=147	Sig.
Böngészés	83	135	146	0,000***
Hírek, információk olvasása	83	135	141	0,000***
Internetes játék	62	111	74	0,054*
Szépirodalom olvasása	76	112	101	0,015*
Szakirodalom olvasása	82	131	134	0,000***
Zenehallgatás	83	130	130	0,000***
Zeneletöltés	80	124	71	0,000***
Programok letöltése	82	126	81	0,000***
Online filmnézés	60	90	32	0,000***
Könyv, DVD vásárlás	75	58	49	0,000***
Elektronikai, műszaki cikk vásárlás	50	40	9	0,000***
Internetes banki ügyintézés	66	80	47	0,000***
Részvétel online árverésen	43	37	7	0,000***
Online nyelvtanulás	53	60	35	0,000***
Tanulás	82	132	138	0,000***
Chat, csevegés	77	114	78	0,000***
Blog olvasás	51	62	44	0,000***
Blog írás	23	15	5	0,000***
Fórum olvasás	74	98	78	0,000***
Fórum hozzászólás	58	73	47	0,000***
Internetes telefonálás	58	75	45	0,000***
Repülőjegy vásárlás	55	20	14	0,000***
Internetes banki ügyintézés	66	80	47	0,000***
Koncert, hangverseny jegy vásárlás	67	58	31	0,000***
Ruházati, szépségápolási cikk vásárlása	46	25	11	0,000***
Online szállásfoglalás	65	38	20	0,000***

Forrás: saját ábra

A három klaszter alapvetően eltér a választott tevékenységek szintjén, valamint a használati gyakoriság megjelenésének szempontjából. Az első klaszterünkbe az internetet megfontoltan használók tartoznak, mivel a gazdasági jellegű tevékenységek nem jellemzik őket sem, de magas gyakorisággal

kommunikálnak és ismeretek bővítéséhez intenzíven használják az internetet: az online tanulás, szakirodalom és szépirodalom olvasása, nyelvtanulás jellemző a tevékenységeik között. Ezt a klasztert *Rendszeres Net-használóknak* neveztük el. A második klaszterünk esetében jellemző tevékenységnek bizonyult a gazdasági jellegű internethasználat, valamint az intenzív kommunikáció megjelenése. A szakmaspecifikus ismeretek elsajátításához kapcsolható tevékenységek az ő esetükben alacsonyabb gyakorisággal jelennek meg, mint a Rendszeres Net-használóknál. Csoportjukat *Net-függőknek* neveztük, lévén, hogy erőteljes gazdasági és kommunikációs szállal kötődnek az internet használatához. Végül a harmadik klaszterben jelenik meg a tevékenységek legrendszertelenebb használata alacsonyabb gyakorisággal párosulva, az ő esetükben a legkevésbé jellemző az online filmnézés, zeneletöltés, programok letöltése valamint az internetes gazdasági jellegű aktusok, mint pl. online árveréseken való részvétel, különböző fogyasztási javak vásárlása. Legjellemzőbben az egyetemhez köthető ismeretek elsajátítására, tanulásra és kommunikációra használják az internetet, de alacsony gyakorisággal. Ezt a klasztert *Alkalmi Net-fogyasztóknak* neveztük el.

A három klaszter-csoportot összevetettük a nemi és az önbesorolásos hallgatói csoportokkal (31. táblázat).

31. táblázat: A klasztercsoportok nemi és önbesorolásos megoszlásai

	Net-függők	Net-használók	Alkalmi Net-fogyasztók
Férfiak	20	45	23
Nők	63	89	123
Digitális kezdők	(0)	(0)	(6)
Digitális középhaladók	54	18	20
Digitális haladók	85	116	63

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját ábra

Összehasonlítva a három hallgatói önbesorolásos csoportot és a klaszteranalízis segítségével képezett csoportokat megállapítható, hogy az egyes csoportok mutatnak átfedéseket egymással, ugyanakkor az önbesorolás és a három klasztercsoport eltérései azt mutatják, hogy indokolt az önbesorolásos csoportok elmélyültebb bemutatása az internethasználat és a kommunikáció terén, hiszen az

önbesorolás használati gyakoriságai és a klaszter-csoportok megoszlásai más irányba mutatnak.

A továbbiakban a klaszter-analízis eredményeinek tükrében a hallgatók internethasználati szokásainak részletes tárgyalásával foglalkozunk a nemek és az önbesorolásos hallgatói csoportok bevonásával, feltételezve, hogy noha a hallgatók is elsődlegesen kommunikációra[31] és információszerzésre használják a webet, de van számtalan olyan lehetőség, köztük a tanulás, nyelvtanulás, online ügyintézés, amely a mindennapi életük részét ugyanúgy képezheti.

32. táblázat: Tanulás az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak % N		Nők		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
	%	N			%	N	%	N	%	N
Naponta használja	35,6	137	31,5	29	36,9	106	42,0	116	20,6	20
Hetente többször használja	28,2	107	33,7	31	26,5	76	29,7	82	23,7	23
Hetente	13,2	50	12,0	11	13,6	39	10,9	30	19,6	19
Havonta többször	13,2	51	(9,8)	(9)	14,3	41	11,2	31	17,5	17
Havonta, vagy ritkábban	(5,5)	22	(5,4)	(5)	(5,6)	16	(3,3)	(9)	11,3	11
Nem használja	(4,3)	16	(7,6)	(7)	(3,1)	(9)	(2,9)	(8)	(7,2)	(7)
Összesen	100,0	383	100,0	92	100,0	287	100,0	276	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
*** Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,000 szinten
Forrás: saját adatok

Amikor az internetet mint tanulási felületet és tanulást elősegítő médiumot vizsgáljuk (32. táblázat), hasonló gyakoriságot és nemi megoszlási arányokat tapasztalhatunk, mint a számítógéppel segített tanulás esetében. Arányaiban kicsit kevesebben használják a hallgatók a netet tanulásra mint magát a számítógépet, de a nemek közti különbségek hasonlóképpen alakulnak mint az előző esetben: a nők valamivel gyakrabban használják az internetet tanulásra. Mivel mind az eszköz, mind a felület rendkívül sokrétűen használható sokféle tanulási célzattal, további

[31] A kommunikációs mintázatokat a következő fejezetben tárgyaljuk.

vizsgálatot igényel, hogy ez a tanulási folyamat mit is takar, hiszen egy számítógépre írt speciális tanulói csomag és az internet mint multimédiás információforrás, vagy egy e-learninges kurzus elvégzése különböző hallgatói magatartásokat, tevékenységeket, motivációt előfeltételez. A digitális haladók és digitális középhaladók hallgatói csoportjaiban egyaránt jelen van az internet tanulási célzatú használata, mindamellett szignifikáns különbséget tapasztatunk a használatában, ami a felület használatának mélyebb beépülését jelenti a haladók esetében a középhaladókkal szemben.

33. táblázat: Online nyelvtanulás az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		**Férfiak**		**Nők**		**Digitális haladók**		**Digitális középhaladók**	
	%	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**	**N**
Naponta használja	(4,0)	15	(3,3)	(3)	(4,2)	12	(4,0)	11	(4,2)	(4)
Hetente többször használja	(5,3)	20	(4,4)	(4)	(5,6)	16	(5,8)	16	(4,2)	(4)
Hetente	(4,3)	16	(6,6)	(6)	(3,5)	10	(5,5)	15	(1,0)	(1)
Havonta többször	(8,5)	32	(4,4)	(4)	(9,8)	28	(8,4)	23	(9,4)	(9)
Havonta, vagy ritkábban	18,1	69	23,1	21	16,5	47	19,0	52	14,6	14
Nem használja	59,8	228	58,2	53	60,4	172	57,3	157	66,7	64
Összesen	100,0	380	100,0	92	100,0	285	100,0	274	100,0	96

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

A tanulás egy speciális területe: a nyelvek tanulása online formában (33. táblázat) még nem tett szert túlzott népszerűségre a hallgatók körében. A megkérdezettek közelítőleg 60%-a egyáltalán nem használja az internetet nyelvek elsajátítására, vagy elsajátításának gyakorlására. Sem a férfiak és nők, sem pedig a haladó-középhaladó reláció tekintetében nem találtunk szignifikáns eltéréseket.

34. táblázat: Játék az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	10,6	40	24,2	22	(6,3)	18	13,0	36	(4,2)	(4)
Hetente többször használja	13,8	52	15,4	14	13,2	38	15,6	43	(9,4)	(9)
Hetente	(8,5)	33	11	10	(7,7)	22	(9,1)	25	(6,2)	(6)
Havonta többször	12,2	46	11	10	12,5	36	12,3	34	12,5	12
Havonta, vagy ritkábban	22,2	85	18,7	17	23,3	67	22,8	63	21,9	21
Nem használja	32,7	126	19,7	18	37,0	106	27,2	75	45,8	44
Összesen	100,0	382	100,0	91	100,0	287	100,0	276	100,0	96

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

Azt mondhatjuk, hogy a számítógépes játékhoz hasonlóan az internetes játék is inkább a férfiak területe (34. táblázat). A nők 37%-a nem használja az internetet játékra, míg a férfiak életében ez rendszeresebb tevékenységnek számít: 24,2%-uk játszik napi rendszerességgel, heti több alkalommal pedig 15,4%-uk, ami igen magas gyakoriság. A számítógépes játékra vonatkozó adatsorok (24. táblázat) és az internetes játék adatai összességében azt mutatják, hogy a férfiak gyakrabban játszanak a hálózaton, míg a nők jobban kedvelik a nem online zajló játékokat. A digitális haladók és középhaladók egyaránt használják az internetet játékra.

35. táblázat: Böngészés az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	69,7	268	75,8	69	67,8	169	82,3	228	38,1	37
Hetente többször használja	20,5	78	15,4	14	22,1	64	13,0	36	41,2	40
Hetente	(5,8)	23	(4,4)	(4)	(6,2)	18	(3,6)	10	11,3	11
Havonta többször	(2,4)	(9)	(1,1)	(1)	(2,8)	(8)	(0,0)	(0)	66,7	(6)
Havonta, vagy ritkábban	(1,1)	(4)	(1,1)	(1)	(1,1)	(3)	(0,7)	(2)	(2,1)	(2)
Nem használja	(0,5)	(2)	(2,2)	(2)	(0,0)	(0)	(0,4)	(1)	(1,0)	(1)
Összesen	100,0	384	100,0	91	100,0	289	100,0	277	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek

*** Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,000 szinten

Forrás: saját adatok

A böngészés (a sokszor céltalannak induló keresgélés, ami végül kikristályosodik egy adott témában, vagy érdekességben) az internethasználat egyik legalapvetőbb tevékenysége (35. táblázat). A táblázatban jól látható, hogy a nők majdhogynem 100%-ban használják az internetet böngészésre, míg a férfiak 98%-ban. Összességében a hallgatók közel 70%-a napi rendszerességgel böngészik. A böngészés magas gyakorisággal mindkét hallgatói öndefiníciós csoportban megjelenik, ugyanakkor szignifikáns eltérés mutatkozik a középhaladók és haladók böngészési gyakoriságában.

36. táblázat: Hírek, információk olvasása az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

Hírek, információk olvasása	Összesen		Férfiak**		Nők**		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	55,4	214	67,4	62	51,6	149	66,1	183	28,6	28
Hetente többször használja	23,4	89	18,5	17	24,9	72	20,2	56	33,7	33
Hetente	(8,9)	34	(4,3)	(4)	10,4	30	(6,9)	19	14,3	14
Havonta többször	(6,8)	26	(5,4)	(5)	(7,3)	21	(4,3)	12	11,2	11
Havonta, vagy ritkábban	(3,7)	15	(1,1)	(1)	(4,5)	13	(2,2)	(6)	(6,1)	(6)
Nem használja	(1,8)	(7)	(3,3)	(3)	(1,3)	(4)	(0,4)	(1)	(6,1)	(6)
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
*** Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,000 szinten
** Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,004 szinten
Forrás: saját adatok

Célzott információszerzésre a megkérdezettek 98%-a használja az internetet (36. táblázat). Azoknak az aránya, akiknek nem ez a lelőhely jelenti a hírek forrását, vagy az egyéb használt források kiegészítését igen elenyésző, valamivel több a férfiak esetében, mint a nőkében. Ezen tevékenységek intenzitása azonban eltérő, a napi szintű informálódás inkább a férfiakra jellemző, a nők szignifikánsabban visszafogottabbak. Még nagyobb az eltérés a haladók és a középhaladók között, természetesen ez utóbbiak használják ki kevésbé ezt a lehetőséget.

37. táblázat: Szépirodalom olvasása az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók**		Digitális középhaladók**	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(5,3)	21	(1,1)	(1)	(6,6)	19	(6,2)	17	(4,1)	(4)
Hetente többször használja	14,5	56	14,1	13	14,6	42	15,6	43	11,2	11
Hetente	12,4	47	14,1	13	11,8	34	13,4	37	10,2	10
Havonta többször	19,2	73	15,2	14	20,5	59	20,3	56	17,3	17
Havonta, vagy ritkábban	27,4	105	29,3	27	26,7	77	27,9	77	27,8	27
Nem használja	21,2	82	26,2	24	19,8	57	16,7	46	29,6	29
Összesen	100,0	384	100,0	92	100,0	288	100,0	276	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
**Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,005 szinten
Forrás: saját adatok

A könyvek varázsa napjainkban már nem csupán nyomtatott formában rejlik, mindamellett, hogy az olvasást mint szabadidős tevékenységet választók köre egyre szűkül. Úgy gondoljuk, hogy egy vonzóvá tett multimédiás szépirodalom-tár magában rejti az olvasáskultúra megerősödésének lehetőségét. Amikor a papír alap veszíteni látszik erejéből, talán egy új, kívánatos felület visszájára képes fordítani ezt a folyamatot (Kóródi – Herczegh 2006). Az adatokból úgy tűnik el is indult ez a változás, hiszen a szépirodalmi élmények gazdagítása, az általános műveltség ezen szegmensének megszerzése a hallgatók esetében az internet-galaxis irányába mutat. A megkérdezettek mindössze 21,2%-a nem használja az internetet az irodalmi műveltség kiteljesítésére (37. táblázat). Szépirodalmi művek olvasása az interneten a hallgatók számára gyakorlatilag mindkét nemben azonos megoszlási arányokban minősül meglehetősen populáris tevékenységnek. A digitális haladók és középhaladók egyaránt folytatnak ilyen tevékenységet, noha a használatban fellépő különbségek szignifikánsak az ő esetükben.

38. táblázat: Szakirodalom olvasása az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak*		Nők*		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	13,2	51	12,0	11	13,5	39	15,6	43	(8,2)	(8)
Hetente többször használja	22,6	86	26,1	24	21,5	62	23,5	65	18,4	18
Hetente	20,5	78	23,9	22	19,4	56	20,3	56	20,4	20
Havonta többször	26,8	103	22,8	21	28,1	81	27,2	75	27,5	27
Havonta, vagy ritkábban	11,8	46	(6,8)	(6)	13,5	39	(9,8)	27	17,3	17
Nem használja	(5,1)	20	(8,4)	(8)	(4,0)	11	(3,6)	10	(8,2)	(8)
Összesen	100,0	384	100,0	92	100,0	288	100,0	276	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek

* Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,033 szinten

Forrás: saját adatok

Az internet már történetének kezdeteitől a kutatói, tudományos munka egyik hasznos és rendszeresen használt felülete volt. Elvárt tevékenység a felsőoktatási intézmények hallgatóinak körében az internet gyakori, szakmai célú használata, amelyet alátámaszt vizsgálódásunk (38. táblázat): a hallgatók 95%-a szakmai ismeretekhez netes felületeken keresztül is jut. Ezt magyarázza, hogy a szaklapok, szakmai cikkek könnyebben, gyorsabban és olcsóbban hozzáférhetőek az összekapcsolódó egyetemi-könyvtári hálózatoknak köszönhetően. Mindkét nem körében gyakori és rendszeres tevékenység a szakirodalom interneten való felkutatása, bár a használati gyakoriság tekintetében szignifikáns különbségre bukkantunk, a tanulási folyamatokkal ellentétben ezen a területen a férfiak tevékenysége intenzívebb. A pozitív viszonyulás igaz a két hallgatói öndefiníciós csoportra is. Csakúgy ahogyan a tanulás populáris tevékenység volt a digitális csoportjaink körében, úgy a szakirodalom internetes olvasása is megközelítőleg mindenkinél jelen van.

39. táblázat:Zenehallgatás az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak*		Nők*		Digitális haladók**		Digitális középhaladók**	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	48,4	186	51,1	47	47,6	137	54,2	149	35,7	35
Hetente többször használja	22,1	84	19,6	18	22,9	66	21,1	58	24,5	24
Hetente	10,0	39	(8,7)	(8)	10,4	30	(8,0)	22	16,3	16
Havonta többször	(8,4)	32	(6,5)	(6)	(9,0)	26	(7,3)	20	11,2	11
Havonta, vagy ritkábban	(5,0)	19	(3,3)	(3)	(5,6)	16	(3,6)	10	(7,1)	(7)
Nem használja	(6,1)	23	10,8	10	(4,5)	13	(5,8)	16	(5,1)	(5)
Összesen	100,0	383	100,0	92	100,0	288	100,0	275	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
* Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,006 szinten
* Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,047 szinten
Forrás: saját adatok

Az online zenehallgatás szintén népszerű tevékenység a hallgatók körében de kevesebben élnek vele, mint ahányan a számítógépet használták zenelejátszó eszközként. Ez nem meglepő adat, lévén hogy állandó internet elérés szükséges az online-zenehallgatáshoz, míg a számítógép esetében maga az eszköz válik ingyenesen zenelejátszóvá (39. táblázat). Az Ifjúság 2008 Gyorsjelentésben a 20-24-éves korosztály 73%-a használja az internetet zenehallgatásra (Bauer – Szabó 2009), míg saját kutatásunkban ez az összesített arány 93,9%-os. Összességében a férfiak kevesebben vannak az online zenehallgatók körében, mint a nők. A hallgatói önbesorolású csoportjainkban egyaránt jelen van az online zenehallgatás, csakúgy, mint a számítógéppel közvetített zenehallgatás a korábbiakban. Nagyobb gyakorisággal a digitális haladók hallgatnak online zenét, körükben szignifikánsan gyakoribb ez a tevékenység, mint a digitális középhaladóknál. A hírek, információk olvasásához hasonlóan itt is szignifikáns különbségeket tapasztaltunk a nemek esetében is.

40. táblázat: Zeneletöltés az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

Zeneletöltés	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók*		Digitális középhaladók*	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	17,6	69	29,3	27	13,9	40	21,7	60	9,2	9
Hetente többször használja	13,4	51	15,2	14	12,8	37	13,8	38	13,3	13
Hetente	15,3	58	10,9	10	16,7	48	15,6	43	13,3	13
Havonta többször	13,9	53	17,4	16	12,8	37	13,4	37	15,3	15
Havonta, vagy ritkábban	15,5	60	18,5	17	14,6	42	14,1	39	20,4	20
Nem használja	24,3	93	8,7	8	29,2	84	21,4	59	28,6	28
Összesen	100,0	384	100,0	92	100,0	288	100,0	276	100,0	98

*Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,040 szinten
Forrás: saját adatok

A zeneletöltés és programok letöltése (40. táblázat és 41. táblázat) nemi arányaiban a játékkal és a programok letöltési gyakoriságával mutat hasonlóságot. Az Ifjúság 2008 Gyorsjelentésben a 20-24-éves korosztály 51%-a használja az internetet zeneletöltésre (Bauer – Szabó 2009), amíg saját kutatásunkban a zenét letöltők aránya jóval magasabb, 75,7%. A programok letöltése az a terület, amely speciális tudást, használati tapasztalatot előfeltételez a felhasználó részéről, hiszen a letöltés csak az első lépcső, ezt követi a telepítés és használatba vétel folyamata. Az adatok alapján a férfiak nagyobb hajlandóságot mutatnak ezen lehetőségek használatában, mind a zeneletöltés, mind a programok letöltése területén. A zeneletöltés és programok letöltése esetében gyakoriság szerint egymás mögé rendeződnek digitális haladóink és középhaladóink, ami egyúttal szignifikáns különbséget is eredményezett közöttük a zeneletöltésnél.

41. táblázat:Programok letöltése az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	11,3	44	23,9	22	(7,3)	21	14,4	40	(4,1)	(4)
Hetente többször használja	11,8	45	18,5	17	(9,7)	28	13,7	38	(6,1)	(6)
Hetente	(9,2)	35	14,1	13	(7,6)	22	(8,7)	24	10,2	10
Havonta többször	16,5	64	16,3	15	16,6	48	18,0	50	13,3	13
Havonta, vagy ritkábban	30,4	116	21,7	20	33,2	96	28,5	79	35,7	35
Nem használja	20,8	81	(5,5)	(5)	25,6	74	16,6	46	30,6	30
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

További tevékenységek mint például az online filmnézés, a koncertekre, hangversenyekre, programokra való jegyek vásárlása, a repülőjegy-vásárlás, szállásfoglalás, könyv, DVD-vásárlás, internetes banki ügyintézés, elektronikai, műszaki cikk vásárlás, valamint a részvétel online árveréseken nem tartoznak a hallgatók rendszeresen gyakorolt tevékenységei közé[32]. Mind a férfiak, mind a nők esetében a jelentős többségük nem él ezekkel az internetes szolgáltatásokkal, akik pedig igénybe is veszik ezeket, azok is csak ritkán. Szignifikáns különbséget találtunk mindazonáltal a nők és férfiak között az elektronikai műszaki cikkek vásárlása kapcsán (sig.=0,000 szinten), valamint az online árveréseken való részvétel tekintetében (sig.= 0,004 szinten). A megmutatkozó különbség legvalószínűbb magyarázata a fent részletezett tevékenységek és az imént felsoroltak között az anyagi ellenszolgáltatásban keresendőek, hiszen a vásárlás folyamata mindig gazdasági ráfordításokkal jár, a hallgatók pedig többségükben speciális státuszuknak köszönhetően épp anyagi erőforrásokkal rendelkeznek szűkösen.

[32] Ezen tevékenységek megoszlását az 2. számú melléklet tartalmazza.

Ahogyan a számítógép-használatra vonatkozóan is külön mutattuk be a digitális kezdők hallgatói csoportját, úgy most az internethasználatra vonatkozóan is összefoglalóan ismertetjük adataikat.

A hírek, információk olvasása tekintetében nem tapasztalhatunk különbséget a többi hallgatói önbesorolásos csoporthoz képest, ugyanis ezt a tevékenységet gyakorlatilag mindegyik digitális kezdő végzi. Csakúgy ahogyan az internettel segített tanulás viszonylagos népszerűsége a digitális kezdők körében, úgy a szakirodalom olvasása is egy fő kivételével mindenkinél jelen van. Azonban a digitális kezdők között mindössze egy fő van, aki használja az internetet nyelvtanulásra, de ő is a legalacsonyabb mért gyakorisággal.

Nincs olyan digitális kezdő, aki ne használná az internetet böngészésre, valamint nincs olyan sem a hallgatók között, aki ne használná az internetet hírszerzésre, de ebben az esetben kisebb a gyakoriság a böngészéshez képest. A számítógépes játék, a zeneletöltés és a programok letöltése viszont alig jelenik meg a körükben. Összehasonlítva a digitális kezdők szokásait a számítógépes játékok és az internetes játékok használatának tekintetében azt tapasztaltuk, hogy nagyobb népszerűségnek örvend az ő esetükben a számítógépes játék.

A számítógép és internethasználatra vonatkozó alfejezeteket összességében vizsgálva a nemekre vonatkozó hipotézisünk tekintetében, a számítógép-, és internethasználat terén néhány esetben találtunk eltéréseket. Adatbázis és táblázat kezelésben valamivel otthonosabban mozognak a férfiak, mint a nők. A nők viszont magasabb gyakorisággal használják a számítógépet és az internetet tanulásra, valamint szép-, és szakirodalom olvasására. A zeneletöltés, programok letöltése, valamint mind a számítógépes, mind az online játékok a férfiak körében populárisabbak. Ezek az eltérések visszavezethetőek a két nem alapvető szocializációs mintázataiban rejlő eltérésekre. A tanulás és eszközhasználat mintázataiban a kutatók alapvető eltéréseket figyeltek meg a két nem esetében, így pl. az olvasási kompetencia tesztek során a nők jobban teljesítenek , amely jelen kutatásunk eredményeiben is megmutatkozik (Fényes 2010, Réti 2011), hiszen a nőknál a szakirodalom és a szépirodalom olvasása magasabb gyakoriságot mutat, valamint a tanulás is rendszeresebben van jelen, mint a férfiak esetében. A férfiak azokat, a már fentebb vázolt tevékenységeket részesítik előnyben, amelyek az IKT

kompetenciáikkal vannak összefüggésben és amelyek sajátos technológiai tudást előfeltételeznek.

Amennyiben a két öndefiníciós hallgatói csoportot vesszük górcső alá egy izgalmas eredménnyel szembesülünk: úgy tűnik a kapott eredmények tükrében, hogy a hallgatói önbesorolás digitális haladóvá vagy digitális középhaladóvá leginkább az eszközökkel kapcsolatos attitűdöket és értékeléseket tükrözi, nem pedig a használatban megjelenő nagyarányú eltéréseket. A hallgatók részesei az információs társadalom kínálta szocializációs közegnek, használják ezeket az eszközöket, élnek velük életkori és hallgatói sajátosságaik okán, leginkább csak az ezekkel kapcsolatos érzelmi viszonyulások és a használati gyakoriságok tesznek különbségeket közöttük. A szórakoztató időtöltésre, vagy szabadidő eltöltésére alkalmas programok és tevékenységek esetében tapasztaltunk különbséget a digitális kezdőknél: online játék, szépirodalom olvasása, valamint zene és programok letöltése, de különösképpen a tanulással, munkavégzéssel kapcsolatos, vagy általános felhasználói programok esetében társaikhoz hasonlóan használják az eszközöket.

5.4. IKT támogatott hallgatói kommunikáció

A kommunikáció az egyén társadalmi folyamatainak alapvető oldala, ennek hiányában csak biológiai vagy fizikai együttesség tényéről beszélhetünk (Csepeli 1997). A kommunikáció tesz tehát bennünket társadalmunk szerves részévé, formál bennünket társas lénnyé. Az ember történetének kezdeteitől képes a kommunikációra, amely az emberiség fejlődésével, a tudomány és technika vívmányaival egyre fejlettebb formát öltött. Nagyobb és nagyobb földrajzi távolságot volt képes áthidalni elsőként a levél, aztán a távíró, majd a telefon, végül az internet. A telefon és az internet színrelépésével nem a földrajzi távolságok rövidültek meg, hanem egyrészt az üzenet kommunikációs csatornában eltöltött ideje csökkent le elképesztő módon, másrészt jelentősen megnőtt az egymással kommunikáló emberek száma a világon.

Az új kommunikációs csatornákat, amelyek technikai-mechanikai alapokra épültek, mindig is szkepticizmus, elutasítás fogadta használatának tömegessé válása előtt. Az IKT eszközök olyan új kommunikációs csatornákat eredményeztek, amelyek jelentős mértékben kitágították az egyének érintkezési körét. A kommunikáció során létrejövő hálózatok nem légüres térben keletkeznek és működnek (Csepeli – Prazsák 2010). Egyfajta társadalmi távolság megjelenik minden eszköznél, amely távolság az adott egyén demográfiai és szociális jellemzőinek függvénye. „Akik kommunikációs célra veszik igénybe és használják a mobiltelefont és az internetet azoknak a társadalmi beágyazottsága eleve adott” (Csepeli - Prazsák 2010: 47).

A továbbiakban az információs kor két kiemelkedő kommunikációs eszközének a mobiltelefonnak a használatát és az online kommunikáció kínálta lehetőségek igénybe vételét kívánjuk bemutatni, hiszen ez a két eszköz jelenti az elsődleges kommunikációs és információ átadási forrást a hallgatók számára.

5.4.1. Mobil kommunikáció a vizsgált hallgatói populációban

A mobiltelefonok napjainkban már a mindennapi kommunikáció elengedhetetlen kellékei. Az információs társadalomban a mindenhol elérhetőség és a gyors információcsere problematikáját elsősorban ennek az eszköznek a segítségével tudjuk megoldani.

A Központi Statisztikai Hivatal 2008-as eredményeit megfigyelve jól látható, hogy ez a kommunikációs forma, pontosan mobilitásának köszönhetően hatalmas és exponenciálisan növekvő népszerűségnek örvend Magyarországon a lakosság körében.

27. ábra: Vezetékes és mobiltelefon előfizetések számának alakulása Magyarországon 100 főre vetítve

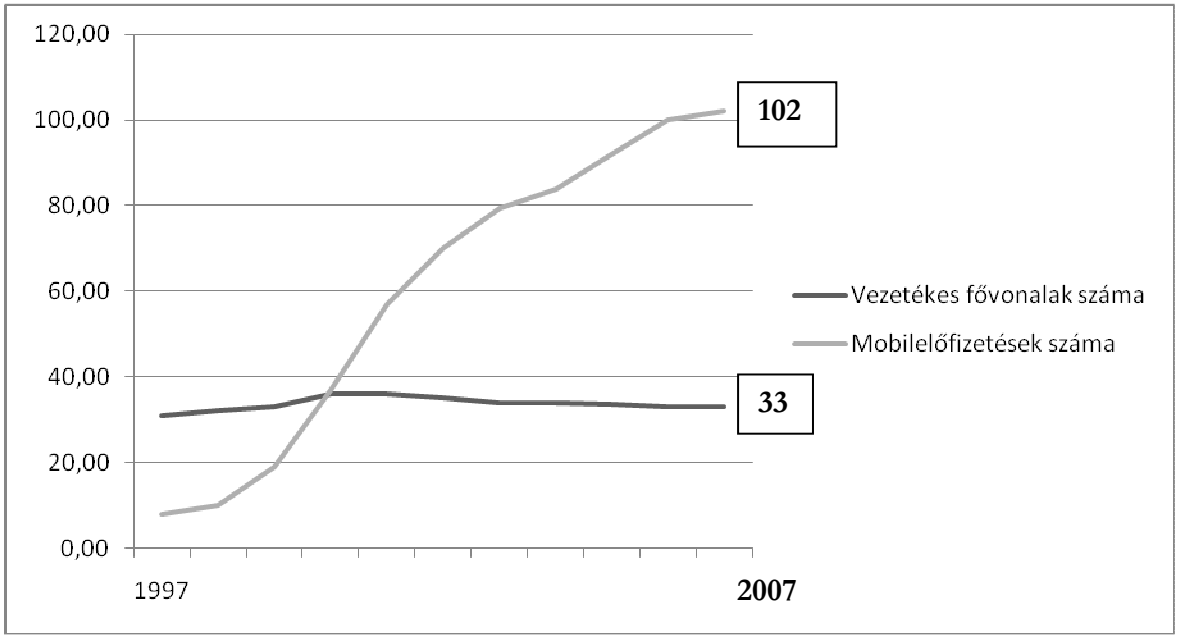

forrás: KSH 2008

A mobil kommunikáció vizsgálata elengedhetetlen, amennyiben társadalmunk kommunikációs mintázatait kívánjuk feltárni, jelen esetben pedig a hallgatók kommunikációját. A továbbiakban az eddigiekhez hasonlóan saját kutatásunk eredményeit fogjuk összevetni magyar kutatók és kutatóhelyek IKT használatra ezen belül is a mobil kommunikációra vonatkozó eredményeivel.

Gyakorlatilag elképzelhetetlenné vált az életünk mobiltelefon nélkül. Az országos és akár a korcsoportok szerinti lebontásban való vizsgálódás azt mutatja, hogy hazánkban a mobiltelefonokkal való lakossági ellátottság igen nagy arányú.

28. ábra: Saját mobiltelefon korcsoportonként, százalékos megoszlásban Magyarországon

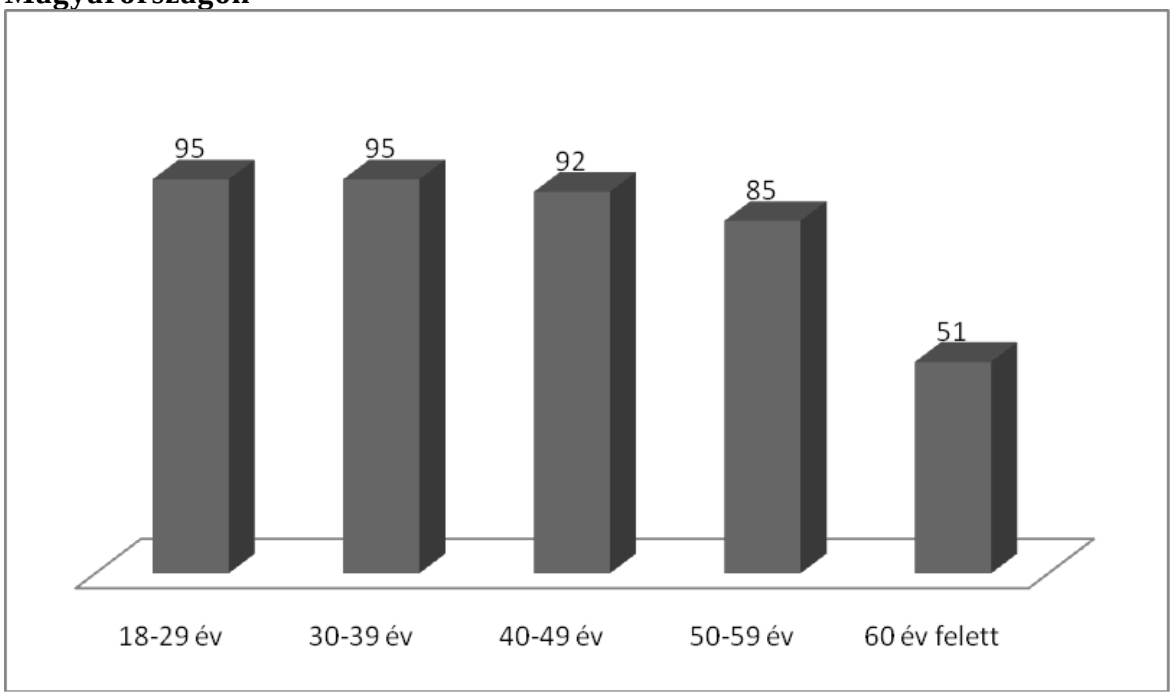

Forrás: NHH digitális átállás monitoring, 2009

Az NHH digitális átállás monitoring 2009-es diagramján a 18-39 évig tartó korcsoportok 95%-os arányban birtokolnak telefonokat. Ez nem meglepő arány, hiszen a társadalom kommunikációs szempontból legaktívabb csoportjairól van szó, ők fogékonyak a technológia iránt, valamint a készülék árak széles skálája minden jövedelmi rétegbe tartozó számára vásárlási lehetőséget nyújt. A 27. és 28. ábra összevetéséből kiderül, hogy vannak, akik több készülékkel rendelkeznek. Ez vizsgálatunkban is beigazolódott (29. ábra).

29. ábra: A hallgatók által birtokolt mobiltelefonok száma a megkérdezés időpontjáig százalékban

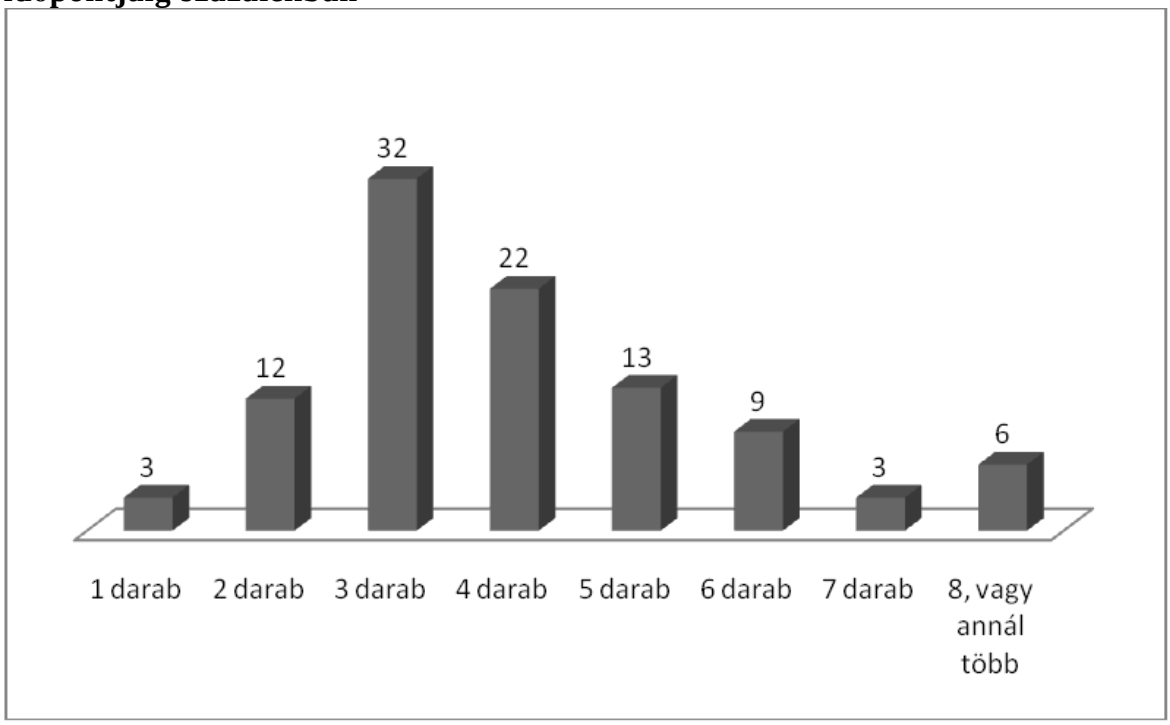

Forrás: saját adatok

Várható eredmény volt, hogy a megkérdezett hallgatók igen magas arányban rendelkeznek mobiltelefonnal (mindösszesen 2 fő nyilatkozott úgy, hogy nincs mobilja), így arra helyeztük a hangsúlyt a kérdéseinkben, hogy milyen életkorban kapták az első telefonjukat, valamint hány telefonjuk volt a kutatás pillanatáig a jelenlegit is beleértve.

A 29. ábrán látható, hogy a leggyakoribb előfordulás a mobiltelefonok számában 2 és 6 db között van, az átlagos hallgatói telefon mennyiség 3,4 db. Elvétve találkoztunk kirívó értékkel, 8db és e feletti telefonnal. A vásárlási-készülékváltási megszállottság leginkább az újdonság iránti elkötelezett vonzalmat takarhatja, de gondolhatunk itt egyfajta készülékdivat iránti megszállottságra, valamint árnyaltan megjelenhet a társadalmi státusz szimbolikus reprezentálása.

A mobiltelefon igen fontos eleme a kommunikációs státusznak. A mobil tulajdonlását érthető okokból leginkább az életkor befolyásolja, de napjainkig jelentős a státusz-szintű eszköz tulajdonlásban a szülők iskolázottsága (Gábor – Kabai - Matiscsák 2003). A már korábban bemutatott Ifjúság 2008 Gyorsjelentés 20-24 éves korcsoportjában a mobiltelefonok birtoklásának aránya 94%-os volt

(Bauer – Szabó 2009), vizsgálatunkban a hallgatók mobiltelefon-birtoklási arányai az országos arányoknál magasabb mértékben jelennek meg.

Az elemzés során kiderült, hogy az átlag életkor az első mobilnál:15 év, a legfiatalabbak 12 évesen, a legidősebbek 24 évesen jutottak az első készülékükhöz. Állításuk szerint átlagosan havonta 5000 forintot költenek mobil-kommunikációra a hallgatók. Természetesen éppúgy, mint a készülékek számában itt is találkoztunk kirívó számadatokkal: voltak olyan hallgatók, akik saját bevallásuk szerint 20-25.000 forintot költenek havi szinten mobilkommunikációra.

A továbbiakban áttérünk az eszközökről az eszközhasználat a vizsgálatára. A hangalapú kommunikáció egyértelműen dominál, ugyanakkor kutatásunk szempontjából érdekesebb a szöveges kommunikáció, azaz az sms küldési gyakoriság, hiszen ez az a terület, ahol akár lingvisztikai, akár eszközhasználat-gyakorisági hasonlóság is kialakulhat a számítógép és internet kínálta kommunikációs lehetőségekkel kapcsolatosan.

30. ábra: Sms küldési gyakoriság Ságvári (2008) kutatásában

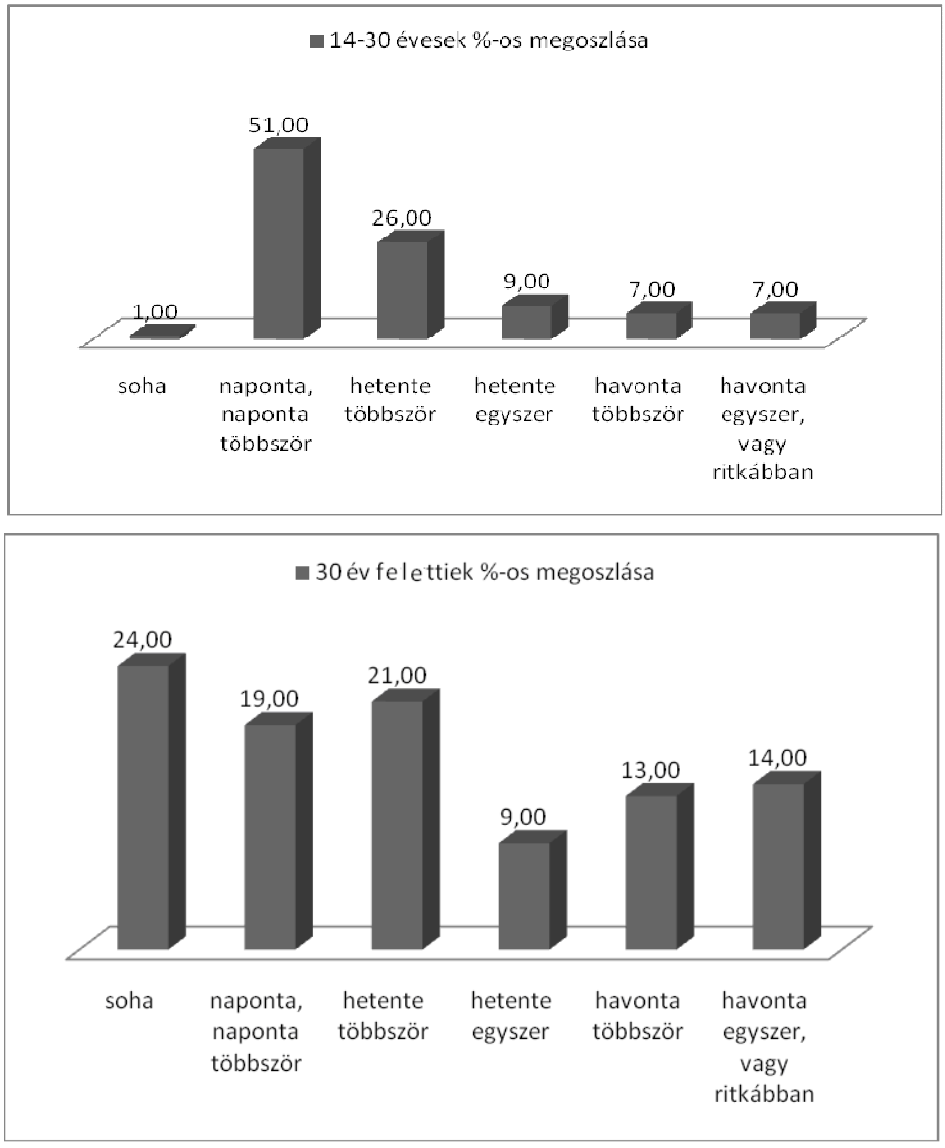

Forrás: Ságvári Bence: Az IT generáció, ITHAKA,2008

Jól látható különbségeket tapasztalhatunk Ságvári (2008) kutatásában az sms küldésben ha a 14-30-ig korcsoportját és a 30 év felettiek országos összehasonlítását tanulmányozzuk. A fiatalabb korosztály előszeretettel használja a rövid szöveges üzeneteket a kommunikáció rendszeres és gyakori formájaként. Sőt, azt tapasztalhatjuk, hogy a 30 év felettiek jelentős hányada (24%) kizárólagosan a hang alapú kommunikációt részesíti előnyben.

Saját kutatásunk eredményei finomabb elemeire bontják a hallgatók sms küldési szokásait (31. ábra):

31. ábra: Sms küldési gyakoriság az általunk megkérdezett hallgatók körében százalékos megoszlásban

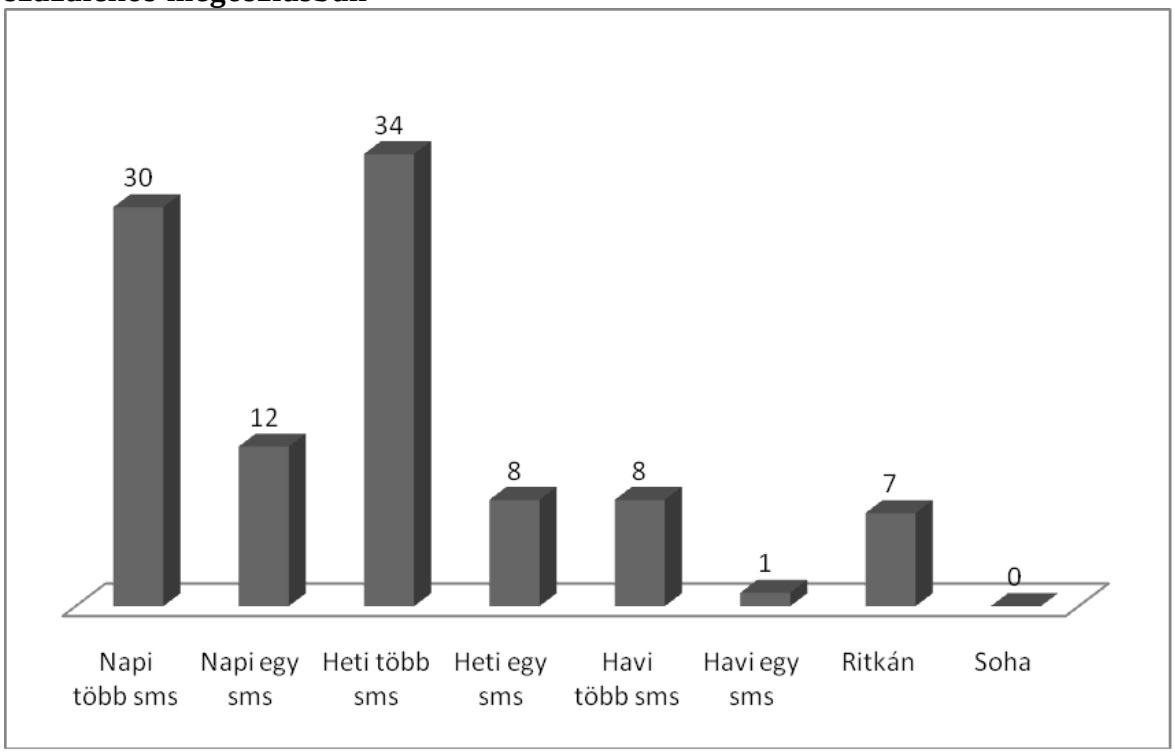

Forrás: saját adatok

Összességében megállapíthatjuk, hogy a hallgatói kommunikációban jelentős szerepet tölt be az sms küldése (ahogy a későbbiekben látni fogjuk, az internetes kommunikációban is jelentős szerepe van a szöveges üzeneteknek). A hallgatók 30%-a naponta többször él ezzel a kommunikációs lehetőséggel, míg egy ennél is jelentősebb csoport, 34%-uk heti több alkalommal küld smst. Csupán a hallgatók hatoda küld elvétve szöveges üzenetet és nem szerepelt olyan hallgató a mintában, aki soha nem élt még ezzel a kommunikációs lehetőséggel.

A szöveges üzenetek nagymérvű kedveltségének ebben az életkori szakaszban több okot is tulajdoníthatunk. Egyrészt olcsóbb, mint egy percekig tartó telefonbeszélgetés, a szavak rövidítésével és a szleng használatnak köszönhetően minden fontos információ (legalábbis látszólag) egyértelműen és maradandóan közölhető a másik féllel, nem utolsó sorban pedig a kommunikáció egyik legcsendesebb formája, amit ebből következőleg viszonylag észrevétlenül folytathat a mobiltelefon használója.

A készülékeket ma már nem csak telefonálásra és üzenet küldésre lehet használni, napjaink csúcskategóriás mobilkészülékei egy személyi számítógép fejlettségi szintjén állnak. A fejlesztések folyamatosak, a cél, hogy a kézben tartott

készülékkel minden kommunikációs, információs, szórakoztatási, tájékozódási igényt ki tudjanak elégíteni. Akár akarják, akár nem, a fogyasztók amikor lecserélik tönkrement, hibás, megunt, feleslegessé vált készüléküket, mindig okosabbat, fejlettebbet, színesebbet, keskenyebbet fognak kapni, akár a korábbi ár töredékéért is. A kérdés, hogy valóban használják-e ezeket a gyártói innovációkat a mindennapokban?

42. táblázat: Kiegészítő alkalmazások a hallgatók készülékein és azok használati arányai

%	Van a telefonján N=385	Használja N=385
Mms	87,5	23,6
Videophone	19,0	3,4
Mp3-lejátszó	66,8	39,0
Wap	78,7	6,5
E-mail küldési lehetőség	70,1	5,7
Rádió	61,8	30,6
Internet elérés	75,8	6,2

Forrás: saját adatok

A 42. táblázatban felsoroltunk olyan alkalmazásokat, amelyek a kutatás időpontjában forgalomban lévő mobiltelefonok többségében megtalálhatóak és a gyártók, valamint reklámok szerint elengedhetetlen kellékei a készülékeknek. Kíváncsiak voltunk, hogyan használják ezeket a szolgáltatásokat, alkalmazásokat a hallgatók. Azt tapasztaltuk, hogy a birtokolt készülékek jelentős többsége bír kiegészítő programokkal, alkalmazásokkal, de a kihasználtságuk korántsem meggyőző. A mobiltelefonok használóinak jelentős többsége a készüléket az elsődleges funkciójára használja: hang és szöveges alapú kommunikációra. A kihasználtabb funkciók közé tartoznak a zene hallgatás és az mms küldés. Viszont azok a „vendég" alkalmazások, amelyeknek alapvető felülete az internet még nem populárisak a hallgatók körében, hiszen ezeket az alkalmazásokat ingyenesen használhatják a maguk területén.[33]

[33] Azóta már ezen a területen is elindult a változás, hiszen a közösségi oldalakat, online áruházakat néhány gombnyomással el lehet érni.

A mobil kommunikációs eszközök vizsgálata után áttérünk az online kommunikációs lehetőségek feltárására, amelyek hosszú fejlődési utat jártak be mai formájukig.

5.4.2. Online kommunikáció a vizsgált hallgatói populációban

Az első kutatások eredményei, amelyek az online társas érzelemkifejezéseket vizsgálták nem jósoltak nagy jövőt az internetnek mint kommunikációs médiumnak. Az 1970-es években Hiltz és Turoff (1978) végeztek először online személyiségvonások feltárását célzó kísérleteket: összehasonlították, hogy az emberek hogyan fejezik ki magukat számítógép közvetítette és közvetlen találkozáskor. Az eredmény szerint az emberek hűvösebbnek, feladatorientáltabbnak és lobbanékonyabbnak tűnnek a számítógépes kommunikáció során, mint egy szemtől szembeni kommunikációs szituációban. A korai vizsgálatok azt mutatták, hogy amit begépelnek nem egészen ugyanaz, mint amit személyesen mondanának. A személyek hűvösebbnek, barátságtalanabbnak látszanak az interneten és a viselkedésükért kapott válasz reakció is hasonló (Hiltz – Turoff 1978, Wallace 2002, Kiesler 2007). Ennek feloldása komoly probléma egy olyan médium esetében, amelynek célja milliók kiszolgálása.

Egy kísérlet során Rouse és Haas 82 egyetemi hallgatóval személyiség-teszteket töltetett ki, majd megkérték őket, hogy lépjenek be internetes chat-szobákba, és játsszanak az ott jelenlévő minimum 1 maximum 13 fővel egy nyelvi játékot. A résztvevők kommentálni tudták egy alul futó ablakban a játékot, egymás játékát, vagy beírhatták, ami éppen az eszükbe jutott. A kommentárokat minden egyes kétórás játék folyamán rögzítették, majd leírták, és ezeket az átiratokat más egyetemi hallgatóknak adták oda, hogy ezek alapján becsüljék meg az íróik személyiségét. Az eredmények szerint szinte semmi kapcsolatot nem találtak a valódi - pszichológiai tesztek által mért - személyiség és a netes kommunikációból kikövetkeztethető személyiségjegyek között. A hallgatók például hajlamosak voltak a barátságosság, a külvilág felé való nyitottság, az extrovertáltság jelének tekinteni, ha valaki sokszor szólalt meg, vagy rendszeresen üdvözölte a szobába belépőket.

Rouse és Haas szerint azonban a viselkedésnek semmi köze a tényleges személyiséghez: a ténylegesen extrovertált hallgatók jónéhány belépő chatelőt üdvözöltek, de sokakat egyszerűen figyelmen kívül hagytak. Ugyancsak félrevezető a humor, az önirónia vagy a bántó megfogalmazások használata. A kutatások újra és újra kimutatják, hogy a nem-verbális kommunikáció, az arcjáték, a testtartás, a gesztusnyelv sokkal többet mond el a személyiségről, mint a tényleges verbális kommunikáció. A személytelenre festett online kommunikáció feloldására hozták létre az un. emotikonokat[34]. Ezen jelek segítségével közvetlenebbé, érzelemdúsabbá tehető az online kommunikáció. Sok esetben azonban ezek használata sem jelent megoldást, mivel az emberek a legkülönbözőbb módon használják ezeket. A nők például sokkal inkább használják humor vagy kedvesség kifejezésére, míg a férfiak inkább gúny vagy ugratás jeleként értelmezik. Rouse és Haas szerint az alapvető személyiségjegyek félreismerése a hosszú távú, mélyebb internetes kapcsolatok kialakulását is befolyásolja, mivel a másik személyiségéről alkotott vélemény legtöbbször az első találkozás első perceiben formálódik (Rouse – Haas 2003, Chat illúziók 2005).

Mint ahogy a mobiltelefonnal folytatott kommunikációt is részletesebben elemeztük, megvizsgáljuk az internet nyújtotta kommunikációs lehetőségeket és azok kihasználtságát. Alapfeltételezésünk az volt, hogy a hallgatók elsődlegesen kommunikációra használják az internetet.

Az interneten alapvetően két kommunikációs típust különíthetünk el egymástól: aszinkron online, valamint a szöveges alapú valós idejű, vagy hang alapú valós idejű kommunikációt (azaz szinkron online kommunikációt). Megvizsgáltuk, melyiket részesítik előnyben a hallgatók és milyen gyakorisággal.

[34] Olyan játékos írásjel kombinációk, amelyeket arckifejezések jelölésére szolgálnak.

43. táblázat: e-mail, levelezés az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
***	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
***	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók ***		Digitális középhaladók ***	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	62,2	239	57,6	53	63,7	184	70,0	194	42,9	42
Hetente többször használja	25,5	97	27,2	25	24,9	72	21,3	59	35,7	35
Hetente	(5,5)	21	(5,4)	(5)	(5,5)	16	(5,0)	14	(6,1)	(6)
Havonta többször	(4,7)	20	(6,5)	(6)	(4,2)	12	(2,2)	(6)	11,2	11
Havonta, vagy ritkábban	(2,1)	(8)	(3,3)	(3)	(1,7)	(5)	(1,4)	(4)	(4,1)	(4)
Nem használja	(0,0)	(0)	(0,0)	(0)	(0,0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek

*** Szignifikáns különbség a haladók és középhaladók között sig.=0,000 szinten

Forrás: saját adatok

Az e-mail a legegyszerűbb kommunikációs forma, hiszen akkor is rögzíti a levelezőpartner postafiókja a beérkezett szöveges üzenetet, ha a címzett éppen nem tartózkodik a gép előtt. Míg az Ifjúság 2008-as kutatásban megállapítást nyer, hogy a fiatalok 74%-a küld és fogad e-maileket (Bauer – Szabó 2009), addig saját kutatásunkban azt tapasztaltuk, hogy gyakorlatilag nemtől függetlenül minden hallgató küld és fogad e-mailt, igaz, hogy közülük nyolcan csak nagyon ritkán. A megkérdezettek legnagyobb arányban napi rendszerességgel kommunikálnak aszinkron online módon, méghozzá 63,7%-ban a nők, szemben a férfiak 57,6 %-ával, ez azt mutatja, hogy inkább a nők a rendszeres, napi aszinkron online kommunikációs kapcsolatok hívei. Az e-mail küldés a két hallgatói öndefiníciós csoportban szignifikáns eltéréssel jelenik meg.

Az e-mailek fogadásához és küldéséhez természetesen szükség van e-mail postafiókra, amelyhez az adott rendszer egy e-mail címet is társít (44. táblázat).

44. táblázat: hallgatói e-mail címek

%	1 db	2 db	3 db	4 db	5 db	6 db	7 db	8 db	Összesen %
Férfiak	22,7	40,9	21,6	9,1	3,4	1,1	0,1	1,1	100,0
Nők	27,4	48,6	17,4	4,5	0,7	1	0,3	0,1	100,0
Összesen	26,3	46,8	18,4	5,6	1,3	1,1	0,3	0,2	100,0

Forrás: saját adatok

Az internet előfizetésekhez kapott regisztrált tárhelyeknek és az ingyenes szolgáltatóknak köszönhetően egy személy gyakorlatilag korlátlan mennyiségű postafiókot készíthet magának, a határt csak a fiókok kezelhetősége, és a megjegyezhető jelszavak száma szabja meg. Sokan készítenek hivatalos e-mail címeket, olyat, ami csak a barátoknak szól, vagy amire csak a hírleveleket és megrendelt információs anyagokat kapják, esetleg olyat, aminek segítségével csak a banki ügyeket intézik, vagy éppen szolgáltatások igénybevételéhez használják.

A hallgatók átlagosan két e-mail címmel rendelkeznek, amelyek feltehetőleg megoszlanak a hivatalos kommunikáció, ügyintézés, oktatókkal való kapcsolattartás és a barátokkal, ismerősökkel történő információcsere valamint a különböző regisztrációs, vagy marketing tartalmú üzenet között. Számottevő arányt képvisel a 44. táblázatban az egy darab és a három darab postafiók, az ennél nagyobb számok már egyre kevésbé jellemzőek.

45. táblázat:Chat, csevegés az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	30,5	119	28,6	26	31,1	90	35,7	99	19,6	19
Hetente többször használja	13,4	51	18,7	17	11,8	34	13,4	37	12,4	12
Hetente	11,3	43	13,1	12	10,7	31	12,3	34	(9,3)	(9)
Havonta többször	(5,3)	20	(5,5)	(5)	(5,2)	15	(4,3)	12	(7,2)	(7)
Havonta, vagy ritkábban	13,2	50	12,1	11	13,5	39	11,5	32	18,6	18
Nem használja	26,3	101	22	20	27,7	80	22,7	63	33,0	32
Összesen	100,0	384	100,0	91	100,0	289	100,0	277	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

Az aszinkron kommunikációt használati gyakoriságban a szöveges alapú szinkron kommunikációs programok követik (mint például az msn messenger, yahoo messenger, vagy a skype csevegő ablaka stb.). Napi rendszerességgel nagyobbrészt a nők használják, a heti csevegési alkalmak esetében pedig inkább a férfiak járnak elöl. A csevegés gyakoriság tekintetében leginkább a digitális haladók esetében jellemző, őket követik a digitális középhaladók. A csevegés saját kutatásunk eredményei alapján (45. táblázat) népszerűbb tevékenység az egyetemisták körében, mint ahogy azt az Ifjúság 2008-ban a 15-29 éves korosztályra vonatkoztatva találták. Baueréknél első helyen az sms küldés, második helyen az e-mail, míg harmadik helyen az azonnali üzenet küldő programok szerepeltek, amelyet a megkérdezett fiatalok 47 %-a rendszeresen használ, míg 15%-uk ritkán, de használja. Az azonnali üzenetküldő programok az elmúlt pár évben óriási népszerűségnek örvendenek, elsősorban a középiskolások körében pedig az iskolai

társas együttlét meghosszabbításának egy fontos eszközévé váltak (Bauer – Szabó 2009).

46. táblázat: Internet alapú telefonálás a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak*		Nők*		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	10,1	38	(5,4)	(5)	11,4	33	11,9	33	(4,1)	(4)
Hetente többször használja	(6,6)	26	(5,4)	(5)	(6,9)	20	(7,2)	20	(6,1)	(6)
Hetente	(4,5)	17	(8,7)	(8)	(3,1)	9	(5,4)	15	(2,0)	(2)
Havonta többször	(7,3)	29	(8,7)	(8)	(6,9)	20	(7,6)	21	(7,1)	(7)
Havonta, vagy ritkábban	19,9	77	26,1	24	18,1	52	20,2	56	19,4	19
Nem használja	51,7	198	45,7	42	53,6	155	47,6	132	61,2	60
Összesen	100,0	385	100,0	92	100,0	289	100,0	277	100,0	98

()= 10.0 alatti cellaértékek
* Szignifikáns különbség a férfiak és nők között sig.=0,024 szinten
Forrás: saját adatok

A kommunikációs lehetőségek közül a legkisebb népszerűségűek a hallgatók körében a hang alapú internetes kommunikációs eszközök (46. táblázat). Összesen 51,7%-uk egyáltalán nem használja őket. Ez jelentős eltérés, az e-mail 100%-os, illetve az online szöveges felületek 73,7%-os kihasználtságához viszonyítva. Az alacsonyabb használati arányok ez esetben megjelennek mind a digitális haladóknál és a középhaladóknál is. A férfiak és nők között pedig szignifikáns eltérést tapasztaltunk.

A felhasználás csekélyebb intenzitásában minden bizonnyal szerepet játszik, hogy az internetes telefon-programok azok, amelyekhez külön eszközök szükségesek; jó minőségű hangkártya, fejhallgató, mikrofon és maga a hely is viszonylag szűken behatárolt a használhatóságuk szempontjából, hiszen egy internet-kávézóban, az egyetemi környezetben; vagy a könyvtárban nehézkes vagy tilos hangos beszélgetések folytatása. Ezzel szemben egy e-mailt bárhonnan és bármikor küldhetnek a hallgatók, csevegésbe is nyugodtan belekezdhetnek egy

zajosabb környezetben, és ezeket a formákat akkor is alkalmazhatják miközben egyéb tevékenységeket is végeznek.

A számítógép és internet használatához hasonlóan megvizsgáltuk hogyan viszonyulnak a digitális kezdők az online kommunikációs lehetőségekhez. Az e-mail küldésénél ugyanazt tapasztalhatjuk mint a digitális középhaladók és digitális haladók esetében: nincs olyan digitális kezdő sem a hallgatók között, aki ne használná az internetet ezen kommunikációs csatornáját, sőt még olyan sincs a körükben, aki csak havonta, vagy még ritkábban levelezne. Csevegésre a digitális kezdők közül mindössze egy fő alkalmazza az internetet, igaz ő heti több alkalommal. Az internetes telefonálás valamivel népszerűbb a csevegésnél, 2 fő használja, viszont a gyakorisága jóval alacsonyabb, hiszen havonta, vagy annál is ritkábban alkalmazzák.

Összességében az internetes kommunikációs mintázatokról megállapíthatjuk, hogy csak néhány esetben tapasztalhatunk eltérést a nemek szintjén. A nők általában többet kommunikálnak a vizsgált módokon, de ez a különbség csak az internet alapú telefonálás esetében szignifikáns. A három hallgatói öndefiníciós csoportot egyáltalán nem differenciálta az e-mail küldés, kivétel nélkül minden megkérdezett hallgató használja ezt a kommunikációs csatornát. A hang alapú és szöveges alapú valós idejű kommunikációs felületek használata már inkább differenciáltan van jelen a három csoportban. A digitális kezdők használják a legkevésbé ezeket a programokat, náluk gyakrabban kommunikálnak a digitális középhaladók és végül természetesen az haladók azok, akiknél a gyakoriság a legmagasabb, de még az ő esetükben is az egynegyedük nem használ csevegő programokat és megközelítőleg az 50%-uk pedig nem él hang alapú kommunikációs eszközökkel.

Az egyes online és offline számítógépes tevékenységeken kívül megvizsgáltuk a hallgatók által felsorolt leggyakrabban látogatott honlapokat, hogy a hallgatói érdeklődésre, ízlésvilágra, preferenciákra is tudjunk következtetni (32.

ábra). A hallgatók válaszai alapján 19[35] kategóriát hoztunk létre, amelyekbe a megjelölt oldalakat kategorizáltuk.

32.ábra: A hallgatók által leggyakrabban látogatott weboldalak

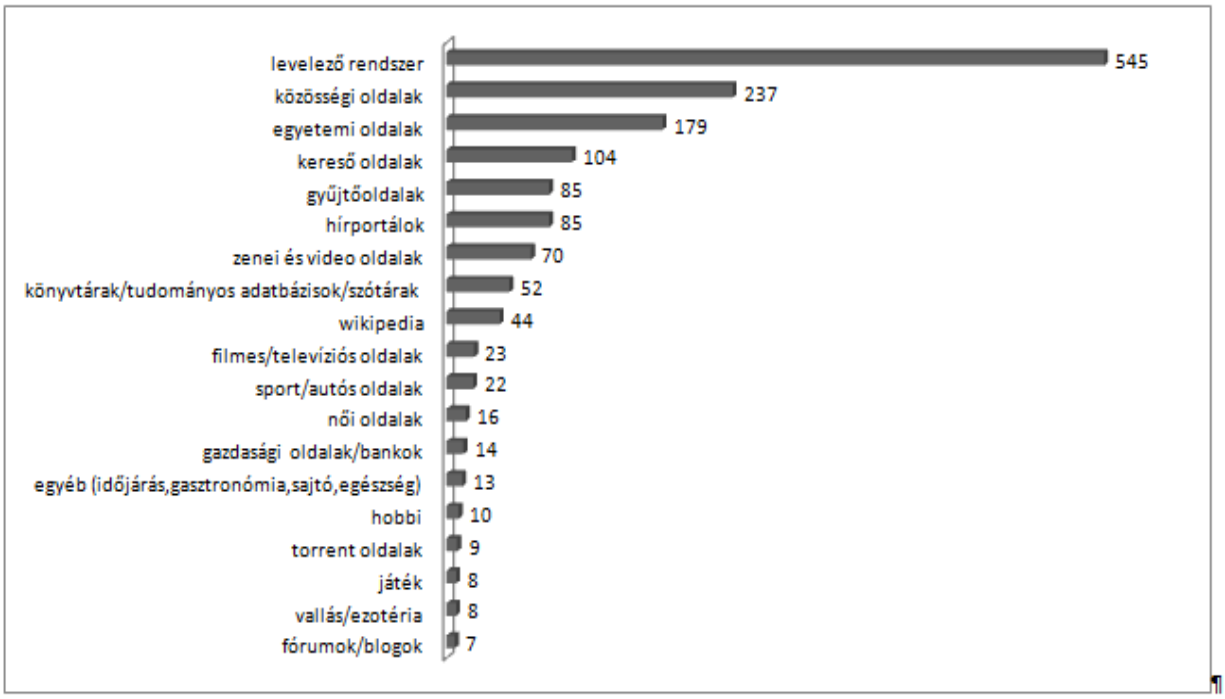

Forrás: Saját ábra

A választások száma tükrözi a hallgatói preferenciákat. Nem meglepő módon a leggyakrabban látogatott oldal a saját e-mail szerver, amelyet a közösségi oldalak követnek. A sajátos hallgatói helyzethez igazodva a harmadik helyen az egyetemi oldalak állnak, továbbá ide soroltuk az elektronikus tanulmányi rendszert is. A negyedik helyen álló kereső oldalakat a hírportálok és gyűjtő oldalak követik. Magas látogatottságúak még a zenei és video portálok és a könyvtárak, tudományos adatbázisok, webes szótárak. A kommunikációs és a tanulmányokhoz, információ szerzéshez kötődő oldalak után jelennek meg csupán a gazdasági oldalak, fórumok, blogok, valamint a női és sport oldalak, illetve az egyes hobbi tevékenységekhez kötődő oldalak.

35 A 19 kategória: levelező rendszerek, közösségi oldalak, gyűjtőoldalak, kereső oldalak, torrent oldalak, játék, zenei és video oldalak, fórumok/blogok, hobbi, könyvtárak/tudományos, adatbázisok/szótárak, wikipédia, filmes/televíziós oldalak, sport/autós oldalak, női oldalak, hírportálok, egyetemi oldalak, gazdasági oldalak/bankok, egyéb (időjárás, gasztronómia, sajtó, egészség)

A leggyakrabban látogatott oldalak nyomán megállapítható, hogy a hallgatók kommunikáció és információ preferált csoportnak tekinthetők, ahol az online jelenlét elsődlegesen a társas kommunikációban, kapcsolattartásban és az informálódásban nyilvánul meg. Nem feltételezhetünk szűk körű, koncentrált eszközhasználatot, hiszen a fókuszban a társas valamint a tanulmányaikhoz kötődő oldalak állnak.

5.5. Online jelenlét a vizsgált hallgatói populációban

Milyen hatással van a személyiségre, ha átlépi a virtuális tér küszöbét? Képes a virtuális világ szabadsága változtatni rajta? Ritter (2005) szerint az információs társadalom korszakában a társadalmi változásokkal azonos módon a technológiai változások is hatnak a személyiség alakulására, a számítógép és internet rendszeres, kiterjedt használata egyfajta mintaként jelenik meg a hálózatra lépők életében (Ritter 2005).

Wallace (2002) megállapítása szerint az online személyiség egyre inkább meghatározó az első benyomás kialakulásában, mivel az elsődleges kapcsolatfelvétel egy másik személlyel sok esetben elektronikus úton történik; weboldalakon, fórumokon, vitacsoportokon, közösségi oldalakon, vagy legtöbbször e-mailes üzenetváltásokon keresztül, ezt követi majd később a személyes találkozás. Bizonyos kapcsolatok elektronikus környezetben jönnek létre és később lokalizálódnak a fizikai térben, míg más kapcsolatok megőrzik a világháló közvetítettségét és sohasem lépik át a virtualitás határait. Ezen utóbbi kapcsolatok esetében kizárólag az online személyiség az, ami érvadó a kapcsolat alakulásának szempontjából (Wallace 2002).

Az első benyomás az internetes megjelenésben még nagyobb jelentőséggel bír, mint egy társas szemtől szembeni szituációban. Az első benyomás fontos és kritikus, mivel a kognitív gazdaságosságra törekvés miatt később nemcsak hogy figyelmen kívül hagyják az ellentmondó bizonyítékokat, de a benyomást megerősítő tulajdonságokat elszántan erősítik másikban. Az internet lehetőséget nyújt a fellépőnek, hogy egy könnyed szerepjátékban vehessen részt, a megjelenés során nemet, alkatot, tulajdonságot változtathat szabályok nélkül. „Az internet egyfajta identitáslaboratórium, amely telis tele van kellékekkel, közönséggel és játékosokkal a személyiségkísérletünkhöz” (Wallace 2002:71). A kísérletezgetés a különböző identitásokkal - különösen fiatal korban - a személyiségfejlődés részét képezi, de az internetes alakváltás valós veszélye lehet, hogy elmosódik a határvonal a valódi én és a felöltött szerep között. Úgy tűnik azonban, hogy a személyiség minél inkább beágyazottan fejlődik az információs társadalom generálta térben annál könnyebben igazodik a technikai eszközökhöz és képes egyensúlyban tartani valós és virtuális

megjelenését. Maga a személyiség reakcióba lép a világhálóval, így új hosszabb-rövidebb ideig tartó kapcsolatok alakulhatnak ki.

A különböző kommunikációs formákra alapozva az emberek sokfajta kapcsolatot alakíthatnak ki a világhálón. Némely kapcsolat tiszavirág életű, mások azonban meglehetősen tartósnak bizonyulhatnak, sőt, akár szerelmi kötelékekként is létrejöhetnek. Ezek a kapcsolatok gyakran az internet csoportorientált környezeteiben kezdődnek, mint pl. egy fórum, hírcsoport, csevegő oldal. A kezdeti levelezéseket követően a kapcsolat kiterjedhet telefonhívásokra, információ és fényképek cseréjére, személyes találkozókra, de a kialakuló kapcsolat megmaradhat azon a felületen is, ahol elkezdődött: az interneten.

Az internet által létrehozott elektronikus kommunikációs térben a személyes és társadalmi identitást alakító tér és idő keretek átalakulnak, hiszen a virtuális tér a résztvevők számára valóságosként írható le, a személyes és biológiai tér egybe esik, az azonosságtudat személyközi és társadalmi határai elmosódnak, az elektronikus kommunikációs térbe lépő korlátozatlan szabadságot nyer partnerei és csoportjai megválasztására (Csepeli 1997).

A kezdő hálóra lépők mind felvértezik magunkat, hogy jó benyomást keltsenek, kicsit ugyanakkor félszegek is egy számunkra ismeretlen területen. Fontos azonban észben tartani, hogy a gépek mögött ülők sokszor ugyanúgy elsőként tárulkoznak fel, vagy éppenséggel rejtőzködnek. Éppen ezért a kezdeti időkben a kommunikáció személyes részét mindig valamiféle kölcsönös bizalmatlanság lengi körül, megvan a maga hosszúra nyúló rituáléja; előbb a másik megismerése a cél, majd ha mindezeken túlestek, lehet szó a „külsőségekről". A gyors tempó sokszor kellemetlen meglepetéseket szül.

A világhálón barátságok és szerelmek szövődnek, a személyközi vonzalom él és virul. Vajon ezek a kapcsolatok hasonló mintázatokat és változatokat mutatnak a valódi világban épített kapcsolatokkal? A legtöbb esetben igen. Az online kapcsolatok más kapcsolatokhoz hasonlatosan igen sokrétűek és változatosak.

A szemtől szembeni kommunikációhoz képest meglehetősen bizonytalan a személyiség-észlelés olyan csoportban dolgozó idegenek között, akik a számítógépet használják a kommunikációra is. Pár hét elteltével a csoport tagokról szerzett első benyomások fokozatosan egyre markánsabbá, határozottabbá válnak, így általánosan meghatározható, hogy azok, akik hosszabb ideje kommunikálnak

egymással az adott csoporton belül több és elmélyültebb személyes kapcsolatot tudnak kialakítani (Wallace 2002).

Megvizsgáltuk, milyen attitűdöket, érzelmeket táplálnak a hallgatók az online megjelenéssel kapcsolatosan, előnyösnek, vagy hátrányosnak tekintik az internetes kommunikációt a saját életükre és személyiségükre, valamint kapcsolati rendszerükre nézve.

47. táblázat: Online megjelenéssel kapcsolatos vélemények (1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

	Minta átlag	Digitális haladók	Digitális középhaladók
1. A gyakori internet használat magányossá tesz.	2,27	2,14	2,56
2. Az internet segítségével új kapcsolatokat alakíthatok ki.	2,90	2,97	2,68
3. Könnyebben ismerkedem az internet segítségével.	1,86	1,89	1,75
4. Több barátom van online, mint a való életben.	1,38	1,42	1,26
5. Olyan dolgokról is merek írni, beszélni az interneten, amiről a valóságban nehéz beszélnem.	1,67	1,73	1,54
6. A virtuális életem a valódi életemmel megegyezik.	2,37	2,44	2,19
7. Az internet megkönnyíti a kapcsolataim fenntartását.	3,14	3,28	2,78

Forrás: saját adatok

Látható a 47. táblázatból, hogy legerőteljesebben pozitív értéket az internet kapcsolatfenntartó szerepe kapta, de a hallgatók szerint az internet hozzájárulhat új kapcsolatok kialakításához is, nem csupán a régiek fenntartásához. A többségük nem érzi úgy hogy a személyiségük megváltozna a hálóra lépés pillanatában, általában nincs több online kapcsolatuk, mint amennyivel fizikálisan is rendelkeznek.

A hallgatói önbesorolás által képezett kategóriákban; a digitális haladók és a digitális középhaladók körében a kapott átlagértékek alátámasztják a feltételezésünket, hogy ezen csoportokon belül a számítógéppel, az internettel és az online megjelenéssel kapcsolatosan változóak a megítélések, hiszen a használati gyakoriságokban is tapasztaltunk eltéréseket. A digitális haladóknak némileg

pozitívabb a véleményük az online megjelenéssel kapcsolatosan, a virtuális életükben is azonosulnak valós életükkel.

5.5.1. Közösségi tevékenységek a hálón

Ugyanúgy, ahogy fizikai világban megvan az egyének észrevehető helye, a személyiség a virtuális valóságban is létrehozza saját magát, közösségekre talál, közösségeket formál. Az internet világa számos eszközt felkínál a virtuális önmegvalósításhoz. Virtuális ujjlenyomatot hagyhatnak a hálózaton a közösségek és az utókor számára (például egy weboldal formájában), lehetőség van naplót vezetni (blog), vitázni, véleményt nyilvánítani (fórum), az egyén megtalálhatja a maga azonos nyelvi, érdeklődési közösségeit (közösségi portálok), ahol ismerősökkel találkozhat, kapcsolatokat tarthat fenn, vagy éppen újakat hozhat létre.

A blogok képezik talán a legradikálisabb és legspeciálisabb szegmensét a hálózati életnek. A blog, noha elektronikusan vezetett napló, mégis komoly irodalmi múlttal hozható összefüggésbe, hiszen a különböző nemzetek írói, költői szintén megosztották gondolataikat, érzéseiket, fiktív történeteiket és életútjukat az olvasói közönséggel, az ő tevékenységük azonban társadalmilag, történelmileg és olykor politikailag is kötött volt (Csepeli - Prazsák 2010).

Ezzel szemben egy blog írójának gondolatai, mondatai azonnal és cenzúrázatlanul jelennek meg a virtuális térben. A szerző maga dönt a hozzászólások lehetőségéről, amelyek esetlegesen egy más aspektusból képesek megvilágítani az eredeti gondolatmenetet. Egy kommunikációs egymásra ható folyamat indul meg a szerző és a hozzászólók között, amelynek a végén már nehezen állapíthatóak meg a gondolatok eredeti forrásai. Ez a műfaj magában rejthetné egy napról napra megújuló szellemi közösségnek a létrejöttét, de a valóság sok esetben azt mutatja, hogy a szerzők és az olvasók is még felkészületlenek erre a fajta szabadságra. A hozzászólások konfliktus-helyzeteket teremthetnek, személyeskedővé, sértővé válhatnak, a blog írója vagy a kommentelők könnyen sérülhetnek (Csepeli 2009).

A következő, 48. táblázat bemutatja, hogy a hallgatók milyen formákban jelennek meg az interneten, milyen nyomokat hagynak a hálózaton magukból.

48. táblázat: Saját tartalom létrehozása az interneten a hallgatói-felmérés alapján

Saját weboldallal rendelkezik N=385	Ingyenes tárhelyen 7,9 % Előfizetéses tárhelyen 1,3%
Bloggal rendelkezik N=385	11,9 %
Fórum-tag N=385	50,9 %
Iwiw-tag N=385	91,9 %
Más közösségi oldal tagja N=385	57,9 %

Forrás: saját adatok

Legnagyobb népszerűségnek a közösségi oldalak örvendenek a hallgatók körében, hiszen ezek a kapcsolatok felkutatásának és kapcsolatok fenntartásának alapvető forrásai. A közösségi portálok után az érdeklődési kör mentén felhasználókat tömörítő fórumok vannak 50,9 %-os regisztrációs aránnyal, majd ezt követik a saját weboldalak, többségükben inkább ingyenes tárhelyeken. Az Ifjúság 2008 kutatás adataiban az általunk vizsgált közösségi tevékenységek értékei a következőképpen jelennek meg: A megkérdezett fiatalok 47%-a rendszeresen, 15%-uk pedig ritkábban szokott fórumokon, blogokon ismerősökkel vagy ismeretlenekkel közösségi kommunikációs tevékenységet folytatni. Saját blogot pedig a fiatalok 12%-a vezet. Az arányokból is látható és a 2004-2008-as adatok összehasonlításai során Bauerék megállapították, hogy ez az időszak a közösségi oldalak hazai felfutásának időszaka volt, hiszen ekkoriban már a megkérdezettek 85%-a regisztrált tag volt valamilyen közösségi oldalon vagy közösségi oldalakon (Bauer – Szabó 2009). Ennél a kutatásnál Bauerék nem elemezték részletesebben a kérdéskört, mi azonban finomabb bontásban is megvizsgáltuk az internetes tartalmak megjelenítési gyakoriságára vonatkozó megoszlásokat.

49. táblázat: Internetes blog olvasás a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(5,8)	22	10,9	10	(4,2)	12	(7,6)	21	(2,1)	(2)
Hetente többször használja	(7,1)	28	(7,6)	(7)	(6,9)	20	(7,9)	22	(6,2)	(6)
Hetente	(5,0)	19	(8,7)	(8)	(3,8)	11	(4,7)	13	(5,1)	(5)
Havonta többször	(7,6)	30	(6,5)	(6)	(8,0)	23	(9,0)	25	(5,1)	(5)
Havonta, vagy ritkábban	16,6	63	15,2	(5)	17,0	49	15,9	44	18,6	18
Nem használja	57,9	222	51,1	46	60,1	173	54,9	152	62,9	61
Összesen	100,0	384	100,0	92	100,0	288	100,0	277	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

A blog írást és a blogok olvasását összehasonlítva tapasztalhatjuk (49. és 50. táblázatok), hogy a hallgatók szívesebben olvasnak bele mások élményeibe, gondolataiba, személyes oldalaiba, mint hogy a saját maguk történeteit a nyilvánosság elé tárják. 42,1%-uk olvas blogokat, de inkább csupán havonta vagy ritkábban. Nemek szerint különbség van a férfiak és nők napi szintű olvasásában, inkább a férfiakat tekinthetjük nyitottabbnak ebben a műfajban. A digitális középhaladók 37,1%-a olvas blogot valamilyen rendszerességgel, míg a haladók esetében ez az arány már közelít az 50%-hoz, hiszen 45,1%-uk olvas blogot.

50. táblázat: Internetes blog írása a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(0,5)	(2)	(0,0)	(0)	(0,7)	(2)	(0,4)	(1)	(1,0)	(1)
Hetente többször használja	(0,8)	(3)	(0,0)	(0)	(1,0)	(3)	(1,1)	(3)	(0,0)	(0)
Hetente	(1,1)	(4)	(0,0)	(0)	(1,4)	(4)	(1,4)	(4)	(0,0)	(0)
Havonta többször	(0,8)	(3)	(2,2)	(2)	(0,3)	(1)	(1,1)	(3)	(1,0)	(1)
Havonta, vagy ritkábban	(8,7)	33	12,0	11	(7,6)	22	(8,3)	23	10,4	10
Nem használja	88,1	339	85,8	79	89,0	256	88,1	244	87,6	85
Összesen	100,0	384	100,0	92	100,0	288	100,0	277	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

A blog írása (50. táblázat) egy speciális szegmensét képezi az internetes kommunikációnak, hiszen a hagyományos naplótól eltérően ez a forma az interneten mindenki számára elérhető. Személyes érzéseknek, véleményeknek, a felhasználók történeteinek ilyen nyílt teret adni kritikára nyitott szemléletmódot előfeltételez. A hallgatók számára ez a fajta feltárulkozás nem túlságosan népszerű, 11,9%-uk használja A nemek szerinti megoszlás a blog olvasás arányait tükrözi, csak alacsonyabb értékekkel, a haladók és középhaladók között is csak elvétve találunk hallgatót, aki végez ilyen tevékenységet.

51. táblázat: Internetes fórum olvasása a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak		Nők		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	19,5	74	33,7	31	14,9	43	23,5	65	(9,3)	(9)
Hetente többször használja	15,0	58	20,7	19	13,2	38	14,8	41	16,5	16
Hetente	11,1	42	14,1	13	10,1	29	10,5	29	11,3	11
Havonta többször	(8,4)	32	(3,3)	(3)	10,1	29	(9,4)	26	(6,2)	(6)
Havonta, vagy ritkábban	14,5	56	12,0	11	15,3	44	13,7	38	17,5	17
Nem használja	31,5	122	16,2	15	36,4	105	28,2	78	39,2	38
Összesen	100,0	384	100,0	92	100,0	288	100,0	277	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

A férfiak a fórumok olvasásában nagyobb érdeklődést és intenzitást mutatnak a nőkhöz képest (51. táblázat). Mindössze 16,2%-uk nyilatkozta, hogy nem olvas fórumot, míg a nőknél ez az arány 36,4%. A fórumok olvasása valamivel népszerűbb tevékenység a digitális haladók és középhaladók hallgatói csoportjában, mint a blog olvasás.

52. táblázat: Internetes fórum hozzászólások a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint

	Összesen		Férfiak**		Nők**		Digitális haladók		Digitális középhaladók	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Naponta használja	(9)	34	21,7	20	(4,9)	14	10,1	28	(6,2)	(6)
Hetente többször használja	(6,9)	26	12	11	(5,2)	15	7,6	21	(4,1)	(4)
Hetente	(5)	19	(6,5)	(6)	(4,5)	13	(4,3)	12	(6,2)	(6)
Havonta többször	(8,2)	31	10,9	10	(7,3)	21	(8,3)	23	(8,2)	(8)
Havonta, vagy ritkábban	20,6	78	22,8	21	19,9	57	21,0	58	20,6	20
Nem használja	50,3	195	26,1	24	58,2	167	48,5	134	54,6	53
Összesen	100,0	383	100,0	92	100,0	287	100,0	276	100,0	97

()= 10.0 alatti cellaértékek
** Szignifikáns különbség a férfiak-nők között sig.=0,008 szinten
Forrás: saját adatok

Fórum hozzászólásokban (52. táblázat) szintén kiemelkednek a férfiak: 26,1%-uk nem nyilvánít véleményt ebben a formában, míg a nők 58,2%-a tesz ugyanígy. A két elkülönülő digitális hallgatói csoportban a fórumhozzászólások még alacsonyabb arányban jelennek meg, mint a fórumok olvasása.

Megvizsgáltuk, hogy a saját kutatásunk eddig vázolt eredményei mennyire vannak összhangban Ságvári (2008) már korábban is felhasznált kutatásának saját tartalom létrehozására vonatkozó diagramjának értékeivel (33. ábra).

33. ábra: Saját tartalmak létrehozása az interneten korcsoportonkénti megoszlásban Ságvári kutatásában

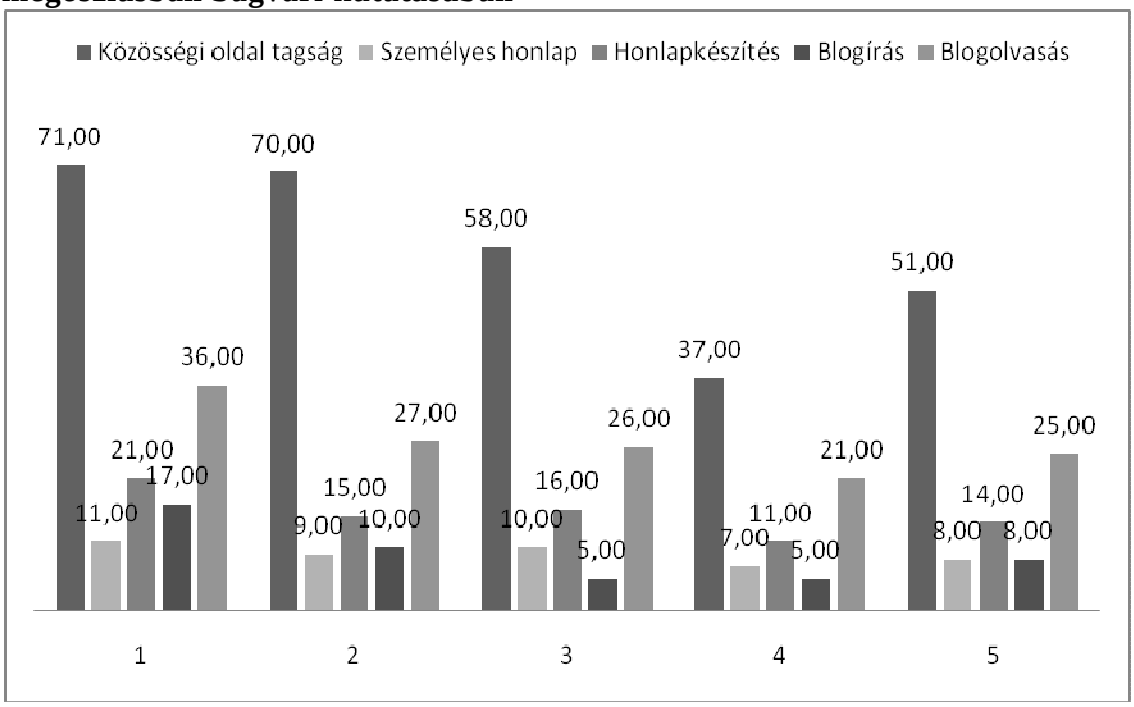

jelmagyarázat:

1= 14-19 éves korosztály

2= 20-24 éves korosztály

3= 25-30 éves korosztály

4= 30-nál idősebbek

5= Összes internetező arányai

Forrás: Ságvári Bence: Az IT generáció, ITHAKA, 2008

Ságvári (2008) kutatásában a közösségi portálokon történő regisztráció képviseli a legmagasabb értékeket a korcsoportonkénti bontásokban is, saját kutatásunkhoz hasonló módon. Ugyanolyan hasonlóságot mutatnak a honlapok, valamint a blogok írására vonatkozó adatsorok is. A diagram tanulsága, hogy a saját tartalom létrehozására való törekvés legnagyobb arányban a legfiatalabb korcsoportban van jelen és az ilyenfajta tevékenység az életkor emelkedésével csökken.

Az online megjelenésnek és kapcsolatok építésének, valamint fenntartásának egy speciális és virágzó szegmensét képezik a közösségi oldalak. Speciálisak abban, hogy a fórumoktól eltérően nem valamilyen téma vagy kérdéskör köré csoportosulva jönnek létre, hanem egyetlen általános céljuk és funkciójuk az adott regisztrált személy közeli és távoli regisztrált ismerőseinek csokorba gyűjtése,

rendszerezése és karban tartása. A közösségi portálok segítik az olyan társadalmi és kapcsolati hálózatoknak az életben tartását, amelyeket a földrajzi távolság, vagy az adott közegből történő kiszakadás gyengíthet, vagy akár el is sorvaszthat (Albert – Dávid 2007). Már értekezésünk 4. fejezetében foglalkoztunk a valós és internetes közösségek megjelenésével és kiemelten jelenítettünk meg egy konkrét közösségi portált; az Iwiwet, amely az adatfelvétel időszakában vezető közösségi oldal volt hazánkban. Ez a portál a különböző csoportokba való rendeződés lehetőségével (családtagok, barátok, munkatársak stb.) képes létrehozni a valós fizikai kapcsolatok mintázatát és kötéseit. Az, hogy mennyire népszerű ez a közösségi oldal a hallgatók körében, mi sem bizonyítja jobban, mint a rendívül magas regisztrált felhasználói arány. A megkérdezettek 91,9%- a tagja az Iwiwnek. A kapcsolati háló mércéjeként és leképezéseként az ismerősök száma a szűkre szabott 19 főtől az áttekinthetetlennek tűnő 1200 főig terjedt. A szélsőségesen magas értékekben egyfajta szociális versengés érhető tetten. Ugyanis vannak felhasználók, akik rengeteg időt töltenek ismerősök felkutatásával, és bárkit bejelölnek, csakhogy a látszólagos népszerűség számokban kifejezhető mértékével bírjanak, de egy átlag hallgató átlagosan 375 főnyi ismerőssel rendelkezik az Iwiw portálján. Az adatfelvétel időszakában az Iwiw bizonyult a legnépszerűbb közösségi oldalnak, ugyanakkor a megkérdezett hallgatók 57,9%-a még más közösségi oldalak felhasználója is. A megjelölt oldalak között a legnagyobb arányban a Facebook portálja jelent meg, ezt követték a Barátikör és a MyVip oldalai.

A közösségi oldalak megjelenése, népszerűsége az interneten azt mutatja, hogy az egyéni kapcsolati háló leképeződhet online környezetben is, és hogy ez a felület ezen kapcsolatok ápolásában, kezelésében jelentős és valós szerephez jut.

5.5.2. Valódi és virtuális kapcsolatok a vizsgált hallgatói populációban

„Az új technológiák széles körű elterjedése nem csak a kommunikációs szokásokat, hanem az ilyen irányú szükségleteket is átformálta. A személyes jelenlét, a földrajzi közelség fontossága megváltozott. Egyre több helyzetben hagyatkozhatunk technikai eszközökre, ha kapcsolatba szeretnénk lépni egymással:

sem térben, sem időben nem kell mozgósítanunk egymást ahhoz, hogy kommunikálni tudjunk" (Albert – Dávid 2007: 173). Az az általános vélekedés, hogy az online létrejövő ismeretségek, barátságok mindössze alkalmi kapcsolatok, amelyek nem válhatnak igazi barátsággá. A személyes kapcsolat ugyanis társas jelenlét nélkül működésképtelen (Wallace 2002). Parks és Floyd kutatása ezzel szemben kimutatta, hogy az online barátság sokkal általánosabb és mélyebb, mint ahogy azt sokan feltételezik (Parks - Floyd 1996). Az internetes kapcsolatok csakúgy, mint a valódi kapcsolatok, igen változatosak, és ami igazán figyelemre méltó, hogy ezekben a kapcsolatokban a résztvevő felek nem támaszkodhatnak a megjelenésükre, fellépésükre, lehengerlő modorukra. Amivel helyt kell állni, az az egyéni személyiség. Ez lehet a lemeztelenített valóság, ezért egyfelől szabadabbak, fesztelenebbek lehetnek a hálón, másfelől, ha mindezt kevésnek érezi az egyén, felvértezheti magát olyan tulajdonságokkal, amelyekkel a való életben nem rendelkezik, de így tökéletesebbnek tűnhet.

Már 2004 őszén szakdolgozatunkhoz készülő interjús kutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy sok esetben azok az alanyok, akik a valódi barátaikkal neten keresztül is tarják a kapcsolatot azt vallották, hogy sokkal könnyebb egymással a problémáikról beszélni egy csevegő szobában, mint amikor személyesen találkoznak. Sok, őket igazán foglalkoztató, nyomasztó dolgot inkább a neten keresztül „beszélnek meg", mert könnyebb, ha a másik nincs fizikailag jelen, így csak önmagukra tudnak figyelni, nincsenek zavaró külső tényezők. Úgy tűnik tehát, hogy a már meglévő ismeretségek, barátságok szorosabbra fonódhatnak az internet segítségével. Ezt a tapasztalatot erősítették meg a World Internet Project[36] , valamint Albert - Dávid (2007) eredményei.

A kutatások ugyanakkor azt is megmutatták, hogy a hálóbarátok köre eleinte inkább elkülönült a „fizikai" baráti csoportoktól. Ez részben magyarázható a meglévő földrajzi távolsággal, de ez nem tekinthető kielégítő indoknak, mivel az esetek nagy többségében a hálón kapcsolatot létesítők személyesen is találkoznak. A valószínűbb magyarázat, hogy az internet generálta csoportok saját köröknek biztosítanak helyet, és más körökkel az átfedés kicsi marad (Wallace 2002).

[36] Nemzetközi kutatás, ahol magyar részről a vizsgálatot a TÁRKI.BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) közös kutatócsoportja végezte és végzi. http://www.ithaka.hu/Kutatas/wip

Az Ifjúság 2008 kutatásban Bauer és társai vizsgálták a fiatalok baráti köreinek összetételét és változásait. Megállapították, hogy 2008-ra a 2004-es állapotokhoz képest nőtt a baráti körrel rendelkezők száma. Arra vonatkozóan azonban nem nyertek információt, hogy ezen kapcsolatok személyes kommunikációval, vagy online kommunikáció segítségével maradnak-e fent (Bauer – Szabó 2009). Mi saját kutatásunkban megpróbáltunk utánajárni a Bauerék által csupán feltételezett online kommunikációs gyakoriságnak. Kíváncsiak voltunk, hogy mennyire kiterjedt a hallgatói kapcsolati háló, mind a maga fizikai valójában, mind online módon, milyen széles határvonalat húznak az ismerősök és a szoros barátságok között, valamint, hogy fellelhetőek-e tisztán online ismeretségek, esetleg barátságok a hallgatók között (53. táblázat).

53. táblázat: Valós fizikai kapcsolatok és online kapcsolatok alakulása

	Átlag	**Digitális haladók**	**Digitális középhaladók**
Haverok/ ismerősök száma	139,2	162,9	115,4
Online megismert távol barátok/ ismerősök száma	9,9	14,6	5,2
Online megismert haverok/ ismerősök, akikkel még sosem találkozott	1,7	1,2	2,2
Közeli barátok száma	7,8	8,1	7,5
Online megismert közeli barátok száma	1,2	1,3	1,1
Online megismert közeli barátok, akikkel még sosem találkozott	1,1	1,1	1,0

Forrás: saját adatok

A 53. táblázat értékei a hallgatók átlagos kapcsolatainak számát mutatják. Ha a kevésbé szoros ismeretségeket szemléljük, látható, hogy átlagosan 139,2 fő ismerőssel rendelkeznek a hallgatók, amelynek kevesebb, mint egy tizede, 9,9 fő az online eredetű kapcsolatok száma. Ennek az alacsony virtuális ismeretségi körnek az oka, hogy az online társas kapcsolatok kialakulása és megszilárdulása hosszabb ideig tart, mint egy fizikai jelenléten alapuló kapcsolat, hiszen a használt jelzések korlátozottak. Az online megismert személyek többsége a valódi életben is ismertséget nyernek.

A közeli barátok számának alakulása szerint a hallgatói átlag 7,8 fő. A távolabbi kapcsolatokhoz képes tóval alacsonyabb az online megismert közeli

barátok száma: átlagosan 1,2 fő, ugyanakkor ebben az esetben jobban közelít egymáshoz a fizikai valóságban ismeretlennek maradó közeli barátok aránya: 1,1 fő.

Természetesen a kirívó értékek sem maradtak el a mintában, voltak, akik ezren felüli értéket jelöltek meg a haverok, ismerősök számánál, az online ismerősöknél több százat, közeli barátoknál szintén felbukkant 2-300 fő, online megismert barátoknál is találkoztunk száz feletti értékkel. Ezek az értékek mind fizikálisan mind pszichésen kezelhetetlen ismerősi és baráti köröket feltételeznének így az átlagok képzésénél figyelmen kívül hagytunk őket.

Az ismeretségek és barátságok fenntartásához szükség van valamilyen kommunikációra, kapcsolattartási formára, melyek jellemző formáit szintén megvizsgáltuk külön elemezve a szélesebb ismerősi kör és a szűk baráti kör megjelenését.

Alapvető feltevésünk, hogy eltéréseket tapasztalunk az ismerősök és barátok közötti érintkezési gyakoriságban, hiszen a szorosabb kapcsolatok rendszeresebb kommunikációt előfeltételeznek és ezek a kommunikációs gyakoriságokban megjelenő különbségek mind személyes találkozókban, mind az IKT eszközök használatában megjelennek.

54. táblázat: Az érintkezés formái és átlagos megjelenésük ismerősöknél és barátoknál
(1-naponta többször, 2-naponta, 3-hetente többször, 4-hetente, 5-havonta többször, 6-havonta vagy ritkábban, 7- nem jellemző)

	A kapcsolattartás formái közeli barátokkal (átlag)	A kapcsolattartás formái haverokkal ismerősökkel (átlag)
Személyes találkozó	2,93	4,72
Beszélgetés vezetékes telefonon	5,70	6,49
Beszélgetés mobiltelefonon	3,32	5,20
Internet alapú telefon (pl. Skype)	6,00	6,46
Csevegés, Chat (pl. messenger)	4,16	5,10
Sms	3,60	5,28
E-mail	4,06	4,98
Üzenetváltás közösségi portálon keresztül (pl. Iwiw, Myspace)	4,63	5,19
Postai levél, levelezőlap	6,64	6,78

Forrás: saját adatok

Összevetve az 54. táblázat két oszlopának eredményeit megállapíthatjuk, hogy a kommunikáció gyakorisága a barátokkal sokkal nagyobb intenzitású, mint az ismerősökkel. Ez utóbbiakkal történő érintkezés havi és heti rendszerességgel történik, míg a barátokkal naponta, vagy heti több alkalommal kommunikálnak a hallgatók. A mobiltelefon használata mind beszélgetésre, mind sms küldésre nagyobb gyakoriságú a közeli barátokkal való kommunikációban. Eltérés mutatkozik még a vezetékes telefon használatában is: közeli barátok esetében ez egy népszerűbb kommunikációs forma, míg az ismerősöknél alig jelenik meg. Ezen eltérés legvalószínűbb magyarázata, hogy a hallgatók tudják a közeli barátaik vezetékes számát, sőt jó esetben ismerik is barátaik szüleit, rokonságát, így nem jelent problémát a vezetékes vonal tárcsázása, míg az ismerősök esetében nem jellemző az otthoni számok ismerete. A közeli barátokkal való kapcsolattartásban a személyes találkozót a mobiltelefonálás, az sms küldés, az e-mail, a csevegés és a közösségi portálon történő üzenetváltás követi gyakoriságban. A távolabbi ismeretségeknél a személyes találkozót követi, de mobiltelefon használatát megelőzi, az e-mail, a csevegés és a közösségi portálon zajló üzenetváltás.

Ságvári (2008) már korábban is használt kutatásának a társas érintkezésekre vonatkozó diagramján korosztályonkénti lebontásban szemlélhetjük, hogy a megkérdezettek személyes érintkezési szokásai változtak-e az internet mint kommunikációs csatorna használatának következtében (34. ábra).

34. ábra: A személyes érintkezések gyakoriságának változása az egyes korcsoportok körében 2008-ban Ságvári kutatásában

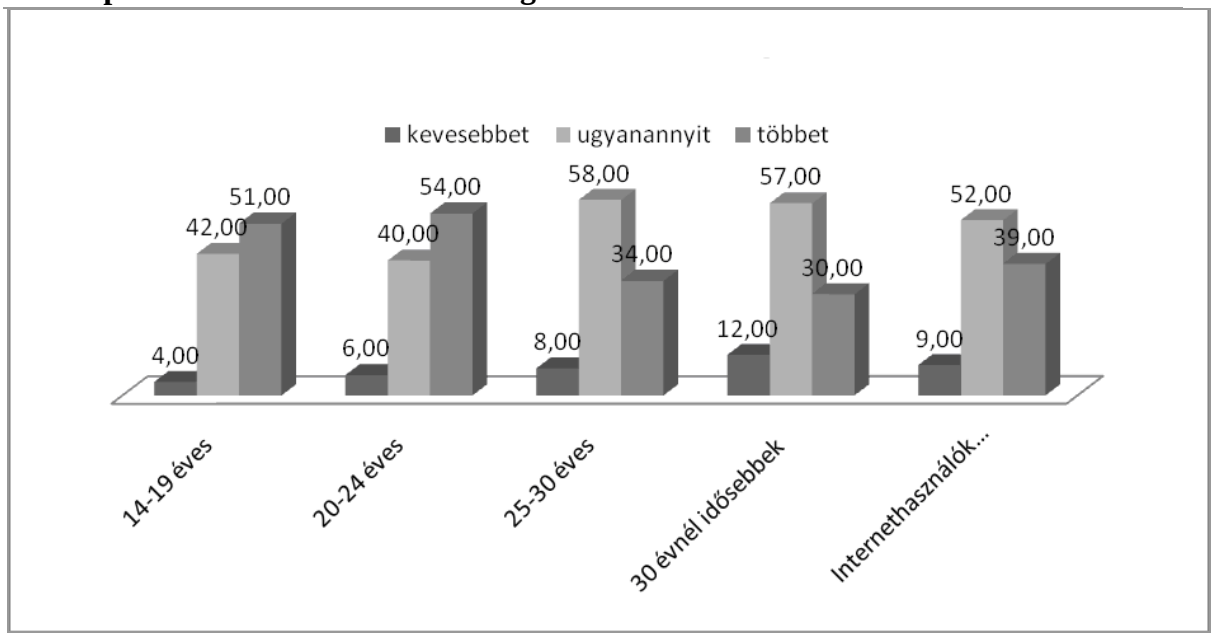

Forrás: Ságvári Bence: Az IT generáció, ITHAKA, 2008

Láthatjuk, hogy 14-29 éves korosztályokban az internet tulajdonképpen a kommunikáció elősegítőjeként funkcionál, de a minta összességében a válaszadók valamivel több mint felénél a személyes érintkezés gyakoriságán az internet nem különösebben változtat.

Saját adataink tekintetében és Ságvári (2008) eredményeinek tükrében azt a megállapítást tehetjük, hogy az online kapcsolattartási formák leginkább a már meglévő fizikai kapcsolatok megszilárdítását és fenntartását szolgálják.

Az írott szó érzelemkifejező erejét évezredek óta hasznosítják: az egyének költeményekben, levelekben, hűtőre ragasztott üzenetekben adnak számot egymásnak érzéseikről. Néha olyan dolgokat is hajlamosak írásban közölni, amelyeket szóban félve, vagy csak hosszas tipródás után, zavartan vallanának meg. Az érzelmek és kapcsolatok keresése az interneten új időszámítást kezdett a párkapcsolatok alakulásában. A sajtóban megjelenő párkereső hirdetéseket jóval meghaladják és túlszárnyalják az internetes társkereső portálok. Ezeken a virtuális globális piacokon megmérettetik a technikai tudás, a kommunikációs készség, a személyiség, valamint a nőiesség vagy férfiasság. Kilóra, szemszínre, magasságra, hajszínre lesznek kívánatos vagy elutasított nők vagy férfiak. Sőt, lehet éppen a kedvenc könyv, film, étel alapján válnak párosíthatóvá a vágy tárgyai bármely más

társkeresővel. A fizikai valóságban a személyközi vonzerő legmarkánsabb meghatározója a fizikai vonzerő hiszen hatalmas előny, ha az egyén meg akarja kedveltetni magát másokkal, akár az ellenkező, akár saját neméről van szó. A fizikai külsőhöz kapcsolódó sztereotípiák folyamatosan hatással vannak a személyiség észlelésre; a vonzó külsejű embereket általában intelligensebbnek, vidámabbnak, nyitottabbnak, rokonszenvesebbnek és társaságkedvelőbbeknek tartják (Wallace 2002).

Az internetes ismerkedés rituáléjában az egyén eleinte nem támaszkodhat a jó megjelenésre, személyes varázsára. Ez a típusú hátrány azonban lehetőséget ad a fizikai vonzerő sztereotípiáinak legyőzésére. A kérdés inkább az, hogy valóban le kívánja-e küzdeni ezeket a korlátokat a társadalom? Amennyiben csupán a társkereső oldalakat vizsgáljuk szembeötlő, hogy az első dolog, amit az érdeklődő megtekint, az a kiválasztott adatlapja, ami a fényképek mellett centire és kilogrammra pontosan tartalmaz minden információt az illetőről: életkor, nem, szemszín, hajszín, csillagjegy, magasság, súly, családi állapot, végzettség, stb. Az esetek jelentős többségében az ismerkedés meg is szakad azon ponton, ahol nincsenek fényképek, amelyek a külsőt igazolnák. A társkeresés fontos eleme a külső megjelenés mellett a távolság. Az interneten a távolság és meghittség kiváltója a találkozási gyakoriság, ami kifejezi, milyen gyakran keresztezzük egymás útját a hálón (Tari 2010). Összegezve a leírtakat könnyen arra a megállapításra juthatunk, hogy lehet a két kiválasztott a Föld két féltekén, ha folyamatosan egymás szeme előtt vannak, kapcsolat alakulhat ki közöttük. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy az interneten vajon az ellentétek, vagy a hasonlóságok vonzzák egymást? A kutatási tapasztalatok azt mutatják, hogy a hasonló nézetekkel, elképzelésekkel rendelkezőekkel tud az egyén leginkább azonosulni. Ezek a kutatási eredmények a „vonzalom törvénye” elnevezést kapták (Wallace 2002). A vonzalom törvénye a közös attitűdök arányából jósolja meg a rokonszenvet. Azt mondhatjuk, hogy a hasonlóság nagy erőt képvisel a személyközi kapcsolatok kialakításában, de olykor még jobb ha a két fél rendelkezik némi komplementer tulajdonsággal is. Bár alapvetően a hasonlóság a mozgatója a kapcsolatoknak, amikor azonban a dominancia-alárendelés mintázata a fontos, boldogabb az egyén egy kiegészítő párral. Különösen így működik ez az internetes kapcsolatokban a technikai segítségnyújtás területén: azok, akik szeretnek másoknak segíteni és a tudásukat csillogtatni, értékelik ha a segítségüket kérik.

Megvizsgáltuk mennyire érintettek a hallgatók az internetes társkeresés rituáléjában, vagy sokkal valóság közelibb módon találják meg az aktuális partnerüket (55. táblázat).

55. táblázat: Új kapcsolatok kialakításának színterei
(1 – nem jellemző, 2 – előfordul, 3 – rendszeresen ismerkedik)

	átlag
Egyetemi/főiskolai rendezvények	1,95
Utazások alkalmával	1,86
Szórakozóhely, klub	1,76
Koncertek	1,61
Szervezett kirándulások	1,59
Táborok	1,53
Sportklubok, edzőtermek	1,41
Internetes fórumok	1,25
Chat oldalak	1,13
Internetes társkeresők	1,08

Forrás: saját adatok

Úgy tűnik, talán pont a rendszeres találkozási alkalmakból adódóan, hogy az internetes társkereső oldalaknak nem válnak célcsoportjává a hallgatók. Az online társkeresés egy konkrét, célirányos tevékenység, míg a hallgatói generáció még korántsem tekinthető tudatos párkeresőnek. Legjellemzőbb ismerkedési helyszíneik az utazások, egyetemi rendezvények és a szórakozó helyek, klubok, koncertek. Jellemző ismerkedési terepek, amelyek megjelentek még az egyéb válaszkategóriában: ismerősökön keresztüli, vagy egyetemi kurzusokon történő egymásra találás. A táblázat érdekessége továbbá, hogy nem találhatunk olyan ismerkedési területet, ahol a hallgatói átlagos válasz értékek meghaladnák a kettőt. Mindez azt tükrözi, hogy nem határozott ismerkedési stratégiákat alkalmaznak, hanem ad hoc jelleggel történik a kapcsolatok kiépítése, hiszen mindenhol előfordulnak, megjelennek, de nem párkeresési célból. Természetesen, mint

említettük, ezen korosztály számára sokkal inkább a kötetlen ismerkedésen van a hangsúly, sem mint a tudatos párválasztáson.

Értekezésünk empirikus kutatásunkon alapuló, fejezetében a hallgatók internet és számítógép használatát, az ezen eszközökkel kapcsolatos magatartását, valamint a hallgatók kapcsolati rendszerét és annak online megjelenését vizsgáltuk. Ez a fejezet az általunk körülhatárolt elméleti keret-felosztásához hasonlóan három nagy területre koncentrált: a szocializációs elemek megjelenése, a számítógép-, és internethasználat különbségei, illetve a kommunikációs eszközök és kapcsolati rendszerek feltérképezése. Hasznosnak bizonyult saját eredményeink összehasonlítása más országos szintű vizsgálatok eredményeinek összehasonlításával, ez megerősítette kutatásunk eredményeit és validitását.

Hipotéziseink alátámasztásához jelen fejezetben mind a nemek szintjén, mind a hallgatói önbesoroláson alapuló csoportok szintjén vizsgáltuk elkülönítve a tisztán számítógéphez és internethez kapcsolódó tevékenységeket, eszközhasználatot, valamint a hallgatói kommunikációra és kapcsolattartásra vonatkozó adatsorokat.

Elsőként a nemek IKT használatát vizsgálva megállapítottuk, hogy releváns eltérések nem tapasztalhatók a férfi és a női hallgatók esetében, a tanulási folyamatokban. Bár a szépirodalom és szakirodalom olvasása magasabb gyakoriságú a női hallgatóknál, de a mindkét nemre jellemző számítógép-, és internethasználat elveti a nemek szintjén tapasztalható elsődleges digitális törésvonal jelenlétét. Alapvetően megállapítható, hogy az életkori homogenitás magas fokú digitális kiegyenlítettséget mutat, ami az információs társadalom szocializációs színtérként való megjelenését támasztja alá.

A hallgatói önbesorolás kiegészítve a klaszter-analízissel lebontott csoportokkal a másodlagos digitális törésvonalak attitűdök szintjén történő megjelenését mutatja. Az internet előtt eltöltött idő egyenes arányosságot mutat az IKT eszközök értékpreferenciájával.

A számítógép és internet használata csak egy részét fedi le az információs társadalomban végbemenő szocializációs folyamatok leképezésének, így szükségesnek ítéltük a hallgatók eszközökkel és online megjelenéssel kapcsolatos véleményeinek vizsgálata mellett az IKT eszközök kommunikációban és kapcsolattartásban való hasznosulását is felmérni. A hallgatói kommunikációs eszközök között az online és a mobil kommunikáció szoros összefüggést mutat.

Mindkét kommunikációs forma magas gyakorisággal jellemzi a hallgatói populációt. A mobiltelefon és az internetes offline kommunikációs csatornák magas kihasználtságúak. Az online kommunikációs eszközök már jóval differenciáltabban és alacsonyabb gyakorisággal jelennek meg. A hang alapú kommunikációs programok használata a legkevésbé népszerű a hallgatók körében, valószínűsíthetően a kiegészítő eszközök és a speciális tér igény hiányának köszönhetően.

Az online megjelenési formák vizsgálatára és a kapcsolatteremtés formáira is kitértünk kutatásunkban. Mindkét terület gyökerei a speciális hallgatói társadalmi-gazdasági státuszból fakadnak. A rendszeres találkozási gyakoriság és a szoros fizikai kapcsolatok következtében elsődleges a személyes jelenléten alapuló kapcsolattartás, amelynek alárendelődik minden más kapcsolattartási forma. Az új kapcsolatok kialakításánál pedig nem tapasztaltunk jól körülírható mintázatokat, a hallgatók alkalmi jelleggel az adott hallgatói-baráti közeghez szorosan kapcsolódva alakítanak ki ismeretségeket, mindenféle rendszerességet nélkülözve.

5.6. Hallgatói IKT használat, kommunikáció és kapcsolati háló az egyetemi karok tükrében

Megállapítottuk hogy a hallgatók életének szerves részét képezik az IKT eszközök mind a kapcsolataik fenntartásában, mind kommunikációban, szórakoztató időtöltésként és munkaeszközként egyaránt. Bizonyítottuk az eszközök erőteljes jelenlétét, így igazolni tudtuk az IKT eszközök szocializációs szerepét mindkét nem esetében. Ugyanakkor azt is tapasztaltuk, hogy a hallgatókra nem tekinthetünk homogén, a Prensky (2001) által meghatározott digitális őslakos egységként, hiszen mind a használatban, mind az eszközökkel kapcsolatos vélekedésekben és az önbesorolás esetében is eltéréseket találtunk, annak ellenére, hogy egyetemi közegben társadalmi státusztól függetlenül adottnak tekintettük ezen eszközök használatát. Azt gondoljuk tehát, hogy az elsődleges digitális törésvonalak mentén meghatározott homogén hallgatói csoportról van szó, egyenlő hozzáférési esélyekkel, amely esetében ugyanakkor számolnunk kell másodlagos digitális törésvonalak jelenlétével, melyeket megtapasztalhattunk eddig a nemek, vélemények, kommunikációs és kapcsolati mintázatok eltérésében.

A hallgatók a felsőoktatási intézményekben a karok és szakok választásával az adott terület szocializációs szabályszerűségeit is idővel magukévá teszik. A humán vagy bölcsész orientáció szemben a természettudományos gondolkodással más-más tanulási mintázatokat vonhat maga után (Csapó 2008).

Utolsó hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy az egyetemi karok eltérő diszciplináris szocializációs hatásai megmutatkoznak a hallgatói IKT használatban.

Úgy véltük kimutatható az egyes karok tudományos diszciplínáit beépítő eltérő IKT használat mintázata, hiszen az egyes területek tanulással és eszközhasználattal kapcsolatos szocializációs mintázatai önmagában eltéréseket mutatnak. Úgy gondoltuk, hogy a felszínen húzódó ellentétek gyökerei az eltérő hallgatói magatartásokban is meg kell, hogy nyilvánuljanak.

Vizsgálatunkat a válaszadók megoszlásának alapján három karra szűkítettük, a Bölcsészettudományi (továbbiakban BTK), a Természettudományi és Technológiai (továbbiakban TTK) és az Informatikai (továbbiakban IK) Kar hallgatóira. Feltételeztük, hogy ezen három kar hallgatói jelentős, olykor

szignifikáns eltérést fognak mutatni, mind IKT eszközhasználatban, mind az eszközökkel kapcsolatos vélekedésekben.

5.6.1. Hallgatói IKT használat kari megoszlásban

Első lépésben a hallgatók számítógép előtt töltött heti átlagos óraszámát vizsgáltuk (56.táblázat) és jelentős, szignifikáns eltérést tapasztaltunk a három kar esetében. A legszembeötlőbb az IK hallgatóinak számítógép előtt eltöltött átlagos 25,71 órás heti óraszáma, szemben a BTK 15,12 órás átlagával. Nem meglepő eredmény, hogy az informatikus hallgatók több mint 10 órával több időt töltenek átlagosan a gép előtt, hiszen az ő számukra a számítógép a tanulmányaik szükséges taneszköze. Az informatikus hallgatók naponta átlagosan 3,67 órát, míg a TTK hallgatói átlagosan napi 2,28 órát, a bölcsészek pedig napi 2,16 órát töltenek a számítógép előtt ülve.

56. táblázat: Hetente számítógép előtt eltöltött átlagos órák száma karonkénti lebontásban

	Átlag*
BTK	15,12
TTK	16,01
IK	25,71

* Sig.= 0,017 szinten szignifikáns eltérés tapasztalható a karok között
Forrás: saját adatok

Jelentős szignifikáns eltérést tapasztaltunk a számítógép (sig.0,002**) illetve az internet használatának helye szerint (sig.0,004**) a három kar hallgatóinál. Az eltérés oka, hogy az informatikus hallgatók eszközhasználatának két fontos helyszíne van, az otthoni és az egyetemi környezet és ez utóbbi erőteljesebben jelen van az ő esetükben, mint a másik két kar hallgatóinál.

Természetesen nem csupán a számítógép előtt eltöltött órák számában, és a használat helyeiben feltételeztünk különbségeket, hanem a számítógépes és internetes tevékenységek gyakoriságában is a vizsgált három kar között. Az előző fejezetekhez hasonlóan külön választottuk a számítógépes tevékenységeket, a programok használatát valamint az internetes tevékenységeket, programok

használatát és megvizsgáltuk, tapasztalhatunk-e valamilyen eltérést a három kar között.

Elsőként a számítógépes tevékenységek és programok használatában fellépő különbségeket és azonosságokat kutattuk (57. táblázat).

57. táblázat: Számítógépes tevékenységeket használó hallgatók karonkénti bontásban

	BTK N=293	TTK N=58	IK N=21	Sig.
Szövegszerkesztés	292	57	21	0,000***
Bemutató készítés	223	50	18	0,000***
Táblázat kezelés	191	45	17	0,000***
Adatbázis kezelés	110	20	14	0,209
Játék	216	52	18	0,002**
Fényképek, képek szerkesztése	273	53	21	0,197
Zene szerkesztése	218	41	18	0,646
Zene hallgatás	287	56	21	0,908
Filmnézés	279	58	20	0,511
Tanulás	287	58	21	0,397

Forrás: saját adatok

A szövegszerkesztés, bemutató készítés, táblázat kezelés illetve a számítógépes játék esetében találtunk erős szignifikáns különbséget a bölcsészettudományi, természettudományi és informatikai karok között. Feltételeztük, hogy a gyakoriság erőteljesebb lesz az informatikai kar hallgatóinak esetében a számítógépes tevékenységekben, lévén, hogy ezen hallgatók tanulmányainak alapja és célja a professzionális számítógépes eszközhasználat. Ugyanakkor valószínűsíthető volt, hogy azokban a számítógépes tevékenységekben, amelyek az egyetemi hallgatói lét szerves részét képezik nem tapasztalhatunk majd jelentős eltérést. Feltételezéseinket alátámasztották a kapott eredmények, hiszen az informatikus hallgatók nagyobb arányban használják a számítógépet táblázat kezelésre, adatbázis kezelésre, fényképek, képek szerkesztésére és zene szerkesztésére, ugyanakkor, hacsak minimális különbséggel, de élen járnak szövegszerkesztésben, zenehallgatásban. Négy olyan tevékenység volt az informatikus hallgatók esetében, amelyet kivétel nélkül mindegyikük végez a számítógépen: szövegszerkesztés, fényképek, képek szerkesztése, zenehallgatás és tanulás. A TTK-s hallgatók esetében a filmnézés és a tanulás jellemző minden

hallgatónál, míg a BTK-s hallgatók esetében nem volt olyan számítógépes tevékenység, amelyet kivétel nélkül mindannyian folytattak volna.

A számítógépes tevékenységek vizsgálata után az interneten folytatott tevékenységeket határoltuk el a három kar hallgatóinál (58. táblázat).

58. táblázat: Internetes tevékenységeket használó hallgatók karonkénti bontásban

	BTK N=293	TTK N=58	IK N=21	Sig.
Böngészés	292	57	21	0,867
Hírek, információk olvasása	287	57	21	0,644
Internetes játék	185	48	15	0,004**
Szépirodalom olvasása	237	38	18	0,021*
Szakirodalom olvasása	283	52	19	0,014*
Zenehallgatás	274	56	20	0,564
Zeneletöltés	218	45	17	0,202
Programok letöltése	228	44	20	0,396
Online filmnézés	141	32	11	0,186
Könyv, DVD vásárlás	150	23	11	0,404
Elektronikai, műszaki cikk vásárlás	67	20	10	0,193
Internetes banki ügyintézés	154	28	16	0,199
Részvétel online árverésen	61	16	9	0,006**
Online nyelvtanulás	112	22	13	0,027*
Tanulás	283	54	20	0,673

Forrás: saját adatok

Az interneten folytatott tevékenységek közül az internetes játék, a szépirodalom olvasás, a szakirodalom olvasás, az online árveréseken való részvétel és az online nyelvtanulás esetében találtunk szignifikáns különbségeket. Noha ez esetben is az informatikus hallgatók javára feltételeztük a nagyobb használati arányokat, az internetes játék a legjellemzőbbnek a TTK-s hallgatóknál bizonyult. Feltételezzük, hogy ennek egyik oka, hogy az informatikus hallgatók internetes idejének jelentősebb részét lefoglalja a különböző programok használata és letöltése, ezt alátámasztja az ennél a tevékenységnél megjelenő fölényük a TTK-sokkal szemben. Érdekesség továbbá, hogy az informatikus hallgatók online nyelvtanulásra is gyakoribb a másik két karnál. Az informatikus hallgatók eszközhasználati rutinját és az információs társadalmi szocializációs hatásait az online nyelvtanulás mellet a szépirodalom olvasási arányaik is alátámasztják; a megkérdezett 21 főből 18 olvas online szépirodalmat. Továbbá megállapítható, hogy

a pénz tranzakcióval járó tevékenységek, mint pl. az online vásárlások, banki ügyintézés, árveréseken való részvétel szintén jellemzőbbek az informatikus hallgatók esetében. Az internetes tevékenységeknél egyedül az informatikusoknál volt megfigyelhető 100,0%-os részvételi arány, mégpedig a böngészésnél és a hírek, információk olvasásánál.

Ahhoz, hogy az információs társadalmat mint szocializációs közeget azonosíthassuk a három kar esetében, nem elég csupán a hallgatók számítógép és internet használatát megfigyelni, de fel kell tárni a kommunikációra és kapcsolati hálózat alakításra vonatkozó online megjelenési formáikat is (59. táblázat).

59. táblázat: Kommunikációs tevékenységeket IKT eszközök segítségével folytató hallgatók karonkénti bontásban

	BTK N=293	TTK N=58	IK N=21	Sig.
Levelezőrendszer használat	293	58	21	-
Napi e-mail küldés	107	13	11	0,000***
Saját web oldal	26	(6)	(3)	0,905
Blogot ír	17	(4)	(1)	0,940
Fórumot olvas	144	27	16	0,049*
Fórum hozzászólás	138	27	17	0,027*
Iwiw tag	269	54	21	0,490
Egyéb közösségi portál tagja	167	35	15	0,657
Csevegés	212	43	19	0,426
Internet alapú telefonálás	140	26	15	0,086

()= 10.0 alatti cellaértékek
Forrás: saját adatok

Az internet kínálta kommunikációs lehetőségek közül az elektronikus levelezést mindhárom karon 100,0%-os arányban használják a hallgatók. Szignifikáns különbségek mutatkoznak azonban a fórumok használatában és a napi e-mail küldési gyakoriság esetében. Mindegyik felsorolt tevékenység a legnagyobb arányban az informatikus hallgatókat jellemzi. Ugyanezen hallgatóknál 100,0%-os az Iwiw tagság aránya és más közösségi portálokon is ők vannak jelen önmagukhoz mérten a legnagyobb arányban. A csevegés és az internet alapú telefonálás is az informatikus hallgatók esetében a legjellemzőbb tevékenység; 21 főből 19 használ csevegő programot, 15 fő használja az internetet hang alapú kommunikációra. A napi e-mail küldési gyakoriság a TTK-s hallgatók esetében a legalacsonyabb, míg a

BTK-s hallgatók rendelkeznek a legkisebb arányban saját weboldallal és közülük került ki a legkevesebb Iwiw tag és egyéb közösségi portál tag.

Az internet mint kommunikációs felület mellett hangsúlyos korunk másik szimbólumának, a mobiltelefonnak és a mobil kommunikációnak a vizsgálata a három kar esetében is (60. táblázat).

60. táblázat: Mobiltelefonok a három kar hallgatóinál

Egyetemi Karok	A megkérdezés időpontjáig birtokolt mobiltelefonok átlagos száma	Átlagos életkor az első mobilnál
BTK (N=293)	4,12	15,23
TTK (N=58)	4,19	15,42
IK (N=21)	3,52	15,14

Forrás: saját adatok

Mindhárom kar esetében megállapítható, hogy az első mobil készüléküket átlagosan 15 éves korukban kapták a hallgatók, eltérés tapasztalható azonban a megkérdezés időpontjáig birtokolt készülékek számában. Feltételeztük, hogy a technológia gyors fejlődésének köszönhetően leginkább az informatikus hallgatók lesznek azok, akik a leggyakrabban jutnak új készülékhez, ezzel szemben az ő esetükben a legalacsonyabb az átlagos birtokolt készülékek száma: 3,52 db, míg a TTK-s hallgatók esetében a legmagasabb: 4,19 darab.

Megvizsgáltuk a készülékek belső tartalmát és annak használatát is (61. táblázat).

61. Táblázat: Mobiltelefon alkalmazások és kihasználtságuk a három kar hallgatói esetében

	BTK (N=293)	TTK (N=58)	IK (N=21)
Mms	253	53	19
Használja	71	13	3
Videophone	55	13	2
Használja	10	2	0
Mp3 lejátszó	190	43	15
Használja	115	19	9
Rádió	181	35	13
Használja	85	23	6
E-mail kliens	199	45	14
Használja	15	6	0
Internet elérés	226	42	13
Használja	16	5	1

Forrás: saját adatok

A 61. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy legnagyobb arányban a BTK-s és IK-s hallgatók készülékein van e-mail és internet hozzáférés, ugyanakkor ezeket a funkciókat a alig használják. Videophone lehetőség az informatikus hallgatók készülékein van a legkisebb arányban, ők leginkább MP3 hallgatásra használják a telefonjaikat az általános funkciók mellett, míg a TTK-sok többsége rádiót hallgat a telefonján.

A BTK, TTK és IK hallgatóinak vizsgálata során egyaránt megállapítható volt a sokrétű internet és számítógép használat, ugyanakkor az informatikus hallgatók, szaksepcifikumuknak köszönhetően néhány internetes és számítógépes tevékenységet és kommunikációs programot nagyobb arányban használnak, mint a másik két vizsgált kar hallgatói.

5.6.2. Hallgatói IKT eszközökkel kapcsolatos vélemények kari megoszlásban

Ahogyan hipotéziseinkhez igazodva megvizsgáltuk a teljes mintán a számítógéppel, internettel, valamint az online megjelenéssel kapcsolatos vélekedéseket, úgy nem hagyhatjuk figyelmen kívül az esetleges eltéréseket a három kar esetében. Az előző fejezetek gyakorlatához hasonlóan elkülönítettük

három táblázatba a számítógéppel mint eszközzel, az internettel mint felülettel és az online megjelenéssel kapcsolatos véleményeket (62., 36.,64. táblázatok).

62. táblázat: Számítógéppel kapcsolatos vélemény-átlagok a három karon (1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

	BTK N=293	TTK N=58	IK N=21
1. Érdekelnek a technikai újdonságok.	2,72	3,06	3,14
2. Az egyetem technikailag jól felszerelt.	2,63	2,55	2,76
3. Jól kezelem a számítógépet.	2,86	2,89	2,90
4. A számítógép megkönnyíti az életemet.	3,48	3,42	3,61
5. Érdeklődöm az informatikai eszközök iránt, de nem értek hozzá eléggé.	2,58	2,70	2,42
6. A számítógép egy szükséges rossz, amit el kell viselnem.	1,39	1,36	1,23
7. A számítógép a mindennapi életem nélkülözhetetlen részévé vált.	3,09	2,89	3,28
8. A számítógép csupán munkaeszköz.	1,88	1,85	1,71
9. A számítógép önmagában az internet nélkül nem ér semmit.	2,15	1,91	1,71

Forrás: saját adatok

A három vizsgált kar hallgatóinak számítógéppel kapcsolatos számszerűsített vélemény átlagai alátámasztják azon feltételezésünket, hogy csakúgy, ahogyan az IKT eszközök használatában, ugyanúgy a számítógéppel kapcsolatos vélemények területén is az informatikus hallgatók pozitívabbak, mint a másik két kar hallgatói. A vizsgált válaszok esetében ők azok, akik a leginkább pozitívan viszonyulnak az egyes kijelentésekhez és az egyetem technikai felszereltségét is ők ítélték meg a legpozitívabban.

63. táblázat: Internettel kapcsolatos vélemény-átlagok a három karon (1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

	BTK N=293	TTK N=58	IK N=21
1. Információs korban élünk.	3,81	3,66	3,90
2. Az internet túltermeli az információt.	2,89	2,87	2,80
3. Az internet megkönnyíti az életemet.	3,46	3,41	3,47
4. Az internet elmélyíti az emberek közötti társadalmi különbségeket.	1,99	1,98	2,33
5. Könnyen rátalálok az engem érdeklő információkra az interneten.	3,39	3,26	3,23
6. Az internet számomra az első számú információforrás.	2,73	2,74	2,76
7. Az interneten található információk megbízhatatlanok és manipulálhatók.	2,65	2,55	2,85
8. Az internet nyelvezete trágár.	1,94	2,10	2,00

Forrás: saját adatok

Az internettel kapcsolatos kari hallgatói vélemények összhangban vannak a számítógépes véleményekkel. Egyértelmű pozitív megítélése van az internetnek is a számítógépekhez hasonlóan, valamint eben az esetben is a leginkább pozitív vélemény-átlagokat az informatikus hallgatók adták, ugyanakkor ők találják a leginkább megbízhatatlan és manipulálható információforrásnak az internetet (2,85). A TTK-s (1,98) és BTK-s (1,99) hallgatók vélik a leginkább úgy, hogy az internet elmélyíti a társadalmi különbségeket szemben az informatikus hallgatókkal (2,33).

64. táblázat: Online megjelenéssel kapcsolatos vélemény-átlagok a három karon (1 {egyáltalán nem ért egyet}-4 {maximálisan egyetért})

	BTK N=293	TTK N=58	IK N=21
1. A gyakori internet használat magányossá tesz.	2,31	2,03	2,14
2. Az internet segítségével új kapcsolatokat alakíthatok ki.	2,88	2,89	3,23
3. Könnyebben ismerkedem az internet segítségével.	1,81	1,91	2,23
4. Több barátom van online, mint a való életben.	1,33	1,50	1,52
5. Olyan dolgokról is merek írni, beszélni az interneten, amiről a valóságban nehéz beszélnem.	1,64	1,78	1,76
6. A virtuális életem a valódi életemmel megegyezik.	2,39	2,53	1,76
7. Az internet megkönnyíti a kapcsolataim fenntartását.	3,12	3,10	3,52

Forrás: saját adatok

A számítógéppel és internettel kapcsolatos közel azonos véleményekhez képest jelentősebb eltéréseket tapasztaltunk az online megjelenéssel kapcsolatos véleményekben a három hallgatói csoportban, elsősorban az informatikus hallgatóknál. Ők szoktak a leginkább az internet segítségével új kapcsolatokat kialakítani (3,23), könnyebben ismerkednek az internetnek köszönhetően (2,23), az internet megkönnyíti a kapcsolataik fenntartását (3,52), ugyanakkor az informatikus hallgatók esetében egyezik a legkevésbé a virtuális életük a valóssal (1,76). A legkevesebb online baráttal a valós életükhöz képest a BTK-sok rendelkeznek (1,33), ugyanakkor ők is felismerik az internet kapcsolatteremtő, kapcsolatépítő előnyeit. A valódi és virtuális élete leginkább a TTK-s hallgatóknak azonos, és ők azok, akik a legkevésbé értenek azzal egyet, hogy a gyakori internet használat elmagányosítja a felhasználókat (2,03).

Összességében mind a számítógép használattal kapcsolatos vélemények, mind az internettel kapcsolatos vélemények, mind pedig az online megjelenéssel kapcsolatos vélemények inkább pozitív előjelűnek tekinthetőek, a hallgatók sokrétű internethasználatát az eszközök elfogadása és szocializációs legitimitása öleli körül.

5.6.3. Hallgatói kommunikáció és kapcsolatépítés kari megoszlásban

Az információs társadalom szocializációs színtérként történő azonosításának elengedhetetlen eleme megvizsgálni, hogy az IKT eszközök hogyan épülnek be a mindennapi kommunikációs és kapcsolattartási folyamatokba (65. és 66. táblázatok).

Miután megvizsgáltuk a számítógép és internet használatára vonatkozó adatokat kari bontásban azt tapasztaltuk, hogy a diszciplináris szocializáció legerőteljesebben az IK hallgatói esetében fejtette ki hatását, hiszen a számítógéppel és internettel kapcsolatos tanulási és szabadidős tevékenységek a legnagyobb arányban rájuk voltak jellemzőek. Amennyiben azt feltételezzük, hogy noha ezek az eszközök a hallgatók szocializációjának részét képezik, ugyanakkor a választott tudományterületre jellemző eszközhasználati mintázatokban is megjelennek, úgy a karok hallgatóinak kommunikációs és kapcsolattartási mintázataiban is eltéréseket kell tapasztalnunk.

65. táblázat: A kapcsolattartás formái haverokkal ismerősökkel a három kar hallgatói esetében
(1-naponta többször, 2-naponta, 3-hetente többször, 4-hetente, 5-havonta többször, 6-havonta vagy ritkábban, 7- nem jellemző)

	BTK N=293 (átlag)	TTK N=58 (átlag)	IK N=21 (átlag)
Személyes találkozó	4,73	4,71	4,86
Beszélgetés vezetékes telefonon	6,47	6,48	6,76
Beszélgetés mobiltelefonon	5,26	4,95	5,19
Internet alapú telefon (pl. Skype)	6,48	6,47	6,52
Csevegés, Chat (pl. messenger)	5,09	5,24	4,57
Sms	5,28	5,24	5,33
E-mail	4,98	4,97	4,81
Üzenetváltás közösségi portálon keresztül (pl. Iwiw, Myspace)	5,21	5,21	5,00
Postai levél, levelezőlap	6,76	6,79	6,86

Forrás: saját adatok

A haverokkal, barátokkal, távoli ismerősökkel történő kapcsolatok ápolásában a személyes jelenlét nem különül el erőteljesen a többi kommunikációs formától. Hasonló intenzitású a mobil telefon használata, mind hang alapú, mind szöveges kommunikációban, valamint az internet által kínált kommunikációs lehetőségek. A csevegés alkalmazása az informatikus hallgatók esetében gyakoribb, mint a másik két vizsgált kar hallgatóinál..

66. táblázat: A kapcsolattartás formái közeli barátokkal a három kar hallgatói esetében
(1-naponta többször, 2-naponta, 3-hetente többször, 4-hetente, 5-havonta többször, 6-havonta vagy ritkábban, 7- nem jellemző)

	BTK N=293 (átlag)	TTK N=58 (átlag)	IK N=21 (átlag)
Személyes találkozó	2,89	2,86	3,67
Beszélgetés vezetékes telefonon	5,59	5,88	6,48
Beszélgetés mobiltelefonon	3,26	3,39	3,71
Internet alapú telefon (pl. Skype)	6,04	5,83	6,29
Csevegés, Chat (pl. messenger)	4,16	4,33	2,81
Sms	3,59	3,41	4,14
E-mail	4,05	4,10	4,10
Üzenetváltás közösségi portálon keresztül (pl. Iwiw, Myspace)	4,58	4,72	4,76
Postai levél, levelezőlap	6,63	6,69	6,76

Forrás: saját adatok

A közeli barátokkal való kapcsolattartás egyértelműen és erőteljesen alapul a személyes találkozások intenzitásán, ehhez igazodva következnek sorban a mobil telefon által biztosított kommunikációs formák; telefonhívás, sms, majd ezt követik az internet kínálta kommunikációs csatornák; csevegés, skype, e-mail, üzenetváltás közösségi portálokon keresztül. Az informatikus hallgatóknál tapasztalható némi eltérés a kapcsolattartás formáiban; ők jóval gyakrabban csevegnek és kevésbé intenzív a kapcsolattartásuk személyesen, valamint mobiltelefonon keresztül, mind az sms küldésében, mind a telefonos beszélgetések esetében.

Összevetve a 65. és 66. táblázat eredményeit látható, hogy a közeli barátságok kapcsolattartási és kommunikációs intenzitása a várt módon erőteljesebb, valamint az is megállapítható, hogy az IKT eszközök képesek kiszorítani bizonyos hagyományos kommunikációs formákat (vezetékes telefon, postai levél, vagy levelezőlap).

A kapcsolattartás kommunikációs formái és gyakoriságuk után végül megvizsgáltuk, hogy új ismeretségekre hol tesznek szert a három kar hallgatói (67. táblázat).

67. táblázat: Az ismerkedés helyei a három kar hallgatói esetében
(1 – nem jellemző, 2 – előfordul, 3 – rendszeresen ismerkedik)

	BTK N=293 (átlag)	TTK N=58 (átlag)	IK N=21 (átlag)
Szórakozóhely, klub	1,79	1,62	1,76
Egyetemi/főiskolai rendezvények	1,95	1,98	1,90
Táborok	1,51	1,60	1,85
Szervezett kirándulások	1,58	1,58	1,80
Utazások alkalmával	1,89	1,68	1,80
Internetes fórumok	1,24	1,22	1,57
Chat oldalak	1,11	1,13	1,33
Internetes társkeresők	1,06	1,08	1,23
Koncertek	1,65	1,43	1,66
Sportklubok, edzőtermek	1,39	1,20	1,61

Forrás: saját adatok

Alapvetően úgy tűnik, hogy a hallgatók ismerkedési formáiban és helyeiben a rendszertelenség és a helyzet szülte szituációk a legjellemzőbbek, nincsenek rendszeresen megjelenő helyszínek a kapcsolatok építésében és új kapcsolatok kialakításában. Minden szórakozó hely és platform szülhet alkalmat ismerkedésre. Az online felületek kevésbé preferáltak a BTK-sok és a TTK-sok körében, mint pl. az internetes társkeresők, a chat oldalak, fórumok, ezek inkább az informatikus

hallgatók körében népszerűbbek. Összességében megállapítható, hogy az informatikus hallgatók az egyetemi rendezvények kivételével sokkal inkább kihasználják az ismerkedési helyeket és felületeket, mint hallgatótársaik.

Utolsó alfejezetünkben a hallgatók IKT eszköz használatában és az eszközökkel kapcsolatos véleményekben megjelenő különbségeit vizsgáltuk három kar bontásában. Lebontottuk a három kar eredményeit a számítógép használat, az internethasználat és az ezen eszközökkel megvalósuló kommunikációs és kapcsolat építési formákra.

Ahogyan azt előzetesen feltételeztük, a három vizsgált kar hallgatói több tevékenységben is szignifikáns eltérést mutatnak. Alapvető különbség az internet előtt eltöltött átlagos óraszám, ami további különbségeket is előfeltételez. Elsőként azt tapasztaltuk, hogy a számítógép használati területek is változatosak, és bár alátámasztva az információs társadalmat szocializációs közegként meghatározó feltételezésünket, a megjelölt programokat minden hallgató valamilyen mértékben használja, az alkalmazás intenzitása azonban eltérő: például az irodai programokat legmagasabb gyakorisággal az informatikus hallgatók használják. Az internethasználat területén többek között az internetes játék a szépirodalom és a szakirodalom olvasása mutatott szignifikáns eltéréseket. A gyakoriságban megjelenő különbségek a három kar hallgatóinak esetében alátámasztják a diszciplináris szocializációra vonatkozó elképzelésünket, hiszen az alkalmazási folyamatok eltérően jelennek meg az adott kar specifikumainak megfelelően. Az online kommunikációs csatornák jelentős mértékű használata mindhárom vizsgált kar esetében megjelenik. Markáns különbséget nem lehet felfedezni sem a kapcsolattartás formáiban sem az ismerkedés helyeiben, ami ismételten visszavezethető az általános szocializációs mintázatokra illetve a korosztály speciális hallgatói státuszából fakadó azonosságokra.

Azt a végső következtetést tudjuk levonni, hogy a kari szintű diszciplináris szocializációs folyamatok elsődlegesen a szakmaspecifikus ismeretek elsajátításában és a tanulmányokhoz kapcsolódó felhasználói megoldásokban jelennek meg, míg a nemek és a hallgatói önbesorolásos csoportok vizsgálatához hasonlóan a kommunikáció és kapcsolat építés általános közegét meghatározza az információs társadalom mint szocializációs színtér.

6. Összegzés

Az információs társadalom az öngerjesztő tudásgyarapodás társadalma, ahol a tudás a gazdasági és használati érték. Az információs társadalom megváltoztatja a tudás jellegét: transzdiszciplináris, multimédiás, gyakorlatias lesz. A tudás megszerzésének jellemző mintázatai is változásokon mennek át, uralkodóvá válik az egész életen át tartó tanulás, a formális iskolai intézményekben teret nyernek az információs társadalom technikai eszközei (Nyíri 2001).

Az internet olyan médium, amely demokratikus és a felületen található információkat az egyenlőség jellemzi, mégis képes versenyhelyzetet és versenyelőnyt teremteni, ennek egyetlen oka pedig nem más, mint maga az információ birtoklása. Egy modemes interneteléréshez képest manapság már azoknak is előnyük származhat, akik gyors, szélessávú interneteléréssel rendelkeznek, de még nagyobb az előnyük azokkal szemben, akiknek nincs közvetlen hozzáférésük. Azt pedig, hogy ki milyen típusú hozzáféréssel rendelkezik, vagy rendelkezik-e egyáltalán hozzáféréssel, a gazdasági, társadalmi helyzet determinálja. Ma Magyarországon és szinte talán az egész világon igazi előnye és haszna az internetből valamint az internetes kommunikációból még csak a minimum közepes, vagy jó gazdasági körülmények között élőknek származik. Noha ezek alapján az az elképzelés lehetne érvényes, hogy az információt elektronikus úton birtoklók és az ettől elszakadók között növekszik a társadalmi-gazdasági távolság, mégis úgy tűnik, hogy elsődleges kulturális választóvonalként a generációk közötti eltéréseket kell azonosítani (Negroponte, 2002).

Értekezésünk középpontjában az infokommunikációs eszközök hatásai álltak, amelyek korunk társadalmi változásaiban fontos szerepet játszanak. Célunk volt az ezzel összefüggő változások nyomon követése az internet és számítógép által meghatározott közegben, hiszen azt feltételeztük, hogy ezen eszközök az egyén szocializációjának részét képezik. Nézetünk szerint a család az elsődleges, az iskola pedig a másodlagos szocializációs színtér, s mi dolgozatunkban amellett érveltünk, hogy az információs társadalom a harmadik szocializációs közeg, amelynek nagy előnye - különösen a fiatalok számára - hogy míg az iskola csak tanuló éveik alatt

közvetít mintákat és értékeket, addig az információs társadalom a családhoz hasonlóan élethosszig tartó formálódást biztosít, hiszen ebben a társadalomtípusban az IKT eszközök hozzájárulnak a kapcsolattartás formáihoz.

Dolgozatunkban a Debreceni Egyetem tanár szakos nappali hallgatóit vizsgáltuk. A vizsgálat segítségével azokra az alapvető kérdésekre kerestük a választ, hogy a hallgatók hogyan értelmezik magukat az információs szupersztráda polgáraként, hogyan építenek és tartanak fenn kapcsolatokat és milyen rendszerességgel, intenzitással kerülnek érintkezésbe az infokommunikációs eszközökkel. Az empirikus kutatásnak és a köré felépített elméleti keretnek egyaránt célja volt, hogy bemutassa azt a nagy, globális átalakulást, amelynek eredményét információs társadalomnak nevezzük, és amely gyökereiben változtatja meg nem csupán a gazdaságot, a kultúrát és a társadalom szerkezetét, hanem az egyéni életvezetésre, a személyközi kommunikációra, a kialakult és kialakulóban lévő kapcsolatokra is hatást gyakorol.

Számos nemzetközi és hazai tudományos munka vizsgálja a számítógép és internet társadalmi struktúrára, gazdaságra, vagy egyénre gyakorolt hatásait, mi értekezésünkben azonban egy új irányból, a szocializáció, a kapcsolati háló és a kapcsolati tőke megjelenésének és hatásmechanizmusainak szemszögéből vizsgáltunk egy több tekintetben homogén közeget. Az információs társadalom hatásainak vizsgálatában és mérésében számtalan tudományterület érintett. Dolgozatunkban tematizáltuk és összegeztük az egyes tudományterületek információs társadalommal kapcsolatos vizsgálati tapasztalatait. Egyetértünk azzal a megállapítással, amelyek szerint az információs társadalom egy új társadalomtípus, hiszen létrejötte a XX. század technológiai fejlődésének eredménye. Munkánk hiánypótló abban a tekintetben, hogy kutatói figyelmünket egy új elem; az új társadalomtípus generálta kommunikációs mintázatok és az adott technológiai eszközökkel szembeni attitűdök, vélekedések vizsgálatára irányítottuk. A leendő tanárok IKT használatának és attitűdjeinek vizsgálatát azért tartottuk kitüntetetten fontosnak, mert egyrészt életkori homogenitásukból és heterogén karonkénti összetételükből adódóan egy adott generáció sokrétű vizsgálatára adott lehetőséget, másrészt a későbbi pályájuk során a diákok iskolai szocializációjában az ő eszközhasználatuk és attitűdjeik lesznek meghatározóak.

Értekezésünk vázát három pillérű fogalmi rendszer alkotja, amely a dolgozat elméleti hátterét, valamint az empirikus kutatást értelmezi és összeköti. Alapvető

törekvésünk az volt, hogy feltérképezzük a hallgatók információs társadalmi integrációját (hogy mennyire beágyazott, rendszeres, alapvető az IKT használatuk), az IKT eszközök segítségével végbemenő elektronikus kommunikációs mintázatát, kapcsolati hálóját, figyelembe véve az internet felsőoktatásban való hasznosulását valamint a hozzáférés és használat esélyeit differenciáló társadalmi tényezőket. A hármas fogalmi keret első egysége az elsődleges digitális törésvonalakhoz kapcsolódó egyenlőtlenségek jelenségköre, amely meghatározó kérdés az információs társadalmak szakirodalmi definiálásának problematikájában, s melynek kapcsán leginkább a társadalmi egyenlőtlenségek és a hálózatra lépők közötti demográfiai különbségek leírása kerül a középpontba. A disszertáció második kulcsfogalmának meghatározása és empirikus vizsgálata kevesebb figyelmet kapott a korábbi szakmunkákban. Munkánk úttörő vállalkozása a másodlagos digitális törésvonalak fogalmának finomítása és empirikus megragadása volt. Ez utóbbi az elsődleges digitális törésvonalakon túlmutatva az egyéni beállítódásokat, attitűdöket és az IKT eszközökhöz való személyes viszonyulást takarja. Nem vitás, hogy a digitális egyenlőtlenségek magukba foglalják az elsődleges digitális törésvonalak mentén megjelenő differenciákat, ám ezekre épülve jelennek meg az egyéni életmód és életstílus mintázatokban gyökerező különbségek is. A másodlagos digitális törésvonalak kialakulásának hátterében a szocializáció jelenségköre sejthető, mert mindamellett, hogy az eszközök terjedésében, hozzáférésében, társadalmi megjelenésében a társadalmi státusz és a demográfiai tényezők mentén mutatkozó különbségek tapasztalhatók, ezen túlmenően mindenhol hatást gyakorló, a társadalmakat és a társadalmakban élő egyéneket formáló mikrokörnyezeti hatásmechanizmusok munkálkodnak, amelyek beépülni látszanak az egyéni életutakba. Végül harmadik fogalmi pillérként a hálózati közösségek értelmezése és újraértelmezése kapott kiemelt szerepet munkánkban. A fent bemutatott fogalmi rendszerünk hármas felépítéséhez igazítottuk az empirikus kutatás eredményeinek felépítését is. A információs társadalom általános elméleteitől, a számítógépes hálózatok kiépülésén és ezek társadalmi, gazdasági, oktatási hasznosulásán át jutunk el a számunkra legizgalmasabb elemig, az interperszonális kommunikáció világhálón történő megvalósulásáig, a kapcsolati és társadalmi tőke webes megjelenéséig, valamint találunk magyarázatot arra, hogy mindez hogyan alakítja a szocializációs folyamatokat, hogyan jellemezhető, strukturálható a korszak Prensky (2001) által azonosított digitális őslakosainak társadalma.

Empirikus kutatásunk alapjául szolgáltak a számítógép és internet oktatásban való hasznosulását bemutató elméletek, amelyek tükrében vizsgáltuk, hogy hol tartanak az IKT eszközök használatának folyamatai 2008-2009-ben Magyarországon. Kutatásunkban az oktatás széles spektrumán belül a felsőoktatás legérzékenyebb csoportjára, a nappali képzésben részt vevő hallgatókra fókuszáltunk, nem csupán azért, mert a vázolt információs társadalmi átalakulások leginkább mérhető egységét ők képezik, hanem azért is, mert a felsőoktatás gyorsan bővülő társadalmi funkciói indokolttá teszik kiemelésüket. Keresztmetszeti vizsgálatunkban a leendő diplomás munkavállalók kulcsfontosságú csoportját, a tanár szakos egyetemi hallgatókat vettük górcső alá. Úgy véljük, hogy ők azok, akik a globális átalakulás középpontjában helyezkednek el, az információs-technikai eszközökkel gyermekkoruk óta folyamatos kapcsolatban és kölcsönhatásban állnak, s tanárként a fiatal generációk képességfejlesztésének egyre erősödő társadalmi kihívásaival kell majd szembenézniük. Fontos kutatási feladatnak gondoltuk, hogy a leendő tanárok eszközhasználói, valamint IKT támogatott kommunikációs szokásairól információkat nyerjünk, hiszen ők már a számítógép, a mobiltelefon, az internet hatásmechanizmusaiban szocializálódtak, ennek során kialakított normáik, értékrendjük, viselkedésük a későbbi generációk számára mintaként szolgálnak.

Kutatásunk fő kérdései tehát a következők voltak: Milyen egyenlőtlenségek mutathatók ki a leendő tanárok IKT használatában? Milyen szocializációs hatások árnyalják tovább az elsődleges digitális egyenlőtlenségek mentén mutatkozó eltéréseket? Melyek azok a közösségek, amelyek meg tudnak jelenni az IKT eszközökön keresztül és hogyan formálódnak?

Az internet oktatásban és a hallgatók életében betöltött szerepének vizsgálatakor figyelembe vettük a hozzáférhetőség, az elérhetőség, a használat képessége és a célirányos használat, valamint az eszközökhöz fűződő attitűdök megjelenését. Alapsokaságunknak az adatfelvétel időszakában a Debreceni Egyetemen tanulókat választottuk, akik közül a mintánkat az adott évben tanárképzésben részt vevő hallgatók jelentették. A hallgatókhoz eljuttatott önkitöltős kérdőív segítségével a legszélesebb körben tudtunk tájékozódni a nappali képzési formában részt vevők kommunikációs szokásairól, kapcsolattartási formáiról és internet használati módjairól. A kérdőívünket hét témakörre tagoltuk: demográfiai jellemzők, az előzetes informatikai tapasztalatok és tanulmányok, általános számítógép-használat és általános internethasználat, a számítógéppel,

internettel és online megjelenéssel kapcsolatos vélemények, kommunikációs jellemzők, kapcsolattartási formák, valamint IKT eszközökkel kapcsolatos gazdasági jellemzők.

Az adatelemzés során kereszttábla elemzést, variancia analízist, kétmintás T-próbát alkalmaztunk, valamint csoportok képzésére bizonyos itemeknél használtunk klaszter analízist is. Hasznosnak ítéltük továbbá a kapott eredmények összehasonlítását más intézmények, kutatók statisztikai adatfelvételeinek eredményeivel, így adatainkat összevetettük többek között Ságvári (2008), Bauer és Szabó (2009) hazai fiatalok számítógép- és internethasználatára vonatkozó eredményeivel, megállapításaival.

Dolgozatunk hozzájárulás azoknak a kutatásoknak a sorához, amelyek az internet társadalmi hasznosulásának részletekbe menő feltérképezését célozzák, s annak a folyamatnak a törvényszerűségeit vizsgálják, amelynek során a web a mindennapi élet részévé válik. Munkánk legfontosabb eredményei az ifjúság egy speciális szerepű csoportjához kötődnek. Lényeges kutatási eredménynek tartjuk, hogy az eszközellátottság és az eszközhasználat széleskörű vizsgálatán túlmenően több oldalról közelítettük meg az internetes kapcsolati hálót és kommunikációt.

Kiemelten foglalkoztunk a hálózaton formálódó társas kapcsolatokkal, legyen szó barátságról, vagy párkapcsolatról. Ezen folyamatokat úgy értelmeztük, mint az ún. online személyiségek formálódását, miközben rámutattunk, hogy az internet arctalanságából fakadó zavar és az emberi személyiség jellegzetességei miatt a hálózaton kialakuló kapcsolatok képlékenységére, sebezhetőségére. Kutatási eredményeink azt mutatták, hogy a világháló rendelkezik egy nagyon izgalmas és értékes tulajdonsággal: támogathatja és táplálhatja két, vagy több ember kapcsolatának létrejöttét.

Első hipotézisünk szerint a vizsgálatban részt vevő nappalis tanár szakos hallgatók körében a számítógép és internet használata a lakóhely jellegétől és a társadalmi háttérváltozóktól független.

Noha a kutatások erős összefüggést mutatnak a társadalmi státusz és IKT használat között, ez az összefüggés a fiatal korcsoportokban korántsem olyan egyértelmű, hiszen speciális réteghelyzetükből adódóan a családi gazdasági függés mellett az egyetemi infrastruktúra biztosít bizonyos eszközöket számukra. Az értekezésünkben megvizsgált hallgatók társadalmi és demográfiai szempontból igen heterogén populációt alkottak. Eltérő lakóhely, családi állapot, településtípus,

életkor, kar, évfolyam, szak valamint különböző arányú gazdasági javak és IKT eszközök birtoklása jellemezte őket. A differenciált társadalmi és gazdasági mutatók ellenére azonban a számítógép és internet igen magas gyakoriságú használata volt megfigyelhető. A tanulási folyamatok elősegítésében is jelentős szerepet tölt be mind a számítógép, mind pedig az internet. A szórakoztató tartalmak és a szabadidő eltöltése egyaránt megjelenik a tevékenységek között, egyrészről gyakori a zenehallgatás, böngészés, másrészről az alacsonyabb intenzitással előforduló játék, fórumok, blogok olvasása és a filmnézés formájában. A hallgatók rendszeresebben használják ezen eszközök kínálta technikai és kommunikációs lehetőségeket, mint az azonos korcsoportban mért össztársadalmi átlagok.

Második hipotézisünk szerint, a számítógép és az internet a hallgatók szocializációs folyamatainak egységes és markáns meghatározójává vált, ami nyomon követhető a fizikai jelenlétük és online jelenlétük azonosságában, hálózati kommunikációjuk gyakoriságában és kapcsolataik online ápolásában is.

Bronfenbrenner (1979) modelljére alapozva létrehoztuk az információs társadalomban meghatározható szocializációs közegek elméleti modelljét, amelynek segítségével pozícionáltuk hallgatóinkat az információs társadalomban. Az IKT eszközök által meghatározott közeg a szocializációs folyamatok hatékony ágensét képezi, amennyiben bizonyíthatóan nagyarányúvá válik a társadalmi elfogadottságuk. Ezen hipotézisünket empirikusan igazolandó a hallgatók IKT eszközökkel és online megjelenéssel kapcsolatos véleményét mértük. Azt tapasztaltuk, hogy a hallgatók elfogadják ezen eszközök jelenlétét az életükben és használják is őket. Érdeklődőnek bizonyultak a technológiai eszközök és újítások iránt, jól láthatóan tisztában voltak a számítógép és internet kínálta lehetőségekkel és veszélyekkel, fontos, elsődleges, de megkérdőjelezhető és nem kizárólagos információforrásként használják őket. A számítógéppel és az internettel kapcsolatosan a hallgatói attitűdök túlnyomórészt pozitívak. A kedvező attitűdök megjelentek az eszköz és felület gyakori és sokrétű használatában. Megállapítottuk, hogy a hallgatók elsődlegesen offline kommunikációra valamint információ szerzésre használják az internetet. Jelentős többségük regisztrált tagja valamilyen közösségi portálnak.

Harmadik hipotézisünkben feltételeztük, hogy a hallgatók mindenek előtt kommunikációra és a meglévő társadalmi kapcsolataik ápolására, építésére

használják az internetet, amely segíti a kapcsolati beágyazódásukat, nem pedig gátolja.

Az internetes kommunikáció az interperszonális kommunikáció egy új elemeként jelenik meg, amelyet az egyén kapcsolatainak kiépítésére, ápolására, kapcsolati tőkéjének átörökítésére használ. Megállapítottuk, hogy a hallgatók mindennap használják offline kommunikációra az internetet: napi rendszerességgel küldenek e-mailt, illetve egyéb szöveges és hang alapú kommunikációs programokat is használnak kapcsolattartásra, de nem jelentős arányban és gyakorisággal. Internetes tartalmak létrehozásában nem jeleskednek, de a fórumok életében valamivel nagyobb arányban vesznek részt a hallgatók, mint az internetes naplók; a blogok olvasásában és írásában. Ugyanakkor a megkérdezettek elsöprő többsége tagja valamilyen közösségi oldalnak, amelyek között elsődleges helyet foglal el egy hazai kezdeményezésű oldal. Beigazolódott, hogy a közösségi portálokon számon tartott ismerősök, barátok a valóságban is a kapcsolati háló szerves részét képezik.

Lényeges felismerés, hogy az internet megkönnyíti a hallgatói kapcsolattartást, hiszen gyors és hatékony kommunikációs formákat rejt magában, de mindez nem helyettesíti, hanem kiegészíti a rendszeres személyes kontaktusokat, nem pedig ritkítja azokat. Különbségek mutathatók ki a baráti, illetve az ismerősi kapcsolatok vonatkozásában az online és valós találkozások gyakoriságában. Szoros baráti kapcsolatok esetén a kapcsolattartás fizikai jelenléten alapuló formája a leggyakoribb és a legpreferáltabb, de népszerű volt a mobiltelefonos kommunikáció és az online kommunikáció is, míg a lazább ismerősi kapcsolatokban a hallgatók szintén elsődlegesnek tartották az alacsonyabb gyakorisággal jellemezhető fizikai találkozásokat. Ugyanakkor ezt követően igen gyakori kapcsolattartási formának bizonyult az e-mail váltás, sms és a közösségi portálon váltott üzenet. Cáfolva az internet elidegenítő hatásairól szóló téziseket, megállapítottuk, hogy az online kapcsolattartás tehát nem váltja fel a fizikai jelenléttel járó kontaktusokat, csupán megkönnyíti a kapcsolatok fenntartását.

Negyedik hipotézisünkben feltételeztük, hogy a hallgatók valós és virtuális kapcsolataikat azonos módon építik. A fizikai valóságban kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkezők az interneten is sok kapcsolatot tartanak fent.

Hipotézisünk ellenőrzése érdekében egyrészt az online és valós megjelenéssel kapcsolatos vélekedések megoszlását három önbesorolásos alapon képzett hallgatói csoportban vizsgáltuk, másrészt megvizsgáltuk az ismerősök

számát a fizikai kontaktusok és a virtuális kapcsolatok tükrében. Az online megjelenéssel kapcsolatos vélemények azt mutatták, hogy a hallgatók azonosan értelmezik saját magukat a virtuális és a valós térben, kommunikációs és pszichés jellemzőik nem térnek el. Az online barátságok számát ugyanakkor megelőzik a fizikai találkozáson alapuló kapcsolatok, sőt ezeknek az aránya jóval nagyobb. Közben igen alacsony arányban megjelennek olyan laza és szoros kapcsolatok is, amelyek pusztán online térben léteznek.

Ötödik hipotézisünk szerint a digitális őslakosnak tekinthető hallgatók nem alkotnak homogén csoportot. Úgy gondoljuk, egyfajta másodlagos digitális törésvonal jelenik meg, amely attitűdbeli, kommunikációs és eszközhasználati jellemzők mentén mutatható ki.

Vizsgálatunk során három elkülönülő kategóriában kellett a hallgatóknak identifikálniuk saját magukat: digitális haladóként, digitális középhaladóként és digitális kezdőként. A három csoportot értelmezésekor elkülönítettük az eszközzel, korszakkal, technológiával kapcsolatos érzések és vélekedések eltéréseit, másrészt az eszközhasználati differenciákat. A három alapkategóriánkat saját tapasztalatokra és Prensky (2001), Palfrey-Gasser (2008), valamint Ságvári (2008) elméleti meghatározásaira alapozva hoztuk létre, megpróbálván ezzel a három csoporttal lefedni az információs társadalomba történő besorolódás lehetséges útjait, stációit, s elhatárolni a különböző attitűdöket. A szakirodalmi források alapvetően a digitális bennszülöttek, vagy digitális őslakosok versus digitális bevándorlók kategóriáit különítik el, elsődlegesen életkori különbségekből adódó társadalmi eltérésekre alapozva. Mi ellenben azt feltételeztük, hogy saját mintánk esetében az adott homogén életkorú közösségen belül is felfedezhetők különbségek, és ennek megfelelően az attitűdök és az eszközökkel kapcsolatos vélemények terén megjelenő különbségekre, valamint a használati gyakoriságban fellépő eltérésekre helyeztük a hangsúlyt a digitális haladók és középhaladók típusainak megalkotásában. Az általunk életre hívott digitális kezdő típusa pedig már inkább felidézheti az életkori eltérésekből fakadó használati különbségeket.

Vizsgálatunkban a hallgatók túlnyomó többsége digitális haladóként tekintett saját magára, míg csupán megközelítőleg egyharmaduk értelmezte magát digitális középhaladóként és minimális, két századuk digitális kezdőként. Figyelemre méltó eredmény, hogy az önbesoroláson alapuló hallgatói csoportok között a számítógép és internet használatának típusában nem találtunk nagyarányú eltéréseket, sokkal

inkább a gyakoriságában és az eszközökkel kapcsolatos vélekedésekben mutatkoztak különbségek. Az ellentmondást az első hipotézisben vázolt szocializációs modell magyarázza; mivel a hallgatók már alapvetően korai életszakaszban találkoztak az információs társadalom struktúráival és technikai eszközeivel, így ezeket be tudták építeni a mindennapjaikba, eltérés csupán a kötődés mértékében jelentkezik. Klaszter analízis segítségével mind a számítógép használói mind az internethasználói hallgatói magatartást elkülönülten vizsgáltuk. A számítógép és internet különböző felületi használatának gyakorisági mutatói alapján három-három klasztercsoportot hoztunk létre, amelyeket összevetettünk a hallgatói önbesorolás csoportjaival. A tapasztalt átfedések az egyes klasztercsoportok és az önbesorolásos csoportok között arra engednek következtetni, hogy az IKT eszközök használata identifikációs és gyakorlati szinten eltér egymástól.

Hatodik hipotézisünk szerint a férfi és női hallgatók számítógép és internet használata az eltérő nemi szerepek szocializációjából kiindulva különbségeket mutat. Azt vártuk, hogy a technikai felkészültséget és elmélyült felhasználói ismereteket előfeltételező programok használatában a férfi hallgatók járnak élen.

A női és férfi hallgatók IKT használatában gyökeres eltéréseket nem tapasztaltunk, ugyanakkor bizonyos elemek esetében pl. a tanulás, szépirodalom és szakirodalom internetes olvasása a női hallgatók mutatkoztak aktívabbnak, míg a számítógépes és internetes játék, zene és programok letöltése esetében a férfi hallgatók szerepeltek magasabb gyakorisági eloszlással. Ugyanakkor a számítógépes tevékenységek közül csak a szövegszerkesztésben, a fényképek, képek szerkesztésében, a számítógépes filmnézésben, valamint a zenehallgatásban tapasztaltunk szignifikáns különbséget a férfi és női hallgatók között. Az internetes tevékenységek közül szignifikáns volt a különbség a hírek, információk olvasásában, a szakirodalom olvasásában, az online zenehallgatásban, elektronikai és műszaki cikkek vásárlásában, az online árveréseken való részvételben valamint az internet alapú telefonálásban. Hatodik hipotézisünk tehát részben teljesült, hiszen noha a gyakoriságok tekintetében a két nem eltéréseket mutatott a technikai felkészültséget és elmélyült felhasználói ismereteket előfeltételező programok használatában, szignifikáns különbséget azonban csak bizonyos, az előzőekben felsorolt területeken tapasztaltunk. A nemi különbségek részletezése jelen kutatásunkon túlmenően további vizsgálatokat igényel.

Végezetül hetedik hipotézisünkben feltételeztük, hogy az egyetemi karokhoz köthető eltérő diszciplináris szocializációból következően különbségek mutatkoznak meg a számítógép és internet használatában.

Az egyetemi campus sajátos diszciplináris szocializációs miliőt teremt a hallgatók körül. Az IKT eszközök használatának kari szintű vizsgálatában azt tapasztaltuk, hogy noha az eszközök használata széles skálán mozog és igen elfogadottak ezek a tevékenységek, mégis a használati gyakoriság és az eszközökhöz fűződő vélemények az adott tudományterületnek megfelelően differenciálódtak. Eszközhasználati gyakoriságban és az online eltöltött órák számában élen jártak az informatikai kar hallgatói, valamint az eszközökkel kapcsolatos attitűdök az ő esetükben tekinthetőek a legpozitívabbnak, ugyanakkor a reális veszélyeket is kiemelkedően világosabban látják társaiknál. A három képzési terület hallgatóinak vizsgálata során szignifikáns különbséget mutatott az internet előtt eltöltött órák száma. A számítógépes tevékenységek között szignifikáns eltérés mutatkozott a szövegszerkesztés, bemutató készítés, táblázat kezelés és játék területén, az internetes tevékenységek közül pedig a szakirodalom valamint a szépirodalom olvasásában és az internetes játékban.

Kutatásunk arra a fontos tényre világított rá, hogy a hallgatók gyakran és sokrétűen használják az infokommunikációs eszközöket. Tevékenységeik között a kommunikáció és a kapcsolattartás kiemelt szerepet tölt be, az internet a kapcsolati tőke átörökítésének fontos, de korántsem döntő terepeként jelenik meg. Értekezésünk eredményei tovább erősíthetők és kiterjeszthetők. A további kutatás egyik lehetséges iránya a hallgatói kapcsolati háló vizsgálata a szociometriai vagy más módszerrel közösségi portálokon, hiszen az internet közösségi térként funkcionál, amelynek vannak lokális és globális vonzatai is egyaránt. Ugyanakkor fontos kutatási iránynak tartjuk a generációk közötti különbségek és a társadalmi státuszból fakadó különbségek megjelenését az eszközhasználat terén. Kutatásunkat célszerű lenne horizontálisan is terjeszteni, hiszen a kapott adatok országos és nemzetközi hallgatói összehasonlításra egyaránt alkalmasak.

Hivatkozott szakirodalom:

Albert Fruzsina - Dávid Beáta (2007): Embert barátjáról. A barátság szociológiája. Századvég kiadó, Budapest.

Albert Fruzsina – Dávid Beáta – Molnár Szilárd (2007): Internet-használat és a kapcsolati erőforrások időbeni alakulása Magyarországon. Egy longitudinális vizsgálat eredményei. Szociológiai Szemle, 17/3-4.
http://www.socialnetwork.hu/cikkek/AlbertDavidMolnHUN.pdf,
(letöltve:2008.november)

Albert Fruzsina- Dávid Beáta (2000): A kapcsolathálózatokról In: Szívós Péter – Tóth István (szerk.): Növekedés alulnézetben. Tárki Monitor jelentések. 2000. december. http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a316.pdf (letöltve: 2009 május)

Aleckson, Jon (2010): eLearning Predictions for 2011 and Beyond http://www.webcourseworks.com/blog/elearning-predictions-2011-and-beyond (letöltve: 2012.március)

Alesso, Peter H. – Smith, Craig F. (2006): Thinking on the Web: Berners-Lee, Gödel, and Turig. New Jersey, John Wiley & Sons

Angelusz Róbert – Tardos Róbert (2002): Információs társadalom: nyíló, vagy záruló kapuk? In: Kiss Endre – Varga Csaba Et. Al.(szerk) (2002): A tudás társadalma. Tanulmányok, esszék, reflexiók. Stratégiakutató Intézet, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft. Budapest. 488-501.p.

Angelusz Róbert – Fábián Zoltán – Tardos Róbert (2004) „Digitális egyenlőtlenségek és az infokommunikációs eszközhasználat válfajai”. In: Kolosi Tamás - Tóth István György - Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 2004,Budapest: TÁRKI. 309-334.p.

Antalóczy Tímea (2009): Kor-kép. In: Antalóczy Tímea – Füstös László – Hankiss Elemér (szerk.): Vészjelzések a kultúráról. Jelentés a magyar kultúra állapotáról. MTA PTI, Magna produkció, Budapest. 9-17.p.

Bagdy Emőke (1986): Családi szocializáció és személyiségzavarok. Tankönyvkiadó, Budapest.

Balogh Gábor (2002): Homo informaticus: új embermodell. In: Kiss Endre – Varga Csaba et. al.(szerk): A tudás társadalma. Tanulmányok, esszék, reflexiók. Stratégiakutató Intézet, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft. Budapest. 445-462.p.

Banks, Michael A. (2008): On the Way to the Web: The Secret History of the Internet and Its Founders New York, Springer

Barabási Albert-László (2010): Villanások, Budapest, Nyitott Könyvműhely.

Barabási Albert-László (2003): Behálózva. A hálózatok új tudománya. Helikon Kiadó, Budapest.

Barabási Albert-László –Albert Réka – Hawoong Jeong (2000): Scale-free characteristics of random networks: the topology of the world-wide web. Physical A, 281., 69-77.p.

Baran, Paul (1964):On Distributed Communications Networks, (IEEE Transactions on Communications Systems), http://ieeexplore.ieee.org/search/wrapper.jsp?arnumber=1088883 (letöltve:2008 június)

Barber, Benjamin (1996): Jihad vs. McWorld. Ballantine Books, New York.

Bause, Gerhard – Grunwald, Armin - Reader, Michael (eds.) (2002): Innovations for an e-society. Edition Sigma. Berlin.

Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.) (2009): Ifjúság 2008 Gyorsjelentés. http://ncsszi.hu/images/dok/ifjkutatas/ifjusag2008.pdf (letöltve 2010 március 21.)

Bauer Béla – Déri András (2011): Hálózathoz kötődve – a fiatalok online hálói. In: Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2010-2011. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. 283-293 p.

Bayer Judit (2005): A háló szabadsága. Az internet használatának szabályozási problémái a véleménynyilvánítás tükrében. Új Mandátum Kiadó. Budapest.

Beck, Ulrick (2003): A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba. Századvég Kiadó, Budapest.

Becker, Gary S. (1998): Preferenciák és értékek. In: Lengyel György-Szántó Zoltán(szerk.): Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula Kiadó, Budapest.101-127.p.

Bell, Daniel (1976): The Coming of Post-Industrial Society. New York: Basic Books.

Beniger, James R. (2004): Az irányítás forradalma. Az információs társadalom technológiai és gazdasági forrásai. Gondolat - Infonia Kiadó, Budapest.

Benedek András (2007a): Mobil tanulás és az egész életen át megszerezhető tudás. In: Nyíri Kristóf (szerk.): Mobiltársadalomkutatás, Paradigmák - Perspektívák. Magyar Tudományos Akadémia - T-Mobile, Budapest, 2007.29-37.**p.**

Benedek András (2007b): Tanulás és tudás a digitális korban. Magyar Tudomány,2007/09. http://www.matud.iif.hu/07sze/09.html (letöltve: 2013. március)

Berger, Peter L. (1998): A globális kultúra négy arca. In: Európai szemle. 9.évf. 2. szám. 119-129.p.

Berners-Lee, Tim – Fischetti, Mark (1999): Weaving the web: The original design and ultimate destiny of the world wide web by its inventor. San Francisco, Harper.

Bernát Anikó – Fábián Zoltán (2008): Digitális írástudás, társadalmi szegmentáltság In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk., 2008): Társadalmi Riport 2008 , Budapest, TÁRKI, 66-88.p.

Berne, Eric (1984): Emberi Játszmák. Háttér Kiadó. Budapest.

Bernstein, Basil (1971): Társadalmi osztály, nyelv és szocializáció. Valóság, 11. szám. 35-57.p.

Bessenyei István (2007): Tanulás és tanítás az információs társadalomban – Az eLearning 2.0 és a konnektivizmus Budapest, NETIS, online: http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/12_Bessenyei_eOktatas.pdf (letöltve: 2012. február)

Bocsi Veronika (2008): Az idő a campusokon. Felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatók szociológiai vizsgálata. (Doktori értekezés) http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/79512/5/ertekezes.pdf (letöltve: 2013. március)

Bognár Éva – Rét Zsófia (2005): A digitális egyenlőtlenségek kulturális vonatkozásai. In: Z. Karvalics László - Dessewffy Tibor (szerk.) (2005): Internet.hu, a magyar társadalom digitális gyorsfényképe 2. Infonia-Aula Kiadó, Budapest. 124-153.p.

Bognár Éva – Desewffy Tibor et.al. (2004): Digitális szakadék monitor. ELTE-Ithaka Információs Társadalom- és Hálózatkutató Központ, Budapest.

Borbély Mihály (2005): Az ember, a gép, s a társadalom. In: Bednanics Gábor – Bónus Tibor (szerk.) (2005): Kulturális közegek. Ráció Kiadó, Budapest. 76-78.p.

Bourdieu, Pierre (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György-Szántó Zoltán(szerk.): Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula Kiadó, Budapest. 431-445.p.

Briggs, Asa – Burke, Peter (2004): A média társadalomtörténete Gutenbergtől az internetig. Napvilág Kiadó, Budapest.

Bronfenbrenner, Urie (1979): The Ecology of Human Development: Experiments by nature and design. Harvard University Press, Cambridge MA.

Buda András (2003a): Virtuális Oktatás.
http:// www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/276, (letöltve:2008.június)

Buda András (2003b): Virtuális kommunikáció. Iskolakultúra 2003/2. 92-96.p.

Buda András (2003c): Virtuális egyetem – és ami mögötte van. In: Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia és a tudás társadalma. A II. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásai. Debrecen, Kiss Árpád Archívum Könyvtára és a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék. 137-144.p.

Buda András (2007a): Pedagógusok és az IKT Kompetencia terület. http://www.bmf.hu/conferences/multimedia2007/17_BudaAndras.pdf (letöltve: 2008. június)

Buda András (2007b): Infokommunikációs technológiák és a pedagógusok. Iskolakultúra, 2007. 4. sz. 8-13.p.

Buda Mariann (2005): A tanár mint harmadfajú maxwell-démon. http://www.neumann-haz.hu/tei/educatio/educatio/1997tel/studies/5buda/5buda_hu.html, (letöltve: 2005. április)

Bujdosó Gyöngyi et.al.(2012): Gender Differences in Higher Education in the „Partium" Region. In: Gabriella Pusztai – Adrian Hatos (eds.): Higher Education for Regional Social Cohesion. HERJ Special Issue, HERA, Budapest. 134-162.p.

Carr, Nicholas G. (2010): The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains. New York, W. W. Norton & Co.

Castells, Manuel (2000): The Information age. The rise of the network society. Blackwell Publishers.

Castells, Manuel (2000): The Information age. The power of identity. Blackwell Publishers.

Castells, Manuel – Himanen, Pikka (2002): The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model. Oxford University Press.Oxford.

Castells, Manuel (2004): An introduction to the information age. In Webster, Frank (edit.) (2004): The infromation society reader. Routledge Publishers. London. 139-149.p.

Castells, Manuel (2004): The information city, the new economy, and the network society. In Webster, Frank (edit.): The infromation society reader. Routledge Publishers. London. 150-165.p.

Castells, Manuel (2005): A hálózati társadalom kialakulása. Gondolat-Infonia Kiadó, Budapest.

Castells, Manuel - Ince, Martin (2006): A tudás világa. Manuel Castells. Napvilág Kiadó, Budapest.

Cisler, Steve (1994): Védekezés és az internet. Replika. 1994/ 13-14.

Cole, Michael – Cole Sheila R. (1998): Fejlődéslélektan. OsirisKadó, Budapest.

Coleman, James S. (1998): A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In:Lengyel György - Szántó Zoltán (szerk.): Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula Kiadó, Budapest. 11-43.p.

Coombs, Philip H.(1968): Az oktatás világválsága. http://www.4shared.com/get/N7zWXhWP/philip_h_coombs_-_az_oktatas_vi.html (letöltve: 2012. március)

Csapó Benő (2008): A tanulás dimenziói és a tudás szerveződése. In: Educatio. 2008/II szám, Informális tanulás. 207-217 p.

Csányi Vilmos (2005): Etológia és társadalom. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest.

Csányi Vilmos (2010): Az evolúció története. In: Csányi Vilmos et al. (szerk.): Mindörökké evolúció. Typotex Kiadó, Budapest. 37-61.p.

Csepeli György (1997): Szociálpszichológia. 6. fejezet: Kommunikáció. Osiris Kiadó, Budapest. 172-180.p.

Csepeli György (2009): Álarcosbál a blogteremben. Kritika. 38/6. http://www.kritikaonline.hu/kritika_09junius_csepeli.html (letöltve: 2012.január)

Csepeli György – Prazsák Gergő (2010): Örök visszatérés? Társadalom az információs korban. Jószöveg Műhely Kiadó, Budapest.

Csepeli György – Prazsák Gergő (2009): Új szegénység. A digitális egyenlőtlenség kulturális hatásai. In: Antalóczy Tímea – Füstös László – Hankiss Elemér (szerk.): Vészjelzések a kultúráról. Jelentés a magyar kultúra állapotáról. MTA PTI, Magna produkció, Budapest. 87-115.p.

Csépe Valéria (2002): Gyermekek a mobil információs társadalomban. Kognitív előnyök és hátrányok. In: Nyíri Kristóf (szerk.): Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok [Mobile Society – Mobile Cognition: Essays], Budapest, MTA Filozófiai Kutatóintézete. 167-179.p.

Csermely Péter (2005): A rejtett hálózatok ereje. Vince Kiadó, Budapest.

Csordás Attila (2006): Spanszűrő – Wiw és Iwiw, http://mancs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=12265, (letöltve: 2006. november)

Csörgő Zoltán (2002): Hagyományalapú tudástársadalom. In: Kiss Endre – Varga Csaba et. al.(szerk): A tudás társadalma. Tanulmányok, esszék, reflexiók. Stratégiakutató Intézet, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft,. Budapest. 501-509.p.

Darvas Péter- Pillók Péter (2006): Online Adatfelvételi módszerek, http://hkp.hu/onlinekutatas/docs/onlinekutatas.htm,(letöltve: 2006. március)

Davies, Paul (2008): A megbundázott Világegyetem. Akkord Kiadó, Budapest.

Dányi Endre (2003): A digitális szakadék fogalmának értelmezéséhez. In: Z. Karvalics László, Dessewffy Tibor (szerk.) (2003): Internet.hu, a magyar társadalom digitális gyorsfényképe. Infonia-Aula Kiadó, Budapest. 61-79.p.

Derényi András et.al. (2007): A nem formális és informális tanulás elismerése Magyarországon. http://nefmi.gov.hu, nem_formalis_es_informalis_080414.pdf (letöltve: 2012. március)

Dessewffy Tibor (2002): A kocka el van veszve. Infonia-aula Kiadó, Budapest.

Dessewffy Tibor (2004): Bevezetés a jelenbe. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Dessewffy Tibor – Fábián Zoltán (2006): A digitális jövő térképe. A magyar társadalom és az internet 2005. végén. Gyorsjelentés a World Internet Project 2005. évi magyarországi kutatási eredményeiről. THAKA– ITTK–TÁRKI.
http://www.ittk.hu/web/docs/WIP_2005.pdf (letöltve: 2008 január)

DiMaggio, Paul(1997):Culture and cognition. Annual Review of Sociology 23. http://cogweb.ucla.edu/Abstracts/DiMaggio_97.html (letöltve: 2010.november)

Dombi Alice (1999): Tanári minta – mintatanár. APC Stúdió, Gyula.

Dorner Helga (2010): Online instructor rules and effects of online mentoring in CSCL enviroments in communities of pre- and in-service teachers. (Doktori értekezés) http://doktori.bibl.u-szeged.hu/575/1/doktori_dorner_final_May.pdf (letöltve: 2013. március)

Dudás Margit (2007): Tanárjelöltek belépő nézeteinek feltárása. In: Falus Iván (szerk.): A tanárrá válás folyamata. Gondolat Kiadó, Budapest. 46-120.p.

Eranus Eliza – Letenyei László – Siklós Viktória (2006): Sok link=Internet, A kapcsolati tőke szerepe a számítógép és Internet-, valamint a számítógépes tudás terjedésében a kaposvári kistérségben, kérdőíves adatfelvétel és résztvevő megfigyelés alapján, http://www.bkae.hu/nkfp/download/kvszoc2_2/Eranus1.pdf , (letöltve:2006. november)

Falus Iván: (2001): Pedagógus mesterség – pedagógiai tudás. Iskolakultúra, 2001/2. 21-28.p.

Falus Iván (2004): A pedagógussá válás folyamata. Educatio, 2004/3. 359-374.p.

Falus Iván - Ollé János (2008): Az empirikus kutatások gyakorlata. Adatfeldolgozás és statisztikai elemzés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Farkas János (2002): Információs- vagy tudástársadalom? Infonia-aula Kiadó, Budapest.

Fehér Péter (1994): Az elektronikus hálózatok lehetőségei, Iskolakultúra, 1994/24. 73-74.p.

Fehér Péter (1999): A számítógép az oktatásban a harmadik évezred küszöbén. Új Pedagógiai Szemle, 1999/7-8. 181-189.p.

Fehér Péter. (2000): Az IKT és az élethosszig tartó tanulás paradigmája: nemzetközi felmérés az oktatási infrastruktúráról, célokról és gyakorlatról, Belső dokumentum, OKI Értékelési Központ

Fehér Péter – Hornyák Judit (2010): Netgeneráció 2010 : Digitális bennszülöttek. In: Oktatás plusz 2010. Budapest : HVG Online Zrt. Szakmai kiadvány 2010/12 .

Fenyő Imre (2003): A posztmodern tudás korszaka. In: Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia és a tudás társadalma. A II. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásai. Debrecen, Kiss Árpád Archívum Könyvtára és a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék. 116-130.p.

Fényes Hajnalka (2010): A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban. A nők hátrányainak felszámolódása? http://campuslet.unideb.hu/dokumentumok/tanulmanyok/HABILFHKONYV2010_2.pdf (letöltve: 2012. szeptember)

Fónai Mihály – Márton Sándor (2011): Azonosságok és különbségek az egyetemi hallgatók életmódjában. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): Törekvések és lehetőségek a XXI. század elején. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 110 – 119.p.

Forray R. Katalin – Juhász Erika (2009): A felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciós elköteleződés. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): Nonformális – informális – autonóm tanulás. Debreceni Egyetem, Debrecen. 12-38.p.

Forrest, Dave (2005): Barát vagy ellenség? A totális kontroll forgatókönyve. Focus Kiadó, Budapest.

Fromm, Erich (1993): A szeretet művészete. Háttér Kiadó, Budapest.

Gábor Kálmán - Kabai Imre - Matiscsák Attila (2003): Információs társadalom és az ifjúság. Belvedere Kiadó, Szeged.

Galácz Anna – Molnár Szilárd (2003): Magyarország információs egyenlőtlenségek. In: Z. Karvalics László, Dessewffy Tibor (szerk.) (2003): Internet.hu, a magyar társadalom digitális gyorsfényképe. Infonia-Aula Kiadó, Budapest. 138-160.p.

Garnham, Nicholas (2004): Information society theory as ideology. In: Webster, Frank (edit.) (2004): The infromation society reader. Routledge Publishers. London. 165-185.p.

Gayer Zoltán (2003): Az információs társadalommal kapcsolatos attitűdök. In: Z. Karvalics László, Dessewffy Tibor (szerk.) (2003): Internet.hu, a magyar társadalom digitális gyorsfényképe. Infonia-Aula Kiadó, Budapest. 160-186.p.

Halász Gábor (1996): Integráció és Közoktatás. Educatio. 1996 tél. 561-574.p.

Hansen, Michael and Rouda (1997): Netizens. IEEE Computer Society Press. Los Almitos, California.

Held, David (edit.) (2000): A globalizing world? Culture, economics, politics. Routledge Publications. London.

Hiltz, Starr R. – Turoff, Murray (1978): The Network Nation: Human communication via computer. New York, Addison-Wesley.

Howard, Philip N. – Jones, Steve (eds.) (2004): Society Online. The internet in context. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Huntington, Samuel P. (1996): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon&Cluster, New York.

Hutzler, Max – Hutzler, Eveline (2000): Az Internet és a felnőttoktatási intézmények. In: Heribert Hinzen – Koltai Dénes (szerk.): Felnőttoktatás az ezredfordulón. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest. 217-225.p.

Jancsák Csaba (2011): Tanárjelöltek értékvilága. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): Törekvések és lehetőségek a XXI. század elején. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.145-159.p.

Jancsák Csaba (2012): Tanárképzésben részt vevő hallgatók értékítéleteinek szerkezete két regionális egyetemen. A Debreceni Egyetem és a Szegedi tudományegyetem tanárjelöltjeinek értékstruktúrája. (Doktori értekezés) http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/129974/5/Jancsak_Csaba_Ertekezes-t.pdf (letöltve: 2013. március)

Kárpáti Andrea (2003): A tudásalapú társadalom pedagógiája és a számítógéppel segített tanulás Információs Társadalom 2. 34-51.p.

Kárpáti Andrea (1999): Digitális Pedagógia. Új Pedagógiai Szemle. 1999/4. 76-89.p.

Kárpáti Andrea (2007): Tanárok informatikai kompetenciájának fejlesztése. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00114/pdf/2007-4.pdf (letöltve: 2013. március)

Kárpáti Andrea – Ollé János (2007): Tanárok informatikai képességeinek és pedagógiai stratégiáinak integrált fejlesztése. Iskolakultúra, XVII. évfolyam, 2007. 4. szám, 14-23.p.

Keel, Robert (2007): The McDonaldization of Society. http://www.umsl.edu/~rkeel/010/mcdonsoc.html, (letöltve: 2008. június)

Kiesler, Sara (2007): Network nation: Human communication via Computer. http://www.cs.cmu.edu/~kiesler/publications/2007pdfs/2007Kiesler-networkNation.pdf (letöltve: 2011. december)

Kincsei Attila(2007): Technológia és társadalom az információ korában. In: Pintér Róbert (szerk.): Az információs társadalom. Gondolat - Új mandátum, Budapest. 47-64.p.

Kollányi Bence - Molnár Szilárd - Z. Karvalics László (2007): ITTK Magyar Információs társadalom Éves Jelentés 2004, 2005, 2006 http://www.ittk.hu , http://www.ims.co.hu/magyar_orszjelentes_2004.pdf, (letöltve:2007. március)

Koltai Dénes (2000): Az informatika új kihívása: a virtuális tanár, In: Heribert Hinzen – Koltai Dénes (szerk.): Felnőttoktatás az ezredfordulón. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest. 261-267.p.

Komenczi Bertalan (1997): On-line. Az információs társadalom és az oktatás. Új Pedagógiai Szemle, 1997/7-8. 74-96.p.

Komenczi Bertalan (2002a): Információ és társadalom. EKF Líceum Kiadó, Eger.

Komenczi Bertalan (2002b): Az információs társadalom iskolájának jellemzői**.** Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. Budapest. 1997-2010. http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=informatika-komenczi-informacios (letöltve: 2010. december.)

Komenczi Bertalan (2006): Az E-learning lehetséges szerepe a magyarországi felnőttképzésben. Budapest, NFI

Kóródi Márta – Herczegh Judit (2006): Egyetemi és főiskolai hallgatók olvasásszociológiai vizsgálata három felsőoktatási intézményben. Educatio, 2006 nyár. 406-417.p

Kovács Ilma (2007): Az elektronikus tanulásról. Holnap Kiadó, Budapest.

Kozma Tamás (2001): Bevezetés a nevelésszociológiába. Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest.

Kozma Tamás (2004): Kié az Egyetem? A felsőoktatás nevelésszociológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Kozma Tamás (2008): Politikai rendszerváltozás és felsőoktatási reform. In: Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.): A bolognai folyamat Közép-Európában. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 287-316.p.

Kömlődi Ferenc (1999): Fénykatedrális. Kávé Kiadó, Budapest.

Lash, Scott M. (2002): Critique of Information. Thousand Oaks, CA:SAGE Publications.

Lessig, Lawrence (2005): Szabad Kultúra, a kreativitás természete és jövője. Kiskapu kiadó, Budapest.

Lin, Carolyn A. – Atkin, David J. (eds.) (2007): Communication technology and Social change. Theory and Implications. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. New Jersey.

Lin, Nan – Erickson, Bonnie H. (2008): Theory, Measurement, and the Research Enterprise on Social Capital. In: Lin, Nan – Erickson, Bonnie H. (eds.): Social Capital. An International Research Program. Oxford University Press, Oxford. 1-24.p.

Lukács Péter (1998): Európai Iskolarendszerek. In: Kozma Tamás (szerk.): Euroharmonizáció. Budapest. 19-29.p.

Machlup, Fritz (1962): The Production and Distribution of Knowledge int he United States. Princeton University Press, Princeton.

Mann, Chris – Stewart, Fiona (2000): Internet communications and qualitative research. A handbook for researching online. Sage publications. London-Thousand oaks-New Delhi.

Masuda, Yoneji (2004): Image of the Future. Information Society. In Webster, Frank (edit.) (2004): The infromation society reader. Routledge Publishers. London.

Masuda, Yoneji (1988): Az információs társadalom. OMIKK, Budapest. 15-21.p.

Mattelart, Armand (2004): Az információs társadalom története. Gondolat – Infonia. Budapest.

Mattelart, Armand (2003): The information society. SAGE Publications. London.

McLuhan, Marshall – Powers, Bruce R. (1989): The global Village. Transformations in world life and media int he 21st. Century. Oxford University Press. New York.

McLuhan, Marshall (1999): Understanding Media, The Extensions of Man. Cambridge, MA: MIT Press.

McQuail, Dennis (2003): A tömegkommunikáció elmélete. Osiris Kiadó. Budapest.

McQuail,Dennis (eds.)(1976): Sociology of Mass Communications. Penguin Modern Sociology Readings, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, England.

Mérei Ferenc(2001): Közösségek rejtett hálózata. Osiris Kiadó. Budapest.

Mérő László (2004): Az élő pénz. Tercium Kiadó, Budapest.

Mérő László (2010): A pénz biológiája. In: Csányi Vilmos et al. (szerk.): Mindörökké evolúció. Typotex Kiadó, Budapest. 95-121.p.

Milgram, Stanley (1967):„The Small-World Problem“. Psychology Today. Vol.2. 60-67.p.

Molnár Balázs(2011): Pedagógus hallgatók internethasználata és internet alapú tanulási tevékenységei a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Karán. (Doktori értekezés)
http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/118291/5/Molnar_Balazs_Ertekezes-t.pdf (letöltve: 2013. március)

Molnár Szilárd (2002): A digitális megosztottság értelmezési kerete. Információs Társadalom, 2002, 3-4.szám. 82-101.p.

Moreno, Jacob Levi (1953) :Who shall survive? Beacon House Inc, Beacon, N.Y.
www.asgpp.org/docs/WSS/WSSIndex/WSSindex.html (letöltve: 2011. február 7.)

Naisbitt, John (1982): Megatrendek: Tíz új irányzat, melyek átalakítják életünket. Budapest, OMIKK.

Negroponte, Nicholas (2002): Digitális létezés. Typotex Kft. Elektronikus Kiadó, Budapest.

Nyakóné Juhász Katalin (2005): Az informatikai eszközök szerepe az oktatásban, http://matserv.pmmf.hu/cseri/public/nyakone/nyakone.pdf, (letöltve:2005. április)

Nyíri Kristóf (1999): A virtuális egyetem felé. Világosság 1999/8-9. 123-138.p.

Nyíri Kristóf (2005): Virtuális Pedagógia. Új Pedagógiai Szemle. http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2001-07-it-nyiri-virtualis.html, (letöltve: 2005. április)

Nyíri Kristóf- Kovács Gábor (2003): Virtuális Egyetem Magyarországon. Typotex Kiadó. Budapest.

Ollé János - Perjés István (szerk.) (2006): A katedra árnyékában. A tanárjelöltek kulcskompetenciáinak dimenziói egy empirikus vizsgálat tükrében. Aula kiadó, Budapest.

Ollé János (2008): On-line tanulási környezetek használatának sajátosságai a felsőoktatásban. AgriaMédia Konferencia előadás 2008.
http://www.ektf.hu/agriamedia/data/present/50/50_present.doc (letöltve: 2010. november)

Ollé János (2011):A digitális állampolgárság értelmezése és fejlesztési lehetőségei. http://www.oktatas-informatika.hu/2012/07/olle-janos-a-digitalis-allampolgarsag-ertelmezese-es-fejlesztesi-lehetosegei/ (letöltve: 2013. március)

Ollé János (2012): Virtuális környezet, virtuális oktatás. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

O'Really, Tim (2005): What Is Web 2.0.Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software.
http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html (letöltve:2010.11.02.)

Palfrey, John – Gasser, Urs (2008): Born Digital. Understanding the first generation of digital natives. New York, Basic Books

Papacharissi, Zizi (2004): The virtual sphere. The internet as public sphere. In: Webster, Frank (edit.) (2004): The infromation society reader. Routledge Publishers. London. 379-393.p.

Parks, Malcolm R. – Floyd, Kory (1996): Making friends in Cyberspace. Journal of Communication. Volume 46. Issue 1. 80-97.p.

Pethő Bertalan (2002): Az információs társadalom és Magyarország jövője. In: Kiss Endre – Varga Csaba et. al.(szerk): A tudás társadalma. Tanulmányok, esszék, reflexiók. Stratégiakutató Intézet, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft, Budapest. 27-60.p.

Petrusek, Miloslav (1972): Szociometria. Elméletek, módszer és technikák. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Pintér Róbert (2003): Információs társadalom - az vajon mi? Információs Társadalom és Trendkutató Központ (ITTK)url: http://www.artefaktum.hu/it2/vajonmi.rtf
(letöltve 2010. október 5.)

Pléh Csaba – Kovács Kristóf – Krajcsi Attila (2003): Webhasználat, kommunikációs mintázatok, magány és társaság. Magyar Tudomány, 2003/12. 1513-1518.p.

Pléh Csaba – Kovács Kristóf – Krajcsi Attila (2004): A kommunikációs közegek hatása a gondolkodás architektúrájára: az időgazdálkodás példája. Magyar Tudomány, 2004/8. 848-856.p.

Pléh Csaba (2010): A darvini evolúció és tanulás. In: Csányi Vilmos et al. (szerk.): Mindörökké evolúció. Typotex Kiadó, Budapest. 61-95.p.

Prazsák Gergő (2007): Network Society 2.0, virtuelle Gemeinschaft. Világosság. 2007/9. 71-80.p.

Prensky, Marc (2001): Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon, NCB University Press, Vol. 9 No. 5, October. 1-6.p.

Pusztai Gabriella (2009): A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Pusztai Gabriella – Szabó Péter Csaba (2008): A bolognai folyamat recepciója Magyarországon. In: Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.): A bolognai folyamat Közép-Európában. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest. 68-76.p.

Réti Mónika (2011): A nemi szerepek és a tanulás. Magyar Tudomány, 2011/2. 234-243.p.

Ritter Andrea: Az internethasználat néhány lehetséges hatása serdülőkre http://www.ittk.hu/infinit/2001/0329/index.html, (letöltve:2005. április)

Rizter, George (1993): The McDonaldization of Society. Pine Forge Press, Thousand Oaks.

Robins, Kevin (2000):Cyberspace and the world we live in. In: Bell, David – Kennedy, Barbara M. (eds.) (2000): The Cybercultures reader. Publisher, Routledge, London & New York. 62-81.p.

Robbins, Kevin – Webster, Frank (2004): The long history of the information revolution. In: Webster, Frank (edit.): The infromation society reader. Routledge Publishers. London. 77-96.p.

Rónai Kázmér (2005): Művészeti elmélkedés a technikáról. In: Bednanics Gábor – Bónus Tibor (szerk.): Kulturális közegek. Ráció Kiadó, Budapest. 75-76.p.

Ropolyi László(1999): Társadalom a számítógépekben, Replika 1999. március. 155-171.p.

Ropolyi László (2005): Az Internet természete. Typotex Kiadó, Budapest.

Roszak, Theodore (2004): The cult of information. In: Webster, Frank (edit.) (2004): The infromation society reader. Routledge Publishers. London. 55-62.p.

Rouse, Steven V. – Haas, Heather (2003): Exploring the accuracies and inaccuracies of personality perception following internet-mediated communication. Journal of Research in Personality. 37.vol. 5. Issue. 446-467.p.

Saulauskas, Marius Povilas (2000): "The spell of Homo Irretitus: amidst superstitions and dreams" Information Research. http://informationr.net/ir/5-4/paper80.html (letöltve: 2010. november)

Ságvári Bence (2008): Az IT generáció, Technológia a mindennapokban: kommunikáció, játék és alkotás. Fanta Trendriport 1.
http://www.coca-cola.hu/media/file/sajtohir/Fanta_Trendriport1.pdf (letöltve: 2010. február 1.)

Ságvári Bence (2011): A net-generáció törésvonalai – kultúrafogyasztás és életstílus-csoportok a magyar fiatalok körében. In: Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2010-2011. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest. 263-283 p.

Sántha Kálmán (2007): Kvalitatív módszerek alkalmazása a reflektív gondolkodás feltárásában. In: Falus Iván (szerk.): A tanárrá válás folyamata. Gondolat Kiadó, Budapest. 177-243.p.

Schrum, Lynne – Berenfeld, Boris (1997): Teaching and learning int he information age. A guide to educational telecommunications. Allys and Bacon. Boston-London-Toronto-Sydney-Tokyo-Singapore.

Schultz, Theodore W. (1983): Beruházás az emberi tőkébe. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.

Selwyn, Neil – Gorard, Stephen – Furlong, John (2006): Adult learning int he Digital Age. Information technology and learning Society. Routledge Falmer. New York.

Somlai Péter (2008): A posztadoleszcensek kora. In: Somlai Péter (szerk.): Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest. 9-43.p.

Sterling, Bruce (1997): Az Internet rövid története, In: Buldózer, Média Research, Budapest. http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/media/buldozer/buldozer.mek

Strangelove, Michael (1994): A nélkülözhetetlen Internet. Replika, 1994/ 13-14. 13-22.p.

Szabó Gabriella (2003): A hatalom elektronikus arca – a nők és férfiak eltérő IKT használati kultúrája. Információs Társadalom, 2003. 3-4. szám. 116-131.p.

Szabó Ildikó (1992): Szociológiai módszerek az iskolában. In: Szabó Ildikó – Szekszárdi Júlia (szerk.): Az osztálytükörtől a falfirkáig. OKI Iskolafejlesztési Központ és IF Alapítvány, Budapest. 104-160.p.

Szabó József (2008): The role of the local Media in the Field of Religion. In: Pusztai Gabriella (ed.): Religion and values in Education in Central and Eastern Europe. Régió és oktatás VI. Debrecen, Center for Higher Education Research and Developement, University of Debrecen. 425-437 p.

Szabó József (2009): A helyi média és az informális nevelés. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): Nonformális – informális – autonóm tanulás. Acta Andragogiae et culturae sorozat 22. szám. Debrecen, Debreceni Egyetem. 370-376 p.

Szabó József (2010): A helyi média társadalmi összefüggései. In: Buda András – Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia, tanárok, értelmiségiek. Kiss Árpád Archivum Könyvsorozata VII. Kötet. Debrecen, Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete. 356-365 p.

Szabó László Tamás (2001): Értékek az iskolában. Educatio 2001/3. 461-471.p.

Szekszárdi Júlia (2011): A netgeneráció tagjai az osztályközösségben. Modern Iskola, V. évfolyam 2011/3. sz. 48-51.

Tapscott, Don (2008): Grown up digital: how the net generation is changing your world. McGraw-Hill Publishers, New York.

Tapscott, Don (2001): Digitális gyermekkor. Kossuth Kiadó, Budapest.

Tari Annamária (2010): Y generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban. Jaffa Kiadó, Budapest.

Tisljár Roland – Bereczkei Tamás (2010): A humor szerepe a párválasztásban. In: T. Litovkina Anna – Barta Péter – Hidasi Judit (szerk.): A humor dimenziói. Tinta Könyvkiadó és BGF Külkereskedelmi Kar, Budapest.40-51.p.

Tót Éva (2002): A nem formális tanulás elismerése- szemlélet és módszerek. Szakképzési Szemle 2. 178-193.p.

Tóth-Mózer Szilvia – Lévai Dóra (2011a): Az online közösségi oldalon lévő tanár-diák kapcsolat kezdeményezése és fogadása a metaforák tükrében. http://www.oktatas-informatika.hu/2011/12/toth-mozer-szilvia-levai-dora-az-online-kozossegi-oldalon-levo-tanar-diak-kapcsolat-kezdemenyezese-es-fogadasa-a-metaforak-tukreben/ (letöltve: 2013. március)

Tóth-Mózer Szilvia – Lévai Dóra (2011b): Az oktatási és nevelési folyamat kiterjesztése online közösségi felületekre. http://herj.hu/2011/07/toth-mozer-szilvia-es-levai-dora-az-oktatasi-es-nevelesi-folyamat-kiterjesztese-online-kozossegi-feluletekre/ (letöltve: 2013. március)

Török Balázs (2008): az információs és kommunikációs technológiák iskolai integrációja. IKT-metria mérőeszköz. (Doktori értekezés) http://nevelestudomany.phd.elte.hu/vedesek/2008/PhD_2008_Torok_Balazs.pdf (letöltve: 2013 február)

Újhelyi Adrienn (2003): Információs társadalom-lélektan - Internet és szociálpszichológia Vigília 3-4 183-194.p.

Uslaner, Eric M. (2000): Social Capital and the Net. Communications of the ACM Magazine, Volume 43, Issue 12. 60-64.p.

Vajkai András (2008): E-Government tanulmányok XXI. Az információs társadalom területi és módszertani vizsgálata. E-Government alapítvány a közigazgatás modernizációjáért. Budapest.

Váncsa István (2001): Hírvilág. INFORUM kiadó. Budapest.

Vid, Michaelic (2005): Technika és gép a társadalom életében. In: Bednanics Gábor – Bónus Tibor (szerk.) (2005): Kulturális közegek. Ráció Kiadó, Budapest. 83-85.p.

Wallace, Patricia (2002): Az internet pszichológiája. Osiris Kiadó. Budapest.

Wallerstein, Immanuel (1993): Le Capitalisme Historique. La Découverte. Paris.

Wallerstein, Immanel (1976) „Modernization: Requiescat in Pace.” In: Coser, O. – Larsen, O. (eds.) The Uses of Controversy in Sociology. Free Press, New York. 131-135. p.

Wallerstein, Immanuel (1983): A modern világgazdasági rendszer kialakulása. A tőkés mezőgazdaság és az európai világgazdaság eredete a XVI. században. Gondolat, Budapest.

Wallerstein, Immanuel (1984) The Politics of the World-Economy. The States, the Movements, and the Civilizations. Cambridge University Press, Cambridge – Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris.

Webster, Frank (2002): Theories of the Information Society. Routledge. London.

Winner, Langdon (2004): Who will be in cyberspace? In Webster, Frank (edit.) (2004): The infromation society reader. Routledge Publishers. London. 45-55.p.

Woolgar, Steve (2002): Virtual society? Technology, Cyberbole, Reality. Oxford University Press. New York.

Z. Karvalics László (2005): A netnemzedék vizsgálatának szemléleti alapjai, Új Pedagógiai Szemle, http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2001-07-it-Karvalics-Netnemzedek.html (letöltve: 2005. április)

Z. Karvalics László (2000): Fogpiszkáló a hálózaton. Prím Kiadó, Budapest.

Z. Karvalics László (2003): Információ, társadalom, történelem. Typotex Kiadó, Budapest.

Z. Karvalics László (2005): Az információs írástudástól az internetig, http://www.neumann-haz.hu/digital/educatio/1997tel/cimlap.html, (letöltve: 2005. április)

Z. Karvalics László (2006): Internet mindennap.
http://www.internetmindennap.hu/pdf/I_resz.pdf (letöltve: 2010. március 31.)

Z. Karvalics László (2007): Információs társadalom – mi az? Egy kifejezés jelentése, története es fogalomkörnyezete.
http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/02_ZKL_tortenet.pdf (letöltve: 2010. szeptember 7.)

Hivatkozott dokumentumok:

A BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központjának (ITTK) kutatócsoportja (2008):A világ előrehaladása az Információs Társadalom terén 1998-2008. http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_WPR1998-2008.pdf, (letöltve:2008 május)

Bujdosó Gyöngyi (2012): Influence of the Gender Factor on Student's Electronic Learning Styles.
http://inf.unideb.hu/~bujdoso/publications/bujdoso12HERD_zaro.pdf (letöltve: 2013.március)

Chat illúziók, http://www.bura.hu/article.jsp?id=10000131 (letöltve: 2005. március)

Commission Of The European Communities (2007): The European Interest: Succeeding in the age of globalisation.
http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/COM2007_581_en.pdf (letöltve: 2010.december)

eEurope 2005: An information society for all.
http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf , (letöltve: 2005. március)

e-Learning, http://www.canarie.ca/press/publications/quarterly_fall_2002.pdf, (letöltve: 2005. május)

European Commission (2010): Lisbon Strategy evaluation document. http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/pdf/lisbon_strategy_evaluation_en.pdf (letöltve 2010. december)

Forsene (2008):Nem fog eltűnni a digitális szakadék
http://itmania.hu/tart/cikk/e/0/21016/1/informatika/Hatalmas_digitalis_szakadek_az_internetezok_es_nem_internetezok_kozott (letöltve: 2010. január)

Fotexnet Research, http://www.fortexnet.hu

Kompetencia alapú tanítási-tanulási programok elterjesztése a Hajdú-Bihar megyei pedagógusképzésben. HEFOP-3.3.2-05/1.-2006-04-0008/1.0 projekt anyaga

Magyar Információs Társadalom Stratégia, http://www.ims.co.hu/MITS_teljes.pdf, (letöltve: 2005. április)

A jelölt tudományos közleményei:

Sinka Edit - Herczegh Judit (2005): Tanórai forgatókönyvek: hagyomány és "modernség". In: Buda Mariann (Szerk.): Légkör - közérzet - tanulás. Iskolák belső világa. Debrecen, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék. 120- 138.p.

Herczegh Judit (2006): Az iskolai életvilág. A diákok általános jellemzői az Észak-kelet Tiszántúli Régióban az OTKA kutatása alapján. Új Pedagógiai Szemle 2006 július-augusztus. 124-135.p.

Herczegh Judit – Kóródi Márta (2006): Egyetemi és főiskolai hallgatók olvasásszociológiai vizsgálata három felsőoktatási intézményben. Educatio 2006 nyár. 406-417.p.

Herczegh Judit (2006): Messenger: a kommunikáció új, lehetséges útja a felsőoktatásban és a távoktatásban. In: Buda András - Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia és az oktatás finanszírozása. Debrecen, Kiss Árpád Archivum könyvtára és Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék. 313-324.p.

Herczegh Judit (2006): ENTER - A végzős hallgatók számítógép-, és internet-használói szokásai. In: Juhász Erika (szerk.): Régió és oktatás. Debrecen, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. 325-336.p.

Herczegh Judit (2007): Háló-társ - Kommunikáció és kapcsolati háló az interneten. Educatio 2007, nyár. 331-341.p.

Herczegh, Judit (2008): The Internet as an Interface for Research from the Viewpoint of Social Capital. In: Pusztai, Gabriella (ed.): Religion and Values in Education in Central and Eastern Europe. [Régió és oktatás VI. kötet.] Debrecen, Center for Higher Education Research and Development Hungary. 347-355.p.

Herczegh Judit (2008): Otthonom az, ahol a laptopom van. In: Buda András - Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia és az eredményesség akadályai. Debrecen, Kiss Árpád Archivum könyvtára és Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézete. 414-424.p.

Herczegh Judit (2009): Bevezetés az információs társadalomba, avagy a hálópolgárság alapjai, In: Bajusz Bernadett et.al. (szerk.): Professori Salutem. Tanulmányok a 70 éves Kozma Tamás Tiszteletére. Debrecen, Dokotranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. 305-313.p.

Herczegh Judit – Tornyi Zsuzsa Zsófia (2009): Az autonóm tanulás kutatásának empirikus megközelítése. In: Forray R. Katalin - Juhász Erika (szerk.): Nonformális - informális - autonóm tanulás. [Felnőttnevelés, művelődés, Acta Andragogiae et Culturae sorozat 22. szám.] Debrecen, Debreceni Egyetem. 82-90.p.

Herczegh Judit (2010): "Otthonom az, ahol a laptopom van" - Az információs társadalom kihívásai. In: Juhász Erika (szerk.): Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus.[Régió és oktatás sorozat V. kötet.] Debrecen, Center for Higher Education Research and Development Hungary. 229-234.p.

Herczegh Judit (2010): Digitális őslakosok, digitális bevándorlók, digitális remeték. In: Buda András - Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia, tanárok, értelmiségiek. Debrecen, Kiss Árpád Archivum könyvtára és Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete. 433-442.p.

Herczegh Judit (2010): Internethasználat és kommunikáció a Debreceni Egyetemen. In: Juhász Erika – Szabó Irma (szerk.): Nemzetnevelés – felnőttnevelés – közművelődés. Debrecen, Csokonai –kiadó, Debreceni Egyetem, KultúrÁsz Közhasznú Egyesület. 357-366.p.

Herczegh Judit – Pete Nikoletta (2010): Az andragógusok kompetenciái a KKK-ban és a gyakorlatban. In: Palcsó Mária (szerk.): A kulturális szakemberképzés perspektívái. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja.97-106.p.

Herczegh, Judit (2011): Information society diversifications among the students of the University of Debrecen. In: Heinrich Badura – Sári Mihály (eds.): Interkulturelles Lernen in Ostmitteleuropa. EALIZ, Wien valamint Eötvös József Főiskola, Baja. 265-270.p.

Márkus Edina - Herczegh Judit (2011): Társadalmi esélyegyenlőségek és karrier. (HURO/0901/253/2.2.2 – Background study)
http://unideb.mskszmsz.hu/sites/default/files/documents/herd_b1_1stperiod_markus_herczegh.11.09.30.w.pdf

Herczegh Judit (2012): Hallgatók az információs korban. In: Erdei Gábor (szerk.): Andragógia és közművelődés. Réi és új kihívások előtt. A közművelődés az új évszázadban. Felnőttnevelés, Művelődés. Acta Andragogie et Culturae sorozat, 23. szám. Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, Debrecen. 400-411.p.

Herczegh Judit (2012): Tanár szakos hallgatók IKT használatának kari szintű összehasonlító vizsgálata. In: Chrappán Magdolna – Juhász Erika (szerk.): Tanulás és művelődés. DE TEK BTK Neveléstudományok Intézete, Debrecen. 123-130. p.

Juhász Erika – Herczegh Judit – Pete Nikoletta (2012): Regionális fejlettség a magyarországi civil szektorban. In: Juhász Erika – Pete Nikoletta (szerk.): Civil szervezetek humán erőforrása. Belvedere Meridionale Kiadó, Kultúrás Közhasznú Egyesület, Szeged – Debrecen. 17-41.p.

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Digitális hő-térkép, mobiltelefon és internethasználat a világon 38
2. ábra: Internethasználók százalékos megoszlása a világ régiói szerint 2009-ben 39
3. ábra: Internet Előfizetéssel rendelkező háztartások százalékos aránya Európában, 2008-2010 43
4. ábra: IKT eszközökkel rendelkező háztartások százalékos aránya Magyarországon, 2009-2010 44
5. ábra: A rendszeres internethasználók aránya településtípusonként százalékos megoszlásban, 2008 45
6. ábra: Internet-penetráció Magyarország régióiban 2009-ben, százalékos megoszlásban 46
7. ábra: Ezer lakosra jutó internet-előfizetések száma Magyarországon 2009-ben 47
8. ábra A hazai internethasználók arányai korcsoportonként százalékos megoszlásban, 2008-2009-2010 49
9. ábra: Digitális szórakoztató eszközök arányai korcsoportonként Magyarországon, 2008 50
10. ábra: Digitális megosztottság társadalmi változói Magyarországon, 2008 51
11. ábra: Elsődleges és másodlagos digitális törésvonalak megjelenése az információs társadalomban 55
12. ábra: Bronfenbrenner ökológiai modellje alapján létrehozott szocializációs modell 58
13. ábra: Bronfenbrenner ökológiai modellje alapján létrehozott szocializációs modell az információs társadalomra értelmezve 59
14. ábra: A számítógépet használók százalékos aránya az egyes társadalmi-demográfiai csoportokban 84
15. ábra: Az internethasználók százalékos aránya az egyes társadalmi-demográfiai csoportokban, 2009-2010 85
16. ábra: A hallgatók képzés-típusonkénti megoszlása százalékos arányban 90
17. ábra: A hallgatók évfolyam szerinti megoszlása százalékos arányban 91
18. ábra: A hallgatók egyetemi karonkénti megoszlása százalékos arányban 91

19. ábra: A hallgatók bejelentett lakóhelyének jellege százalékos megoszlásban 92
20. ábra: A hallgatók jelenlegi lakóhelyének típusa százalékos megoszlásban 93
21. ábra: A hallgatók számítógép-kezelése és technikai újdonságok iránti érdeklődésére vonatkozó véleményeinek összevetése 98
22. ábra: Hallgatói önbesorolás a BTK, TTK és IK összehasonlítása szerint 106
23. ábra: Számítógépes ismeretek forrása százalékos megoszlásban jelölési gyakoriság alapján 112
24. ábra: Számítógépes ismeretek forrása a digitális haladó és a digitális középhaladó hallgatói csoportok között 113
25. ábra: A hazai internetezők internethasználati területei százalékos megoszlásban, 2009-2010 127
26. ábra: A hallgatók internethasználatának és internethasználattal eltöltött heti átlagos óraszámainak klaszter analízise 129
27. ábra Vezetékes és mobil telefon előfizetések számának alakulása Magyarországon 100 főre vetítve 145
28. ábra: Saját mobiltelefon korcsoportonként, százalékos megoszlásban Magyarországon 146
29. ábra: A hallgatók által birtokolt mobiltelefonok száma a megkérdezés időpontjáig százalékban 147
30. ábra: Sms küldési gyakoriság Ságvári (2008) kutatásában 149
31. ábra: Sms küldési gyakoriság az általunk megkérdezett hallgatók körében százalékos megoszlásban 150
32. ábra: A hallgatók által leggyakrabban látogatott weboldalak 159
33. ábra: Saját tartalmak létrehozása az interneten korcsoportonkénti megoszlásban Ságvári kutatásában 168
34. ábra: A személyes érintkezések gyakoriságának változása az egyes korcsoportok körében 2008-ban Ságvári kutatásában 174

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Internet-penetráció százalékos arányai a világban, 2009 40
2. táblázat: Számítógép-használók százalékos arányai a világ fejlett és elmaradott országaiban 2007-ben 42
3. táblázat: : Digitális egyenlőtlenségek megjelenése Magyarországon az eszközhasználat tükrében 52
4. táblázat: A társadalmi tőke összetevői 66
5. táblázat: A hallgatók birtokolt javai százalékos megoszlásban 94
6. táblázat: Számítógéppel kapcsolatos vélemények 97
7. táblázat: Internettel kapcsolatos vélemények 99
8. táblázat: A hallgatók önbesorolása az információs társadalomba 101
9. táblázat: Apa besorolása az információs társadalomba nemek szerint 102
10. táblázat: Apa besorolása az információs társadalomba hallgatói csoportok alapján 102
11. táblázat: Anya besorolása az információs társadalomba nemek szerint 103
12. táblázat: Anya besorolása az információs társadalomba hallgatói csoportok alapján 103
13. táblázat: Hallgatói önbesorolás a bejelentett lakóhely jellege szerint százalékos megoszlásban 105
14. táblázat: Hallgatói önbesorolás gazdasági és információs társadalmi javak birtoklása szerint 107
15. táblázat: Számítógéppel kapcsolatos vélemények a digitális haladók és digitális középhaladók körében 108
16. táblázat: Internettel kapcsolatos vélemények a digitális haladók és digitális középhaladók körében 109
17. táblázat: Hetente az internet előtt eltöltött átlagos órák száma 110
18. táblázat: Számítógépes tevékenységeket használó hallgatók klasztercsoportok bontásában 114
19. táblázat: A klasztercsoportok nemi és önbesorolásos megoszlásai 115
20. táblázat: Számítógépes szövegszerkesztő programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban 117

21. táblázat: Számítógépes prezentáció készítési gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban 118
22. táblázat: Számítógépes táblázatkezelő programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban 119
23. táblázat: Számítógépes adatbázis-kezelő programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban 120
24. táblázat: Számítógépes játék-programok használati gyakorisága a vizsgált hallgatói csoportokban 121
25. táblázat: Fényképek, képek szerkesztési gyakorisága számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban 122
26. táblázat: Filmnézés gyakorisága a számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban 123
27. táblázat: Filmek, zene szerkesztése a számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban 124
28. táblázat: Zenehallgatás a számítógépen a vizsgált hallgatói csoportokban 124
29. táblázat: Tanulás a számítógép segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban 125
30. táblázat: Számítógépes tevékenységeket használó hallgatók klasztercsoportok bontásában 130
31. táblázat: A klasztercsoportok nemi és önbesorolásos megoszlásai 131
32. táblázat: Tanulás az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban 132
33. táblázat: Online nyelvtanulás az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban 133
34. táblázat: Játék az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban 134
35. táblázat: Böngészés az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 135
36. táblázat: Hírek, információk olvasása az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 136
37. táblázat: Szépirodalom olvasása az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 137
38. táblázat: Szakirodalom olvasása az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 138

39. táblázat: Zenehallgatás az interneten a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 139
40. táblázat: Zeneletöltés az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 140
41. táblázat: Programok letöltése az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 141
42. táblázat: Kiegészítő alkalmazások a hallgatók készülékein és azok használati arányai 151
43. táblázat: e-mail, levelezés az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 154
44. táblázat: hallgatói e-mail címek 155
45. táblázat: Chat, csevegés az internet segítségével a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 156
46. táblázat: Internet alapú telefonálás a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 157
47. táblázat: Online megjelenéssel kapcsolatos vélemények 162
48. táblázat: Saját tartalom létrehozása az interneten a hallgatói-felmérés alapján 164
49. táblázat: Internetes blog olvasás a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 165
50. táblázat: Internetes blog írása a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 165
51. táblázat: Internetes fórum olvasása a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 166
52. táblázat: Internetes fórum hozzászólások a vizsgált hallgatói csoportokban, gyakoriság szerint 167
53. táblázat: Valós fizikai kapcsolatok és online kapcsolatok alakulása 171
54. táblázat: Az érintkezés formái és átlagos megjelenésük ismerősöknél és barátoknál 172
55. táblázat: Új kapcsolatok kialakításának színterei 176
56. táblázat: Hetente számítógép előtt eltöltött átlagos órák száma karonkénti lebontásban 180
57. táblázat: Számítógépes tevékenységeket használó hallgatók karonkénti bontásban 181

58. táblázat: Internetes tevékenységeket használó hallgatók karonkénti bontásban 182
59. táblázat: Kommunikációs tevékenységeket IKT eszközök segítségével folytató hallgatók karonkénti bontásban 183
60. táblázat: Mobiltelefonok a három kar hallgatóinál 184
61. táblázat: Mobiltelefon alkalmazások és kihasználtságuk a három kar hallgatói esetében 185
62. táblázat: Számítógéppel kapcsolatos vélemény-átlagok a három karon 186
63. táblázat: Internettel kapcsolatos vélemény-átlagok a három karon 187
64. táblázat: Online megjelenéssel kapcsolatos vélemény-átlagok a három karon 188
65. táblázat: A kapcsolattartás formái haverokkal, ismerősökkel a három kar hallgatói esetében 189
66. táblázat: A kapcsolattartás formái közeli barátokkal a három kar hallgatói esetében 190
67. táblázat: Az ismerkedés helyei a három kar hallgatói esetében 191

Mellékletek

1. számú melléklet: Internet-használók a világban - Összesítés

	Népesség	A világ népességé-nek arányában (%)	Internet használók száma	Penetráció (%)	Használók aránya világ viszonylatban (%)
Afrika	933 448 292	14,20	32 765 700	3,50	3,00
Ázsia	3 712 527 624	56,50	389 392 288	10,50	35,60
Európa	809 624 686	12,30	312 722 892	38,60	28,60
Közel-Kelet	193 452 727	2,90	19 382 400	10,00	1,80
Észak-Amerika	334 538 018	5,10	232 057 067	69,40	21,20
Latin-Amerika/ Karibi térség	556 606 627	8,50	88 778 986	16,00	8,10
Óceánia/ Ausztrália	34 468 443	0,50	18 430 359	53,50	1,70
Összesen	6 574 666 417	100	1 093 529 692	16,60	100

Forrás: www.internetworldstat.com,2007

2. melléklet: Gazdasági ellenszolgáltatással járó online tevékenységek használatának nemek szerinti megoszlása százalékban

Online filmnézés	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	4,5	7,7	3,5
Hetente többször használja	7,4	14,3	5,2
Hetente	9,8	14,3	8,4
Havonta többször	9,5	8,8	9,8
Havonta, vagy ritkábban	18,8	16,5	19,6
Nem használja	49,9	38,5	53,5

Koncert, hangverseny, előadás…jegyvásárlás	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	1,3	3,3	0,7
Hetente többször használja	2,4	2,2	2,4
Hetente	1	1,1	1
Havonta többször	3,9	0	5,2
Havonta, vagy ritkábban	33,6	35,9	32,9
Nem használja	57,7	57,6	57,8

Repülőjegy vásárlás	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	0	0	0
Hetente többször használja	0	0	0
Hetente	0,3	0	0,3
Havonta többször	0,3	0	0,3
Havonta, vagy ritkábban	23,1	19,6	24,2
Nem használja	76,4	80,4	75,1

Könyv, DVD vásárlás	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	1,3	3,3	0,7
Hetente többször használja	0,3	0	0,3
Hetente	0,5	0	0,7
Havonta többször	5,2	2,2	6,2
Havonta, vagy ritkábban	42,5	48,9	40,5
Nem használja	50,1	45,7	51,6

Online szállásfoglalás	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	0,3	1,1	0
Hetente többször használja	0,3	0	0,3
Hetente	0,3	0	0,3
Havonta többször	1,1	1,1	1
Havonta, vagy ritkábban	31,3	32,5	30,1
Nem használja	66,8	62,6	68,2

Elektronikai,műszaki cikk vásárlás	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	1,3	2,2	1
Hetente többször használja	0	0	0
Hetente	0	0	0
Havonta többször	1,3	2,3	0,7
Havonta, vagy ritkábban	23,9	39,1	19

Nem használja	73,5	55,4	79,2

Internetes banki ügyintézés	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	1,8	2,2	1,7
Hetente többször használja	3,4	6,5	2,4
Hetente	3,9	3,3	4,2
Havonta többször	19,2	19,6	19
Havonta, vagy ritkábban	24,9	23,9	25,3
Nem használja	46,7	44,6	47,4

Ruházati, szépségápolási cikk vásárlás	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	0,5	1,1	0,3
Hetente többször használja	0	0	0
Hetente	0	0	0
Havonta többször	2,6	2,2	2,8
Havonta, vagy ritkábban	18,9	17,4	19,4
Nem használja	78	79,3	77,5

Részvétel online árveréseken	**Összesen %**	**Férfiak %**	**Nők %**
Naponta használja	0,8	1,1	0,7
Hetente többször használja	1,6	4,3	0,7
Hetente	1,3	3,3	0,7
Havonta többször	2,4	2,2	2,4
Havonta, vagy ritkábban	17,8	26,1	15,2
Nem használja	76,1	63	80,3

3. melléklet: A Facebook és az Iwiw napi elérési számának alakulása

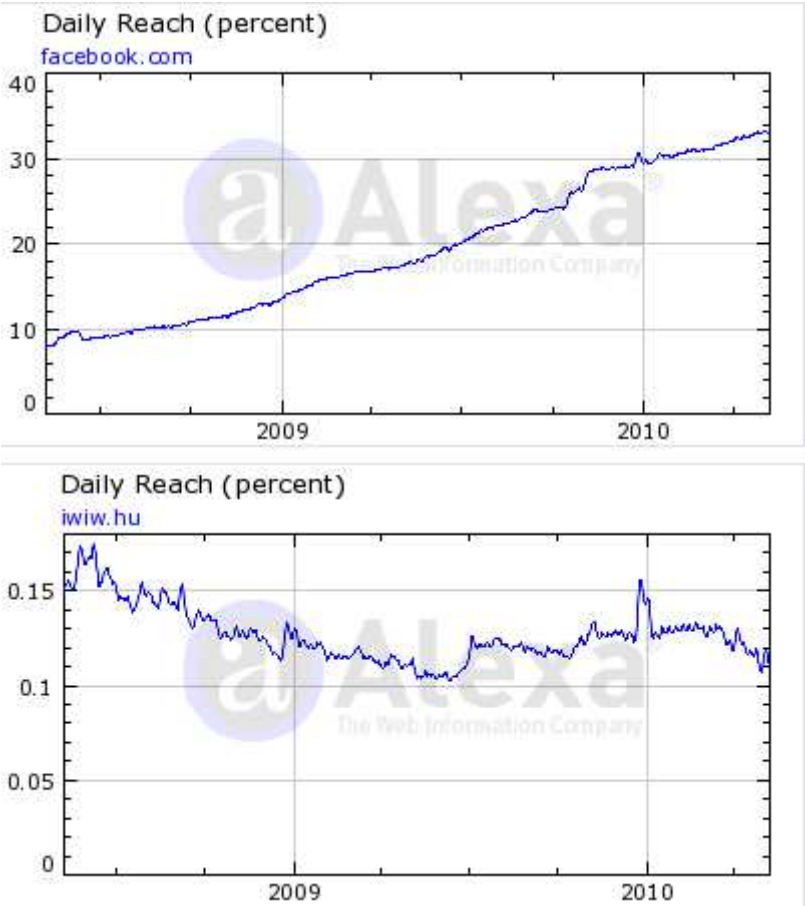

Forrás: alexa.com, 2010

4. melléklet: Hallgatói kérdőív

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

Neveléstudományok Intézete

Sorszám

HALLGATÓI KÉRDŐÍV

Kedves Hallgató!

Szeretnénk Neked feltenni néhány kérdést személyes tapasztalataidról a számítógépekkel és az internettel kapcsolatosan, valamint információt nyerni az általad használt infokommunikációs eszközökről. Kíváncsiak vagyunk hogyan és mire használod a számítógépet és az internetet, és hogy ezek az eszközök hogyan alakítják a Te személyes kapcsolati hálódat.

Minden válasz helyes, ami a valóságot és a véleményedet tükrözi. A válaszadás névtelen és önkéntes!

Ez a kérdőív egy doktori disszertáció részét képezi.

Köszönjük, hogy időt áldozol munkánk segítésére!

D.1. Nemed:

1. férfi 2. nő

D.2. Életkorod: ……..év

D.3. Családi állapotod:

1. férjezett/nős vagyok
2. élettársi kapcsolatban élek
3. barátom/barátnőm van
4. egyedülálló vagyok
5. elvált vagyok
6. egyéb:…….

D.4. Évfolyamod, szakod/szakjaid valamint a Kar rövidítése, amelynek a hallgatója vagy (BTK, TTK, ÁJK stb.) :

……

D.5. A bejelentett lakóhelyed jellege:

1. Főváros
2. Megyeszékhely
3. Város
4. Község
5. Falu

D.6. Hol laksz jelenleg?

1. Otthon családdal
2. Saját lakásban
3. Albérletben
4. Kollégiumban
5. egyéb:…….

G.1. Honnan/kitől szerezted a számítógépes ismereteidet? Több válasz is lehetséges!

1. Tanfolyam 2. Ismerősök

3. Egyetemi/főiskolai oktatás 4. Családtagok 5. Önképzés

6. Barátok 7. Középiskola 8. egyéb:……

G.2. Kérjük értékeld az alábbi kijelentéseket aszerint, hogy mennyire értesz egyet velük! Az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem értesz egyet, a 4-es pedig azt, hogy maximálisan egyetértesz.

1. Érdekelnek a technikai újdonságok.	1	2	3	4
2. Az egyetem technikailag jól felszerelt.	1	2	3	4
3. Jól kezelem a számítógépet.	1	2	3	4
4. A számítógép megkönnyíti az életemet.	1	2	3	4
5. Érdeklődöm az informatikai eszközök iránt, de nem értek hozzá eléggé.	1	2	3	4
6. A számítógép egy szükséges rossz, amit el kell viselni.	1	2	3	4
7. A számítógép önmagában az internet nélkül nem ér semmit.	1	2	3	4
8. A számítógép csupán munkaeszköz.	1	2	3	4
9. A számítógép a mindennapi életem nélkülözhetetlen részévé vált	1	2	3	4

G.3. Hol szoktál számítógépet használni? Több válaszlehetőséget is megjelölhetsz!

1. Otthon 2. Családtagoknál
3. Az egyetemen 4. Barátoknál
6. Internet kávézóban 6. Kollégiumban
7. egyéb:……

G.4. Használod-e a SZÁMÍTÓGÉPET a következő tevékenységekre?
A válaszodat kérjük karikázd be!

Tevékenység	Nem használom	Naponta használom	Hetente többször	Hetente	Havonta többször	Havonta vagy ritkában
1. Szövegszerkesztés (pl.WORD)	1	2	3	4	5	6
2. Bemutató készítése (pl. POWER POINT)	1	2	3	4	5	6
3. Táblázatkezelés (pl. EXCEL)	1	2	3	4	5	6
4. Adatbázis kezelés (pl.ACCESS)	1	2	3	4	5	6
5. Játék	1	2	3	4	5	6
6. Fényképek, képek szerkesztése	1	2	3	4	5	6
7. Filmek, zene szerkesztése	1	2	3	4	5	6
8. Zenehallgatás	1	2	3	4	5	6
9. Filmnézés	1	2	3	4	5	6
10. Tanulás	1	2	3	4	5	6
11. Egyéb:…… …… ……	1	2	3	4	5	6

I.1. Kérjük értékeld az alábbi kijelentéseket aszerint, hogy mennyire értesz egyet velük! Az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem értesz egyet, a 4-es pedig azt, hogy maximálisan egyetértesz.

1.. Az internet számomra az első számú információforrás.	1	2	3	4
2. Az internet túltermeli az információt.	1	2	3	4
3. Az internet megkönnyíti az életemet.	1	2	3	4
4. Az internet elmélyíti az emberek közötti társadalmi különbségeket.	1	2	3	4
5. Könnyen rátalálok az engem érdeklő információkra az interneten.	1	2	3	4
6. Információs korban élünk	1	2	3	4
7. Az interneten található információk megbízhatatlanok és manipulálhatók.	1	2	3	4
8. Az internet nyelvezete trágár.	1	2	3	4

I.2. Hol szoktál internetet használni? Több válaszlehetőséget is megjelölhetsz!

1. Otthon
2. Családtagoknál
3. Az egyetemen
4. Barátoknál
5. Internet kávézóban
6. Kollégiumban
7. egyéb:……

I.3. Hetente körülbelül hány órát töltesz internethasználattal?

……órát

I.4. Melyek azok az oldalak, amelyeket a leggyakrabban látogatsz?

……

……

……

I.5. Használsz-e valamilyen levelezőrendszert? A megfelelő választ kérjük karikázd be!

1. Nem
2. Igen, ……..db e-mail címem van

I.6. Milyen gyakorisággal küldesz e-mailt?
A megfelelő választ kérjük karikázd be!

1. Naponta több e-mailt küldök
2. Naponta egy e-mailt küldök
3. Hetente több e-mailt küldök
4. Hetente egy e-mailt küldök
5. Havonta több e-mailt küldök
6. Havonta egy e-mailt küldök
7. Ritkán küldök e-mailt
8. Nem küldök e-mailt

I.7. Rendelkezel-e saját Web-oldallal?

1. nem
2. igen, ingyenes tárhelyen
3. igen, előfizetéses tárhelyen

I.8. Van saját Blogod?

1. nem
2. igen

I.9. Amennyiben van saját Blogod, milyen gyakran írsz blogbejegyzést?

……

I.10. Regisztrált tagja vagy-e valamilyen Fórumnak?

1. nem
2. igen , ……. db-nak vagyok a tagja

I.11. Amennyiben Fórum-tag vagy, megközelítőleg hány fórumhozzászólásod volt eddig?

…….db

I.12. Nyitottál-e már új topikot Fórumon?

1. nem
2. igen, …….db topikot nyitottam

I.13. Tagja vagy-e az IWIW-nek?

1. igen 2. nem

I.14. Amennyiben IWIW tag vagy, kérlek becsüld meg körülbelül hány ismerősöd van:

…… db

I. 15. Tagja vagy-e egyéb közösségi portálnak?
(pl. facebook,myspace, barátikör stb.)

1. igen, éspedig:……
2. nem

I.16. Amennyiben egyéb közösségi portál tag vagy, kérlek becsüld meg körülbelül hány ismerősöd van:

…… db

I.17. Használod-e az INTERNETET a következő tevékenységekre?
A válaszodat kérjük karikázd be!

Tevékenység	Nem használom	Naponta használom	Hetente többször	Hetente	Havonta többször	Havonta vagy ritkábban
1. E-mail, levelezés	1	2	3	4	5	6
2. Játék	1	2	3	4	5	6
3.Böngészés az interneten	1	2	3	4	5	6
4. Szépirodalom olvasása	1	2	3	4	5	6
5. Szakirodalom olvasása	1	2	3	4	5	6
6. Chat, csevegés	1	2	3	4	5	6
7. Zenehallgatás	1	2	3	4	5	6
8. Zeneletöltés	1	2	3	4	5	6
9. Programok letöltése	1	2	3	4	5	6
10. Online filmnézés	1	2	3	4	5	6
11. Hírek, információk olvasása	1	2	3	4	5	6
12. Koncert, hangverseny, előadás stb. jegy vásárlás	1	2	3	4	5	6
13. Repülőjegy vásárlás	1	2	3	4	5	6
14. Könyv, DVD vásárlás	1	2	3	4	5	6
15. Online szállásfoglalás	1	2	3	4	5	6
16. Elektronikai, műszaki cikk vásárlás	1	2	3	4	5	6
17. Internetes banki ügyintézés	1	2	3	4	5	6
18. Ruházati, szépségápolási cikk vásárlás	1	2	3	4	5	6
19. Részvétel online árveréseken	1	2	3	4	5	6
20. Internetes telefonálás (pl. Skype)	1	2	3	4	5	6
21. Blog olvasás	1	2	3	4	5	6
22. Blog írás	1	2	3	4	5	6
23. Fórum olvasás	1	2	3	4	5	6
24. Fórum hozzászólás	1	2	3	4	5	6
25. Online nyelvtanulás	1	2	3	4	5	6
26. Tanulás	1	2	3	4	5	6
27.Egyéb…… ……	1	2	3	4	5	6

I.18. Amennyiben a SAJÁT számítógépes eszköztudásodat és tájékozódási gyakorlottságodat kellene meghatároznod, melyik kategóriába sorolnád MAGADAT? A megfelelő választ kérjük karikázd be!

1. Készségszinten használom a számítógépet, jól tájékozódom az interneten, ez a fő információforrásom. A mindennapi életem szerves része, kapcsolataim fenntartásához, új kapcsolatok létrehozásához rendszeresen alkalmazom.

2. Rendszeresen használom a számítógépet és az internetet, de az új dolgok megtanulása nehézségeket okoz. Szükségesnek tartom a jelenlétüket, de lényegesen nem könnyítik meg a mindennapjaimat.

3. Nem szeretem és nem is nagyon használom sem a számítógépet, sem az internetet, ha információra van szükségem, inkább más médiumokhoz fordulok.

I.19. Amennyiben a SZÜLEID számítógépes eszköztudását és tájékozódási gyakorlottságát kellene meghatároznod, melyik kategóriába sorolnád ŐKET? Kérjük húzd alá, szerinted melyikük melyik kategóriába tartozik!

1. Készségszinten használja a számítógépet, jól tájékozódik az interneten, hasznos információforrás a számára

1. Édesapámra jellemző **2. Édesanyámra jellemző**

2.Rendszeresen használja a számítógépet és az internetet, de az új dolgok megtanulása nehézségeket okoz. Szükségesnek tartja a jelenlétüket, de nem könnyítik meg a mindennapjait

1. Édesapámra jellemző **2. Édesanyámra jellemző**

3. Nem szereti és nem is nagyon használja sem a számítógépet, sem az internetet, ha információra van szüksége, inkább más médiumokhoz fordul

1. Édesapámra jellemző **2. Édesanyámra jellemző**

1.20. Kérjük értékeld az alábbi kijelentéseket aszerint, hogy mennyire értesz egyet velük! Az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem értesz egyet, a 4-es pedig azt, hogy maximálisan egyetértesz.

1. A gyakori internet használat magányossá tesz.	1	2	3	4
2. Az internet segítségével új kapcsolatokat alakíthatok ki.	1	2	3	4
3. Könnyebben ismerkedem az internet segítségével.	1	2	3	4
4. Több barátom van online, mint a való életben.	1	2	3	4
5. Olyan dolgokról is merek írni, beszélni az interneten, amiről a valóságban nehéz beszélnem.	1	2	3	4
6. A virtuális életem a valódi életemmel megegyezik.	1	2	3	4
7. Az internet megkönnyíti a kapcsolataim fenntartását.	1	2	3	4

B.1. A következőkben szeretnénk néhány kérdést feltenni a barátaiddal, ismerőseiddel kapcsolatosan.

B.1.1 Hány közeli barátod van? ……db.

B.1.2. Van-e olyan közeli barátod, akit online ismertél meg?

1. nincs 2. van, ……db.

B.1.3. Amennyiben van online megismert közeli barátod, van-e olyan közöttük, akivel személyesen még sohasem találkoztál?

1. nincs 2. van, ……db.

B.1.4. Hány haverod, barátod, ismerősöd van?.....db.

B.1.5. Van-e olyan haverod, barátod, akit online ismertél meg?

1. nincs 2. van, ……db.

B.1.6. Amennyiben van online megismert haverod, barátod, van-e olyan közöttük, akivel személyesen még sohasem találkoztál?

1. nincs 2. van, ……db.

B.2. Hány darab mobiltelefonod volt eddig, beleértve a mostanit is?

…… db

B.3. Hány éves voltál, amikor megkaptad az első mobilodat?

.....

B.4. Milyen szolgáltatásokat tud a telefonod és milyen szolgáltatásokat használsz?Kérjük a válaszaidat jelöld X-el a táblázat megfelelő kockájában!

Szolgáltatás típusa	**Van a telefonomon**	**Nem tudom, hogy van-e a telefonomon**	**Használom ezt a funkciót**
MMS küldés-fogadás			
Videophone			
MP3 lejátszás			
Wap			
E-mail olvasás, írás			
Rádió			
Internet elérés			

B.5. Milyen gyakorisággal küldesz SMS-t?
A megfelelő választ kérjük karikázd be!

1. Naponta több sms-t küldök
2. Naponta egy sms-t küldök
3. Hetente több sms-t küldök
4. Hetente egy sms-t küldök
5. Havonta több sms-t küldök
6. Havonta egy sms-t küldök
7. Ritkán küldök sms-t
8. Nem küldök sms-t

B.6. A továbbiakban arra lennénk kíváncsiak, hogy a KÖZELI BARÁTAIDDAL milyen formában tartod a kapcsolatot.

A kapcsolattartás formái	Nem jellemző	Naponta többször	Naponta	Hetente többször	Hetente	Havonta többször	Havonta vagy ritkábban
Személyes találkozó	1	2	3	4	5	6	7
Beszélgetés vezetékes telefonon	1	2	3	4	5	6	7
Beszélgetés mobiltelefonon	1	2	3	4	5	6	7
Internet alapú telefon (pl. Skype)	1	2	3	4	5	6	7
Csevegés, Chat (pl. messenger)	1	2	3	4	5	6	7
Sms	1	2	3	4	5	6	7
E-mail	1	2	3	4	5	6	7
Üzenetváltás közösségi portálon keresztül (pl. Iwiw, Myspace)	1	2	3	4	5	6	7
Postai levél, levelezőlap	1	2	3	4	5	6	7
Egyéb: ……	1	2	3	4	5	6	7

B.7. A továbbiakban arra lennénk kíváncsiak, hogy a ISMERŐSEIDDEL, HAVEROKKAL, NEM TÚL KÖZELI BARÁTOKKAL milyen formában tartod a kapcsolatot.

A kapcsolattartás formái	Nem jellemző	Naponta többször	Naponta	Hetente többször	Hetente	Havonta többször	Havonta vagy ritkábban
Személyes találkozó	1	2	3	4	5	6	7
Beszélgetés vezetékes telefonon	1	2	3	4	5	6	7
Beszélgetés mobiltelefonon	1	2	3	4	5	6	7
Internet alapú telefon (pl. Skype)	1	2	3	4	5	6	7
Csevegés, Chat (pl. messenger)	1	2	3	4	5	6	7
Sms	1	2	3	4	5	6	7
E-mail	1	2	3	4	5	6	7
Üzenetváltás közösségi portálon keresztül (pl. Iwiw, Myspace)	1	2	3	4	5	6	7
Postai levél, levelezőlap	1	2	3	4	5	6	7
Egyéb: ……	1	2	3	4	5	6	7

B.8. Hogyan teszel szert új ismeretségekre, barátokra?

Az ismerkedés helyei	Nem jellemző	Előfordul	Rendszeresen ismerkedem itt
Szórakozóhely, klub	1	2	3
Egyetemi/főiskolai rendezvények	1	2	3
Táborok	1	2	3
Szervezett kirándulások	1	2	3
Utazások alkalmával	1	2	3
Internetes fórumok	1	2	3
Chat oldalak	1	2	3
Internetes társkeresők	1	2	3
Koncertek	1	2	3
Sportklubok, edzőtermek	1	2	3
Egyéb: ……	1	2	3

GS. 1. Van-e a TULAJDONODBAN:

	Egy van	Kettő van	Több is van	Nincs
1. Saját lakás/ház	1	2	3	0
2. Gépkocsi	1	2	3	0
3. GPS	1	2	3	0
4. PDA	1	2	3	0
5. Laptop	1	2	3	0
6. Számítógép	1	2	3	0
7. Internet előfizetés	1	2	3	0
8. Plazma TV/LCD TV	1	2	3	0
9. Mobil telefon	1	2	3	0
10. Dvd lejátszó	1	2	3	0
11. Dvd felvevő	1	2	3	0
12. Hi-fi	1	2	3	0
13. Cd lemezjátszó	1	2	3	0
14. MP3/MP4 lejátszó	1	2	3	0
15. IPod	1	2	3	0
16. Xbox	1	2	3	0
17. IPhone	1	2	3	0

GS.2. Megközelítőleg mennyit költesz havonta kommunikációval kapcsolatos kiadásokra?.....forintot

KÖSZÖNJÜK A SEGÍTSÉGEDET!